بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین و به نستعین و علی امور الدنیا و الدین

رهنامه

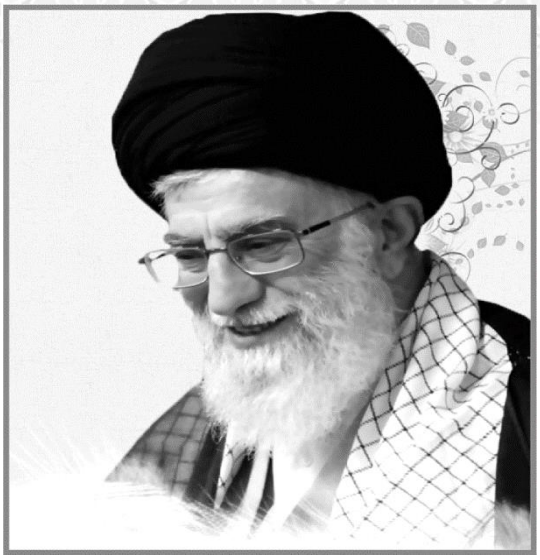

اگر بخش‌های مختلف در کشور -که یکی‌اش نیروهای مسلح است- هرکدام نیازها را بسنجند و براساس نیازها کار انجام بدهند، به نظر من رشد کشور و پیشرفت کشور سریع‌تر و بهتر خواهد شد؛ این یک درسی است برای ما. آن چیزی که تعیین‌کننده است، هم دقت علمی و کار علمی و کار تحقیقی است و هم انگیزه و عزمی است که ناشی از ایمان باشد.

بیانات پس از بازدید از نمایشگاه دستاوردهای نیروی هوا فضای سپاه انقلاب اسلامی - ۱۴۰۲/۰۸/۲۸

دوفصلنامه آفاق اطلاعات

سال سیزدهم/ شماره بیست و پنج- بهار و تابستان ۱۴۰۳

صندوق پستی: ۵۸۹ - ۱۶۷۶۵

دفتر فصلنامه، تلفن: (داخلی ۱۰۴) ۷۷۱۰۵۰۹۸

دورنگار: ۷۷۱۰۵۰۹۷

صاحب امتیاز و ناشر:

دانشگاه افسری و تربیت پاسداری‌امام حسین(ع)، دانشکده پیامبر اکرم (ص)

مدیر مسئول:

حشمت محمدی فر

سردبیر:

بهرام بیات

مدیر اجرایی:

هادی چمن گشت

ویراستار:

سیدزمان اسراردل

صفحه آرائی:

سیدزمان اسراردل

شمارگان:

۱۰۰ نسخه

نشانی:

تهران، بزرگراه شهید بابایی، دانشگاه افسری و تربیت پاسداری‌امام‌حسین(ع)، دانشکده پیامبر اکرم(ص)

راهنمای تدوین و ارسال مقاله برای چاپ در فصلنامه آفاق اطلاعات

از کلیه علاقه‌مندان، صاحب‌نظران جامعه اطلاعاتی و امنیتی دعوت می‌شود مقاله‌ها و یافته‌های علمی خود را برای چاپ با شرایط زیر به دفتر فصلنامه ارسال دارند:

۱- مقاله باید دستاورد پژوهش علمی نگارنده بوده و قبلاً چاپ یا ارائه نشده باشد. در صورت چاپ در نشریات دیگر، ارسال‌کننده پاسخگو خواهد بود.

۲- پذیرش مقاله برای چاپ به عهده هیأت تحریریه فصلنامه است که بعد از داوری و تأیید همکاران علمی نشریه، صلاحیت چاپ آن اعلام خواهد شد. بدیهی است که فصلنامه هیچ‌گونه تعهدی در قبال پذیرش و یا رد مقاله نخواهد داشت و کلیه مسئولیت‌های ناشی از صحت علمی و ارجاعات مندرج در مقاله بر عهده نویسنده و یا نویسندگان آن خواهد بود.

۳- فصلنامه در ویرایش، اصلاح و تلخیص آثار ارسالی به نحوی که به اصل آن خدشه وارد نکند، آزاد است.

۴- محتوای مقاله‌ها: در هر نشریه حداقل پنج مقاله علمی- تخصصی درج می‌شود. اولویت چاپ مطالب فصلنامه با حوزه‌ی اطلاعاتی و امنیتی به شرح زیر می‌باشد:

۱) ادبیات عمومی و مشترک اطلاعاتی و امنیتی؛

۲) مباحث ساختاری و تشکیلاتی نهادهای اطلاعاتی و امنیتی؛

۳) مباحث مرتبط با اطلاعات در حوزه‌های دفاعی (اطلاعات دفاعی)؛

۴) مباحث مرتبط با مسائل امنیتی با تأکید بر تهدیدات نیمه سخت؛

۵) مباحث تحلیلی اطلاعات داخلی با تأکید بر تهدیدات نرم و عمق بخشی داخلی؛

۶) مباحث تحلیلی اطلاعات خارجی و تحولات منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای؛

۷) مباحث مرتبط با نهضت‌های آزادی بخش؛

۸) مباحث مربوط به روش‌ها و فعالیت‌های سرویس‌های اطلاعاتی در حوزه‌های داخلی، هم‌جوار، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای؛

۹) مباحث مبنایی و اقدامات روانی بیگانگان؛

۱۰) معرفی و شناخت دستاوردهای نوین فنی و فناورانه در حوزه اطلاعات؛

۱۱) معرفی و شناخت مفاهیم، واژه‌ها و اصطلاحات حوزه‌های اطلاعاتی و امنیتی؛

۱۲) مباحث مرتبط با احکام و اخلاق اطلاعاتی با تاکید بر ارزش‌های اعتقادی نظام اسلامی؛

۱۳) ارایه رویکردهای جدید در تحقق پیشرفت همه جانبه نهادهای اطلاعاتی و امنیتی متناسب با الگوهای قابل قبول نظام اسلامی؛

۱۴) ارایه الگوهای مدیریتی کارآمد در نهادهای اطلاعاتی و امنیتی؛

۱۵) مباحث مرتبط با آسیب‌شناسی فعالیت‌های اطلاعاتی و امنیتی و نهادهای مرتبط، با تأکید بر آینده‌پژوهی و کارآمدی؛

۵- سطح مقاله‌ها: اولویت چاپ مطالب فصلنامه، با مقاله‌هایی خواهد بود که در سطوح عملیاتی، تاکتیکی و کاربردی تهیه و ارسال شده باشد.

۶- روش تدوین مقاله‌ها: مقاله‌ها بر اساس روش علمی تهیه شده و به ترتیب دارای چکیده، حداکثر ۱۰ سطر؛ واژه‌های کلیدی؛ مقدمه؛ متن اصلی؛ نتیجه‌گیری؛ پیشنهاد و ارجاع در متن و آخر مقاله حتی‌الامکان به روش APA (نام نویسنده، سال چاپ و صفحه) و حتی‌المقدور خلاصه انگلیسی باشد.

۷- مقاله حداکثر در ۳۰ صفحه چاپی و بر یک روی کاغذ A۴، به همراه CD در نرم افزار WORD نسخه ۲۰۰۳ به بعد، ارسال شود.

۸- متن زبان اصلی مقاله ترجمه شده، به همراه فهرست کامل منابع و مآخذ به زبان اصلی پیوست باشد.

۹- نام و نام خانوادگی، شماره تلفن و نشانی کامل نویسنده باید درج باشد.

فهرست مطالب

مؤلفه‌های تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی بر اساس آموزه‌های اسلامی

عبدالله نوری گلجائی[1]

چکیده

داشتن نیروی حرفه‌ای مهم‌ترین و اساسی‌ترین رکن هر سازمانی بوده که منجر به کارآمدی آن می‌شود. دستگاه‌های اطلاعاتی نیز که از حساسیت بسیاری برخوردار هستند؛ داشتن نیروی اطلاعاتی حرفه‌ای موجب کارآمدی و اثربخشی دستگاه‌های اطلاعاتی می‌گردد. با توجه به اینکه تربیت حرفه‌ای دارای مؤلفه‌هایی است؛ تحقیقی در این زمینه که این مؤلفه‌ها را مبتنی بر آموزه‌های اسلامی تبیین نماید وجود نداشته است. (پیشینه) بر همین اساس مسئله اصلی این است که برای تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی بر اساس آموزه‌های دینی چه مؤلفه‌هایی باید در نظر گرفت؟ مسئله با توجه به آنچه بیان شد مؤلفه‌های تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی بر اساس آموزه‌های اسلامی چیست؟ سؤال اصلی این تحقیق است(سؤال اصلی). بنابراین هدف کشف مؤلفه‌های تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی بر اساس آموزه‌های اسلامی می‌باشد.(هدف) برای رسیدن به این مقصود به‌واسطه مصاحبه نخبگی مؤلفه‌های بینشی، گرایشی و کنشی استخراج گردید و سپس آموزه‌های دینی هر یک از این مؤلفه‌ها تبیین شد(روش). نتایج به‌دست‌آمده مشخص گردید که در حوزه شناخت‌شناسی اعم از شناخت مسائل دینی و اعتقادی در رأس همه مؤلفه‌های تربیتی بوده و دیگر موضوعاتی همچون دانش‌افزایی، مشورت خواهی، تکلیف مداری، اشراف اطلاعاتی و ... در مراتب بعدی قرار می‌گیرد(نتایج).

واژگان کلیدی: تربیت حرفه‌ای، آموزه‌های دینی، نیروهای اطلاعاتی.

---

۱. دانش آموخته حوزه علمیه قم، دکتری جامعه شناسی سیاسی.

مقدمه

یک سازمان برای آن‌که از عهده مسئولیت‌های سنگین خود به‌خوبی برآید به‌ناچار باید از کارکنانی بهره گیرد؛ که تربیت حرفه‌ای در این زمینه شده‌اند. تربیت چنین نیروهایی به‌سادگی صورت نمی‌پذیرد و اگر افراد شایسته‌ای برای همکاران تربیت نشوند این روح بیمار گشته، کل سازمان دچار اختلال خواهد شد(خنیفر، ۱۳۸۵:٥٤). بر همین مبنا حضرت علی (ع) می‌فرمایند: ناتوانی کارگزاران آفت کارهاست(آمدی، ۱۳۷۷، ج ۳: ۱۰۹)؛ برای پیشگیری از این ضایعه باید از کارگزاران توانا بهره برد یا نیروی مناسب و متخصص تربیت کرد و سپس در ادامه آن راه به کار گمارد، همان کاری که حضرت علی(ع) در دوران خلافت خویش انجام داد(ر.ک: نهج‌البلاغه: ترجمه جعفر شهیدی: ٥٢٦). حضرت علی(ع) دامنه بحث به کارگزاری به‌خوبی آشکار می‌سازد و بحث لیاقت و توان و مسئولیت را به‌نقد کشیده و می‌فرماید: سستی فردی [انسان]در انجام کارهایی که به عهده اوست و پافشاری در کاری که از مسئولیت او خارج است، نشانه ناتوانی آشکار و اندیشه ویرانگر است(نهج‌البلاغه شهیدی، نامه ٦١:٣٤٦). حضرت علی (ع) فقط در نهج‌البلاغه نزدیک چهل مدخل و مبحث درباره‌ی به‌کارگماری کارگزاران دارد که نقل آن‌ها از گنجایش یک مقاله بیرون است(ر.ک: نهج‌البلاغه، ترجمه محمد دشتی، ۱۳۸۱).

لذا بدون تربیت نیرو و شناسایی آن برای عهده‌دار شدن امور اطلاعاتی در سطوح خرد و کلان بسیاری از وظایف و اهداف عملی نخواهد شد و در امور جاری سازمان خلل پدید آمد. در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران نیز سازمان‌هایی تشکیل‌شده‌اند که وظیفه حفظ اخبار و اطلاعات و صیانت مملکت را بر عهده داشته تا سرویس‌های اطلاعاتی و عناصر بیگانه نتوانند به اخبار و اطلاعات حیاتی ما دست‌اندازی نمایند؛ بنابراین ضرورت دارد اعضای این سازمان‌ها نسبت به موضوع وقوف کامل داشته و فعالیت‌های خود را بر اساس آموزه‌های دین و شریعت انجام داده و نسبت به اعمالی که ممکن است به‌نوعی ظلم تلقی شود حساس بوده و دوری نمایند؛ بنابراین شناخت حیطه کاری و میزان فعالیت جمع‌آوری منطبق با قوانین شرع از ضروریات بوده از طرفی اهمیت این تحقیق در آن است که افراد اطلاعاتی باتربیت حرفه‌ای منطبق بر شریعت اسلامی آشنا شده و اعمال خود را بر اساس این آموزه‌ها دینی انجام داده و تلاش نمایند که کوچک‌ترین ظلم و ستمی به افراد وارد نشود و رعایت عدالت در برخوردها و اقدامات اطلاعاتی و عملیاتی را بنمایند. حال این سؤال مطرح است که آیا فعالیت‌های دستگاه‌های اطلاعاتی و تربیت آن‌ها مبتنی بر آموزه‌های دینی بوده و یا بر اساس تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی بوده است؟ بنابراین مسئله اصلی این تحقیق بررسی مؤلفه‌های تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی می‌باشد. به‌طوری‌که آیا مجموعه فعالیت‌هایی که دستگاه‌های اطلاعاتی برای تربیت و آموزش

نیروهای خویش انجام می‌دهند آیا مبتنی بر آموزه‌های اسلامی می‌باشد؟ بنابراین در این تحقیق تلاش می‌شود تا به کمک روش توصیفی و تحلیلی به این سؤال اصلی پاسخ داده شود که مؤلفه‌های تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی بر اساس آموزه‌های اسلامی چیست؟

۱.۱ادبیات‌نظری

برای بهتر مشخص شدن چارچوبِ بحث لازم است مفاهیمی که بیشترین کاربرد در تحقیق دارند را شناسایی و تعریف دقیقی از آن ارائه نمود تا بدین‌وسیله حیطه فکری محقق مشخص‌شده و تبیین‌ها و تحلیل‌ها بر مبنای این تعریف ترسیم گردد.

۱-۱. آموزه‌های اسلامی

منظور از آموزه‌های اسلامی، آموزه‌های فلسفی و نظری هستند که اصول بنیادین و ایدئولوژی اسلام بر آن‌ها استوار است. این آموزه‌ها سرآغاز شکل‌گیری تفاوت‌های اساسی میان یک ایدئولوژی با سایر ایدئولوژی‌هاست. درواقع این تفاوت در آموزه‌ها است که تفاوت در اهداف، آرمان‌های، روش‌ها، باورها و بالاخره قواعد لازم‌الاجرای حاکم بر جوامع را منجر می‌شوند. پس تا زمانی که این آموزه‌های اسلامی تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی به‌طور دقیق احصا و تبیین نشوند، نمی‌توان تصور دقیقی از نیروهای اطلاعاتی اسلامی ارائه کرد. برای کشف این آموزه‌ها باید به‌ناچار به منابعی رجوع کرد که بتوان آن‌ها را منابع معرفتی اسلامی تلقی نمود. با توجه به اینکه منابع دینی مبتنی بر آموزه‌های فقهی است بر همین اساس در این تحقیق منظور از آموزه‌ها دینی همان آموزه‌های فقهی می‌باشد. فقه در لغت به معنای مطلق فهم و علم (فارس، ١٤٠٤ ق: ج ٤، ٤٤٢) یا فهم و علم از روی تأمل و درنگ (مصطفوی، ١٤٠٢ ق، ج ٩: ١٢٩) است. ازنظر امام خامنه‌ای فقه در دو حوزهٔ عام و خاص تقسیم می‌شود؛ بدین معنا که فقه در حوزهٔ عام در مسیر معنای لغوی، به معنای آگاهی از دین و فهم دین در فروع و اصول معنا شده و امور اساسی دین اسلام، چون اثبات خدا، توحید، معاد و درمجموع، اصول اعتقادات و عقاید، اخلاقیات اسلامی، بلکه همهٔ معارف با همهٔ شمول و سعه را در برمی‌گیرد. (بیانات، ١٣٧٠/٦/٣١) فقه به معنای خاص، یعنی آگاهی از علم دین و فروع دینی و استنباط وظایف فردی و اجتماعی انسان از مجموعهٔ متون دینی، که خیلی هم مهم است. انسان از قبل از ولادت تا بعد از ممات احوالی دارد و این احوال شامل احوال فردی و زندگی شخصی اوست و نیز شامل احوال اجتماعی و زندگی سیاسی و اقتصادی و اجتماعی و بقیهٔ شئون اوست. (همان) درمجموع، ایشان فقه را به مقررات ادارهٔ زندگی مردم تعریف می‌کند(بیانات، ١٣٨٢/٣/١٤).

۱-۲. مؤلفه

این واژه در لغت از ریشه «أَلِفَ» به معناي اجتماع یا پیوستن باحالت مدارا و دوستي است و در اصطلاح به عناصر یا اجزاي تشکیل‌دهنده یک امر اطلاق مي‌شود که بدون وجود آن‌ها نمي‌توان آن را تجزیه‌وتحلیل کرد؛ و منظور از مؤلفه درباره بحث تربیت حرفه‌ای، اموري هستند که مصداق عیني (بخشي از) تربیت حرفه‌ای به شمار مي‌روند که در تناظر با ابعاد بوده و قابلیت کمي شدن رادارند.(کاویانی، ۱۳۸۹: ۳۵) بنابراین مؤلفه‌های تربیت حرفه‌ای به اجزاي تشکیل‌دهنده تربیتی اطلاق مي‌شود که مرتبط با حرفه‌ای خاص است.

به‌طورکلی مؤلفه‌ها به سه دسته مؤلفه‌های بینشی، گرایشی و کنشی تقسیم می‌شوند. مؤلفه‌های بینشی آن دسته از مؤلفه‌هایی می‌باشند که در حوزه بینش و باورهای فرد بوده و مؤلفه‌های گرایشی به آن دسته از مؤلفه‌هایی گفته می‌شود که در حوزه تمایلات و گرایشات افراد می‌باشد. درنهایت مؤلفه‌های کنشی، مؤلف‌هایی هستند که بعد از شکل‌گیری باورها و تمایلات افراد موجب شکل‌گیری رفتار می‌شود(همان).

۱-۳. تربیت حرفه‌ای

تربیت حرفه‌ای متشکل از دو کلمه تربیت و حرفه‌ای می‌باشد لذا ابتدا تربیت و سپس تربیت حرفه‌ای بررسی گردد... ادگارد شاین[1] در کتاب مدیریت سازماني و رهبري در تعریف تربیت آورده است: «الگویي از مفروض‌هاي مشترك که گروه فرامی‌گیرد؛ به‌طوری‌که مشکل‌هاي انطباق‌پذیري خارجي و هماهنگي داخلي آن را حل مي‌کند و به سبب عملکرد و تأثیر خوبش، معتبر دانسته مي‌شود و از این نظر، به‌مثابه روش درست ادراك، تفکّر و احساس دربارهٔ آن مشکل‌ها، به اعضاي جدید گروه، آموزش و یاد داده مي‌شود».(شاین، ۱۳۸۳: ۳۰) شهید مطهری در تعریف تربیت می فرمانید: «تربیت عبارت است از پرورش دادن و به فعلیت رساندن استعدادهاي دروني.» (مجموعه آثار شهید مطهري، ج ۲۲، ص ۵۵۱) بنا بر آنچه از تعریف تربیت نوشته شد؛ هنگامی‌که تربیت در نظام اسلامی مطرح می‌شود، منظور نظام ارزشی و رفتاری کارکنان مبتنی بر موازین اسلامی و انقلابی است. ازاین‌رو تربیت حرفه‌ای؛ مجموعه باورها، ارزش‌ها، رفتارها و هنجارهای تخصص مدارانه بوده که منطبق بر موازین اسلامی و انقلابی در دستگاه‌های اطلاعاتی می‌باشد. در تعریف حرفه‌ای گفته‌اند هر چه قدر نیروها در یک سازمان و یا نهادی اثربخشی به همراه کارایی. به دیگر سخن، بهره‌وری، بیشتری داشته باشند تربیت حرفه‌ای موفق‌تری صورت گرفته است؛ بنابراین در جمع‌بندی تعریف تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی می‌توان گفت که هر چه قدر نیروهای اطلاعاتی بر اساس تدابیر و آموزش‌های مختلف بتوانند مجموعه باورها، ارزش‌ها،

---

1. Schein.

رفتارها و هنجارهای تخصص مدارانه را که منطبق بر موازین اسلامی و انقلابی بوده تقویت نمایند به‌طوری‌که در عرصه عمل بیشترین بازدهی را داشته باشند تربیت حرفه‌ای موفق‌تری صورت گرفته است.

۱-۴.نیروهای اطلاعاتی

نیروهای اطلاعاتی در جمهوري اسلامی ایران نیز به‌منظور کشف و پرورش اطلاعات امنیتي و اطلاعات خارجي و حفاظت اطلاعات و ضد جاسوسی و به دست آوردن آگاهی‌های لازم از وضعیت دشمنان داخلي و خارجي جهت پیشگیري و مقابله با توطئه‌های آنان علیه انقلاب اسلامی و نظام جمهوري اسلامی ایران، فعالیت می‌کنند. مهم‌ترین وظایف این نیروها، کسب و جمع‌آوری اخبار و تولید، تجزیه، تحلیل و طبقه‌بندی اطلاعات موردنیاز در ابعاد داخلي و خارجي؛ کشف توطئه‌ها و فعالیت‌های براندازي، جاسوسي، خرابکاري و اغتشاش علیه استقلال و امنیت و تمامیت ارضي کشور و نظام جمهوري اسلامی ایران؛ می‌باشد.

۲. چارچوب نظری

قلب مسائل تربیتی مبحث تصمیم‌گیری است. عوامل اساسی مؤثر بر نحوه‌ی اندیشیدن، طرز تلقی، رفتار و دیدگاه نظری فرد ـ که به تعبیر برخی از صاحب‌نظران به مفروضات اساسی و ارزش‌های حاکم بر رفتار فرد تلقی می‌شود؛ به‌عنوان مهم‌ترین شاکله تربیتی فرد را تشکیل می‌دهد؛ و از دیدگاه وسیع‌تر می توان این مباحث را شکل‌دهنده‌ی چارچوب فکری و نظری دانست که افراد از آن چارچوب به جهان اطراف خود می‌نگرند و درباره‌ی مسائل مختلف رفتار می‌کنند. بر همین اساس برای تربیت جامع یک فرد، لازم است با نگاه کلی‌نگر و جامع‌نگر، ابتدا پارادایم فکری وی را بررسی نماییم. (اسکندری، ۱۳۸٦: ٤) پارادایم موردنظر در اینجا محصول جهان‌بینی اسلامی می‌باشد. بر مبنای الگوی عملی، رفتارها محصول نگرش‌ها و ارزش‌هایت فرد هستند. نگرش‌ها و ارزش‌ها نیز برگرفته از مفروضات اساسی فرد یا همان دیدگاه‌های اعتقادی هستند که پارادایم تفکر علمی را شکل می‌دهند. بر این اساس، سه عامل بینش، گرایش و رفتار در تربیت افراد مؤثر است(همان).

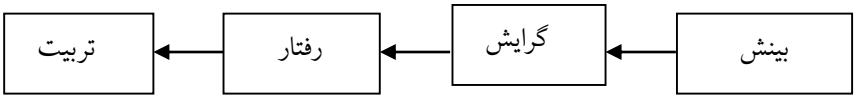

نمودار: فرایند تربیت (اسکندری، ۱۳۸۶: ۴)

با توجه به آنچه بیان شد در این مقاله مؤلفه‌های بینشی، گرایشی و کنشی به‌عنوان مؤلفه‌ای تربیتی در نظر گرفته‌شده و سپس هر یک از شاخص‌هایی که به‌عنوان قوام دهنده تربیت حرفه‌ای این مؤلفه‌ها می‌باشد، تبیین می‌گردد.

۳.روش و ابزار تحقیق

۳-۱. روش گردآوری اطلاعات

روش‌های گردآوری اطلاعات در این تحقیق ترکیبی از روش‌های اسناد و مدارک علمی، پیمایش و تحلیل محتوا است.

یک. روش اسناد و مدارک علمی: در این روش، ادبیات و سوابق موضوع تحقیق و آمار و اطلاعات موردنیاز از طریق جستجوي كتابخانه‌اي، اينترنتي و بانک‌هاي اطلاعات به دست خواهد آمد. كتب، مقاله‌ها و مجلات علمی، اسناد، نظریه‌ها و ديدگاه‌هاي صاحب‌نظران و مراكز علمي و تحقيقاتي كشور نيز در اين تحقيق مورداستفاده قرارگرفته‌اند. ابزار يا تكنيك مورد بهره‌برداری در اين روش نيز فيش‌برداری توصيفی می‌باشد.

دو. روش پیمایش: ازآنجایی‌که شناخت مؤلفه‌های تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی مبتنی بر آموزه‌های دینی نیاز به نخبگان این عرصه دارد، بر همین اساس ابزار یا تکنیک جمع‌آوری در این روش، مصاحبه نخبگی بوده است.

سه. تحلیل محتوا: استخراج اطلاعات و داده‌های متن مصاحبه‌های انجام‌شده از طریق تحلیل محتوا انجام خواهد شد.

۳-۲. جامعه آماری

باهدف دستیابی به مؤلفه‌های بینشی، گرایشی و کنشی تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی مصاحبه هایی غیر تصادفی و هدفمند با کارشناسان و متخصصان این حوزه انجام شد. درواقع مشارکت‌کنندگان، مجموعه‌ای از افراد یا گروه‌هایی‌اند که متناسب با اهداف پژوهش، دارای اطلاعات مدنظرند. این افراد که درمجموع ۸ نفر هستند؛ مجموعه‌ای از گروه‌های متخصص بوده که دارای سوابق مختلفی در دستگاه‌های اطلاعاتی و حفاظتی داشته و یا مرتبط با آن‌ها بوده‌اند. با عنایت به اینکه شناخت و تبیین

مؤلفه‌های بینشی، گرایشی و کنشی نیروهای اطلاعاتی؛ یک موضوع کاملاً تخصصی است، جامعه آماری در این تحقیق از صاحب‌نظران در دو بخش استفاده خواهد شد:

یک) اساتید و محققانی که به موضوع تربیت حرفه‌ای مبتنی بر آموزه‌های دینی اشراف و تخصص داشته

دو) صاحب‌نظرانی که به دلیل سمت‌های مختلفی که در دستگاه‌های اطلاعاتی و حفاظتی داشته؛ نسبت به رسالت و مأموریت نیروهای اطلاعاتی شناخت دارند.

۴. مؤلفه‌های تربیت حرفه‌ای

پس از جمع‌بندی مصاحبه‌های انجام‌شده مشخص گردید که در تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی مؤلفه بینشی با چهار شاخصه‌ی شناخت مسائل دینی و عقیدتی، دانش‌افزایی، مشورت خواهی و عبرت‌پذیری و مؤلفه‌ی گرایشی با سه شاخصه‌ی الگوپذیری، خلوص محوری و خود نظارتی و مؤلفه‌های کنشی با سه شاخصه‌ی مسئولیت‌پذیری، تکلیف محوری و اشراف اطلاعاتی بیشترین تأثیر در تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی دارند. در این تحقیق معیار؛ رسیدن به حداکثر اطلاعات است، به‌طوری‌که پس از بررسی‌های به‌عمل‌آمده، پیوسته با داده‌هایی مواجهه می‌شویم که تکرار می‌شوند. به‌طور مثال زمانی که در مصاحبه‌های در حال انجام، پژوهشگر حرف‌ها و نظرات مشابهی را به‌طور مکرر می‌شنود می‌تواند حدس بزند که اشباع داده‌ها صورت گرفته است (رنجبر، ۱۳۹۱: ۲٦٥). بر همین اساس، در این تحقیق اعتبار پذیری داده‌ها از طریق اشباع و حد کفایت و رفت برگشت‌های مکرر به‌صورت نخبگی است.

جدول شماره ۲: مؤلفه‌های تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی

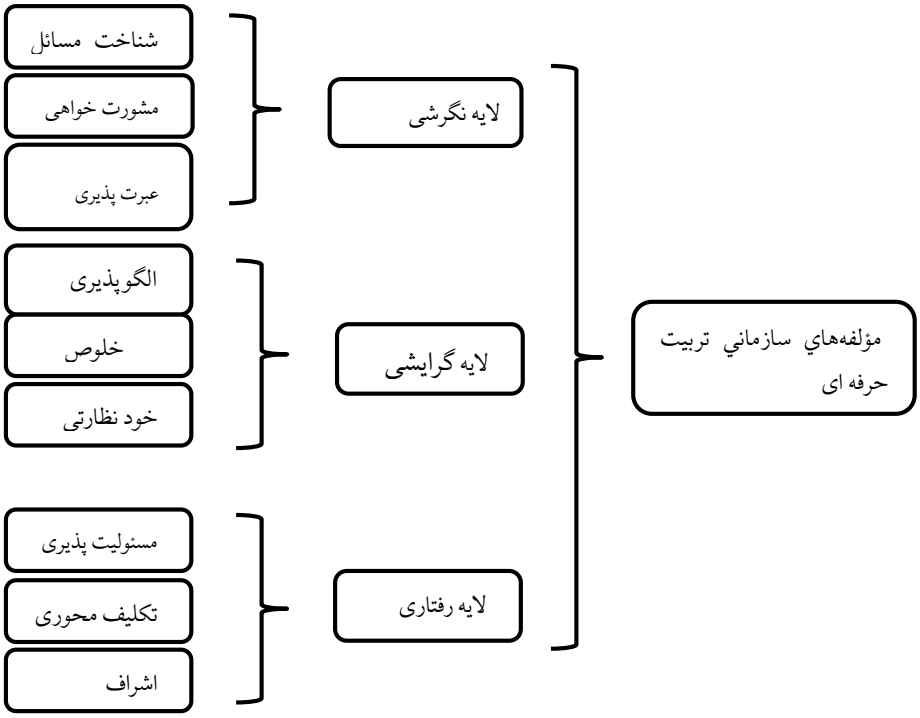

۵. مؤلفه‌های تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی بر اساس آموزه‌های اسلامی

۵-۱. مؤلفه بینشی

با توجه به اینکه شناخت‌ها قوام دهنده بینش‌ها می‌باشد لذا هر چه قدر شناخت افراد نسبت به مسائل و موضوعات بیشتر گردد بینش‌ها و درک افراد نیز به همان نسبت ارتقاء خواهد یافت. در رابطه باتربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی نیز برای رشد بینش‌ها لازم است نیروهای اطلاعاتی به شناخت مسائل خود را توجه نموده و آن را تقویت نمایند. با توجه به اینکه تربیت نیروهای اطلاعاتی مبتنی بر آموزه‌های دینی می‌باشد بر همین اساس لازم است در گام اول شناخت‌شناسی نسبت به مسائل دینی صورت گیرد. درگام بعدی آنچه که موجب افزایش شناخت و آگاهی نیروهای اطلاعاتی می‌شود موردتوجه قرار گیرد؛ که در این میان دانش‌افزایی، مشورت خواهی و تجربه‌گرایی از مهم‌ترین شاخص‌های افزایش شناختی نظام مسائل نیروهای اطلاعاتی بوده که از مؤلفه‌های بینشی تربیت حرفه‌ای می‌باشد. در این قسمت آموزه‌های دینی هر یک از آن‌ها تبیین خواهد شد.

۵-۱-۱. شناخت مسائل دینی و عقیدتی

لازمه «باور» به معنای قبول داشتن، عقیده داشتن و به عبارتی یقین داشتن؛ شناخت داشتن است. خداشناسی یعنی معتقد بودن به وجود خدا و اینکه خداوند، یگانه و هستی‌بخش همه عالم است و همه باید او را پرستش کنند و از او کمک بگیرند. إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعينُ؛ (الفاتحه:۵) منظور از خداباوری، آن خداشناسی است که اسلام ارائه داده و بر اساس آن انسان به‌نظام فکری منسجمی درباره جهان، انسان و خدا دست می‌یابد و انسان نیازها و استعدادها و دغدغه‌هایی دارد که برای دستیابی به آن‌ها فقط با اعتقاد و باور به خدا امکان‌پذیر است. خداشناسی صحیح به آدمی کمک می‌کند تا خداباوری صادقانه و خالصانه داشته باشد و درنتیجه انسان را از بحران‌ها و مهلکه‌ها نجات می‌دهد. خداوند در داستان حضرت یوسف (ع) بابیان مقدماتی، صحنه خلوت یوسف و زلیخا و خواهش و اصرار زلیخا بر کام‌جویی از آن حضرت را به تصویر کشیده و آنگاه در بیان عامل بازدارنده و نجات‌دهنده یوسف (ع) از زبان ایشان می‌فرماید: مَعاذَ اللَّهِ انَّهُ رَبّی احْسَنَ مَثْوایَ انَّهُ لا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ (یوسف: ۲۳) پناه‌برخدا! که او پروردگار من است، جایگاهم را نیکو داشته؛ به‌راستی‌که ستمکاران رستگار نشوند.

در این بیانِ حضرت یوسف (ع)، به دو عامل بازدارنده خداباوری و معاد باوری اشاره‌شده که هردوی آن‌ها نتیجه شناخت دین و مسائل دینی است؛ بنابراین خداشناسی موجب خداباوری می‌گردد به‌طوری‌که در داستان حضرت یوسف (ع) خدای متعال خداباوری را یکی از عوامل نگه‌دارنده حضرت یوسف (ع) شمرده و اعلام کرده است که اگر این اعتقاد ناب نبود، هیچ عامل دیگری نمی‌توانست در آن مهلکه، او را از نزدیك شدن به ارتکاب فحشا و زشتی بازدارد. نیروی اطلاعاتی فردی خداباور است و به خداوند متعال اعتقاد و ایمان جدی دارد. چنان‌که قرآن در وصف مؤمنان راستین می‌فرماید: إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتابُوا وَ جاهَدُوا بِأَمْوالِهِمْ وَ أَنْفُسِهِمْ في سَبيلِ اللَّهِ أُولئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ؛ (حجرات: ۱۵) در حقیقت، مؤمنان کسانی‌اند که به خدا و پیامبر او گرویده و [دیگر] شك نیاورده و با مال و جانشان درراه خدا جهاد کرده‌اند اینان‌اند که راست‌کردارند.

با توجه به آنچه بیان شد؛ شناخت و سپس ایمان و باور نیروهای اطلاعاتی به خدا، شناخت و ایمان تقلیدی، گذرا، سطحی و ناقص نیست، بلکه شناخت وایمانی آگاهانه است. شناخت و ایمان آگاهانه، ایمانی است که بر پایه عقل و منطق استوار و از استحکام و اتقان برخوردار و در قلب و دل جای گرفته باشد، اساس این نوع ایمان، محاسبه و بررسی و تجزیه‌وتحلیل عمیق است و دارای ارزش بوده و مورد تأکید بزرگان دین می‌باشد و اینکه در عالی‌ترین منابع اسلامی، همواره ما را به فکر، تدبّر، نظر و مشاهده عینی همراه با بررسی و تجزیه‌وتحلیل منطقی در خلقت دعوت کرده‌اند. برای دست‌یابی به چنین ایمان آگاهانه و ارزشمندی است که متکی به آگاهی و اطمینان باشد وگرنه فاقد ارزش و اعتبار است. نیروهای

اطلاعاتی با این ویژگی، همه سختی‌های کاری را می‌پذیرد و خدمت به بندگان خدا را درواقع خدمت به خدا می‌داند و به آن عشق می‌ورزد. با این بیان نیروی اطلاعاتی اگر می‌خواهند تربیتی مبتنی بر آموزه‌های دینی داشته باشند در اولین گام لازم است خداشناسی و سپس خداباوری را در خود تقویت کنند. به‌طوری‌که نتیجه خداباوری چنین شود که همه حرکات و سکناتش برای رضای خدا بوده و در درست انجام دادن مأموریت‌های خود، همواره از خدا کمک گرفته و برای رضای او قدم بردارند.

جدول مؤلفه‌ها و شاخص‌های عقیدتی تربیت نیروی اطلاعاتی

ردیف	مؤلفه	شاخص‌ها	وجود حداکثری شاخص‌ها	وجود حداقلی شاخص‌ها
	عقیدتی	خداباوری	شناخت عظمت و بزرگی خدا و تثبیت معرفت خداوند و ایمان راسخ به توحید، نبوت و امامت و ولایت و معاد	ایمان به توحید، نبوت و امامت و معاد
		معاد باوری		
		نبوت و ولایت باوری		
		شناخت و اعتقاد به اندیشه و رفتار سیاسی امامین انقلاب اسلامی و پیروی از آن		
		اعتقاد به مبانی، آرمان‌ها، اهداف، سیاست‌ها و دستاوردهای انقلاب اسلامی و دفاع و پیشبرد آن تحت هر شرایط		
		اعتقاد به تقابل دائمی جبهه حق و باطل و ضرورت مقابله با دشمن و جریان‌های انحرافی		

۵-۱-۲. دانش‌افزایی

دومین شاخص برای تقویت بینشی دانش‌افزایی است. برای تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی لازم است دانش‌های لازم برای هر چه‌بهتر شناخت نظام مسائل سازمان اطلاعات موردتوجه قرار گیرد؛ زیرا نیروی اطلاعاتی که دانش لازم اعم از دانش‌های مهارتی و غیر مهارتی را فرانگرفته باشد چگونه ممکن است مسائل مختلفی که در عرصه فعالیت‌های اطلاعاتی پیش می‌آید رصد نموده و اقدامی صحیح انجام دهد. بر همین اساس ارتقاء دانشی نیروهای اطلاعاتی سهم بسزایی در تربیت حرفه‌ای آن‌ها دارد. دین مبین اسلام نخستین و اساسی‌ترین سفارش؛ تشویق افراد و هدایت جامعه به‌سوی «دانایی» است. در

نظام اسلامي پايه‌ی همه‌چيز دانستن و شناختن و آگاهي و بيداري است. (بيانات، ۱۳۸۰/۲/۲۸) و دانش يك «مزيت فاخر» است و كساني كه از آن برخوردارند، داراي منزلت و رفعت درجه نسبت به ديگران هستند. (مجادله، آيه ۱۱) افراد، سازمان و جامعه‌ای که از دانش برخوردار باشد هم توانمند است و هم‌دست برتر را در رقابت با دیگران خواهند داشت. در اسلام دانش از چنان اهميتي برخوردار است كه حيات اسلام وابسته به آن است. پیامبر اکرم (صلی‌الله علیه و آله و سلم) می‌فرمایند. «العِلمُ حياةُ الاسلامِ و عِمادُ الدينِ» (هندی، ۱۳۷۲: ۲٦۸) یعنی دانش حیات اسلام و ستون دین است. سازماني كه می‌خواهد رشد کند و کمال یابد، ناگزیر از دستاويزي به دانش است. امام صادق علیه اسلام می‌فرمایند: ريشه هر رفعتي و اوج هر منزلت والايي دانايي است (مجلسی، ۱٤۰۳ ق: ۳۱).

توجه و تحکیم پایه‌های دانشي سازمان - به‌عنوان يك مؤلفه تربیتی سازمان را به يك سازمان، یادگیرنده، نوآور، توانا و پیشرو و برتر تبدیل خواهد نمود. دستگاه‌های اطلاعاتی نیز اگر می‌خواهند تربیت حرفه‌ای داشته باشند لازم است در راستای دانش‌افزایی نیروهای اطلاعاتی گام برداشته به‌طوری‌که هر چه قدر در این مسیر سرمایه‌گذاری نمایند بهره‌وری آن‌ها بالاتر خواهد رفت. توجه به این موضوع در منابع دینی و تاریخی نیز نمود بسیار دارد به‌طور نمونه در بعد از جنگ بدر هنگامی‌که ابوسفیان و همراهانش می‌خواستند به مکه بازگردند فریاد زد و گفت:

وعده‌گاه ما و شما همین سرزمین بدر در سال آینده است. پیامبر (صلی‌الله علیه و آله و سلم) به یکی از یارانش فرمود: «بگو: «آری، این وعده‌گاه ما و شما است» سپس ازآنجا کوچ کردند؛ پیامبر (صلی‌الله علیه و آله و سلم) به علی (علیه‌السلام) فرمود: «به دنبال آن‌ها حرکت کن و ببین چه می‌کنند و کجا می‌خواهند بروند، اگر اسب‌ها را رها کرده و سوار بر شتر شدند عازم مکّه‌اند و اگر سوار بر اسب شدند و شترها را همراه می‌برند قصد مدینه دارند قسم به خدایی که جان من به دست او است اگر قصد حمله به مدینه را داشته باشند به‌سوی آن‌ها می‌روم و با آن‌ها پیکار می‌کنم». علی (علیه‌السلام) مخفیانه به دنبال آن‌ها رفت، دید اسب‌ها را رها کرده و سوار بر شتر شدند و به‌سوی مکه می‌روند (سیره ابن هشام، بی‌تا ج ۳: ۱۰۰).

این کار اطلاعاتی پیامبر (صلی‌الله علیه و آله و سلم) که توسط حضرت علی (علیه‌السلام) انجام شد، مبتنی بر فعالیت آگاهانه بوده و در مسیر تصمیم‌گیری حضرت بسیار مؤثر بود بر همین اساس رسول خدا امیر المومنین را برای بررسی موضوع می‌فرستند تا تصمیمی که در این زمینه اتخاذ می‌نمایند آگاهانه بوده باشد. علاوه بر این در موضوع جنگ احد نیز پیامبر (علیه‌السلام) پیش از آن‌که لشکر قریش وارد اُحُد شوند دو مأمور اطلاعاتی فرستاد که لشکر قریش را ازلحاظ کمی و کیفی در اواسط راه بسنجند و برای او اخبار این تحرکات را بیاورند و نیز هنگامی‌که وارد اُحُد شدند و منزل گرفتند حباب من منذر را

مخفیانه به سراغ آن‌ها فرستاد که وارد لشکرگاه آن‌ها شود و جمعیت آن‌ها را تخمین بزند و از کم و کیف آن‌ها خبر بیاورد و فرمود: «هنگامی‌که برای من خبری می‌آوری آشکار در میان مسلمانان بازگو مکن! مگر آنکه تعداد آن‌ها کم باشد»- ولی چون جمعیت دشمن زیاد بود- او مخفیانه خبر را خدمت پیامبر (صلی‌الله علیه و آله و سلم) عرض کرد (مغازی واقدی، ١٤٢٤ ق، ج ۲: ۲۰٦ و ۲۰۷). از این حدیث به‌خوبی استفاده می‌شود که رسول خدا (ص) اول آنکه دستگاه‌های اطلاعاتی خویش را قبل از نبردی پیش‌قدم می‌نمود و دوم آنکه تا آگاهی از شرایط پیدا نمی‌کرد اقدامی صورت نمی‌داد.

با توجه به اینکه آموزه‌های دینی سفارش بسیاری به دانش‌افزایی در حیطه‌های مختلف نموده است بر همین اساس لازم است در این قسمت فرآیند دانش‌افزایی نیروهای اطلاعاتی تبیین گردد. در این راستا باید گفت که آگاهی و دانش یکی از عناصر اصلی فرآیند تصمیم‌گیری توسط نیروهای اطلاعاتی به شمار می‌رود؛ امّا اغلب مفهوم آن را به‌صورت نادرست و نابجا به کار می‌برند. فرایند تبدیل داده به اطلاعات در نمودار زیر آورده شده است:

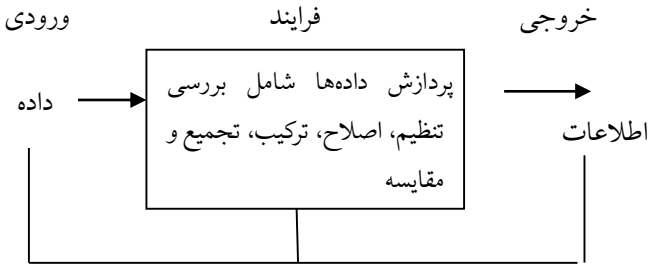

نمودار: فرایند تبدیل داده به اطلاعات (Jeffrey, 1990, p5)

آگاهی و دانش نیز زمانی ارزش پیدا می‌کند که برای موضوعی خاص فردی خاص، هدفی خاص و درزمانی خاص گردآوری و آماده شود؛ بنابراین مفاهیمی که برای یک نیروی اطلاعات جنبه‌ی اطلاعات دارد، ممکن است برای یک فرد دیگر اصلاً ارزشی نداشته باشد؛ چراکه اصولاً اطلاعات توسط مراکز اتخاذ تصمیم در سازمان‌های اطلاعاتی برای تصمیم‌گیری در برنامه‌ریزی، کنترل، هدایت و اداره‌ی سازمان و جامعه مورداستفاده تصمیم‌گیرندگان قرار می‌گیرد.

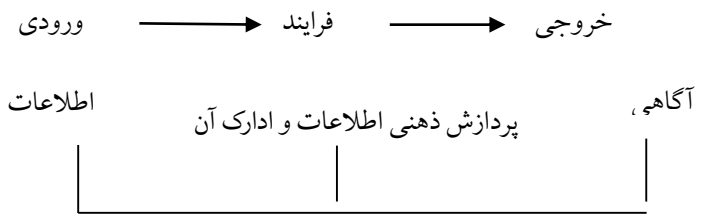

نمودار: فرایند تبدیل اطلاعات به آگاهی (schoderbek, 1971: 4)

بر همین اساس آگاهی نیروهای اطلاعاتی بینشی است که کارکنان اطلاعات با بهره‌گیری از اطلاعات نسبت به موضوعات موردنظر پیدا می‌کنند و به کمک آن می‌توانند درباره‌ی آن موضوع تصمیم بگیرند. درواقع «آگاهی» است که موجب اتخاذ تصمیم می‌شود و نه داده یا اطلاعات. به‌عبارت‌دیگر آگاهی اطلاعاتی است که به‌عنوان ورودی در جریان‌های تصمیم‌گیری در مراکز اتخاذ تصمیم در یک سازمان اطلاعاتی مورداستفاده واقع می‌شود. فرآیند اتخاذ تصمیم با استفاده از آگاهی در نمودار نشان داده‌شده است.

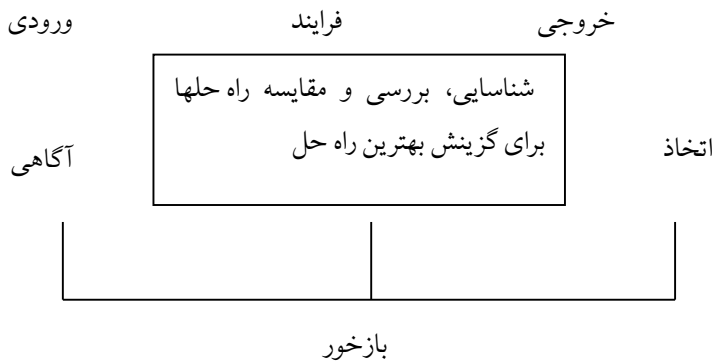

نمودار: فرایند اتخاذ تصمیم با استفاده از آگاهی (رحیم‌نیا؛ ۱۳۷۸: ۲۳۶ ــ ۲۳۸)

شکی نیست که توانایی سازمان در انجام مؤثر وظایفش به کیفیت تصمیماتی که در سازمان اتخاذ می‌شود، بستگی دارد و کیفیت تصمیمات، تابع کیفیت اطلاعاتی است که بر اساس آن تصمیم به عمل می‌آید. اگر اطلاعات و یا تعبیر و تفسیر از آن صحیح نباشد، احتمالاً تصمیم صحیحی اتخاذ نمی‌شود و اقداماتی که بر اساس آن به عمل می‌آید، اقداماتی به‌جا و مؤثر نخواهد بود(Likert, 1967: 571).

۵-۱-۳- مشورت خواهی مبتنی بر فعالیت جمعی

«مشورت» يك ضرورت و اصل مسلم در تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی است. مشورت سبب می‌شود که فرد علاوه بر آموخته‌های خویش از تجربیات دیگران نیز استفاده نماید. به‌طوری‌که نه‌تنها اشتباهات گذشتگان را تکرار ننماید بلکه در انتخاب مسیر هوشمندانه عمل نماید به‌طوری‌که کار با بیشترین سرعت و بیشترین دقت انجام گردد. در رده‌های سازمانی نیز؛ سازمان‌هایی که در آن روحیه مشورت خواهي وجود دارد و از اندیشه و تجارب دیگران به‌ویژه خبرگان و نخبگان بهره می‌برند، درك و دریافت بهتري از وضعیت کنوني و راه‌های دستیابي به اهداف خود رادارند.

بر همین اساس مشورت و نظرخواهی از دیگران یکی از عوامل مهم و مسائل حیاتی در تصمیم‌گیری است که در اسلام نیز، حائز اهمیت بوده، جایگاه ویژه‌ای دارد. با توجه به وسعت موضوعات و پیچیدگی مسائل و نیز گستردگی اطلاعات، یک مدیر قادر به شناخت همه‌ی مسائل و به دست آوردن همه‌ی اطلاعات لازم درباره‌ی یک مسئله نیست و نمی‌تواند تصمیم منطقی و درستی در خصوص آن اتخاذ نماید.

مشورت و نظرخواهی از دیگران به‌منظور استفاده از آرای آنان مسئله‌ای عقلی و عدم مشورت و خودکامگی یکی از بیماری‌های مهلک تصمیم گیران در تصمیم‌گیری است؛ زیرا نیروی اطلاعاتی، هرقدر آگاهی داشته و در کار خود متخصص، کاردان و پرتجربه باشد، نمی‌تواند به همه‌ی ابعاد و زوایای یک مسئله پی ببرد؛ ازاین‌رو، مسئله را تنها از دیدگاه خویش ارزیابی می‌کند؛ و چه‌بسا ابعادی از مسئله که می‌توانند نقش تعیین‌کننده‌ای در تصمیم‌گیری داشته باشند، ازنظر وی مخفی بمانند. امیر مؤمنان حضرت علی (ع) درباره‌ی عواقب عدم مشورت و استبداد رأی چنین هشدار می‌دهد: کسی که استبداد در رأی داشته باشد هلاک می‌شود و کسی که با مردان بزرگ مشورت کند، در عقل و دانش آنان شریک می‌شود. (نهج‌البلاغه، حکمت ۱۶۱) همان‌گونه که اشاره کردیم، ضرورت مشورت یک مسئله‌ی عقلی است و هر انسان عاقل و خردمندی این ضرورت را درک می‌کند و هیچ خردمندی خود را از آن بی‌نیاز نمی‌داند. حضرت علی (ع) می‌فرماید: هیچ انسان عاقل و خردمندی از مشاوره بی‌نیاز نمی‌گردد. (آمدی، ۱۳۳۷: ح ۱۰۶۹۳) عدم توجه به دیدگاه‌های دیگران و استبداد رأی، یکی از خطرناک‌ترین چیزهایی است که ممکن است یک نیروی اطلاعاتی به آن گرفتار شود. مشورت در نگاه امیر مؤمنان یکی از ضرورت های اساسی اداره‌ی امور، به‌ویژه تصمیم‌گیری است. آن حضرت مشورت و نظرخواهی از دیگران را قوی ترین و محکم‌ترین پشتیبان و حامی می‌داند و می‌فرماید: هیچ حامی و پشتیبانی، استوارتر و محکم‌تر از مشورت کردن نیست(نهج‌البلاغه، حکمت ۱۱۳).

یکی از فواید و پیامدهای مشورت، بهره‌برداری و استفاده از افکار و دیدگاه‌های دیگران است. مشورت به انسان کمک می‌کند افکار و اندیشه‌های دیگران، به‌ویژه صاحب‌نظران و متخصصان را در کنار فکر و نظر خود قرار داده، بر قدرت، وسعت و عمق اندیشه و بینش خود بیفزاید و از درخشش افکار و اندیشه های دیگران بهره‌مند شود. حضرت علی (ع) می‌فرماید: هر کس که با صاحبان عقل و خرد مشورت کند، از درخشش افکار بهره‌مند می‌شود. (آمدی، ۱۳۳۷: ح ۸٦۳٤) اتخاذ تصمیم معقول و مناسب و انتخاب راه درست یکی دیگر از فایده‌های مشورت و توجه به آرای دیگران است. حضرت علی (ع) ضمن توصیه به مشاوره و استفاده از دیدگاه‌های دیگران، به‌فایده مشورت نیز چنین اشاره می‌کند: نظرها و اندیشه‌ها را به یکدیگر بزنید تا درستی و حقیقت از آن متولد گردد. (مجلسی، ج ۷۵، ۱٤۱۳: ۱۰۵) مشورت کردن، به‌ویژه با افراد خردمند، صاحب‌نظر و متخصص، می‌تواند فرد یا سازمان را به دستیابی به راه‌های مطلوب تر و صحیح‌تر رهنمون گردد. مولی‌الموحدین حضرت علی (ع) می‌فرماید: هر کس با صاحبان اندیشه و خرد مشورت نماید، به راه درست رهنمون می‌شود. (همان، ج ۷۵: ۱۰۵) بنابراین مشورت نیروهای اطلاعاتی از یکدیگر فواید سازمانی دیگری نیز دارد که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:

۱. رشد استعدادهای و آگاهی کارکنان اطلاعات؛
۲. توان تحلیل و قدرت تصمیم‌گیری در نیروها؛
۳. جلوگیری از شکست اطلاعاتی؛
۴. سرزنش و ملامت کمتر کارکنان اطلاعاتی در صورت شکست برنامه حاصل از مشورت؛
۵. افزایش چشم‌گیر دوستی و علاقه‌ی کارکنان به یکدیگر (مصاحبه نخبگی).

در این راستا امام حسین علیه‌السلام می‌فرمایند «مَا تَشَاوَرَ قَوْمٌ إِلَّا هُدُوا إِلَى رُشْدِهِمْ» (محمدی ری‌شهری، ۱۳٦۷: ج ٦، ۸۸) هیچ قومي باهم مشورت نكردند مگر اینكه راه درست خود را پیدا كردند. خداوند متعال در قرآن مجید پیامبر اکرم (ص) را به مشورت - به‌عنوان يك اصل مديريت و زمامداري - امر می‌فرمایند: «وَ شاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ»(آل عمران: ۱۵۹). درواقع مشورت کردن با دیگران موجب هم‌افزایی عقول و بهره‌گیری از دانش دیگران خواهد شد. پیامبر اکرم (صلی‌الله علیه و آله) فرمودند: «مَن شاوَرَ الناسِ شارَک فی عُقُولِهِم» و از نمونه‌های برجسته مشاوره خود پیامبر (ص) در جنگ ازجمله جنگ بدر است که درباره اصل جنگ، مکان جنگ، اسیران جنگ، با یاران خود مشورت کرده و می‌فرمودند: «أشيرُوا عَلَيّ ايها الناسُ» (ابن ابی الحدید، ۱٤۰٤ ق، ج۱٤، ص ۱۱۳) ای مردم به من مشورت بدهید؛ بنابراین اگر مشورت خواهي به‌عنوان يك ارزش همگاني در ميان نيروهای اطلاعاتی پذیرفته و به کار گرفته شود، موجب شناخت هر چه‌بهتر نظام مسائل توسط نیروهای اطلاعاتی شده و درنتیجه هم هزينه‌هاي آزمون‌وخطا را كاهش می‌یابد و هم مشاركت، همدلي و هم‌افزایی کارکنان

اطلاعاتی را به همراه خواهد داشت؛ و این در توان‌افزایی دستگاه اطلاعاتی نیز بسیار حائز اهمیت خواهد بود.

۵-۱-۴. تجربه‌گرایی

تجربه‌های گذشته (مثبت و منفی) در تعیین گزینه‌هایی که افراد، امکان‌پذیر یا مطلوب می‌داند، نقش مهمی دارند؛ بنابراین هدف‌های بلندمدت برای آینده تا حدی بر پایه‌ی تجربه‌های گذشته خواهد بود(Hofsted, 1980: 19). بر همین اساس استفاده از تجربه دیگران -به معناي پند گرفتن از گذشتگان-یکي از کارآمدترین و پر تأثیرترین روش‌های تربیتي در قرآن و احادیث اهل‌بیت علیهم‌السلام است. عبرت‌پذیری به‌عنوان جزئي از تربیت حرفه‌ای به معناي بازخواني کامیابی‌ها و ناکامی‌ها و بازآموزي راه‌های نو به نو شدن و بهبود مستمر است. بنابراین سازمان موفق، افزون بر اینکه عبرت‌پذیری افراد از حوادث و رخدادهاي گوناگون را در ترویج می‌کند، سرنوشت دیگران را موردمطالعه قرار می‌دهد و از ناکامی‌های آن‌ها عبرت و از کامیابی‌هایشان درس می‌آموزند. در قرآن مجید بارها و با واژه‌های گوناگوني مانند (عبره، تذکر، نظر، مثل) خردورزان و اندیشه‌وران را به پندگیري فراخوانده است و در برخی آیات قرآن مجید که واژه «کذلک» آمده است، ناظر بر این است که؛ درس نگرفتن از سرنوشت‌ها و پیش آمده‌ها برای دیگر افراد و امم و بر همان آداب و روش عمل کردن، نتیجه مشترکی را پیش خواهد آورد. همچنین است آیاتی که آدمی را دعوت به گشتن در روی زمین و تفکر در سرنوشت اقوام گذشته دارد. «قُلْ سيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كانَ عاقِبَةُ الْمُكَذِّبينَ»(انعام: ۱۱) بگو: «در زمین گردش کنید، سپس بنگرید که سرانجام تکذیب‌کنندگان چگونه بوده است؟»

امام علي علیه اسلام به امام حسن علیه‌السلام وصیت می‌کند: «پسرم اگرچه من به‌اندازه همه‌کسانی که پیش از من زیسته‌اند عمر نکرده‌ام اما در کردار آنان نظر افکندم و در اخبارشان اندیشیدم و در آثارشان سیر کردم تا اینکه گویي یکي از آنان شدم. بلکه بامطالعه تاریخ آنان، گویا از اول تا پایان عمرشان با آنان بودم پس قسمت روشن و شیرین زندگي آنان را از دوران تیرگي شناختم و زندگاني سودمند آنان را با دوران زیان‌بارش شناسایي کردم». (دشتی، نامه ۳۱) بنابراین، چنانچه نیروهای اطلاعاتی بدون آنکه به تجربه‌های که در زمینه مسئولیت یا نحوه‌ی کار آن‌ها وجود دارد توجه کنند تلاش آن‌ها دچار خطا شده و چه‌بسا منجر به شکست اطلاعاتی و ایجاد هزینه‌های جبران‌ناپذیر برای سازمان گردد. ازاین‌روست که حضرت علی (ع) درباره‌ی انتصاب کارگزاران به مالک اشتر می‌فرماید: ای مالک! از کسانی که تجربه و دانایی و حیایی دارند و از خاندان صالح هستند برگزین. (نهج‌البلاغه، نامه‌ی ۵۳) نیروهای اطلاعاتی نیز باید باتجربه‌تر و داناترند بوده زیرا جهل و بی‌تجربگی برای آنان آسیب است و ضررشان بیش‌تر از نفعشان است؛ بنابراین تجربه‌اندوزی از سرگذشت دیگران به معني بهره‌مندی از حاصل عمر آنان است.

ازاین‌رو ترویج تجربه‌گرایی و آموزش آن در میان نیروهای اطلاعاتی، به معني افزایش طول عمر مفید سازمان و به‌کارگیری انباشت تجربه‌های پیشینیان، هم‌افزایی و انتقال آن از نسلي به نسل دیگر در دستگاه اطلاعاتی است.

۵-۲. مؤلفه گرایشی

در مؤلفه گرایشی به مؤلفه‌هایی پرداخته می‌شود که پایبندی و عمل به آن، بیشتر از آنکه جنبه دانشی داشته باشد، یک باور درونی است و تا زمانی که فرد از جنبه دانشی فراتر نرود و از درون، خود را مشتاق و ملزم به آن نداند، امکان تحقق آن در سازمان دشوار و گاه غیرممکن است.

۵-۲-۱. الگوپذیری

مهم‌ترین نوع یادگیري، یادگیري از طریق مشاهده است بر همین اساس یکي از روش‌های تربیتي، تربیت به‌وسیله الگو است که «روش الگویي»[1]نام دارد. ازنظر روانشناسي، انسان به‌گونه‌ای فطري و طبیعي در جستجوي یافتن الگو و سمبل صحیح در زندگي است. در جستجوي الگو بودن جزو ذات و سرشت انسان‌هاست. (دشتي، ۱۳۷۹: ۱۲۰) خداوند در قرآن مجید سه بار واژه «اسوه»[2] را به‌کاربرده است و در هر سه، دو انسان کامل یعني حضرت ابراهیم علیه‌السلام و حضرت محمد (صلی‌الله علیه و آله و سلم) را نام می‌برد و آنان را الگو براي مردم معرفي می‌کند. از این آیات چنین برداشت می‌شود، هر فرد، گروه، سازمان و امتي که می‌خواهند مسیر کمال را پرشتاب و سلامت طي نماید، نیازمند الگوسازی و پیروي از الگوهاي عیني هستند. یکي از راه‌های بهبود مستمر و تعالي تربیت اطلاعاتی الگوپذیری است. الگوپذیری سهم به سزایي در بهبود فعالیت‌های اطلاعاتی دارد و بخش قابل‌توجه از فعالیت‌های اطلاعاتی با الگوپذیری و ترویج الگوي مطلوب سازماني شکل می‌گیرد و سامان می‌یابد. باید توجه داشت؛ هر سازماني در درون خود بزرگان و اشخاصي را دارد که ازلحاظ شخصیتي و کارکرد سازماني براي دیگران از مقبولیت بالایي برخوردارند. شناسایي اینان و الگوسازی از آنان، تربیت افراد را بهبود و ارتقا می‌بخشد. الگوهای زنده و مستندی از صبر، ایثار، مقاومت، شجاعت، اخلاص و آمیزه‌ای از این فضایل اخلاقی در جبهه‌های نبرد حق علیه باطل وجود داشت که از میان ده‌ها و صدها نوع حوادث مستندی که تجلی‌گر پرورش مذهبی و انقلابی در عرصه‌های اطلاعاتی است. از طرفي «در نظام اسلامي و در جامعه اسلامي، مدیریت یك جامعه جزء اثرگذارترین مسائل جامعه است» (دفتر فرهنگي

1.Modeling method.

۲.«لَقَدْ کانَ لَکُمْ فی رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ کانَ یَرْجُوا اللَّهَ وَ الْیَوْمَ الْآخِرَ وَ ذَکَرَ اللَّهَ کَثیراً»(احزاب: ۲۱)؛ «قَدْ کانَتْ لَکُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فی إِبْراهیمَ وَ الَّذینَ مَعَهُ»(ممتحنه: ۴)؛ «لَقَدْ کانَ لَکُمْ فیهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ کانَ یَرْجُوا اللَّهَ وَ الْیَوْمَ الْآخِرَ وَ مَنْ یَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِیُّ الْحَمیدُ»(ممتحنه: ۶).

فخرالائمه، ۱۳۸۵: ۲۰۷) و مدیران به‌ویژه مدیران ارشد سازمان، مهم‌ترین نقش در الگوپذیری و تربیت کارکنان را بر عهده‌دارند چراکه کارکنان، مدیران را برآمده ارزش‌های سازماني می‌دانند؛ و خواسته و ناخواسته رفتار آنان در ذهنیت و رفتار کارکنان تأثیر می‌گذارد.

۵-۲-۲. خلوص محوری

در دیدگاه توحیدي؛ اخلاص عیار سنجش اعمال است درواقع کارهايي نزد خداوند متعال موردپذیرش است که خالص براي خداوند انجام‌شده باشد. پیامبر گرامي اسلام (صلی‌الله علیه و آله و سلم) می‌فرمایند: «أَخْلِصُوْا أَعْمَالَكُمْ للهِ تَعَالَى فَإِنّ اللهَ لاَ يَقْبَلُ مِنَ ٱلأَعْمَالِ إِلاّ مَا خَلَصَ لَهُ»(محمدي ري شهري، همان، ج ۳، ص ۳٤۷) هنگامی‌که اخلاص‌به معني کار براي رضاي خداوند-به‌عنوان یکي از مؤلفه‌های فرهنگ‌سازمانی پذیرش و ترویج شود؛ بسیاري از نابسامانی‌ها و کاستی‌های سازمان جبران و ترمیم خواهد شد و هراندازه کارکنان گرایش به زینت اخلاص باشند، روحیه خدمت، کار و تلاش در سازمان بیشتر می‌گردد و کارها بیشتر و بهتر به نتیجه می‌رسند. امام علي علیه اسلام یکي از راه‌های پیروزي و غلبه بر دشمن را اخلاص ورزیدن می‌دانند و در توصیف جنگ‌های زمان پیامبر (ص) می‌فرمایند: «در میدان کارزار با رسول خدا بودیم... زماني نصرت از آن ما و گاهي پیروزي از دشمن بود. چون خداوند ما را آزمود و صدق ما را دید، دشمن ما را خوار و رایت پیروزي ما را برافراشت»(عبدالله جوادي آملي، ۱۳۹٤: ص ٥۳٤.) نتیجه مجاهدت خالصانه و مخلصانه درراه خدا درخشش و تلألؤ مادی و معنوی است؛ و تمدن اسلام نیز در پرتو همین مجاهدت به لحاظ سیاسی و علمی به چنان قدرتی دست‌یافت که توانست تمامی نیروهای زنده، سازنده و فعال را در خدمت اهداف عالی قرار دهد(بیانات، ۱۳۷۳/٦/۲۹).

از آثار اخلاص آن است که می‌تواند بر همه‌کاره‌ای روزانه رنگ عبادت بدهد به این معني که کارهايي نظیر خوردن، آشامیدن و اگر براي کمك به دین الهي و تقویت نظام اسلامي و گره‌گشایی از مشکلات بندگان خدا باشد، رنگ عبادت به خود می‌گیرد. (جوادي آملي، ٥٤۸:۱۳۹٤.) بنابراین اگر در سازمان این معرفت فراگیر شود که کارکنان کار را براي رضاي خداوند و به بهترین نحو انجام بدهند، از کوشش خود براي پیشرفت سازمان فروگذار نخواهند نمود.

نکته مهم اینکه؛ در فعالیت‌های اطلاعاتی نیز اگر خلوص نیت نباشد و اهداف دیگری پشت پرده باشد، تجسس نه‌تنها جایز نبوده بلکه حرام نیز می‌باشد؛ بنابراین تجسس باید به‌وسیله‌ی افرادی باشد که نیت‌های آن‌ها از هرگونه رضایت غیر خدایی پاک بوده و در رفتارهای خویش؛ ابداً اسرار مردم را فاش نکنند، آبرو و حیثیت مردم را نبرند و بیش‌ازحد لازم و شرایط تفتیش نکنند.

۱. با نیتی فاسد چون هتک، پراکندن فحشا و آزردن مؤمنان انجام شود.

۲. با قصد و انگیزه‌ی سالم صورت پذیرد که خود دو نوع است:

الف) غرض و هدفی لازم و ضروری در میان باشد، مانند حفظ حکومت در قبال رخنه‌ی کافران و منافقان، جلوگیری از گسترش انواع فساد اجتماعی، اخلاقی، ظاهری یا مالی، برطرف ساختن زمینه‌های گمراهی و انحراف از جوامع اسلامی، آگاهی از چگونگی کارکرد کارگزاران حکومت اسلامی، باخبر شدن از وجود اختلاس و ارتشا، آگاهی از وضعیت نیروها و تجهیزات دشمن و...

ب) هدفی راجح و باارزش (غیر لازم) در میان باشد، مانند یافتن افراد صلاحیت‌دار برای اعطای مناصب شایسته به آن‌ها با آگاهی از دانش‌های روز، به دست آوردن میزان رضایت عمومی از نحوه اداره‌ی امور، کشف نیازهای اجتماعی و. ...

روشن است که درحرکت قسم اول و دوم و در آنجایی که عیوب مورد تجسس باشد، جای هیچ تردیدی نیست که این رفتار مصداق فعل حرام می‌باشد. چنان چه قرآن کریم در این رابطه می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيراً مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَ لاَ تَجَسَّسُوا وَ لاَ يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضاً أَ يُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتاً فَكَرِهْتُمُوهُ وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ؛ یعنی ای کسانی که ایمان آورده‌اید! از بسیاری از گمان‌ها بپرهیزید، چراکه بعضی از گمان‌ها گناه است؛ و هرگز (در کار دیگران) تجسّس نکنید؛ و هیچ‌یک از شما دیگری را غیبت نکند، آیا کسی از شما دوست دارد که گوشت برادر مرده خود را بخورد؟! (به‌یقین) همه شما از این امر کراهت دارید؛ تقوای الهی پیشه کنید که خداوند توبه پذیر و مهربان است»(حجرات، آیه ۱۲).

مقتضای اطلاق نهی که در آیه آمده، حرمت هر دو قسم (اول و دوم) است. محقق اردبیلی می‌گوید: «ولاتجسسوا» در این آیه؛ یعنی در جستجوی عیوب مسلمانان نباشید و نهی از دنبال کردن نقص‌های مسلمانان در روایات بسیاری آمده است... (زبده‌البیان، ٤١٧). قرطبی در کتاب تفسیر خود می‌نویسد: «معنای آیه این است که رفتار ظاهری افراد را ملاک برداشت خود قرار دهید و در جستجوی کاستی‌های مسلمانان نباشید؛ یعنی هیچ‌کدامتان به دنبال عیب برادر دینی خود نباشید تا از آن آگاهی یابید، چراکه خداوند، آن را پوشانیده است». (قرطبی، ١٤٠٥، ج ١٦: ٣٣٣). مقتضای نبود تقیید در کلام مفسران آن است که در حرمت، میان قسم اول و دوم تفاوتی نیست. همچنین به این سخن پروردگار استدلال شده است: «إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَ الآخِرَةِ وَ اللَّهُ يَعْلَمُ وَ أَنْتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ؛ یعنی کسانی که دوست دارند زشتی‌ها در میان مردم باایمان شیوع یابد، عذاب دردناکی برای آنان در دنیا و آخرت است؛ و خداوند می‌داند و شما نمی‌دانید!»(نور، آیه ۱۹).

۵-۲-۳. خود نظارتی

يكي از مؤلفه‌هايي كه نقش بسيار مهمي در بهبود تربيت حرفه‌ای و كاهش آسيب‌های سازمان دارد، گرايش به خود نظارتي[1]است. به اين معنی كه؛ بيش از محرک‌ها بيرونی، انگيزه‌های درونی، آدمی را به انجام يا پرهيز از كاری تشويق نمايد. نظارت براي بهبود كاركرد و تحقق اهداف سازماني به دو صورت می‌تواند انجام پذيرد. يكي؛ دروني كردن نظارت است. به اين معني كه هر يك از كاركنان بر عملكرد خود نظارت داشته باشند. ديگري؛ نظارت از بيرون است. يعني با ابزارهاي نظارتي عملكرد كاركنان موردتوجه باشد. از ديدگاه اسلام آنچه اهميت بيشتري دارد، نظارت از درون و توسط خود افراد است. چراكه نظارت از بيرون هم پرهزينه است و هم مقطعي و كم اثر است؛ بنابراين اگر نظارت نيروهای اطلاعاتی بر خود و بر نيت‌هايی كه موجب رفتارهای مختلف می‌شود نباشد چه‌بسا موجب ترجيح منافع شخصی بر منافع سازمانی گردد.

آدمي وقتي دانست كه عالم محضر خداست و خداوند و پيامبر (صلی‌الله عليه و آله) و مؤمنان عمل او را می‌بينند. «وَ قُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَ رَسُولُهُ وَ الْمُؤْمِنُونَ وَ سَتُرَدُّونَ إِلى عالِمِ الْغَيْبِ وَ الشَّهادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِما كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ»(توبه: ۱۰۵)؛ و بگو كه هر عمل كنيد خدا آن عمل را می‌بيند و هم رسول و مؤمنان بر آن آگاه می‌شوند، آنگاه به‌سوی خدايی كه دانای عوالم غيب و شهود است باز گردانيده شويد و او شمارا به كردارتان واقف سازد. آنچه می‌انديشد و انجام می‌دهد، توسط فرشتگان و نويسندگان باكرامت ثبت و محاسبه می‌شود. وَ إِنَّ عَلَيْكُمْ لَحافِظِينَ، كِراماً كاتِبِينَ، يَعْلَمُونَ ما تَفْعَلُونَ (انفطار: ۱۲/ ۱۰)؛ البته نگهبان‌ها بر (مراقبت احوال) شما مأمورند. آن‌ها نويسندگان (اعمال شما) و فرشته مقرب خدايند. شما هر چه كنيد همه را می‌دانند و روزی نيز نتيجه همه آنچه را كه انجام داده بدون كم‌وكاست دريافت خواهد نمود، توجه و نظارت بيشتري بر انديشه، بيان و رفتار خود داشته باشد. علاوه بر اين در قرآن مجيد در وصف مجرمين آمده است: «وَ وُضِعَ الْكِتابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَ يَقُولُونَ يا وَيْلَتَنا ما لِهذَا الْكِتابِ لا يُغادِرُ صَغِيرَةً وَ لا كَبِيرَةً إِلاَّ أَحْصاها وَ وَجَدُوا ما عَمِلُوا حاضِراً وَ لا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَداً»(كهف: ٤٩)؛ و كتاب اعمال نيك و بدخلق را پيش نهند، آنگاه اهل عصيان را ازآنچه در نامه عمل آن‌هاست ترسان و هراسان بينی درحالی‌كه (با خود) گويند: ای‌وای بر ما، اين چگونه كتابی است كه اعمال كوچك و بزرگ ما را سر مويی فرونگذاشته جز آنكه همه را احصا كرده است؟! و در آن كتاب همه اعمال خود را حاضر بينند و خدا به هيچ‌كس ستم نخواهد كرد.

1.Self monitoring

چنین درکی از نتیجه عملکرد، انسان را وامی‌دارد که همواره اندیشه و رفتار خود را موردمحاسبه و ارزیابی قرار خواهد داد. تأکید روایات بر اینکه انسان به ارزیابی عملکرد خود بپردازد برای این است به این سطح از درک و دریافت برسد که پیامد مقطعی عملکرد او در این دنیا و نتیجه قطعی آن در سرای دیگر، همراه همیشگی او خواهد بود. ازاین‌رو پیش از اینکه از دست او کاری برنیاید، باید در اصلاح امور فردی و اجتماعی خود بکوشد. کارکناني که خود نظارتي دارند به نيكي می‌دانند که هر نفسی، درگرو عملی است که انجام می‌دهد؛ «كُلُّ نَفْسٍ بِما كَسَبَتْ رَهينَةٌ»(مدثر: ۳۸)؛ لذا تلاش می‌کنند بهترین عملکرد را داشته باشند. بنابراین ترویج و نهادینه کردن روحیه خود نظارتي در فضاي نيروهای اطلاعاتی موجب بهبود عملکرد و سلامت نیروهای اطلاعاتی شده و درنتیجه تربیت حرفه‌ای کارکنان را کارآمد می‌نماید.

۵-۳. مؤلفه رفتاری

تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی هنگامی کارآمد است که نمود عینی و خارجی آن را در سازمان دیده شود. اگر رفتار نیروهای اطلاعاتی هم‌راستا با نظام ارزشی سازمان نباشد، همواره سازمان در تعارض خواهد بود و هزینه‌های بسیاری بر آن تحمیل می‌شود. آنچه در این لایه خواهد آمد نمودهای عینی پذیرش لایه‌های نگرشی و گرایشی در میان نیروهای اطلاعاتی است درواقع هنگامی‌که کارکنان از نگرش و گرایش متناسب با نظام ارزشی در سازمان برخوردار باشند، بالطبع رفتار متناسب با آن را از خود بروز می‌دهند. نکته مهم اینکه جنبه رفتار تربیت حرفه‌ای بیشتر از دولایه دیگر دیده می‌شود و موردتوجه و داوری کارکنان و دیگران است.

۵-۳-۱. مسئولیت‌پذیری

سازمان با تقسیم وظایف و تعیین مسئولیت‌های شکل می‌گیرند و مفهوم پیدا می‌کنند و هر يك از کارکنان در قبال سرنوشت سازمان مسئول هستند. اگر موفقيتي براي سازمان باشد همه کارکنان در آن سهیم‌اند و اگر شکست و ناکامي پیش بیاید، هر يك به‌اندازه‌ای در آن شکست سهم دارند. از نگاه اسلام همه مردم در قبال جامعه‌ای که در آن زندگي می‌کنند و نیز در سرنوشت دیگران مسئول هستند و هیچ‌کس نمی‌تواند از این مسئولیت شانه خالي کند. خداوند متعال در سوره صافات می‌فرماید: «وَ قِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ»(صافات: ٢٤) مسئولیت ازجمله نعمت‌هایی است که مسئولین نسبت به آن بازخواست خواهند شد چراکه در روز واپسین از همه‌چیز سؤال می‌شود، از عقاید، از توحید و ولایت، از گفتار و کردار و از نعمت‌ها و مواهبی که خدا در اختیار انسان گذارده است (مکارم شیرازی، ۱۳۸۲: ج٤، ۱۳۷.) و حتی اعضاء انسان، چشم و گوش و دل مسئول‌اند «إِنَّ السَّمْعَ وَ الْبَصَرَ وَ الْفُؤادَ كُلُّ أُولئِكَ كانَ عَنْهُ مَسْؤُلاً»(اسراء: ٣٦). و در جاي ديگر مي‌فرمايند: خداوند متعال از هر سرپرستي نسبت به آنچه به او

واگذار کرده است بازخواست مي كند. خواه آن را به‌خوبی انجام داده باشد یا تباه کرده باشد. (محمدي ري شهري، همان: ج ٥، ١٤٦)

چنان‌که پیامبر (صلی‌الله علیه و آله و سلم) به حباب‌بن منذر دستور داد: «هنگامی‌که میان مسلمانان هستم برایم خبر بیاور، مگر زمانی که تعداد مخالفان را اندک دیده باشی»(المغازی، ١٤٢٤ ق، ج ١، ص ٢٠٧)؛ زیرا اعلام آشکارای خبر، سبب ضعف و سستی در جامعه‌ی اسلامی می‌گردد. همچنین رسول خدا (صلی‌الله علیه و آله و سلم) به «خوات» دستور داد تنها، آن حضرت را از خبر آگاه کند. آنجا که فرمود: «خوب نگاه کن ببین جایی هست که آن‌ها از آن غافل باشند؛ اگر دیدی مرا باخبر کن» (المغازی، ١٤٢٤ ق: ج ٢، ٤٦٠). ازاین‌رو، منابع و عیون باید در ارایه‌ی خبر مسئولیت‌پذیر بوده و در این رابطه نشر اطلاعات به کسانی که اجازه ندارند، خویشتن‌دار و هوشیار باشند؛ در غیر این صورت به سبب ایجاد وهن و ضعف و اشاعه‌ی فحشا و غیبت، گناه‌کار و فاسق خواهند بود؛ زیرا از محدوده‌ی مشروع، بیرون رفته و در گرداب حرمت غیبت و پراکندن فحشا گرفتار آمده‌اند.

۵-۳-۲. تکلیف مداری

یکی دیگر از شاخص‌های مهم مؤلفه رفتاری و یا کنشی تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی توجه به موضوع تکلیف مداری است. تکلیف مداری يك مفهوم ارزشي با درون‌مايه ديني است كه امام خميني (ره) بارها آن را به‌کاربرده‌اند و مردم و مسئولین را به انجام‌وظیفه و تکلیف سفارش می‌نمودند. براي نمونه؛ امام خميني (ره) تكليف گرايي در مورد قيام براي پيروزي انقلاب اسلامي را این‌چنین بیان نموده‌اند که:

«من يك تكليف الهي دارم، مطابق اين تكليف عمل مي‌كنم، كشته شوم عمل كردم به تكليف الهي. پيش بروم عمل كردم به تكليف الهی» (امام خميني (ره)، ١٣٧٧: ج ٥، ١٠٢.) دستيابي به نتيجه نيز مانند تكليف گرايي مورد تأكيد امام خميني (ره) بود. ایشان فرمودند: «مبارزه ملت ایران تا استقرار جمهوری اسلامی که متضمن آزادی ملت و استقلال کشور و تأمین عدالت اجتماعی باشد ادامه خواهد داشت. (امام خميني (ره)، ١٣٧٧: ج ٥، ص ٤٢٧.)». این بیان، نشان می‌دهد که حضرت امام همواره نتیجه کار را موردتوجه داشتند و نمونه روشن آن نیز انجام تکلیف ایشان در مبارزه با نظام طاغوت و دستيابي به نتيجه-يعني برپايي نظام اسلامي-است. منظور از «تكليف گرايي» این است که انسان مکلف است به‌اندازه توان و ظرفیت براي تحقق وظیفه‌ای که به او واگذارشده است بکوشد؛ این کوشش باید اندیشیده شده و سنجیده و در راستاي تحقق هدف و رسیدن به نتیجه مطلوب باشد. «تكليف گرايي معنايش اين است كه آدمي درراه رسيدن به نتيجه مطلوب بر طبق تكليف عمل كند. برخلاف تكليف عمل نكند. كار نامشروع انجام ندهد... و آن‌کسی که براي رسيدن به نتيجه بر طبق تكليفش عمل مي كند، اگر یک‌وقتی هم به نتیجه مطلوب نرسید احساس پشيماني نمی‌کند.» (بیانات، ١٣٩٢/٥/٦) تکلیف

گرايي همواره در راستاي نتيجه گرايي است اگر صرفاً به تكليف بينديشيم، امكان سست شدن، انحراف از هدف پيش خواهد آمد و اگر ملاك ما تنها دستيابي به نتيجه و هدف باشد. ممكن است كمبود توان و امكانات موجب تضعيف اراده ما بشود. در يك سازمان كه تكليف محوري - يعني انجام‌وظيفه براي دستيابي به هدف-به‌عنوان فرهنگ‌سازمانی نهادینه‌شده باشد، پيوسته در حال تلاش و انجام‌وظيفه خود است و بسياري از كاستی‌ها و كمبودهای سازماني با اين روش جبران خواهد شد.

در حدیث از پیامبر اکرم (ص) درباره سَریّه عبدالله بن جحش (سَریّه جنگ‌هایی بوده که پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) شخصاً در آن حضور نداشته است) می‌خوانیم که پیامبر (صلی‌الله علیه و آله و سلم) عبدالله را با گروهی از مهاجران اعزام فرمود و نامه‌ای نوشت و به دست او داد و فرمود: «نامه را نگاه نکن تا دو روز راه طی کنید سپس نامه را بگشایید و به آنچه در آن است عمل نمایید». عبدالله نیز بر اساس آنچه به او تکلیف شده بود؛ عمل کرد. بعد از دو روز که نامه را گشود، دید در آن دستوری بدین مضمون داده‌شده: «هنگامی‌که نامه مرا دیدی به راه خود ادامه بده تا به نخلی که در میان مکه و طائف است برسی. در آنجا در کمین قریش باش و اخبارشان را جمع‌آوری کن و برای من بیاور». این داستان مفصّل است و در ذیل آن آمده که عبدالله در آنجا با جمعی از قریش درگیر شد و آن‌ها را در هم شکست و با غنائم قابل‌ملاحظه و دو اسیر به خدمت پیامبر (صلی‌الله علیه و آله و سلم) بازگشت. (سیره ابن هشام، بی‌تا ج ۲: ۲۵۲). منظور از ذکر این روایت، آن بخش از ماجرا است که اشاره به تکلیف محوری افرادی است که به‌عنوان کارگزاران اطلاعاتی یاران پیامبر (صلی‌الله علیه و آله و سلم) مشغول انجام‌وظیفه هستند.

۵-۳-۳. اشراف اطلاعاتی

لزوم اشراف اطلاعاتي بر برنامه‌های دشمنان، امر مورد اختلافي نيست و از آيات و روايات می‌توان لزوم آن را مطرح كرد؛ اما قبل از آن، سخن از اشراف اطلاعاتي و جاسوسي درباره‌ی مخالفان داخلي و توطئه‌های آنان است. منظور از مخالفان، كساني هستند كه در جمع مردم قرار دارند ولي با حكومت و نظام اسلامي مخالف هستند. آيا می‌توان درباره‌ی اينان - كه به‌ظاهر مؤمن و عضو جامعه‌ی اسلامي هستند - نيز كسب اطلاعات كرد؟ آيا حكومت اسلامي می‌تواند از مخالفان خود تجسس به عمل آورد و درباره آن‌ها تحقيقات پنهاني داشته باشد؟ هميشه در ميان ملت‌ها، گروه‌هايی وجود دارند كه به دلايل مختلف با اكثريت مردم، كه حكومتي را برگزيده و تشكيل داده‌اند، مخالف هستند. گاهي مخالفت آنان نفاق گونه است؛ زماني نيز به سبب يك مشكل اجتماعي، در جمع مخالفان قرار می‌گيرند. در يك فرصت خاص نيز، چه‌بسا، خواسته‌ها و ايرادهاي آنان به‌گونه‌ای باشد كه مخالفت زبانی‌شان به مخالفت عملي بدل می‌شود و دست به شمشير و اسلحه می‌برند و يا حتي با دشمنان كشور ارتباط برقرار نموده و براي

جامعه مشکل ایجاد می‌کنند. امیرالمؤمنین (ع) براي آگاهي از موقعیت مخالفان و تلاش‌های آنان در موارد حساس، نیروهاي اطلاعاتی را تعیین می‌نمودند. ایشان دستور می‌داد تا نیروي اطلاعاتي خاصي را در رصد کارگزارانشان بگمارند. مردم نیز اطلاعاتي را که درباره‌ی فعالیت کارگزاران داشتند، به حضرت گزارش می‌دادند؛ بدین ترتیب آن حضرت اشراف کاملي بر توطئه‌های مخالفان در داخل قلمرو خود داشت .در ادامه به نمونه‌هایی از این موارد اشاره می‌کنیم. امام علي (ع) در آغاز خلافت، وقتی‌که کارگزاران خود را اعزام می‌کرد و یا به آن‌ها نامه می‌نوشت، در موارد خاصي توصیه می‌کرد نسبت به افراد مریب و مشکوك سختگیر باشند. مریب یعني مشکوك (عسکري، ۱٤۰۰ ق: ۹۲) این واژه از «ریب» می‌آید و معناي آن به‌تناسب موضوع متفاوت است. فرد مریب در گواهي عادل، یعني کسي که وضعیت وي مشخص نیست و برابر روایات، شهادت وي در قضاوت مردود است (صدوق، ۱٤۰٤ ق، ج ۳:٤۰). اهل ریب در مسائل عقیدتي، یعني کسي که اندیشه‌ی وي همراه با بدعت در دین است. حضرت می‌فرماید: «و خُذُوا علَی ید الْمرِیبِ؛ مانع افراد مشکوك شوید» (صدوق، ۱٤۰٤ ق، ج ۱:۵۲۱) همچنین مریب را کسي دانسته‌اند که داراي فساد عقیده است. مرحوم مجلسي اول، در شرح حدیث می‌نویسد: مانع تلاش افراد مشکوك و ایجاد شبهه‌ی آنان شوید؛ با زندان کردن آن‌ها یا ارائه‌ی دلایل قاطع در برابر شبه افکني‌هاي آنان (مجلسي اول، ۱٤۰٦ ق، ج ۲:۷۷۰). هرگاه کساني با چنین افرادي نشست‌وبرخاست داشته باشند، مریب و مشکوك محسوب می‌شدند و از هرگونه همکاري با آنان نهي شده است. امام علي (ع) می‌فرماید: افراد منافق نیز مریب هستند (خوانساری، ۱۳٦٦ ش، ج ٤:۵۲۹). ازاین‌رو هر منافقي مشکوك است .مریب در مسائل سیاسي، یعني کسي که به وظیفه‌ی خود عمل نمی‌نماید و منافقانه عمل می‌کند. کسي که وظیفه دارد با حاکم بیعت کند؛ عدم بیعت وي باعث می‌شود که وي مشکوك و مریب و منافق باشد و جزو مخالفان محسوب شود. سیره اشراف اطلاعاتي امیرالمؤمنین (ع) در کشف توطئه‌ها نشان می‌دهد که مراقبت از افراد مشکوک لازم است. چنانچه چنین فردي شبانه سلاح حمل کند، محارب و مخالف نظام اسلامي محسوب می‌شود (کلیني، ۱٤۰۷ ق، ج ۷:۲٤٦؛ صدوق، ۱٤۰٤ ق، ج ٤:٦۸؛ طوسي، ۱٤۰۷ ق، ج ٦:۱۵۷؛ همان، ج ۱۰:۱۳٤) در کلام آن حضرت، معمولاً چنین افراد مشکوکي مطرح هستند. امیرالمؤمنین (ع) در چند موردي که مطمئن بودند افراد مریب و مشکوك و منافق در آن منطقه هستند، از حاکم و کارگزار خودخواسته‌اند به آن‌ها سختگیري نماید و تکلیف حاکمیت را با آنان مشخص نماید و آنان باید بیعت کنند. در حدیثی از امام علی بن موسی‌الرضا (علیه‌السلام) می‌خوانیم: «کانَ رسول‌الله (صلی‌الله علیه و آله و سلم) اذا بَعَثَ جَیشاً فَاَتّهَم اَمیراً، بَعثَ مِن ثُقاتِه مَن یَتجَسّسُ خَبَرهُ؛ یعنی، رسول خدا (صلی‌الله علیه و آله و سلم) هنگامی که لشکری را می‌فرستاد و امیری بر آن‌ها می‌گماشت که از جهتی ممکن بود مورد اتهام واقع شود، همراه او یکی از

افراد مورد اعتماد را می‌فرستاد تا اخبار و احوال او را به وی گزارش دهد». (وسایل الشیعة، ۱٤۲۳ ق، ج ۱۱: ٤٤). ممکن است آن امیر از بعضی از جهات مورد اعتماد بوده، ولی حساسیت موقعیت او ایجاب می‌کرده است که ناظر و بازرسی برای امور او وجود داشته باشد تا مبادا خدای‌ناکرده انحرافی پیدا کند که جبران آن برای مسلمین غیرممکن باشد. بر همین اساس در جهت تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی لازم است علاوه بر آموزش‌های لازم که در بخش دانش‌افزایی بیان شد، نیروهای اطلاعاتی اشراف کامل نسبت به موضوع داشته و در این راستا سناریوهایی که احتمال وقوع دارد را موردبررسی قرار دهد.

نتیجه‌گیری

بر اساس تحقیقات انجام‌شده مشخص گردید که برخی از مؤلفه‌های تربیت حرفه‌ای نیروهای اطلاعاتی بیشترین تأثیرگذاری را در رشد و بالندگی سازمان دارند. آشنایی، نهادینه‌سازی و به‌کارگیری این مؤلفه‌ها، افزون بر بهبود عملکرد و رفتار سازمانی، بسترساز تعالی معنوی در سازمان نیز خواهد شد. این مؤلفه‌ها در سه لایه نگرش، گرایش و رفتار دسته‌بندی‌شده است. در لایه نگرشی مؤلفه‌هایی که بیشتر جنبه شناختی دارند موردتوجه است. در مؤلفه‌های شناختی مشخص شد که نیروی اطلاعاتی در گام اول لازم است شناختی صحیح و جامعی از مسائل دینی که در حوزه فعالیت‌های اطلاعاتی خود داشته تا دچار عملکردی برخلاف دستورات شرع مقدس نداشته باشد. سپس جهت افزایش هر چه‌بهتر نگرش‌ها لازم است شناختی لازم و کافی نسبت به عرصه اطلاعات و فعالیت‌های اطلاعاتی کسب نماید که با مصاحبه‌های انجام‌شده در این راستا لازم است دانش‌افزایی، مشورت خواهی و عبرت گیری را سرلوحه کار خویش قرار داده که آموزه‌های دینی هر یک از آن‌ها به‌تفصیل بیان‌شده است. علاوه بر این مشخص گردید که یک نیروی اطلاعاتی لازم است گرایشات خویش در راستای دین مدارانه و مبتنی بر دستورات دینی سازگار نماید که در این راستا الگوپذیری، خلوص محوری و خود نظارتی مهم‌ترین آن‌ها می‌باشد. درنهایت نیز توجه به لایه گرایشی بوده که دربردارنده مؤلفه‌های است که ریشه در باور درونی دارند و در لایه رفتاری، نمودهای عینی لایه‌های نگرشی و گرایشی مورد اهتمام است. در این قسمت مسئولیت‌پذیری، تکلیف محوری و اشراف اطلاعاتی مهم‌ترین مؤلفه‌های رفتاری نیروهای اطلاعاتی بوده که آموزه‌های دینی آن به‌تفصیل بیان‌شده است.

منابع

۱. قرآن کریم.

۲. نهج‌البلاغه.

۳. ابن ابی الحدید (۱۳۸۰)، شرح نهج‌البلاغه، تهران انتشارات آوند دانش.

٤. ابن أبي الحديد عبدالحميد بن هبة الله، (١٤٠٤ ق) شرح نهج البلاغة لابن أبي الحديد، قم، آية الله المرعشي النجفي،

٥. ابن اعثم کوفی محمدبن علی (١٤١١ ق)، الفتوح، بیروت: دارالاضواء.

٦. ابن انباری عبدالرحمن بن محمد (١٣٩١)، البیان فی غریب اعراب القرآن، قم، انتشارات ذوی القربی.

۷. ابن بابویه محمدبن علی (۱۳۸۹)، ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، ترجمه احمدبانپور، مشهد، انتشارات استوار.

۸. ابن عساکر علی بن حسن (۱۳۸۳)، کرانه‌های سرخ، تهران انتشارات پگاه اندیشه.

۹. ابن منظور محمدبن مکرم (١٣٦٣)، لسان العرب، قم: ادب الحوزه.

۱۰. ابنانباری، عبدالرحمن بن محمد (١٤٣٣ ق)، البیان فی غریب اعراب القرآن، قم: ذوی القربی.

۱۱. ابن‌عساکر (۱۹۹۵ م)، تاریخ مدینه دمشق و ذکر فضلها و تسمیه من حلها من الامائل و احتاز بنواحیها من وارديها و اهلها، بیروت، انتشارات دارالفکر.

۱۲. امام خامنه ای (مدظله‌العالی)، بیانات، دسترسی در: https://khamenei.ir/

۱۳. امام خميني (ره)، (۱۳۷۷) صحیفه نور، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.

١٤. امام خميني (ره)، (١٣٧٨) صحیفه امام، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.

۱۵. بن هشام عبدالملک (بی‌تا)، سیره النبی (صلی‌الله علیه و آله و سلم)، قاهره، انتشارات الازهر.

١٦. جوادي آملي عبدالله، (١٣٩٤) تفسیر تسنیم، قم، اسراء.

١٧. جوادي آملي عبدالله، (١٣٩٤) دانش و روش بندگي، تحقیق و تنظیم محمد محرابي، قم، اسراء.

۱۸. حر عاملی محمدبن حسن (١٤٢٣ ق)، وسائل الشیعه الی التحصیل مسائل الشریعه، قم انتشارات نصایح.

۱۹. حسن زاده اصفهانی حمید (۱۳۸۹)، زبده البیان، تهران خانه کتاب.

۲۰. حسینی اشکوری علی (۱۳۷۸)، دررالتاج: الجامع الاصول فی احادیث الرسول، تهران مؤسسه پژوهشی ابن‌سینا.

۲۱. حلی حسن بن یوسف (١٢٥٧ ق)، قواعد الاحکام، بی‌جا.

۲۲. دشتي، محمد (۱۳۷۹) امام علي و مسائل تربيتي، قم، موسسه فرهنگي تحقيقاتي امير المؤمنين (ع).

۲۳. دهخدا، علی اکبر (بی تا)، لغت‌نامه، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

۲٤. الذهبی شمس الدین محمدبن احمدبن عثمان (۱۹۸۷ م)، تاریخ الاسلام و فیات المشاهیر و الاعلام: عهد الخلفاء الراشدین حوادث و وفیات، بیروت انتشارات دارالکتاب العربی.

۲۵. زین الدین بن علی شهید ثانی (۱٤۲۲ ق)، حاشیه المختصر النافع للشهید الثانی زین الدین علی العاملی (المحقق مرکز الابحاث و الدراسات الاسلامیه قسم احیا التراث الاسلامی، قم انتشارات حوزه العلمیه قم مکتب الاعلام الاسلامی).

۲٦. شاين ادگار (۱۳۸۳)، مديريت فرهنگ سازماني و رهبري، ترجمه برزو فرهي بوزنجاني و شمس الدين نوري نجفي، تهران، سيماي جوان.

۲۷. طباطبایی محمدحسین (۱۳٦۳)، تفسیر المیزان، قم، دفتر انتشارات اسلامی.

۲۸. طبرسی حسین بن محمد تقی النوری (۱۳۸۲)، مستدرک الوسایل و مستنبط المسایل، قم، انتشارات مکتبه الاسلامیه.

۲۹. طبری محمدبن جریر (۱۳۷۰)، گزیده تاریخ طبری، تهران، انتشارات قطره.

۳۰. فاضل، طه؛ (۱۳۹۵)، مجموعه مقالات اولین همایش ملی فقه اطلاعاتی جلد اول (فعالیت‌های اطلاعاتی از منظر فقه)، تهران: نشر دانشگاه اطلاعات و امنیت ملی، چاپ اول.

۳۱. فضل بن حسن طبرسی (۱۳۷۹ ق)، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تصحیح سیدهاشم رسولی محلاتی، بیروت انتشارات دار احیاء التراث العربی.

۳۲. قرطبی محمدبن احمد (۱۳٦٤)، الجامع الاحکام القران، تهران انتشارات ناصرخسرو.

۳۳. قرطبی محمدبن احمد (۱٤۰۵ ق)، جامع احکام القرآن و المبین لما تضمن من السنه و آی الفرقان، بیروت دارالاحیاء التراث العربی مؤسسه التاریخ العربی.

۳٤. قرطبی محمدبن احمد (۱۹۹۷ م)، الجامع لاحکام القرآن، بیروت: مؤسسه التاریخ العربی.

۳۵. مجلسی محمدباقر (۱۳٦۳)، بحارالانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار (علیهم السلام)، قم، دارالکتب الاسلامیه.

۳٦. مجلسي. محمدتقي، (۱٤۰۳ ق) بحارالانوار، بيروت.

۳۷. محمدی ری شهری محمد، (۱۳٦۷) میزان الحکمة، مکتب الاعلام الاسلامی.

۳۸. مستوفی قزوینی، حمدالله بن ابی بکربن احمدبن نصر (۱۳۳۹)، تاریخ گزیده، باهتمام عبدالحسین نوایی، تهران انتشارات امیرکبیر.

۳۹. مشکینی علی، (١٤١٦ ق) اصطلاحات الأصول و معظم أبحاثها، قم، الهادی.

٤٠.مغازی موسی بن عقبه (١٤٢٤ ق)، امغازی النبویه، قم، انتشارات ذوی القربی.

٤١. مفید محمدبن محمد (١٣٧٨)، الارشاد فی معرفه حجج الله علی العباد، ترجمه‌هاشم رسولی محلاتی، تهران دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

٤٢. مکارم شیرازی ناصر (١٣٦١)، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتاب اسلامیه.

٤٣. هندي حسام الدين متقي، (١٣٧٢) كنزل العمال في سنن الأقوال والأفعال، بيروت، مؤسسه الرساله.

44.schoderbek. Peter, p. (1971) "Management system", Jahn wiley and sons, New York.

45.LikertR. (1967) the Human organization: Its management and Values New York McGraw – Hill

46.Hofsted, G. (1980) motivation, Leadership, and organization: Do A merican theories Apply Abroad organization Dyhamics (summer).

نظریه مرجّح شامّه اطلاعاتی در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) با تکیه بر روش استنباطی ـ تطبیقی و نظریه مبنایی

احمد مزینانی[1]

چکیده

مهم‌ترین مسئله مطرح در مقاله حاضر خلع وجودی نظریه مرجّح و مورداتکا برای فهم و تحلیل شم اطلاعاتی در نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی در شرایط موجود و پیش رو با تکیه‌بر منابع معتبر بومی اسلامی است. برای یافتن پاسخ منطقی و علمی به مسئله مذکور هدف پژوهش حاضر بررسی ماهیت شمّ اطلاعاتی مورد انتظار مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) است. به این منظور پژوهشگر ضمن تبیین ماهیت شمّ اطلاعاتی، با تکیه‌بر روش «استنباطی ـ تطبیقی» مورد تأیید و تأکید مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و استفاده از «نظریه مبنایی»، گزاره‌ها و مفاهیم محوری مرتبط با موضوع درمجموع «فرامین و تدابیر اطلاعاتی ـ امنیتی»، نظریه مطلوب مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) را استخراج نموده است. محقق با اتخاذ رویکرد استقرایی ابتدا ۲۸۱ گزاره‌ها به‌عنوان واحد ضبط شناسایی نموده و در ادامه از محتوای آن تعداد ۲۸۱ داده را انتخاب و ۵۸ مفهوم اولیه و ۲۸ مفهوم محوری استخراج کرده است. محقق سپس با ترکیب مفاهیم مشابه و کدگذاری باز آن‌ها درنهایت تعداد ۸ مضمون و با کدگذاری انتخابی مضامین، تعداد ٤ قضیه اولیه و سپس با تجمیع دوبه‌دو قضایای اولیه تعداد ۲ قضیه محوری شناسایی و کدگذاری محوری نموده است.

دستاورد نهایی روند شناسایی، تجمع، ترکیب و استنباطِ مفاهیم، مضامین، قضایا و ارجاع دائمی آن‌ها به داده‌های استخراج‌شده، ارائه «نظریه حدس اطلاعاتی» در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) است. این نظریه دارای اتقان نظری و فلسفی مبتنی بر رویکرد اسلامی و استحکام عینی مبتنی تجربه حکمرانی چهل‌ساله نظام اسلامی است و به دستاوردها اطلاعاتی ـ امنیتی منتهی و پیش‌ران‌های خاص را معین می‌کند؛ بنابراین «نظریه حدس اطلاعاتی»؛ با رویکرد هوشمندانه و مبتنی بر بالندگی و رویندگی، پشتیبانی‌کننده شمّ اطلاعاتی افسران و نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی در تراز گام دوم انقلاب است.

واژگان کلیدی: اطلاعات، امام خامنه‌ای، شامّه اطلاعاتی، حدس اطلاعاتی، نظریه مرجّح، منظومه فکری.

---

۱ . استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه امام حسین(ع).

مقدمه

شامّه اطلاعاتی ازجمله مفاهیم کلیدی منطبق بر رویکردهای اطلاعاتی ـ امنیتی برای افسران اطلاعاتی در تمامی سازمان‌های اطلاعاتی دنیا است که دارنده آن را قادر می‌سازد با تکیه‌بر دانش نظری، تجربیات عملی، محسوسات دریافتی، محاسبات شناختی و یافته‌ای شهودی، در فرآیندهای منطقی با رویکردی خلاقانه و نوآورانه و به‌صورت فی‌البداهه در شرایط چالش‌برانگیز حدس آگاهانه و هوشمندانه و تخمین درستی ازآنچه در حال وقوع است ارائه نموده و بهترین تصمیم را درصحنه عمل بگیرد. اهمیت موضوع شمّ اطلاعاتی برای افسران اطلاعاتی وقتی مضاعف می‌شود که در دوره معاصر ایجاد و گسترش فضای‌های نوین در تبادل اطلاعات و تعامل ارتباطات باعث شده است که بسیاری از مرزهای حقیقی یا ساختگی پیرامون اطلاعات ارزشمند به‌راحتی درنوردیده شود و بهمنی از اطلاعات به‌صورت خواسته و یا ناخواسته در معرض قضاوت نخبگان و منظر نظارت عموم قرار گیرد. این درحالی است که به‌هیچ‌وجه از اهمیت اطلاعات ویژه و راهبردی و تحلیل‌گران به‌عنوان دارایی‌های کلیدی و کارکرد آن‌ها در اداره امور نهادها و حکمرانی در سطح ملی کاسته نشده است. سرعت و توسعه کمی و کیفی فناوری‌های نوین، دسترس‌پذیری اطلاعات را چنان تسهیل و تسریع نموده است که برخی از محققین از فضای نوین به وجود آمده با عنوان «عصر آکواریومی شدن» و غالب شدن «رویکردهای اندیشمندی و شبکه‌ای» بر زیست انسانی یاد کنند(نک؛ محسن زادگان و حسینی کرانی، ۱۳۹۰: ۱۵۰).

توسعه رویکرد مذکور که متأثر از نقش‌آفرینی بی‌بدیل فناوری اطلاعاتی ـ ارتباطی می‌باشد سبب شده است تا یافتن اطلاعات صحیح و مفید در میان انبوهی از داده‌های درست و غلط و فریب‌کارانه و انحراف آمیز، کاری سخت و تا حد قابل‌ملاحظه‌ای ناممکن شود. بااین‌وجود به‌رغم خدمت فراگیر، هدفمند و کارآیی گسترده فناوری‌های نوین در تجمیع داده‌ها و تمرکزگرایی در صیانت از آن‌ها، همچنان چالش اثربخشی اطلاعات ویژه به قوت خود باقی است. در چنین شرایطی نقش شامّه اطلاعاتی افسران و تحلیل گران اطلاعاتی به‌عنوان مهم‌ترین تصمیم‌ساز در سازمان نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی، برای تشخیص و تفکیک و تعلیل سره از ناسره و اطلاعات حقیقی از اطلاعات فریب بسیار تعیین‌کننده و درعین‌حال حساس شده است.

درمجموع تداوم عقب‌ماندگی دانشی «اطلاعاتی ـ امنیتی» به دلایل همچون: بی‌توجهی به بنیان‌های نظری و فلسفی اطلاعات و افسران اطلاعاتی، ثبات نظری و کارکردی سازمان‌های اطلاعاتی ـ امنیتی به‌رغم سیال و تنوع و تکثر فرصت‌ها و تهدیدات و ضعف نظریه‌پردازی اطلاعاتی ـ امنیتی بومی ـ اسلامی در عرصه‌های مأموریت افسران و نهادها اطلاعاتی ـ امنیتی، باعث ضعف بینش اطلاعاتی ـ امنیتی در میان سرمایه انسانی نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی شده است. باوجود بخش مهمی از نارسایی‌های

عملکردی افسران اطلاعاتی و به‌تبع آن نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی وجود خلأ برخورداری از نظریه‌های بنیادین است که از یک‌سو بر مستندات برآمده از منابع بومی ـ اسلامی و برهان‌های مؤید به تأیید عقل تکیه داشته باشد و از سوی دیگر برآمده از تجربه عینی و میدانی صاحبان خرد و اندیشه باشد.

مقاله حاضر با تکیه روش «استنباطی ـ تطبیقی» و نظریه مبنایی، در پی کاوشی روشمند در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) است تا از طریق شناسایی داده‌های تخصصی موجود در ادبیات ایشان، به‌عنوان مصداق بارز مسلط بر منابع بومی ـ اسلامی و صاحب چهار دهه تجربه حکمرانی در نظام اسلامی، نظریه مرجّح شامّه اطلاعاتی معظم له برای افسران اطلاعاتی شاغل در نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی را استخراج و ارائه نماید.

۱.بیان مسئله

افسران و تحلیل‌گران اطلاعاتی ـ امنیتی ازجمله موضوعاتی هستند که در ابتدایی‌ترین برخورد انسان با آن، ذهن را متوجه وجود یک ارکان مهم در حکمرانی اطلاعاتی ـ امنیتی محسوب می‌شوند. به‌گونه‌ای که حاکمیت‌ها از آن‌ها انتظار دارد مبتنی بر شامّه اطلاعاتی ویژه خود یافته‌های کارشناسی و دیدگاه‌های آگاهانه و معتبر را در زمان و شرایط مناسب و باهدف صیانت از دارایی‌های ملی ارائه نمایند. امّا به‌رغم اهمیت وجودی این موضوع در نهادها یا سازمان‌ها، موضوع شامّه اطلاعاتی همچنان از خلع وجودی یک نظریه متقن بومی ـ اسلامی که بتواند علاوه بر توجه به کارکردهای افسران اطلاعاتی، کارآمدی و اثربخشی نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی در اجرای مأموریت‌های تخصصی را تا حد قابل‌اطمینانی تضمین نماید، در رنج هستند.

نظریه‌پردازی بومی اطلاعاتی ـ امنیتی وقتی دارای اهمیت مضاعف می‌شود که بتواند علاوه بر انسجام و منطق علمی، استحکام نقلی برآمده از منابع و مستندات بومی ـ اسلامی و تجربه عملی حکمرانی را با خود داشته باشد. در چنین فضای است که مبانی هستی‌شناسی و کارکرد افسران و نهادها اطلاعاتی ـ امنیتی بر بنیان‌های مستحکم شرعی، عقلی و تجربی قرار می‌گیرند؛ بنابراین کشف و استخراج نظریه بومی ـ اسلامی مطلوب برآمده از اسناد و مراجع بالادستی مقدمه توانمندسازی دانایی محور سرمایه‌های انسانی و کارآمدی نهادهای حاکمیتی و یکی از مهم‌ترین راه‌کار ایجاد تحول در مأموریت‌های ایجابی و سلبی نوین افسران و نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی در جامعه اسلامی محسوب می‌شود؛ بنابراین تحقیق موجود که به دنبال اکتشاف نظریه بومی ـ اسلامی است در صورتی می‌تواند برای جامعه اطلاعاتی ـ امنیتی به‌ویژه در آینده مفید باشد که:

نخست. انطباق نظری و شکلی با دال مرکزی برآمده از منظومه فکری معماران انقلاب اسلامی مبتنی بر: «حیات طیّبه اطلاعاتی ـ امنیتی»، «تربیت انسان صالح بالنده و رونده»، «جامعه‌ی پویا و ذی‌حیات» و «ساختار انقلابی و ذی‌حیات» و «تمدن نوین اسلامی مندرج در بیانیه گام دوم انقلاب» داشته باشد؛

دوم اینکه نقطه اتکای مناسبی برای آغاز طرح موضوعات مشابه در «کرسی‌های نظریه‌پردازی و در حوزه علوم انسانی» مورد مطالبه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و در جهت ایجاد نهضت بومی ـ اسلامی منتهی به خلق نظریه‌های نو برخاسته از متن و محتوای معتبر و مؤید، باشد؛

سوم اینکه با مراجعه مستقیم یا غیرمستقیم به محتوای بومی ـ اسلامی ازجمله سخنان مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به‌عنوان یک منبع معتبر در نظام اسلامی، نیازهای سرمایه انسانی، نهادها و سازمان‌های نظام را شناسایی نماید؛

چهارم اینکه بستر لازم برای نوآوری و خلاقیّت در مواجهه کارآمد و اثربخش با پدیده‌ها اطلاعاتی و چالش‌های امنیتی نوین و بازپدید و نوپدید را فراهم نماید.

به همین سبب پژوهش حاضر دربی مراجعه به متن سخنان مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) برای درک مفاهیم موردنظر در حوزه شمّ اطلاعاتی است؛ بنابراین در این پژوهش تلاش خواهیم کرد که با تکیه‌بر روش‌شناسی مورد تأکید مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در یک فرآیند «استنباطی ـ تطبیقی» و با استفاده از «نظریه مبنایی» ـ به‌عنوان یک متدولوژی علمی در تولید و ارائه نظریه، داده‌ها و مفاهیم ـ موجود در تدابیر و فرامین موضوعی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) را مورد بازخوانی قرار داده و ضمن داده‌کاوی، مفهوم‌سازی، مضمون‌یابی و قضیه نگاری درنهایت به نظریه مرجّح شمّ اطلاعاتی دست‌یابیم؛ بنابراین مسئله اصلی این پژوهش خلأ وجودی نظریه شمّ اطلاعاتی مورداتکا برای افسران و نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی در شرایط موجود و پیش رو در گام دوم انقلاب است.

۲.روش تحقیق

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در توصیه و توصیف روشی «استنباطی ـ تطبیقی» با رویکرد اجتهادی، برای فهم تفکر امام خمینی (ره) فرمودند: «نظرات امام یک مجموعه است و خوشبختانه بیانات امام ثبت‌شده است و همین است که هست. مثل همه‌ی متونی که از آن‌ها می‌شود تفکر گوینده را استنباط کرد؛ منتها با شیوه درست استنباط. شیوه‌ی درست استنباط این است که؛ همه حرف‌ها را ببینید، آن‌ها را کنار هم قرار بدهند؛ توی آن‌ها عام هست، خاص هست، مطلق هست، مقید هست. حرف‌ها را باید با همدیگر سنجید، تطبیق کرد؛ مجموع این حرف‌ها، نظر امام است. البته کار خیلی ساده‌ای نیست، امّا روشن است که باید چه‌کار کنیم؛ یک کار اجتهادی است؛ اجتهادی است که از

عهده‌ی شما جوان‌ها برمی‌آید. بنشینند واقعاً گروه‌های کاری در زمینه‌های مختلف، نظر امام را استنباط کنند، از گفته‌های امام به دست بیاورند»(امام خامنه‌ای، بیانات:۱۳۸۷/۷/۷).

در میان روش‌های تحقیق کیفی تجربه‌شده در دنیا، تکنیک‌های تحلیلی وجود دارد که می‌توانند به پژوهشگران برای تولید محتوای موردنظر درروش «استنباطی ـ تطبیقی» مورد توصیه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) را تکمیل نماید. «نظریه مبنایی» یا «نظریه زمینه‌ای» یا «گراندد تئوری»[1] یکی از این تکنیک‌ها است که زمینه استخراج محورهای کلیدی دیدگاه و کانون‌های نظری مباحث اندیشمندان، خبرگان و نخبگان جوامع را میسر و یا فرصت کشف نظام فکری و نظری آنان را تسهیل می‌نماید(مزینانی و همکاران،۱۳۹۸:٤). در تکنیک «نظریه مبنایی یا زمینه‌ای» محقق به دنبال دستیابی به سطحی بالاتر از توصیف، برای تولید یا کشف نظریه محوری (ایمان،۱۳۸۸:۷۰) و یا احصاء کانون‌های معنایی یا مبنایی یک متن است. این نظریه به‌عنوان یک نشان‌گر به دنبال آن است که یافته‌های خود را بر «زمینه‌ای مستند از داده‌های واقعی» بنا نماید؛ بنابراین نظریه مبنایی یک تکنیک تحقیقی کیفی، استقرایی و تفسیری و معتبر برای تبیین داده‌ها و مفاهیم تا دستیابی به محتوای اصلی و ریشه‌های یک متن است(منصوریان،۱۳۸٦:۵).

تحقیق حاضر با ابتناء بر روش «استنباطی ـ تطبیقی» و با استفاده از تکنیک «نظریه مبنایی» در پی آن است تا بامطالعه مجموعه تدابیر، فرامین و توصیه‌های مضبوط در «مجموعه فرامین و تدابیر اطلاعاتی ـ امنیتی» نظریه مرجّح مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در حوزه شمّ اطلاعاتی را از منظومه فکری و معرفتی ایشان استخراج نماید. محقق در این تحقیق برای دستیابی به داده‌های موردنیاز در نظریه مبنایی، از روش اسنادی و تکنیک فیش‌برداری از متن بیانات و تقریرات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) موجود در منبع موردنظر، استفاده نموده است. بر همین اساس پژوهشگر پس از اشباع در یافته‌های مقدماتی، با تکیه‌بر روش استقراء داده‌های کیفی جمع‌آوری‌شده را با استفاده از نظریه مبنایی، تبیین و تفسیر نموده و درنهایت از قرار دادن آن‌ها در کنار هم نظریه مرجّح شمّ اطلاعاتی استخراج‌شده است.

---

1. Grounded Theory.

الف) مفهوم شناسی و ابتناء نظری

۱. ماهیت شناسی شمّ اطلاعاتی و مفاهیم مشابه

۱-۱. حس اطلاعاتی: ازنظر لغوی حس دریافت، دریافتن، تأثیر، آگاه شدن دستگاه حسی؛ حس‌هایی نظیر بینایی، شنوایی، لامسه، چشایی و بویایی را تشخیص می‌دهد. به‌طور خلاصه احساس از طریق دستگاه حسی از دنیای فیزیکی به ناحیه ذهنی مغز منتقل می‌شود. از منظر روانشناسی حس گنجایش فیزیولوژیک یک موجود زنده برای ادراک است. (لغتنامه‌های فارسی) بااین‌وجود حس یکی از ابزارهای شناخت برای انسان است که از طریق حواس پنج‌گانه بینایی، شنوایی، بویایی، چشایی و بساوایی کسب می‌شود و آگاهی یافتن از جهان پیرامونی محصول حواس است. در معارف دینی، حس (به‌عنوان ابزاری غیرمستقل) و قلب و عقل ابزار معرفت دینی شمرده می‌شوند. (مطهری، ۱۳۷٤:۳۷۵) بااین‌وجود منظور از حس اطلاعاتی استفاده از ظرفیت‌های حواس پنج‌گانه برای دریافت شواهد و قرائن موجود است که با تکیه‌بر وجه وراثتی، تجربه اندوخته شده در شاکله وجودی انسان و باهدف کسب منفعت در زیست فردی و اجتماعی مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد.

۱-۲. شمّ اطلاعاتی: واژه شمّ و شامّه در معنای لغوی به بوییدن، توانمندی بویایی، توانایی تشخیص و به ادراک رایحه‌های متفاوت از یکدیگر گفته می‌شود که به‌عنوان یکی از حواس پنج‌گانه وظیفه درک بوها از و تشخیص تفاوت آن‌ها از یکدیگر را دارد(نک؛ لغتنامه‌های فارسی). شمّ بامعنای حداقلی آن بیشترین کارکرد را در حیوانات است که برای تشخیص نیازهای غریزی مانند غذا یابی، جفت‌یابی و حفظ حیات از طریق تفکیک بوی دوست از دشمن، استفاده می‌کنند. از منظر معرفت‌شناسی شمّ یعنی ادراک وجود و تشخیص یک واقعیت است؛ بنابراین شمّ در معنی اصطلاحی آن به توانمندی ادراکی و بینش تیزبینانه در تفکیک سره از ناسره گفته می‌شود. بااین‌وجود شامّه در حیوان علت تضمین بقاء و تداوم نسل است. ولی در انسان برخورداری از شمّ خود معلول یا روبنا برای یک علت بنیادین یعنی قوه‌ای ویژه برای ادراک و فهم پدیده‌های هستی، اجزاء پدیده‌ها و روابط این اجزاء با یگدیگراست. بااین‌وجود درصورتی‌که شامّه انسان ـ به‌عنوان معلول یک علت ـ قوی‌تر باشد، از عقل منضبط و محاسبه گرانه‌تر و کمال‌یافته‌تری برخوردار خواهد بود.

منظور از شمّ خوب در محاوره عمومی به برخورداری انسان از عقل محاسبه‌گرانه و هوشمندانه برای فهم پدیده‌ها و توانایی جستجوی راهکارهای برون‌رفت از چالش‌های مبهم، غیر شفاف و پیچیده اطلاق می‌شود. در فضای زیست اجتماعی، معمولاً زمانی شم خوب کارکرد مناسب و مفید پیدا می‌کند که سایر روش‌های مرسوم و مقبول نتواند راه‌کار برون‌رفت از چالش‌ها و حل مسائل را ارائه نماید. به همین سبب در نظریه‌های فلسفی «شمّ خوب» به‌عنوان معیاری متفاوت برای نظام‌مند کردن تصمیم‌گیری دانشمندان

در قبال نظریات علمی به کار گرفته می‌شود و فرض بر این است که در برخی (شاید بیشتر) مسائل علمی، قواعد منطقی توانایی تصمیم‌گیری بین نظریات رقیب را ندارند. فرد برخوردار از شمّ خوب دارای صفاتی چون؛ «بی‌طرفی»، «وفاداری»، «درستکاری»، «پیرو اصول بودن» و «جدایی از تمام علایق و احساسات» است و به همین سبب توانایی رفع موانع تصمیم درست را پیدا می‌کند(نک؛ صدر فراتی و محمدی، ۱۳۹۹:۱۳۱-۱۳۰).

درمجموع شامّه در ساحت حیات مرسوم انسانی نوعی ظنّ خرق عادت است که انسان می‌تواند از طریق تعلیم آن را تحصیل نماید و حامل آن را قادر می‌کند که به‌رغم قرارگرفته در میان مجموعه‌ای از داده‌ها و اطلاعات درست و غلط و قابل‌ادراک با حواس پنج‌گانه، در یک فرآیند عقلانی و هیجانی و در زیست اجتماعی را محاسبات نموده به‌صورت ظنّی به دستاوردهای مطابق با مصالح خود دست یابد. انسان برخوردار از شمّ سالم با بهره‌گیری از ظرفیت خلقت می‌تواند از لایه‌های فهم ظواهر و غرایز طبیعتی به‌سوی برخی از حقایق حرکت نماید و امکان آن را می‌یابد تا به‌مراتب بالاتر و ولاتر شناخت دست یابد. کشف کردن در این منظر یعنی یافتن آنچه با سایر ابزارهای تشخیص دریافت نمی‌شود؛ بنابراین شامّه ارتباط مستقیم با شأنیت عقلانی و فراطبیعی و شاکله محاسباتی انسان دارد زیرا شامّه در مرتبه عقلی آن کاشف واقع و پرده‌برداری از حقایق است. بااین‌وجود انسان با برخورداری از این توانمندی امکان حدس عقلانی مبتنی بر ذات خلقت را می‌یابد و زمینه به کمال رساندن خود و همراهان را تسهیل می‌کند. چنانکه مولانا در فیه ما فیه در تعبیری لطیف به این مهم می‌پردازد که: بعضی باشند که سلام ایشان بوی عود می‌دهد و به بعضی باشند که سلام ایشان بوی دود می‌دهد و این را کسی درمی‌یابد که شامّه‌ای داشته باشد.

۱-۳. حدس اطلاعاتی: از منظر فلسفه و منطق نزدیک‌ترین و درعین‌حال کامل‌ترین واژه به شمّ واژه «حدس» است. حدس در لغت به معنای سرعت، سیر و به تعبیر بهتر آن «سرعت انتقال» است (تهاونوی، ۱۹۹۶:۶۲۶). امّا حدس در عرف به معنی گمانه و تخمین آمده است. (لغتنامه‌های فارسی) حدس دارای مرز افتراق با سایر مفاهیم مشابه ازجمله تجربه است. درحالی‌که در تجربه؛ سبب کار معلوم ولی ماهیت کار مجهول است در حدس هم سبب و هم ماهیت کار معلوم است. (حلّی، ۱۳۶۳:۲۰۱) ارسطو حدس را «ذکاوت» تعریف کرده است؛ که محصول توانمندی فرد در دستیابی به نتیجه بدون توجه به مقدمات است(نک؛ ارسطو، ۱۹۸۰:۴۲۷-۴۲۶) .ابن‌سینا ضمن قرار دادن «حدس در مرتبه عقل قدسی» (ابن‌سینا، ۱۳۷۹:۳۳۹) معتقد است «حدس سرعت انتقال از معلوم به مجهول است». (ابن‌سینا، ۱۳۸٤:۱٦۹) بنابراین حدس نوعی انتقال سریع از معلوم (مبادی) به مطلوب و به دست آوردن مجهول است به‌گونه‌ای که در آن، سیر معمول منطقی استنتاج طی نشده باشد. (سید

مظهری، ۱۳۹۰:۵) ازنظر ابن‌سینا حدس از مبادی تعلیم است و همه امور معقول به حدس‌ها منتهی می‌شود که صاحبان قوّه حدس آن‌ها را استنباط کرده و سپس به متعلمان منتقل می‌کنند (نک؛ ابن‌سینا، ۱٤۰٤:۲۲۰-۲۱۹).

درمجموع حدس؛ نوعی ذکاوت است که شخص در زیست مؤمنانه و حکیمانه و مبتنی بر شاکله هویت انسانی ـ الهی می‌تواند عقل قدسی ـ شهودی خود را فعال نماید تا مجهولات را بدون طی کردن فرآیندهای فکری معمول تحصیل‌کرده و با سرعت استنباط و استنتاج نماید.

حس اطلاعاتی	شمّ اطلاعاتی	حدس اطلاعاتی
بویایی	شناختی	کشفی
وراثتی	تحصیلی	ذکاوتی
تجربی	تعلیمی	تربیتی
وهمی	ظنّی	استنباطی
طبیعی	اعتباری	حقیقی
خواستنی	یافتی	یافتی
غریزی	هیجانی	هوشمندی
احساسی	عقلانی	شهودی (عقل قدسی)
شاکله وجودی	شاکله محاسباتی	شاکله هویتی
زیست فردی	زیست اجتماعی	زیست مومنانه
منفعت بنیاد	مصلحت اندیش	حکمت نهاد
حیات طبیعی	حیات مرسوم	حیات معقول

جدول شماره ۱: مقایسه حس اطلاعاتی، شمّ اطلاعاتی و حدس اطلاعاتی

۲. مبانی نظری

نظام‌های سیاسی به‌عنوان مهم‌ترین دستاورد آموزه‌های نظری، ساختارهای عینی و سازه‌های ارتباطی میان اجزاء مکاتب هستند. در این میان الگوهای برآمده از سیاق گفتاری و سیره رفتاری رهبرانِ صاحب اندیشه منضبط و سلوک منظم، ازجمله مهم‌ترین شواهد و قرائن تعیین‌کننده ماهیت شکل و محتوای نظام‌های سیاسی و فرهنگی محسوب می‌شود. به تعبیر دیگر بررسی نظری دیدگاه‌ها و تعیّن بخشی به مدل رفتاری رهبران جامعه، یکی از مهم‌ترین راه‌های شناخت علت صوری، علت فاعلی و علت غایی ساختار یک نظام است. در اندیشه اسلامی به دلیل شأن انتصابی امام امت در هدایت جامعه اسلامی و

باوجود عنصر ولایت و امامت در رهبران جامعه، این سلوک ماهیت معنوی و معنای عمیق‌تری پیدا می‌کند.

اگر نظام را مجموعه‌ای از اجزاء، ارتباط و هم آهنگی بین اجزاء و هدفمند بدانیم (نک؛ فون برتالانفی،۷۷:۱۳۷٤) و تفکر را به‌طور مشابه، یک نظام در نظر بگیریم که دائماً در یک‌روند توسعه، تغییر، تکامل و تغییرات ساختاری و غیره درگیر است (Bohm,1992:19). بنابراین منظومه فکری عبارت از مجموعه نظام‌مند و متشکل از اجزاء و عناصر مرتبط و هدفمند با محوریت هسته مرکزی در عرصه نظام بینشی و ارزشی و کنشی است. (خسروپناه،۱۳۹٦:٤٤) بر این اساس، نظریه برآمده از منظومه فکری می‌تواند؛ کلیت نظام‌مند از اجزاء و مجموعه‌ای هماهنگ و منسجم از ارکان و اهداف را در بر بگیرد که حول مبانی نظری و اندیشه‌ای، سازه‌های ارزشی ـ هنجاری و جلوه‌های رفتاری یک انسان فرهیخته شکل یافته و قابل رصد، تبیین و تفسیر است؛ بنابراین منظومه فکری یک فرد در برگیرنده مجموعه هماهنگ از نظام‌های بینش، ارزشی و کنشی او است.

مجموعه آموزه‌های اسلام، نظام‌مند و باهم مرتبط هستند و می‌توان این مجموعه را در چارچوب نظریه نظام‌ها موردمطالعه قرارداد. ولایت‌فقیه که مسئولیت رهبری انقلاب اسلامی، نظام اسلامی و جامعه ایران را به عهده دارد، با بهره‌گیری از آموزه‌های نظام‌مند اسلام، مباحث خود را منظومه‌وار و ناظر به نیازهای ثابت و متغیر انسانی عرضه کرده و می‌کنند.(همان:٤٣)

در میان شخصیت‌های مطرح در انقلاب اسلامی و تشکیل نظام اسلامی، دیدگاه نظری و رویکرد عملی امام خمینی (ره)، مقام معظم رهبری آیت‌الله خامنه‌ای (حفظه الله) و استاد شهید مرتضی مطهری (ره) محوری‌ترین معماران انقلاب و نظام اسلامی هستند که ادبیات نظری و سلوک عملی آنان در طول بیش از نیم‌قرن مبارزه فکری و مجاهده عملی در فضای پیش از انقلاب، حین انقلاب و تجربه حکمرانی پس از انقلاب و تشکیل حکومت اسلامی، نشان‌دهنده آن است که این معماران انقلاب، در اندیشه خود به سامانه‌مندی و نظام‌مندی ارگانیکی و دستگاه‌وارگی سازه‌های فرهنگی و تربیتی و ساختارهای اجتماعی، سیاسی و امنیتی آن اعتقادی راسخ دارند. به‌گونه‌ای که منظومه‌های فکری آنان نشان می‌دهد، به‌رغم نظام وارگی مجموعه عناصر اصلی و فرعی سازنده اندیشه‌ای، تحقق یک هدف راهبردی ویژه در جامعه اسلامی را بر سایر اهداف مقدم می‌شمارند که از طریق عمل صحیح به وظایف مرتبط با انسان، نهادهای اجتماعی و ساختار حاکمیتی به کمال خود نزدیک خواهد شد.

در این میان شخصیت‌های مطرح حضرت امام خمینی (ره) مهم‌ترین وظیفه رهبران جامعه اسلامی و حکومت اسلامی را «تربیت انسان صالح» در جامعه توحیدی می‌داند؛ که در صورت تحقق آن جامعه و ساختارها و نهادهای مرتبط با آن اصلاح خواهند شد؛ بنابراین «انسان‌سازی» دال مرکزی منظومه فکری

و فتح الفتوح امام خمینی (ره) در مسیر تحقق اهداف اسلام و نظام اسلامی است که از طریق تمرکز بر تقویت وجهه معرفتی از یک‌سو و تهذیب وجه اخلاقی آحاد جامعه اسلامی میسر می‌شود(نک؛ بیانات مقام معظم رهبری:۱۳٦۹/۱۰/۱).

علامه شهید مرتضی مطهری (ره) یکی دیگر از مهم‌ترین نظریه‌پردازان اسلامی معاصر است که نظریات علمی و تحلیلی او زیرساخت نظری سایر اندیشمندان ایرانی ـ اسلامی در طول مبارزات قبل از انقلاب و مبنای رفتاری فرهیختگان و مسئولین نظام اسلامی در دوره پس از انقلاب اسلامی شد. یکی از مهم‌ترین نظریه مطرح‌شده توسط شهید مطهری در خصوص ماهیت حیاتی جامعه و تأثیر آن در تحولات اجتماعی و سیاسی است. در این نظریه استاد مطهری، جامعه را یکی از عناصر ذی‌حیات و ذی‌شعور می‌داند که منشأ تحولات اجتماعی مهمی در زیست انسانی است. استاد مطهری برآن بود که جامعه خود به‌تنهایی و مستقل از سایر عناصر ذی‌شعور و ذی‌حیات است و به‌عنوان یک کنشگر مهم، از علل و عوامل مؤثر در فرآیند بروز و ظهور تحولات حیات اجتماعی است. (نک؛ مطهری، ۱۳۷٤:۳۳۹-۳۳۵) بنابراین در منظومه فکری شهید مطهری (ره) بر «جامعه‌ی پویا و ذی‌حیات» تأکید می‌شود و تحول سازنده و مفید در حیات بشر نیازمندِ جامعه سازی توحیدی و انسانی است. بااین‌وجود «جامعه سازی» دال مرکزی اندیشه شهید مطهری و مهم‌ترین علت‌العلل تحول انسانی و اجتماعی است.

صبغه مبارزاتی، دیدگاه‌های نظری و رویکرد عملی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به‌عنوان یکی از مهم‌ترین رهبران انقلاب اسلامی در دوره تکوین و پیروزی و مسئولیت‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی ایشان در طول چهار دهه پس از انقلاب اسلامی، یکی از مهم‌ترین کانون‌های فهم نظری و ادراک رویکرد عملی انقلاب اسلامی و نظام اسلامی محسوب می‌شود. به‌گونه‌ای که امروزه علاوه بر نخبگان و فرهیختگان داخلی بسیاری از اندیشمندان خارجی فارغ از دیدگاه دوستانه و یا خصمانه خود، در مواجه با اندیشه و رفتار ایشان، بر استحکام گفتمان نظری و حجیّت رفتار عملی ایشان در مواجهه با مسائل فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و امنیتی داخلی، منطقه‌ای و جهانی تأکیددارند. شاید یکی از مهم‌ترین عناصر مغفول در منظومه فکری ـ گفتمانی و سیره عملی ایشان در دوره حیات سیاسی و در رأس نظام اسلامی، تأکید ایشان بر ایجاد و تقویت سازه‌ها و ساختارهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و امنیتیِ پویا، خودشکوفا و خودترمیم‌گر در نظام اسلامی است. بااین‌وجود می‌توان گفت که؛ از منظر معظم له برای ایجاد تحول سازنده و مفید در زیست مادی و معنوی انسان و جامعه اسلامی نیازمند برخورداری از «ساختار انقلابی و ذی‌حیات» هستم. بااین‌وجود در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) «نظام سازی» دال مرکزی و علت‌العلل تحول در انسان، جامعه و تاریخ است. (نک؛

بیانات مقام معظم رهبری:۱۳۹۶/۱۱/۲۹) بااین‌وجود منظومه فکری معماران و رهبران اصلی انقلاب اسلامی و نظام اسلامی در جدول شماره ـ ۲ به شرح زیر ارائه‌شده است:

جدول شماره ـ ۲: دال مرکزی تحول در منظومه فکری معماران انقلاب اسلامی

نظریه / صاحب نظر	ساحت	دیدگاه نظری	دال مرکزی
حضرت امام خمینی	انسانی	«تربیت انسان صالح»	«انسان سازی»
علامه شهید مرتضی مطهری	اجتماعی	«جامعه پویا و ذی حیات»	«جامعه سازی»
مقام معظم رهبری	ساختاری	«ساختار انقلابی و ذی حیات»	«نظام سازی»

درمجموع ضمن تأکید بر هم‌افزا بودن سه دیدگاه مذکور در روند تحول جامعه اسلامی، مبتنی بر دیدگاه نظری حضرت امام خمینی (ره) مبتنی بر «تربیت انسان صالح»، علامه شهید مطهری مبتنی بر «جامعه پویا و ذی‌حیات» و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) مبتنی بر «ساختار انقلابی و ذی‌حیات»، می‌توان گفت که نظریه مرجّح مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) که نقطه کمال سه دیدگاه است ـ ازجمله در حوزه شمّ اطلاعاتی در بین افسران و نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی ـ بایستی دربرگیرنده روند «انسان‌سازی»، «جامعه سازی» و «نظام سازی» باشد. به تعبیر دیگر نظام اسلامی نیازمند عناصر اطلاعاتی و نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی در تراز مورد انتظار در بیانیه گام دوم انقلاب است که در یک فرآیند تربیتی دارای ویژگی «انسان صالح، جامعه و ساختار اصلح» باشند. بر این اساس تولید هرگونه نظریه‌ای (به‌ویژه مبتنی بر منظومه فکری ولایت و امامت) می‌بایستی امکان پشتیبانی از مطالبات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در بیانیه گام دوم انقلاب اعم از نظریه «نظام انقلابی» و شکل‌گیری «تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع ولایت عظمی» (نک؛ مزینانی و همکاران؛۱۳۹۸:۱۷) در سه سطح «خودسازی، جامعه پردازی و تمدن سازی» (همان:۱۸) را داشته باشد.

ب) نظریه مرجّح

در خصوص «نظریه»[1]تعاریف زیادی ارائه‌شده است. ازنظر مفهومی نظریه در کنار تعابیر عقیده، حدس رأی، فکر، تئوری و قضیه‌ای که برای اثبات صحت آن محتاج به برهان و دلیل بکار رفته است (لغتنامه دهخدا، معین و عمید). در اصطلاح نظریه به مجموعه نظام‌مند از اندیشه‌ها و طرح‌هایی که برای بیان مفهومی علمی یا فلسفی یا اجتماعی ارائه شود. (فرهنگستان زبان) و ازنظر کرلینجر (۱۹۷۳) نظریه مجموعه‌ای از سازه‌ها (مفاهیم) تعریف‌ها (مفروضات) و گزاره‌های (تعمیم‌های) به هم مرتبط که از طریق مشخص کردن روابط میان متغیرها، نگرش منظمی از پدیده‌ها عرضه می‌کند، با این هدف که آن پدیده‌ها را تبیین و پیش‌بینی نماید. (تورانی و محمدی،۱۳۸۹:۱۶) درمجموع نظریه امکان شناخت، تبیین، تفسیر و پیش‌بینی پدیده‌ها را فراهم می‌کند. به همین جهت، از نظریه می‌توان در عرصه‌های گوناگون علمی کارکردهای متنوع و متکثری انتظار داشت. این کارکردها با توجه به رویکرد محققان (جامعه‌شناختی، روان‌شناختی، مدریت، فلسفه و...) دارای جهت‌گیری‌ها و کارکردهای گوناگون می‌باشد. وان دیلن (۱۹۷۹) و لانبرنگ و اورنتاین (۱۹۹۶) در یک نگاه نسبتاً جامع به نسبت سایر محققین به شش کارکرد نظریه‌ها اشاره کردند؛ که عبارت است از: شناسایی پدیده‌های موردمطالعه، طبقه‌بندی پدیده‌ها، سازه پردازی، تلخیص پدیده‌ها، پیش‌بینی پدیده‌ها و آشکارسازی پژوهش موردنیاز.(sid.ir) بنابراین مهم‌ترین کارکردهای نظریه شامل معنادار کردن و قابل‌فهم کردن علم، انسجام و هم‌افزایی اجزاء علم، الگوی روشمند و منظومه نظام‌مند برای اجماع سازی در علوم، ارائه تصویر روشن و شفاف از علوم، فرضیه‌سازی برای دسته‌بندی مسائل و حل مشکلات، بازتولید و پیشرفت علم و توانایی پیش‌بینی، تجمیع و تمرکز دانش در ذیل مفاهیم معتبر و منسجم است که شناخت کانونی‌ترین معنا مورد انتظار از مجموعه داده‌ها و مفاهیم، پیش‌بینی پدیده‌ها و جهت دهندگی کنش‌های علمی، شناسایی مسائل و مشکلات و ارائه راحل حل‌های برون‌رفت از مسائل و مشکلات و... حداقل انتظار از نظریه‌های علمی است.

تعاریف و کارکرده‌های نظریه نشان‌دهنده آن است که تحلیل رویدادها و تبیین مشکلات متعدد و داشتن یک مبنا یا چارچوب فکری برای مشکل‌گشایی و تصمیم‌گیری با اتکا بر نظریه امکان‌پذیر است. چراکه با تکیه‌بر تعاریف ارائه‌شده از نظریه و منظومه فکری می‌توان گفت که نظریه‌سازی معلول وجود منظومه فکری در انسان برخوردار از منطق علمی دارای پویایی اندیشه و رفتار باثبات و مستحکم برآمده از تجربه است.

1.theory, théorie.

نگارنده در این تحقیق برای دستیابی به نظریه مرجّح یا دال مرکزی منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در موضوع «شامه اطلاعاتی»، با اتکا بر روش «استنباطی ـ تطبیقی» مجموعه‌ای از گزاره‌ها و یا تعابیر موجود در بیانات و تدابیر که درمجموع «مجموعه فرامین موجود» را شناسایی و استخراج کرده، سپس یافته‌های تحقیق با استفاده از «نظریه مبنایی» یا «تئوری داده بنیاد» سازماندهی و ساماندهی نموده است. درنهایت از منظر نگارنده؛ نظریه مرجّح مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) «نظریه حدس اطلاعاتی» است.

بر مبنای نظریه مذکور بالندگی و رویندگی اطلاعاتی مبتنی بر منظومه فکری دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) که علاوه بر عرصه فردی، قابل تسری به عرصه‌های بالادستی حیات اجتماعی، یعنی جامعه و ساختار و نظام حاکمیتی می‌باشد؛ بنابراین این نظریه توانایی پوشش سطوح موردنظر افسر اطلاعاتی از منظر به‌عنوان رویکرد مبتنی بر حدس اطلاعاتی و مبتنی بر یک امر تربیتی را دارد. چراکه در منظومه فکری ایشان حیات به‌عنوان امری حقیقی، در اجزاء ساختار اجتماعی جامعه جاری و ساری است و نهادهای برآمده از این ساختار، به‌مثابه اجزاء یک موجود ذی‌حیات (مانند انسان) دارای شبکه ارتباطی پویا و خود ترمیم‌گر هستند؛ بنابراین بالندگی و رویندگی اطلاعاتی منجر به فعال نگه‌داشتن شامّه اطلاعاتی و حدس اطلاعاتی در افسر اطلاعاتی در نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی نظام اسلامی می‌شود.

دستاورد نهایی مقاله حاضر به‌عنوان نظریه مرجّح «شامّه اطلاعاتی» در دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) است که از قضایای استنباطی استخراج‌شده و در جدول شماره ـ ۳ به شرح زیر ارائه‌شده است:

قضایا اولیه	قضایای محوری	نظریه
بالندگی و رویندگی اطلاعاتی محصول رویکرد انقلابی است.	حدس اطلاعاتی دستاورد شمّ اطلاعاتی دقیق و بالندگی و رویندگی است.	«حدس اطلاعاتی»
حدس اطلاعاتی هوشمندانه نتیجه شمّ اطلاعاتی دقیق است.		
دائر دائمی در برابر دشمن لازمه ابتکار عمل و مراقبت از خطای اطلاعاتی است.	سیطره اطلاعاتی و دائر دائمی در برابر دشمن منجر به اقتدار اطلاعاتی می شود.	
سیطره اطلاعاتی هوشمند به اقتدار اطلاعاتی منتهی می شود.		

جدول شماره ـ ۳: نظریه مرجّح مقام معظم رهبری برآمده از قضایا

ج) یافته‌های تحقیق

۱. جامعه آماری، نمونه‌گیری و حجم آن

جامعه آماری عبارت‌اند از کلیه عناصر و افرادی که در یک مقیاس جغرافیایی مشخص دارای یک یا چند صفت مشترک باشند(حافظ‌نیا،۱۳۸۱:۱۱۹). منظور از جامعه آماری در اینجا تعیین مقیاسی مشخص و معلوم از اسناد، افراد و... مورد رجوع محقق، به‌عنوان منابع اصلی جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها است. در این زمینه محقق پس از بررسی مستندات مکتوب موجود که ارائه‌کننده مجموعه‌ای از بیش از ۵۰۰ محور از فرامین و تدابیر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در موضوعات اطلاعاتی ـ امنیتی باشد که مورد تأیید رسمی «نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی» هستند؛ بنابراین محتوای مندرج در فرامین و تدابیر مذکور به‌عنوان جامعه آماری مقاله حاضر محسوب می‌شود. با توجه به این‌که حجم جامعه آماری مجمع کامل گزاره‌های مندرج اسناد بالادستی اطلاعاتی ـ امنیتی است؛ بنابراین حجم نمونه این پژوهش با حجم جامعه منطبق است و محقق با تکیه‌بر روش «استنباطی ـ تطبیقی» و «نظریه مبنانی» به‌عنوان یک روش کیفی، مجموع گزاره‌های مرتبط با موضوع «اطلاعات ـ امنیت» را تا دستیابی به اشباع نظری و استخراج نظریه مورد کاوش قرار داده است.

تلاش محقق در کاوش متون موردنظر منجر به یافته‌های مرتبط با موضوع مقاله شده است که تعداد گزاره‌ها (داده)، مفاهیم، مضامین و قضایا در جدول شماره ـ ٤ مشخص‌شده است.

جدول شماره ـ ۴: جامعه آماری (تعداد گزاره‌ها، داده‌ها، مفاهیم، مضامین، قضایا و نظریه)

واحد ضبط (گزاره)	داده ها	مفاهیم اولیه	مفهوم محوری	مضامین	قضایای اولیه	قضایای محوری	نظریه
۲۸۱	۲۸۱	۵۸	۲۸	۸	۴	۲	۱

۲. روایی و پایایی تحقیق

ازآنجاکه تحقیق حاضر یک تحقیق کیفی است و این‌گونه تحقیق‌ها روایی خود را از پاره‌ایم اثبات‌گرایی (توصیف واقعی یافته‌ها) و ارزیابی کمی رها نموده و به دنبال درک جهان اجتماعی (پدیده موردبررسی) از منظر پاسخگویان است، بنابراین هنگامی‌که محقق کیفی از روایی تحقیق صحبت می‌کنند، معمولاً به واژه‌هایی همچون «باورپذیری»، «قابل دفاع» و «امانت‌دار» بودن اشاره دارد. (فقیهی و علیزاده، ۱۳۸٤:۱۱) با پذیرش این معیارها به‌عنوان شاخص‌های تحقیق کیفی، در نظریه مبنایی، ارجحیت و برتری داده‌های کیفی بر داده‌های کمی است؛ زیرا گزاره‌ها و داده‌های استخراج‌شده از مجموعه فرامین موردنظر دارای ماهیت کیفی هستند و اعتبار مورد تأیید مراکز رسمی و سیاست‌گذاری در سطح جامعه اطلاعاتی ـ امنیتی کشور می‌باشند.

پایایی بیان‌گر پایداری و تشابه نتایج اندازه‌گیری در دوره‌های مختلف زمانی است. موضوع «پایایی» در تحقیق کیفی، نسبت به روایی، کمتر مورد مناقشه بوده است. روایی بدون پایایی نمی‌تواند وجود داشته باشد، بنابراین نشان دادن اولی برای اثبات دومی کافی است. «ممیزی تحقیق» را می‌توان به‌منزله روش خوبی برای بهبود قابلیت اطمینان، پیشنهاد کرد و آن عبارت‌اند از؛ بررسی فرآیند و محصول ارزیابی تحقیق توسط داوران برای تعیین سازگاری آن‌ها(Mays & Pope, 50-52:2002).

ازآنجاکه در تحقیق حاضر داده‌های موردنظر مستقیماً از گزاره‌های انتخابی موجود در محتوای «مجموعه فرامین» استخراج‌شده است و این داده‌ها در یک فرآیند منطقی مبتنی بر اساس نظریه مبنایی سازماندهی‌شده است؛ بنابراین دستاوردهای پژوهش حاضر منجر به ایجاد درک مناسب از پدید موردمطالعه شده و «امانت‌داری»، «باورپذیری» و «قابلیت دفاع» آن را تسهیل نموده است. بر این اساس این پژوهش از اعتبار روایی و پایایی مناسب و قابل قبولی برخوردار است و دست آوردهای پژوهش، ازنظر محتوای متن مورد کاوش و جامعه آماری دارای روایی و پایایی می‌باشد.

د) فرآیند دستیابی به نظریه مرجّح

برای کشف و استخراج نظریه شامه اطلاعاتی، از مجموعه فرامین مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در اختیار نهادهای مرتبط نظر انتخاب شد. در این فرآیند پس انتخاب گزاره‌های مرتبط با موضوع پژوهش، داده یابی، مفهوم‌سازی، مضمون یابی، قضایا نویسی، درنهایت تدوین نظریه صورت گرفت که روند دستیابی به نظریه در مدل شماره ـ ۵ به تصویر کشیده شده است:

تصویر شماره ـ ۵: فرآیند تولید نظریه مبتنی بر نظریه مبنایی

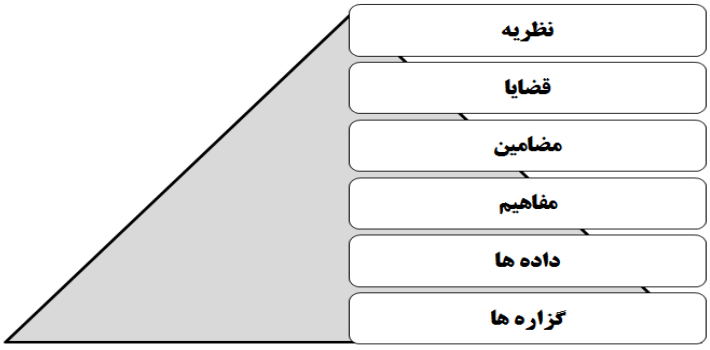

انتخاب گزاره‌های از منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) برای دستیابی به نظریه مرجّح متأثر از چند دلیل زیر بوده است:

دلیل یکم. محوریت ایشان به‌عنوان یک کنشگر کلیدی مذهبی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در حضور مستمر در فرآیند انقلاب اسلامی و راهبری نظام اسلامی در عالی‌ترین سطح آن (شأن ولایت و امامت جامعه اسلامی)؛

دلیل دوم. مواجهه دائمی و مستمر ایشان با چالش‌های گوناگون و متنوع و راهبردی مترتب بر حیات اجتماعی و سیاسی جمهوری اسلامی؛

دلیل سوم. مقابله و تعارض دائمی ایشان با صاحبان مستکبر قدرت و ثروت به‌عنوان بازیگران اصلی تحولات جهانی؛

دلیل چهارم. صدور فرامین، اتخاذ تدابیر، بیان دیدگاه‌های تخصصی متعدد معظم له پیرامون مأموریت، تکالیف و چشم‌انداز نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی نظام اسلامی؛

دلیل پنجم. تدابیر اطلاعاتی ـ امنیتی ایشان در مسیر حیات سیاسی و امنیتی خود برای برون‌رفت از چالش‌های پیش رو.

با توجه به محورهای یادشده، در این مقاله برای استخراج نظریه شمّ اطلاعاتی از مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) نیازمند طی چندگام هستیم که نگارنده این بخش از مقاله را به شرح زیر طی نمودند:

گام اول. تعیین و تبیین موضوع: نخستین گام در نظریه داده بنیاد تعیین «موضوع» موردتحقیق است. هدف پژوهش حاضر استفاده از نظریه مبنایی در جهت «استخراج نظریه شمّ اطلاعاتی در منظومه فکری مقام معظم رهبری» (مدظله‌العالی) به‌عنوان موضوع پژوهش است. به‌منظور دستیابی به نظریه شمّ اطلاعاتی به‌عنوان هدف اصلی پژوهش حاضر، جملاتی از سخنان و مکتوبات ایشان که سازه‌های معنایی مستتر در داده‌های آن‌ها بنیادین و زیرساختی و درعین‌حال دارای جهت‌گیری و کارکرد گوناگون بودند انتخاب شد. در تحلیل محتوا از این جملات با عنوان گزاره یاد می‌شود. در این گام تعداد ۲۸۱ گزاره موردبررسی و قرار گرفت انتخاب شدند.

گام دوم. مفهوم‌سازی: منظور از مفهوم در این پژوهش، شناسایی و مقایسه دسته‌ای از داده‌های مرتبط با مباحث اطلاعاتی ـ امنیتی منظومه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) که یک یا چند وجه مشترک دارند و درنهایت در زیر یک مفهوم قابل تجمیع هستند. قابل‌ذکر است که در اینجا، محقق به‌صورت انتزاعی و ذهنی از داده‌های جمع‌آوری‌شده استفاده می‌کند؛ بنابراین پژوهشگر در این تحقیق با تکیه‌بر داده‌های اولیه از منابع مورد کاوش در حوزه موضوع، زمینه مفهوم‌سازی را از طریق تصویر ذهنی ایجاد نمودند تا زمینه برای ظهور نظریه فراهم شود(دانایی‌فرد و امامی،۱۳۸۶:۸۱). پس از مفهوم‌سازی

عمل کدگذاری باز بر روی مفاهیم ساخته‌شده عملیاتی شد. عمل کدگذاری باز باهدف تجزیه داده‌های و با تکه‌های معنادار کوچک‌تر، از گزاره‌های در اختیار و موردپژوهش عملیاتی شد. با این هدف پژوهشگر بدون ایجاد محدودیت ذهنی مفاهیم مستتر در این داده را بازفهمی نموده و داده‌های مشابه را در کنار یکدیگر قرار داده و نام‌گذاری و کدگذاری نموده است. این گام باعث شد تا طبقات اولیه‌ای معلوم و نمایان شود. چراکه کدگذاری باز فرآیند تحلیلی است که از طریق آن، مفاهیم شناسایی‌شده و ویژگی‌ها و ابعاد آن‌ها در داده‌ها کشف می‌شوند.(همان: ۸۰)

با این اوصاف برای کشف مفاهیم مرتبط با موضوع در گزاره‌های استخراج‌شده از منظومه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، ۲۸۱ واحدهای ضبط علامت‌گذاری شدند (بخشی از گزاره که ذیل آن خط کشیده شده است) و تعداد ۲۸۱ داده، ۵۸ مفهوم محوری استخراج گردید.

جدول ـ ۵: نمونه‌ای از واحدهای ضبط انتخابی و مفاهیم محوری

متن فرمان	مفاهیم
یک مسئله این است که ما در برنامه‌ریزی‌ها همیشه باید جلوتر از دشمن حرکت کنیم. در مقابل فعالیت دشمن، کشور نباید در حال انفعال به سر برد. هوشمندانه باید نقشه‌ی دشمن را حدس زد و تشخیص داد و جلوتر از دشمن	حدس اطلاعاتی هوشمندانه
باید همان طور که گفتیم، خوب باید نشو و نما کرد، باید روبید باید بالید، این احتیاج دارد به ارادهٔ شما، به تصمیم شما، به مدیریت درست شما و با حضور دایمی شما در مراکزی که مسئولیت آن به شما محول شده است.	رویندگی و بالندگی
البته خود برنامه مهم است، چون هدف مهم است. چشم انداز مهم است امّا راه هم مهم است. اینطور نیست که ما بگوئیم از هر راهی توانستیم به این هدف برسیم... راه را باید درست انتخاب کنیم.	مسیریابی اطلاعاتی
من امروز مجاهدت لازم و مهم را برای شما... که با اتخاذ شیوه حسین بن علی راه زندگی خود را انتخاب کرده اید، بازگشت به خود و خودیابی و خود بالایی و خود پیرایی مرحله شخصی خودتان در مرحله سازمانی تان و در مرحله خانواده تان می دانم	مجاهدت اطلاعاتی
اگر در هر نقطه‌ای که شما... هستید، بتوانید بفهمید دشمن در فکر چیست،	درک اندیشه دشمن
به مسئله پیش بینی های لازم برای یک مواجهه احتمالی با دشمن اهمیت بدهیم.	پیش بینی مواجه با دشمن
سازمان را هرچه می توانید زنده، امیدوار، باایمان، سالم و پاک نگه دارید. این خیلی مهم است.	سازمان ذی حیات (پویا و پاک)
نیازها را شناختن نیازها راستجیدن براساس نیازها درخود تغییروتحول ایجادکردن یعنی یک صیرورت دائمی شدن رو به تکامل رفتن این خصوصیات ن.م است.	صیرورت منتهی به تکامل
این رشد آن رشدی که ما توقع داریم نیست، هم در توان رزمی و هم در بقیه خصوصیات بایستی از این بهتر و سریع تر و هوشمندانه تر پیش رفت.	رشد هوشمندانه
شما بایدمراقب باشید شما باید چشم بصیر بینای خودتان را بر سرتاسر این دستگاهی که زیر اشراف شما است... بگستراند...	اشراف اطلاعاتی مبتنی بر چشم بصیر
وقتی شما قوی هستید مقتدر هستید، توانا هستید دشمن هم داشته باشید اهمیتی ندارد.	اقتدار اطلاعاتی
عنصر اطلاعاتی هر چیزی را که نگاه می کند، هر پدیده ای اندکی متفاوت را که نگاه می کند باید نظر او را جلب کند که چرا اینجوری است؟	شم اطلاعاتی دقیق
آنچه که لازم است این است، که پیش بینی حوادث باید در مجموعه اطلاعاتی اتفاق بیافتد، یعنی دستگاه اطلاعاتی بر افکار و برحقایق و بر جریانات به نحوی باید تسلط اطلاعاتی داشته باشد، که از پیش حدس بزند که چه اتفاقی خواهد افتاد،...	حدس متکی بر سلطه اطلاعاتی

گام سوم. مضمون یابی: در فرآیند مضمون یابی برای نظریه شمّ اطلاعاتی که پس از مرحله مفهوم‌سازی با کدگذاری انتخابی میسر می‌شود، با عنایت به گزاره‌ها و داده‌های اولیه، از طریق برقراری ارتباط بین مفاهیم انتزاع شده که این مفاهیم در جای مناسب خودشان نسبت به یکدیگر به یک سبک جدید قرار گرفتند و از این طریق مضامین ساخته شدند. محقق برای ساختن مضامین تلاش کرد با مقایسه تشابه‌ها و تفاوت‌ها، طبقاتی از مفاهیم که به یکدیگر مرتبط هستند حول محور مشترکی قرار گیرند. در این مرحله برای ظاهر شدن مضامین مرتبط با نظریه‌ها، با تکیه‌بر تکنیک مقایسه پایدار، اطلاعات تکراری، ارتباط داده‌ها با یکدیگر، پراکندگی موجود در اطلاعات و دلالت بر یک تئوری کلی و صوری،

حرکت پیش‌رونده به‌سوی تئوری و زمینه‌سازی حداکثر تغییر و تحلیل فراهم شد تا وجوه مشترک مفهوم‌ها به شکل مضامین بروز و ظهور پیدا کنند.

بنابراین محصول نهایی استفاده از تکنیک مقایسه پایدار، ظهور وجوه مشترک مفاهیم و گذاری محوری آن‌ها و آشکار شدن مضامینِ موضوع بنیادین اطلاعات ـ امنیت بود که درنهایت از طریق تجمیع مفاهیم اولیه تعداد ۸ مضمون استخراج و کدگذاری انتخابی شدند.

جدول شماره ـ ۶: مضامین استخراج‌شده

مضامین	مفهوم محوری
دائر دائمی و ابتکار عمل در برابر دشمن	آمادگی همه جانبه و حساسیت بر حساسیت های دشمن دائر دائمی و ابتکار عمل در مواجهه با دشمن
مراقبت از خطای اطلاعاتی در برابر دشمن	مراقبت از غافلگیری و خطای اطلاعاتی دشمن شناسی تحلیل محور
شم اطلاعاتی دقیق	شم اطلاعاتی دقیق و تحلیل اطلاعاتی پیشینی مدیریت افراط و تفریط اطلاعاتی
حدس اطلاعاتی هوشمندانه	تفکر جامع نگر و مدیریت مدبرانه راهبردی ظن اطلاعاتی متقن و قانونی حدس متکی بر تسلط اطلاعاتی حدس اطلاعاتی هوشمندانه هوشمندی مومنانه و خلاقانه خردمندی و هوشیاری اطلاعاتی شایستگی اطلاعاتی روشن بینانه
هوشمندی اطلاعاتی عزتمندانه و حکیمانه	مجاهدت اطلاعاتی عزتمندانه و حکیمانه مصون سازی مومنانه نخبه گرایی آینده نگر
بالندگی و رویندگی مجاهدانه و انقلابی	بالندگی و رویندگی انسانی و سیستمی رو به تکامل بصیرت امنیتی رویکرد انقلابی ـ جهادی مستحکم
سامانه اطلاعاتی هوشمند و تحول آفرین	مسیر یابی اطلاعاتی سازمان هوشمند و پویا مدیریت تحول آفرین و تعالی بخش دستگاه اطلاعاتی هوشمند و بینا کار آمدی موشکافانه و راهبردی سامانه اطلاعاتی هوشمند
اقتدار اطلاعاتی مبتنی بر اشراف هوشمند و سیطره عزتمند	اقتدار اطلاعاتی اشراف اطلاعاتی هوشمند سیطره اطلاعاتی عزتمند

گام چهارم. قضیه نگاری: قضیه در منابع لغت به گفتار، خبر، مطلب، گزاره، مسئله، موضوع و رویداد اطلاق می‌شود (لغتنامه دهخدا) ولی در ادبیات محاوره‌ای قضیه گزاره‌ای که به‌صورت کل و عام فارغ از ارزیابی صحت‌وسقم پذیرفته‌شده باشد. اصطلاح قضیه برای تعیین گزارهاي اصلی برآمده از مضامین استفاده‌شده است. به تعبیر دیگر گفتاری که احتمال صدق و کذب آن وجود دارد را قضیه می‌گویند. (خوانساری،۱۳۹۳:۲) بنابراین قضیه نگاری از مضامین، آخرین مرحله از مرحله نظریه مبنایی محسوب می‌شود و مقدمه و پیش‌فرض ارائه نظریه است؛ بنابراین در این پژوهش تولید قضایا در یک چرخه‌ی دائمی انتزاعی و از طریق تولید مفاهیم و مضامین و مقایسه و اصلاح مکرر آن‌ها با یکدیگر و با تکیه‌بر طوفان مغزی انجام گرفتند؛ که نتیجه نهایی آن تولید و ارائه ٤ قضیه اولیه و در ادامه با ترکیب قضایا با یکدیگر ۲ قضیه محوری و کدگذاری محوری شدند.

جدول شماره ـ ۷: قضایای اولیه و قضایای اصلی

مضامین	قضایا اولیه	قضایای محوری
بالندگی و رویندگی اطلاعاتی انقلابی	بالندگی و رویندگی اطلاعاتی محصول رویکرد انقلابی است.	حدس اطلاعاتی دستاورد شمّ اطلاعاتی دقیق و بالندگی و رویندگی است.
حدس اطلاعاتی هوشمندانه	حدس اطلاعاتی هوشمندانه نتیجه شمّ اطلاعاتی دقیق است.	
شم اطلاعاتی دقیق		
دائر دائمی و ابتکار عمل در برابر دشمن	دائر دائمی در برابر دشمن لازمه ابتکار عمل و مراقبت از خطای اطلاعاتی است.	سیطره اطلاعاتی و دائر دائمی در برابر دشمن منجر به اقتدار اطلاعاتی می شود.
مراقبت از خطای اطلاعاتی در برابر دشمن		
سامانه اطلاعاتی هوشمند و تحول آفرین	سیطره اطلاعاتی هوشمند به اقتدار اطلاعاتی منتهی می شود.	
اقتدار اطلاعاتی مبتنی بر اشراف هوشمند و سیطره عزتمند		

یادآوری؛ در کلیه مراحل گردآوری داده، مفهوم‌سازی، مضمون نگاری و قضیه نگاری کدگذاری از طریق تعامل و مراجعه دائمی پژوهشگر به داده‌ها باهدف کاهش ضریب انحراف از محتوای موردبررسی در خصوص موضوعات اطلاعاتی ـ امنیتی و نظام‌مند شدن و هدف‌داری داده‌ها، به شکل روشمند صورت گرفته است. این تداوم ارتباط و تعامل با داده‌ها تا دست‌یابی به «نقطه‌نظری»[1] ادامه یافت. در چنین شرایطی بود که پژوهشگر به‌رغم تداوم تلاش خود اطمینان یافت که ادامه این روند، دانسته جدیدی را به دنبال ندارد و با «داده تکراری»[2] در موضوع مذکور مواجه خواهد شد.

گام پنجم. نگارش و تدوین نظریه: پس از طی چهار گام ابتدایی، گام پنجم، گام نهایی مهم‌ترین گام محسوب می‌شود. چراکه در این گام است که داده‌ها و مفاهیم استنتاجی معتبر، برای ارائه نظریه شمّ اطلاعاتی در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) آماده می‌شود. در حقیقت یکی از مهم‌ترین کارکردهای پژوهشی در نظریه مبنایی ارائه نظریه است که در این گام به نتیجه می‌رسد. در اینجا است که زمینه‌سازی پژوهشگر برای تصویرپردازی مناسب و بهینه از داده‌ها، مفاهیم، مضامین و قضایای استخراج‌شده در موضوع موردنظر و انتقال مناسب این تصویر به مخاطبان فراهم می‌شود. اهمیت این تصویرپردازی در پاسخ مناسبی است که به مسئله مطرح‌شده در همین پژوهش ارائه می‌شود.

---

1. Saturation Point.
2.Repetitive or Duplicated Data.

جدول شماره ــ ۸: روندهای تولید از مفهوم‌سازی تا استخراج به نظریه مرجّح

مفهوم محوری	مضامین	قضایا اولیه	قضایای محوری	نظریه
مجاهدت اطلاعاتی عزتمندانه و حکیمانه	بالندگی و رویندگی اطلاعاتی انقلابی	بالندگی و رویندگی اطلاعاتی محصول رویکرد انقلابی است.	حدس اطلاعاتی دستاورد شمّ اطلاعاتی دقیق و بالندگی و رویندگی است.	«حدس اطلاعاتی»
مصون سازی مومنانه				
نخبه گرایی آینده نگر				
بالندگی و رویندگی انسانی رو به تکامل				
بصیرت امنیتی				
رویکرد انقلابی ــ جهادی مستحکم				
ظن اطلاعاتی متقن و قانونی	حدس اطلاعاتی هوشمندانه	حدس اطلاعاتی هوشمندانه نتیجه شمّ اطلاعاتی دقیق است.		
حدس مبتکی بر تسلط اطلاعاتی				
حدس اطلاعاتی هوشمندانه				
هوشمندی مومنانه و خلاقانه				
خردمندی و هوشیاری اطلاعاتی				
شایستگی اطلاعاتی روشن بینانه				
شم اطلاعاتی دقیق و تحلیل اطلاعاتی پیشینی	شم اطلاعاتی دقیق			
مدیریت افراط و تفریط اطلاعاتی				
تفکر جامع نگر و مدیریت مدبرانه راهبردی				
آمادگی همه جانبه و حساسیت بر حساسیت های دشمن	دائر دائمی و ابتکار عمل در برابر دشمن	دائر دائمی در برابر دشمن لازمه ابتکار عمل و مراقبت از خطای اطلاعاتی است.	سیطره اطلاعاتی و دائر دائمی منجر به اقتدار اطلاعاتی در برابر دشمن می شود.	
دائر دائمی و ابتکار عمل در مواجهه با دشمن				
مراقبت از غافلگیری و خطای اطلاعاتی	مراقبت از خطای اطلاعاتی در برابر دشمن			
دشمن شناسی تحلیل محور				
مسیر یابی اطلاعاتی	سامانه اطلاعاتی هوشمند و تحول آفرین	سیطره اطلاعاتی هوشمند به اقتدار اطلاعاتی منتهی می شود.		
سازمان هوشمند و پویا				
مدیریت تحول آفرین و تعالی بخش				
دستگاه اطلاعاتی هوشمند و بینا				
کارآمدی موشکافانه و راهبردی				
سامانه اطلاعاتی هوشمند				
اقتدار اطلاعاتی	اقتدار اطلاعاتی مبتنی بر اشراف هوشمند و سیطره عزتمند			
اشراف اطلاعاتی هوشمند				
سیطره اطلاعاتی عزتمند				

برای تسهیل روند تبدیل قضایا به نظریه، می‌توان بر اساس محتوای یافته‌های تحقیق تا این مرحله، تعدادی مفروض ارائه نمود. برخی از مفروض‌های قابل‌توجه عبارت است از:

مفروض ۱. حدس اطلاعاتی مهم‌ترین و کلیدی‌ترین عنصر شکل‌دهنده نظریه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) است که سایر عناصر بستگی تام به دستیابی حدس اطلاعاتی است.

مفروض ۲. مبانی بینشی در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و مبانی نظری شمّ اطلاعاتی بر اهمیت تأثیرگذاری عمومی و توجه به امر تربیتی افسران اطلاعاتی تأکیددارند.

مفروض ۳. برخورداری از شمّ اطلاعاتی منجر به بالندگی و رویندگی افسران اطلاعاتی و نهادهای اطلاعاتی خواهد شد.

مفروض ٤. سیطره اطلاعاتی در صورتی محقق می‌شود که منجر به مراقبت و دائر دائمی (هوشیاری و بیداری) در برابر دشمن شود.

مفروض ٥. حفظ اقتدار اطلاعاتی در گرو مراقبت و دائر دائمی (هوشیاری و بصیرت) در برابر دشمن است.

درمجموع با توجه زاویه معناشناختی و معرفت‌شناختی و روش‌شناسی کیفی مورد ابتنای پژوهش حاضر و با عنایت به علت وجودی سازمان‌های اطلاعاتی ـ امنیتی، اهمیت و ضرورت ارائه گزارش واقعی از صدق و کذب بودن قضایای مرتبط با آن و مفروض‌های ارائه‌شده، درنهایت با مفهوم‌سازی، مضمون

یابی و قضیه‌نگاری از داده‌های مستتر در گزاره‌های انتخابی از منظومه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) «حدس اطلاعاتی» با رویکرد هوشمندانه و مبتنی بر بالندگی و رویندگی به‌عنوان نظریه مرجّح استخراج شد.

ه) تبیین حدس اطلاعاتی

مبتنی بر دیدگاه فلسفه اسلامی سینایی؛ حدسیات در کنار مجربات و فطریات به‌عنوان مبادی استدلال محسوب می‌شوند (ابن‌سینا،۱٤۲۸: ۱۹۰) و آغاز و انجام علم آدمی با حدس بوده و سپس از طریق تعلیم به دیگران منتقل می‌شود و اصولاً تمامی علوم و دانش‌های آدمی می‌تواند از طریق تعلیم و تعلم ذهنی اعم از فکری، حدسی و فهمی منتقل شود؛ بنابراین تعلیم و فهم به حدس منتهی می‌شود. ازنظر ابن‌سینا در مقایسه میان فکر و حدس، فکر حرکت از روی قصد و اراده است درحالی‌که در حدس عدم حرکت، شرط است. درمجموع ابن‌سینا به وجود «معرفت حدسی» اعتقاد دارد. (همان:۵۹) بااین‌وجود حدس امری تربیتی است که دستاورد علم و فهم کمال‌یافته است و یا از طریق «تفکر و تأمل» و «چینش مقدمات» به دست می‌آید(سید مظهری، ۱۳۹۰: ٦). ازنظر ابن‌سینا قلمرو حدس از عالم عقلی ـ حسی به ساحت شهودی ـ حضوری کشانده می‌شود. لذا حدس مهم‌ترین منبع معرفت است(همان:۱۷). درمجموع مهم‌ترین ویژگی‌های حدس از منظر فلسفه سینوس عبارت‌اند از:

۱. توانایی حدس در ایجاد تصدیق و تصور جدید؛
۲. صائب بودن حدس در دستیابی به هدف و مطلوب؛
۳. حدس محصول صفای و جلای باطن منتهی به علم؛
۴. قضایای حدسی استنتاجی بدون تأمل، تفکر و اکتساب؛
۵. پذیرش کاربست تجربه و مشاهده به‌عنوان بخشی از حدسیات؛
۶. قابل وصول بودن نتایج به دلیل به‌رغم غیرضروری بودن حرکت؛
۷. تعمیم‌پذیری معنا و قلمرو حدس به امور معنوی و آموزه‌های دینی؛
۸. وجود پیوند وثیق میان حدس و شهود و مبدأ دستیابی به عقل قدسی؛
۹. قرار گرفتن نقش شوق و طلب در حدس بدون حرکت از مبادی به مقاصد؛
۱۰. برخورداری پیامبر از قوه کمال‌یافته حدس (وحی کامل‌ترین مرتبه حدس).

مبتنی بر تعاریف و تبیین ارائه‌شده از شمّ و حدس در فلسفه می‌توان گفت: حدس نوعی آگاهی سریع و مبتنی بر شهود معتبر دانست که برای استنباط و استنتاج بی‌واسطه حقایق از بطن تجربه و مشاهده قابل تصدیق و تصور است که زمینه کسب معارف را برای دستیابی به اهداف مطلوب تسهیل و تسریع می‌کند. حدس با این تعبیر و از منظر اسلامی نوعی عقلانیت دینی (قدسی ـ شهودی) است که ارتباط وسیعی با

حوزه تربیت دارد که با آموزش همراه با پرورش ظاهر می‌شود. به تعبیر دیگر نوعی استعداد و قابلیت ذاتی و الهی است که در سرشت انسان به ودیعه گذاشته‌شده است و درصورتی‌که از یک‌سو در مسیر تربیت متعالی و الهی قرار گیرد و از سوی دیگر از سرشت آن غبارزدایی شود امکان شکوفایی و تبدیل آن از حالت بالقوه به حالت بالفعل مهیا می‌شود.

بنابراین مبتنی بر نظریات فلسفی و با تکیه بر چارچوب اندیشه اسلامی واژه حدس اطلاعاتی نزدیک‌ترین و در عین کامل‌ترین واژه ترکیبی برای صورت‌بندی تکالیف سرمایه انسانی و مأموریت نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی در حوزه شمّ اطلاعاتی محسوب می‌شود. برای فعال کردن قابلیت حدس اطلاعاتی در میان سرمایه انسانی جامعه اطلاعاتی، نیازمند تغییر مبدأ میل آنان از امور جاری و عادی و محاسبات محض طبیعی و عقل خود بنیاد، به حقایق هستی و از مسیر تربیت انسان صالح و شکل دادن به جامعه و ساختار مصلح هستیم. بااین‌وجود حدس اطلاعاتی «ترکیبی از استعداد بالقوه ذاتی و انسانی و قابلیت بالفعل وجودی متکی بر تربیت است که دارنده آن می‌تواند از طریق محاسبه عقلانی مبتنی بر شناسایی، تجزیه، تعلیل، ترکیب و تحلیل حداقلی از شواهد و قرائن مشهود و ملموس و استنباط شهودی امور ناپیدا و غیرملموس، به اکتشاف سریع حقایقی نو و تخمین آگاهانه از پدیده‌های امنیتی در حال وقوع، دست پیدا کند.»

بااین‌وجود نظریه «حدس اطلاعاتی» با رویکرد هوشمندانه و مبتنی بر بالندگی و رویندگی یک نظریه بومی ـ اسلامی و برآمده از محتوای منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) است که علاوه بر شأن حکیمانه، ریشه در تجربه چهار دهه فعالیت سیاسی ـ مذهبی معظم له در کلیدی‌ترین مناسب نظام اسلامی و ساختار حکمرانی مرتبط با آن ازجمله ریاست جمهوری، ریاست شورای عالی دفاع، رهبری نظام اسلامی، فرماندهی کل قوا مسلح و... دارد.

بر اساس تعریف ارائه‌شده، صاحبان حدس اطلاعاتی دارای ویژگی‌های هستند که مهم‌ترین آن‌ها عبارت است از:

یافتن حقایق و نه بافتن ذهنی آن‌ها؛

قاعده شکنی و عدم محصور شدن در قواعد عرفی؛

خروج از اعتباریات و حرکت به‌سوی حقایق ادراکی؛

حرکت از ادراک عینی، به فهم عقلی و دریافت شهودی؛

حرکت از فهم واقعیت‌های طبیعی به حقایق پنهان هستی؛

فراتر از یک حس غریزی برای رفع نیازهای زیست طبیعی؛

کشف حقایق پیچیده در لایه‌های وقایع و داده‌های گوناگون؛

مجموعه‌ای از حقایق شهودی فراتر از غالب متعارف علمی؛

پرده‌برداری از رازهای نامشهود و غیر آشکار پدیده‌های آفرینش؛

عقلانیت محاسبه‌گر، خرد هوشمند و علم پویا در تحلیل پدیده‌ها؛

نوعی حدس آگاهانه و عاقلانه در مورد روندها و پیامدهای در حال تکوین؛

امکان حرکت از احساس، به ادراک و از ادراک به حدس عقلانی ـ شهودی؛

دستیابی به شناخت سریع و عمیق با حداقل شواهد و قرائن (تناسب حداقل شواهد به حداکثر نتایج).

محتوای نظریه «حدس اطلاعاتی» در زیست انسانی و اجتماعیِ آحاد و نهادهای جامعه و نظام اسلامی دارای دستاوردهای راهبردی است. مهم‌ترین این دستاوردها عبارت است از:

دستاورد راهبردی ۱. معرفت اطلاعاتی: از طریق فرا رفتن از اعتبارات برای ادراک هوشمندانه «اندیشه، انگیزه و رفتار دشمن» در مرحله پشا تکوین تهدید؛

دستاورد راهبردی ۲. قاعده شکنی اطلاعاتی: از طریق استفاده هم‌زمان از محاسبات عقلانی عرفی و یافته‌های شهودی معنوی؛

دستاورد راهبردی ۳. راز زدایی اطلاعاتی؛ از طریق پرده‌برداری از اسرار سنن الهی در حیات مادی و معنوی؛

دستاورد راهبردی ٤. اقتدار اطلاعاتی: از طریق سلطه بر تحولات محیط امنیتی و تدابیر پیشینی دشمنان و حریفان و پیش‌بینی رخدادهای امنیتی؛

دستاورد راهبردی ٥. رویندگی و بالندگی اطلاعاتی؛ از طریق روزآمدی، کارآمدی و اثربخشی تلاش‌های اطلاعاتی ـ امنیتی؛

دستاورد ٦. عاقبت نگری اطلاعاتی؛ مبتنی بر قدرت تشخیص (ریشه‌یابی) تخمین (محاسبه‌گری) و پیش‌بینی رخدادها و نتایج آن‌ها (آینده گری)؛

درمجموع یافته‌های مضامین و قضایای اولیه و محوری (برآمده از مفاهیم، داده‌ها و گزاره‌های) مستتر در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) که منجر به نظریه مرجّح «حدس اطلاعاتی» با رویکرد هوشمندانه و مبتنی بر بالندگی و رویندگی شد را می‌توان در یک مدل مفهومی ذهنی به شرح زیر ترسیم نمود:

مدل مفهومی نظریه مرجّح مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) برآمده از قضایای اولیه و محوری

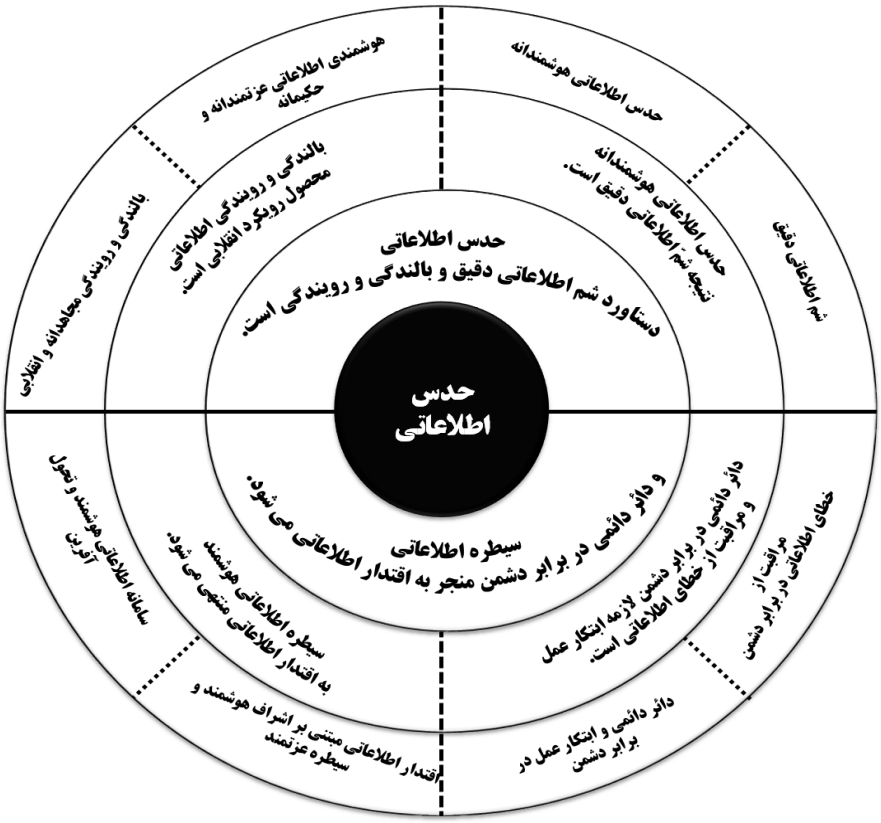

نتیجه‌گیری

نگارنده در مقاله حاضر برای دستیابی به نظریه مرجّح مستتر در منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) با تکیه‌بر روش «استنباطی ـ اجتهادی» مورد تأکید معظم له و «نظریه مبنایی»، ضمن تأمل در منظومه فکری ایشان و از طریق داده‌کاوی، مفهوم‌سازی، مضمون یابی، قضیه نگاری درنهایت به استخراج نظریه مرجّح معظم له تحت عنوان: «حدس اطلاعاتی» دست‌یافته است.

قضایای منتهی به استخراج نظریه «حدس اطلاعاتی» نشان می‌دهد که «اقتدار اطلاعاتی در گروه رویندگی و بالندگی هوشمندانه» و «دستاورد شمّ اطلاعاتی دقیق و دائر دائمی نیروی اطلاعاتی در برابر دشمن» به‌عنوان مهم‌ترین مؤلفه دستیابی به نظریه مذکور در نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی که مبتنی بر معارف دینی از یک‌سو و نظریه نظام انقلابی مورد ابتدا گام دوم انقلاب اسلامی از سوی دیگر است و بیانگر این حقیقت است که سامانه دووجهی اطلاعاتی یعنی در وجهه عامل و کارگزار نیازمند برخورداری از انسان‌های صالح دارای توانمندی «عقل شهودی و قدسی» است تا بتواند از طریق شمّ اطلاعاتی دقیق هوشمندانه و اتخاذ رویکرد انقلابی دائماً رویندگی و بالندگی داشته باشد و از سوی دیگر وجهه نهادی ـ ساختاری سازمان اطلاعاتی ـ امنیتی نیازمند دستیابی به سیطره اطلاعاتی بر تحولات محیطی اعم از شواهد و قرائن عینی و محسوس و ملموس و سازه‌های نامشهود، نامحسوس و ناملموس در سیر طبیعی و سیروریت فرا طبیعی است. سیطره‌ای که از طریق هوشیاری و بصیرت فراگیر (دائر دائمی) سرمایه انسانی، اقتدار اطلاعاتی ـ امنیتی را بر دشمن تحمیل نمایند. برخورداری نیروی اطلاعاتی از چنین ظرفیتی نیازمند توجه به چند گزاره‌های زیر است:

اولاً مراقبت هوشمندانه از خباثت دشمن: «هوشمندی» در قرآن کریم با تعبیر «تَوَسّم» و در کنار به مفهوم «نشانه‌شناسی» یادکرده است: اِنَّ فِی ذَلِکَ لاَیَات لِّلْمُتَوَسِّمِینَ؛ همانا در این ـ سرگذشت عبرت‌انگیز ـ برای هوشمندان نشانه‌هایی است. (سوره حجر/ آیه ۷۵) ازآنجاکه نظریه استخراج‌شده از منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) ریشه در منابع نقلی و عقلانیتِ حکیمانه دارد، نشانه‌شناسی مراقبت هوشمندانه در سرمایه‌های سازمان‌های حفاظتی عبارت است از: (نک؛ ایمانی پور:۱۳۹۸)

نشانه ۱. قابلیت و توانایی تربیت شوندگی؛

نشانه ۲. ادراک قوی و دریافت شهودی از طریق حواس انسانی؛

نشانه ۳. ظهور تفکر خلاقانه بر مبنای محاسبات مادی و حقایق غیرمادی؛

نشانه ٤. سازگاری متقابل افراد، جامعه و محیط؛

نشانه ۵. توانایی منطقی اندیشیدن، هدفمند عمل کردن و تعامل مؤثر با محیط.

ثانیاً. توانمندی سیطره اطلاعاتی بر دشمن: سازمان برخوردار از مؤلفه‌های منتهی به اقتدار اعم از اشراف اطلاعاتی انسانی، اشراف شناختی و اشراف شهودی با ادغام جنبه‌های مختلف تربیت‌کنندگی و تحول‌گرایی و انطباق آن با فرایند محاسبه گرانه شهودی (متکی بر عقل، فطرت و تجربه) شناخته‌شده و عمل می‌کند. نشانه‌های چنین وضعیتی عبارت است از:

نشانه ۱. تمرکز بر سرمایه اطلاعاتی برای ادراک موقعیت کنونی و شرایط آینده به‌منظور تغییر به‌موقع رفتار در شرایط ناپایدار؛

نشانه ۲. توانایی تحلیل سطوح مختلف تقابل با حریفان و تعامل با خودی برای مواجهه با پیچیدگی و عدم قطعیت؛

نشانه ۳. قابلیت تحلیل برای فهم اندیشه و رفتار اطلاعاتی و امنیتی حریفان در شرایط صلح، هشدار و بحران؛

نشانه ٤. قابلیت نوسازی و بازسازی خود ترمیم گر در برابر تحولات و تغییرات محیطی و به اقتضاء نیازهای مندرج در بیانیه گام دوم و حرکت به سمت سازمان در تراز تمدن نوین اسلامی.

ثالثاً. بالندگی و رویندگی اطلاعاتی: با توجه به نشانه‌شناسی‌های سرمایه‌های انسانی و نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی حدس اطلاعاتی در این زمینه مستلزم حداقل سه پیش‌ران زیر است:

پیش‌ران ۱. اندیشه و گفتار انتقادی تصمیم سازان و تصمیم گیران اطلاعاتی ـ امنیتی: آگاهی از مقوله‌های سازنده شمّ اطلاعاتی دقیق و حفظ خلاقیت و نوآوری هوشمندانه با رویکرد انقلابی ـ جهادی؛

پیش‌ران ۲. سازه‌ها و ساختار نهادهای اطلاعاتی ـ امنیتی: تحول مبتنی بر نیازهای شرایط زمانی و مکانی عمل برای دست‌یابی به اقتدار مبتنی بر حرکت هوشمندانه افسران اطلاعاتی ـ امنیتی؛

پیشران ۳. دایر دائمی و مراقبت همیشگی در برابر دشمن: هوشیاری، بینایی و رصد پیش‌نشانگرها و نشانگرهای کم سو و تحرکات و تحولات عینی و چشم‌گیر دشمن.

پیشران ٤. تبدیل استعداد بالقوه فطری به قابلیت‌های بالفعل عینی: اهمیت توجه به استعدادهای بالقوه نهادینه‌شده در ظرفیت وجودی افسران اطلاعاتی و تربیت آنان باهدف تبدیل استعدادهای بالقوه به توانمندی‌های بالفعل اطلاعاتی.

منابع و مآخذ

۱. امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) (۱۳۹۸) مبانی نظری و رویکردهای روش تحقیق استنباط تطبیقی، تهران: دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، دفتر ارتباطات ن.م ج.ا.ایران.

۲. ابن‌سینا، حسین بن عبدالله (۱۳۷۹) النجاه من الغرق فی البحر الضلالات، ویراسته محمدتقی دانش‌پژوه، تهران: دانشگاه تهران، چاپ دوم.

۳. ابن‌سینا، حسین بن عبدالله (۱۳۸۵) الاشارات و التنبیهات، شرح خواجه نصرالدین طوسی، قم: مطبوعات دینی، چاپ اول.

٤. ابن‌سینا، حسین بن عبدالله (١٤٠٤ ه.ق)، قم: منشورات مکتب آیه الله مرعشی نجفی.

٥. ابن‌سینا، حسین بن عبدالله (١٤٢٨ ه.ق) الشفاء (البرهان)، قم: ذوی القربی، چاپ اول.

٦. ارسطو (۱۹۸۰) منطق ارسطو، حققه و قدمه عبدالرحمن بدوی، بیروت، دارالقلم، چاپ اول.

۷. ایمانی پور، احمد (۱۳۹۸) هوشمند سازی سازمان‌های اطلاعاتی مقتضای گام دوم انقلاب، ارائه در همایش گام دوم انقلاب، دانشگاه امام حسین (ع)، شانزده بهمن‌ماه.

۸. تورانی، حیدر و محمدی، داوود (۱۳۸۹) مبانی و اصول مدیریت در مدرسه، ویژه‌نامه ضمیمة، مجله رشد مدرسه، شمّارة ٤ دی‌ماه.

۹. نهاوندی، محمدعلی (۱۹۹٦) موسوعه کشاف اصطلاح الفنون و العلوم، بیروت، مکتبه لبنان ناشرین، چاپ اول.

۱۰. حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۱) روش تحقیق در علوم انسانی، تهران: انتشارات سازمان مطالعات و تدوین (سمت).

۱۱. حلی، حسن بن یوسف (۱۳٦۳) جوهر النضید، تهران: انتشارات بیدار.

۱۲. خسرو پناه، عبدالحسین و جمعی از پژوهشگران (۱۳۹٦) منظومه فکری آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، جلد اول، چاپ اول، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

۱۳. خوانساری، محمد (۱۳۹۳) منطق صوری، جلد دوم، چاپ چهل و هفتم، تهران: انتشارات دیدار.

۱٤. دانایی‌فرد، حسن و امامی، سید مجتبی (۱۳۸٦) استراتژی‌های پژوهش کیفی: تأملی بر نظریه‌پردازی داده بنیاد، تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، دو فصلنامه اندیشه مدیریت راهبردی، سال اول، شماره دوم، پاییز و زمستان.

۱۵. سید مظهری، منیره (۱۳۹۰) تحلیل مفهوم حدس و کارآیی آن از دیدگاه ابن‌سینا، دو فصلنامه علمی ـ پژوهشی حکمت سینوی (مشکوه النور)، سال ۱۵، فصل پاییز و زمستان

۱٦. صدرفراتی، محمدمهدی و محمدی، شادی (۱۳۹۹) شم خوب یک دانشمند به چه معنا است، دو فصلنامه فلسفه علم، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال دهم، شماره اول بهار و تابستان.

۱۷. فقیهی، ابوالحسن و علیزاده، محسن (۱۳۸٤) روایی در تحقیق کیفی، فصلنامه فرهنگ مدیریت، شماره ۹.

۱۸. فون برتالانفی، لودویگ (۱۳۷٤) مبانی، تکامل و راهبردهای نظریه عمومی سیستم‌ها، ترجمه کیومرث پریانی، چاپ دوم، تهران: نشر تغذیه.

۱۹. محسن زادگان، امیر و حسینی کرانی، رسول (۱۳۹۰) تأثیر دیپلماسی بر قدرت ملی ایران در عرصه جهانی، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، دوره دوم، شماره ۳، فصل تابستان.

۲۰. مزینانی، احمد، علیزاده، سلیمان و ایمانی پور، احمد (۱۳۹۸) تحلیل «فرصت ـ تهدید» چهل سال دوم انقلاب اسلامی؛ مبتنی بر بیانیه گام دوم، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، فصلنامه علمی ـ پژوهشی پژوهش‌های حفاظتی ـ امنیتی، سال هشتم، شماره ۳۰، صص ۲٦ ـ ۱

۲۱. مطهری، مرتضی (۱۳۷٤) مجموعه آثار، جلد دوم قم: موسسه صدرا.

۲۲. منصوریان، یزدان (۱۳۸٦) گراندد تئوری چیست و چه کاربردی دارد، ویژه‌نامه همایش علم اطلاعات و جامعه اطلاعاتی، اصفهان: دانشگاه اصفهان.

23. Bohm,David (1992) Thought as a System, Laondon: Routledge.

24. Mays, n. and POPE, G.(2002) Assessing quality in qulitative research; British Medical Journal. Jan.I.pp.50-52

25. www. sid.ir

ساحت‌های نوین تربیت افسران اطلاعاتی در شرایط متحول
(با تأکید بر غافلگیری اطلاعاتی)

بهرام بیات[1]

چکیده

تغییرات سریع، عمیق و گسترده در ساحت‌های زیست اجتماعي شرایطي را رقم‌زده است که در این شرایط الگوهاي تربیت، جامعه‌پذیری و فرهنگ پذیري شرایط را براي حفظ الگوهاي تثبیت‌شده سخت‌تر کرده است. مهم‌تر از آن در شرایط متحول جدید ساحت‌های سنتي تربیت افسران اطلاعاتي به‌ویژه در حوزه تحلیل اطلاعات با اختلال مواجه شده است که نتیجه آن بروز غافلگیري اطلاعاتي است. بنابراین مقاله حاضر باهدف بررسي ساحت‌های نوین تربیت افسران اطلاعاتي تراز انقلاب اسلامي با عطف توجه به مباني استدلالي و نظري سه انگاره استدلال استرجاعي، جامع‌نگری و چشم‌انداز باوري را مبناي تحلیل قرارداد و بر آن اساس تعداد چهارده چالش و هفت راهبرد شامل تفکر خلاف واقع، آزمایش‌های فکري و اجتماعي، مطالعه شرایط آسیب‌شناختی، مطالعه موارد بحراني، مقایسه موارد متفاوت، تکثر نگري، متقاعدسازی احصا گردید

واژگان کلیدی: الگوی تربیت، غافلگیری اطلاعاتی، افسران اطلاعاتی، انقلاب اسلامی.

---

۱. استاد دانشگاه دفاع ملی.

مقدمه و بیان مسئله

عرصه‌های زیست‌بوم بشر در سطوح مختلف با شدت، گستره و سرعت قابل‌توجهی در حال تغییر و تحول هستند و این تغییرات حوزه‌های مختلف مدیریتي را در سطوح مختلف به‌تبع زیرورو کرده است. یکي از عرصه‌های تأثیرپذیر از این تغییرات و تحولات عرصه‌های اطلاعاتي و امنیتي در تمام ساحت‌های آن است که ساحت تربیت به‌طور عام و آموزش به‌طور خاص با شدت بیشتري از این منظر تحت تأثیر قرارگرفته است.

تربیت منابع انساني در سطوح مختلف ازجمله مدیران، کارشناسان، توسعه گران و کاربران براي هر سازماني نیازمند سازوکار جامعي است که بخشي از متولیان سازمان همواره در این حوزه دغدغه به‌جایی دارند. واقعیت آن است که سازوکارها و نظام‌های آموزشي همواره تجربه پایه و به‌تبع آن گذشته پایه می‌باشند و این موضوع در شرایط ثبات و پایداري نسبي در فرآیندها و روندهاي سازمان و محیط آن داراي کارکرد بود به این معني که شرایط تربیت و آموزش در چنیني شرایطي در تربیت منابع انساني نیازمندی‌های سازمان‌ها را تا حد قابل‌توجهی برآورده می‌ساختند. ولي با عطف توجه به تحولات اجتماعي سریع، عمیق و گسترده در محیط سازمان‌ها و ساحت‌های اجتماعي، باعث شده است تا نظام‌های تربیتي گذشته محور و تجربه پایه صرف در برطرف نمودن نیازهاي منابع انساني سازمان‌ها با محدودیت‌های جدي مواجه گردند.

واقعیت غیرقابل‌انکار در حوزه تربیتي به‌ویژه در سازمان‌های اطلاعاتي و امنیتي این است که نظام، رویکرد و ساختار تربیت و آموزش بایستي بر الگویي جامع و راهبر ابتدا داشته باشد تا بر آن اساس تربیت بر منطق اشراف سازمان یابد. واقعیت حوزه اطلاعاتي و امنیتي این است که امروزه دانش و تجارب تربیتي سازمان‌های اطلاعاتي مثل سایر حوزه‌ها به اشتراك گذاشته نمی‌شود. از طرفي هم در تجارب دانشي و تاریخي نیز از صدر اسلام تاکنون مباني و اصول اعتقادي، ارزشي و انگیزشي را به حد کفایت دارد اما از حیث پیاده‌سازی و عملیاتي سازي متناسب با شرایط متحول روز اطلاعات و تجارب قابل‌توجهی در دست نیست. بر این اساس در شرایط حاضر براي سامان بندي نظام تربیت افسران اطلاعاتي مشکلاتي فرا روي سازمان‌های اطلاعاتي قرار دارد.

به این وضعیت مسئله مدار بایستی این نکته افزوده شود که پدیده‌های انسانی و اجتماعی و علی‌الخصوص پدیده‌های امنیتي ماهیتی چندبعدی، پیچیده، بغرنج و چند علتی دارند و بر این اساس زمینه‌ها، بسترها و عوامل متعدد و متنوعی در شکل‌گیری و استمرار آن‌ها ذی مدخل هستند بنابراین شناسایي منطق دروني و بافتار محیطي آن‌ها بسیار دشوارتر از پدیده‌های عادي است که مقاله حاضر به دنبال ورود به این حوزه می‌باشد.

۱. روش تحقیق

در مقاله حاضر از روش تحلیلی- اسنادی بهره گرفته‌شده است. بر این اساس اسناد تاریخی و مکتوب مربوط به موضوع جمع‌آوری و بررسی و تحلیل و مقوله‌های موردنظر در راستای رسیدن به پاسخ‌های متقن به سؤال‌های مطرح‌شده استخراج و ترکیب و جمع‌بندی شده است.

۲. واکاوی نظری

۲-۱. مفهوم شناسی

تربیت

تربیت مفهومي جامع و فراگیر است که مجموعه‌ای از فعالیت‌های نظري و آموزشي مستقیم و غیرمستقیم را در ارتقاي سطح درك و شناخت و همچنین مهارت‌های افراد را دربرمی گیرد. ازاین‌رو تربیت گستره‌ای فراخ‌تر از آموزش‌های رسمي و غیررسمی دارد و بر این اساس الگوها و سازه‌های متعددي در آن زی مدخل هستند.

تربیت اطلاعاتی

تربیت اطلاعاتي به مجموعه اقداماتي راجع است که از طریق آن نسل جدید از عناصر اطلاعاتي در نظام اطلاعاتي جذب، آموزش و رشد نموده و دانش نظري و بینش عملي و مهارت‌های تحلیلي و شناختی‌شان به‌طور مستمر و متناسب با شرایط متحول محیطي ارتقا می‌یابد.

الگوی تربیت افسر اطلاعاتی

الگوي تربیت افسران اطلاعاتي مجموعه ابعاد، شاخص‌های ساختار تربیت افسران در سازمان‌های اطلاعاتي و امنیتي است که به‌واسطه جامع‌نگری الگو کلیه ساحت‌های دانشي، بینشي و مهارت تحلیلي افسران را دربر می‌گیرد.

شرایط متحول

شرایط امروز زیست‌بوم بشر با ویژگي تحولات و تغییرات شگرف قابل تبیین است و این شرایط از حیث سرعت، دقت، گستره و زمان تحول بسیار قابل‌توجه و شگفت‌انگیز است به‌طور مثال در عرصه تحلیل سایبري تا همین چند سال اخیر تحلیل کلان داده‌ها براي استخراج گزاره‌های استنادي در عرصه اطلاعاتي و امنیتي ضرورت تربیت افسران، کاربران و توسعه گراني از منابع انساني بود که سرویس‌های اطلاعاتي را به سمت جذب و تربیت چنین منابع انساني کشانیده بود ولي در همین یك سال اخیر با تمرکز بر هوش مصنوعي و ماشین لرنینگ و با ساختن ربات‌های هوشمند دیگر نیازي به این منابع انساني احساس نمی‌شود.

غافلگیری اطلاعاتی

از پیامدهاي اطلاعاتي و امنيتي شرايط متحول بروز پديده غافلگيري است که روند رو به تصاعدي را به خود گرفته است. اگرچه غافلگيري در عرصه‌های دفاعي و امنيتي امري معمول و بنا به ماهيت ساختارها و کنش‌های اطلاعاتي امنيتي همواره وجود داشته است اما در شرايط نوين از يک‌سو ماهيت غافلگيري تغيير پيداکرده است و از سوي ديگر ميزان و گستره آن زياد شده است امروزه در عرصه‌های اطلاعاتي و امنيتي غافلگيري صرفاً از حيث سطح شناسي از نوع راهبردي، تاکتيکي و عملياتي نيست بلکه تحول به‌جای سطح شناسي غافلگيري از حيث ماهيت شناسي متحول شده است. از اين منظر غافلگيري به سه نوع تقسيم می‌شود:

اطلاعاتی: در غافلگيري اطلاعاتي مسئله عدم وجود اطلاعات است که در قبل اين نوع غافلگيري شيوع داشت و در سه سطح راهبردي، تاکتيکي و عملياتي تقسيم می‌شود.

تحلیلی: در اين نوع غافلگيري اطلاعات تا حدودي وجود دارد اما مشکل و مسئله نداشتن تحليل دقيق و درست از اطلاعات است که به غافلگيري منجر می‌شود.

عملیاتی: در اين نوع از غافلگيري به‌رغم اشراف اطلاعاتي و تحليلي بر محيط سيستم در حوزه عملياتي غافلگير می‌شود. براي نمونه در فتنه ۱۳۹۸ غافلگيري از حيث مکان اغتشاشات صورت پذيرفت و با سرخوردن اغتشاشات از متن جغرافيايي (کلان‌شهرها) به مناطق حاشيه‌نشين عملاً غافلگيري اتفاق افتاد.

۲-۲. چهارچوب نظری

چارچوب نظری در مقاله حاضر از يک‌سو بر الگوي استدلال استرجاعی و از سوي ديگر بر دو انگاره جامع‌نگری و چشم‌انداز باوری در تبيين مسائل و موضوعات از منظر رشته‌های مختلف بناشده است.

۲-۲-۱. الگوی استدلال استرجاعی

استدلال استرجاعی از يک‌سو بر مبنای ايده‌های متبادر شده در ذهنيت و از سوی ديگر ريشه در واقعيت‌های تجربی دارد. استراتژی پژوهش استرجايی شامل ساخت مدل‌های فرضی به‌عنوان راهی برای کشف ساختارهای واقعی و مکانيزم‌هايی که در ايجاد پديده‌های واقعی نقش دارند.

«اين روش نه روشی قياسی است (زيرا قانون پيشينی پوشش‌دهنده يا تعميم فرا تاريخی ويژه‌ای وجود ندارد که از آن بتوان روابط بنيادين را استنتاج کرد) و نه روشی استقرايی (زيرا کشف قاعده‌مندی‌های موجود در پديده‌های موردمطالعه، خود نمی‌تواند دلالت بر وجود علل بنيادين داشته باشد)، بلکه روشی استنتاجی است. منطق اين نوع تبيين عبارت است از: تلاش برای تبيين پديده‌های قابل‌مشاهده با تدوين فرضياتی در مورد علل بنيادين» (سوندرز، ۱۳۹۱:۳۷).

در این روش محقق بین دانش نظری و شواهد تجربی درحرکت است. در این حرکت دانش نظری به شواهد قابل‌مشاهده تقلیل نمی‌یابد. بدیهی است که اصطلاح استرجایی یک روش غریزی از استنتاج است و استدلال می‌کند که تمام کشفیات علمی در مرحله استنتاج از منطق استرجایی استفاده کرده‌اند (Ayim:1974,34).

به‌طور خلاصه در این الگوي شناخت بر مبنای آگاهی پیشین محقق و افسر و بر آن اساس در واقعیت تجربی گذار از ظاهر پدیداری پدیده‌های اطلاعاتي و امنیتي به باطن پنهان آن‌ها جریان می‌یابد. در الگوي استرجایی در ابتدا بر مبنای دانش پیشین محقق فرضیه‌ای به‌صورت موقت طرح می‌شود و بر آن مبنا در واقعیت تجربی به معرض آزمون گذاشته می‌شود تا بر اساس آزمون محقق بتواند از پس ظاهر پدیداری گذر کرده و به عمق واقعیت اطلاعاتي و امنیتي دست پیدا کند.

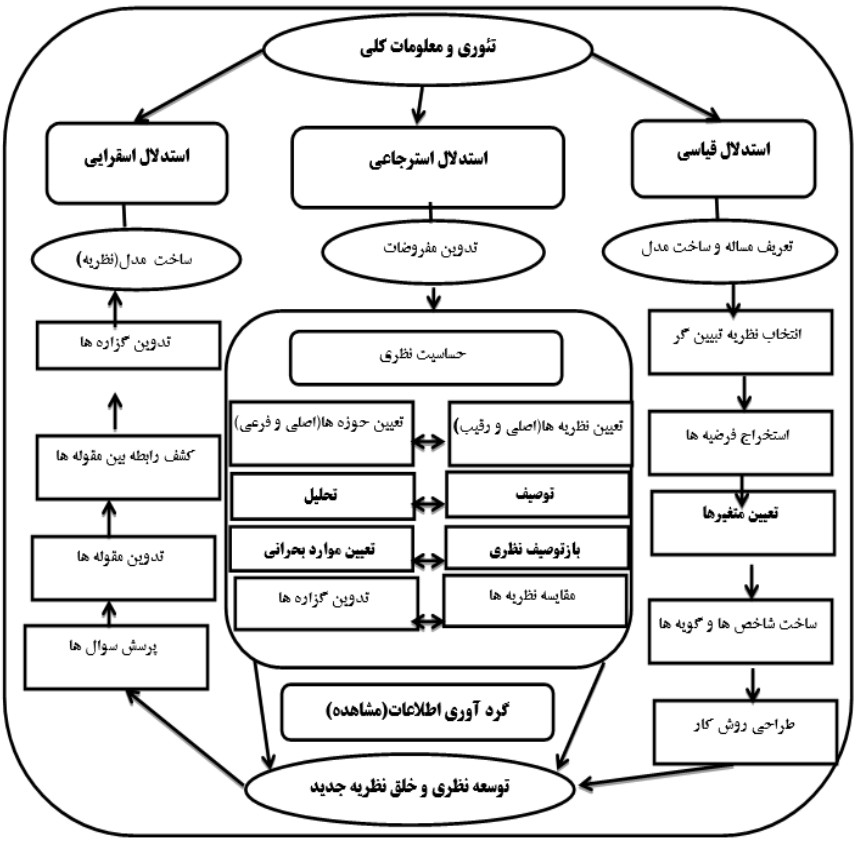

۲-۲-۲. انگاره جامع‌نگری

انگاره جامع‌نگری را فراست خواه (۱۳۹۵) بر ترکیبی از مفروضات بر اساس آموزه‌های چهار پارادایم اثبات‌گرایی، برساخت‌گرایی، متقاعدسازی و عمل‌گرایی مفصل‌بندی نموده است:

الف) اثبات‌گرایی: در این نگرش فرض بر این است که واقعیت‌ها در علوم انسانی و اجتماعی همانند علوم طبیعی به‌صورت قابل‌مشاهده و قابل حصول از طریق حواس پنج‌گانه قابل شناخت هستند. در این دیدگاه یک چارچوب نظری می‌سازیم و به فرضیه آزمایی می‌پردازیم. عمل اندازه‌گیری را فنی می‌دانیم و ابزار اندازه‌گیری برای ما مهم است. فرض که اگر روش و ابزار درست انتخاب و به کار گرفته شود واقعیت قابل شناخت است... یک معرفت علمی آیینه گونه که موضوعات موردنظر جهان اجتماعی و انسانی برای شما چنان‌که هست و به‌مثابه روگرفتی برابر اصل نشان می‌دهد(فراست خواه ۱۳۹۵:۵۸).

ب) برساخت‌گرایی: در این دیدگاه واقعیت به‌عنوان برساخت اجتماعی و توسط زبان در نظر گرفته می‌شود. فرض این است که واقعیت برساختی اجتماعی است. جامعه با زبان ما ساخته می‌شود. امر اجتماعی غامض، مبهم و پیچیده و متنوع است(همان).

ج) متقاعدسازی: در این رویکرد فرض بر این است که واقعیت در فضای مشارکت ذی نفعان از یک‌سو قابل‌کشف و از سوی دیگران قابل‌حل و اصلاح است. در این دیدگاه به تعبیرهابرماس ما با علم رهایی‌بخش سروکار داریم و داعیه علم رهایی بخشی با کمک ذی نفعان کلیدی است. «حقیقت امری توافقی و قراردادی است. محقق به‌تنهایی نمی‌تواند توضیح دهد. حقیقت ناب مطلق برآمده از یک ماشین روش‌شناختی علمی و فنی نیست. وابسته به زمان و همبسته بافرهنگ و شرایط اجتماعی و مسائل سر صحنه زندگی مردم است»(همان: ٦٠).

د) عمل‌گرایی: اصطلاح پراگماتیسم اشاره به دیدگاهی دارد که سعی می‌کند خود را از حیث هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی از مباحثات نظری بغرنج و چالش‌برانگیز دورنگه دارد. بر مبنای این دیدگاه سودمندی عملی هر نظام معرفتی برای به‌کارگماری آن بسیار مهم‌تر از چالش‌های بی‌پایانی است که سؤال از تقدم و تأخر وجود شناختی پدیده‌هار را مطرح می‌کند. برای مثال پراگماتیسم خود را درگیر تقدم و تأخر بین فرد یا جامعه نمی‌کند بلکه مهم برای پراگماتیسم این است که بین فرد محوری یا جمع محوری کدام نگرش در حال حاضر از سودمندی تحلیلی بالایی برخوردار است ازاین‌رو به‌کاررفته می‌شود. چارلز پیرس به‌عنوان واضع این نگرش اعتقاد دارد که عقاید و دانش نظری درواقع قواعدی برای عمل در نظر گرفته می‌شوند ازاین‌رو مفاهیم ذهنی ازآن‌رو برای ما مهم هستند که در ایجاد رفتارها به کارمی‌آیند و درواقع دارای کاربرد عملی هستند.«چارلز ساندرزپیرس (۱۸۳۹ - ۱۹۱٤) معیار پراگماتیك را رشد و گسترش داد: البته نه راهي براي حقيقت بلكه، كشف معنا. ويليام جيمز (۱۸٤۲ - ۱۹۱۰) عمومي و

موجه ساختن این‌که معرفت مبتني بر تجربه مي‌تواند سودمند باشد را مطرح ساخت. صلاحیت او در فلسفه و وابستگي او به واقع‌گرايي عقل مشترك يا فهم عام پراگماتيسم را به‌صورت فلسفه قابل‌احترامی درآورد. جان ديوئي (۱۸۵۹ - ۱۹۵۲) پراگماتيسم را به‌عنوان فلسفه نظام‌دار آمريكايي مشخص شكل داد. به نظر ديوئي رسالت فلسفه انتقادي، سازندگي و بازسازي است»(شعاري‌نژاد، ۱۳۸۳).

فراست خواه (۱۳۹۵) این الگوی ترکیبی را به‌صورت زیر ساختاربندی کرده است:

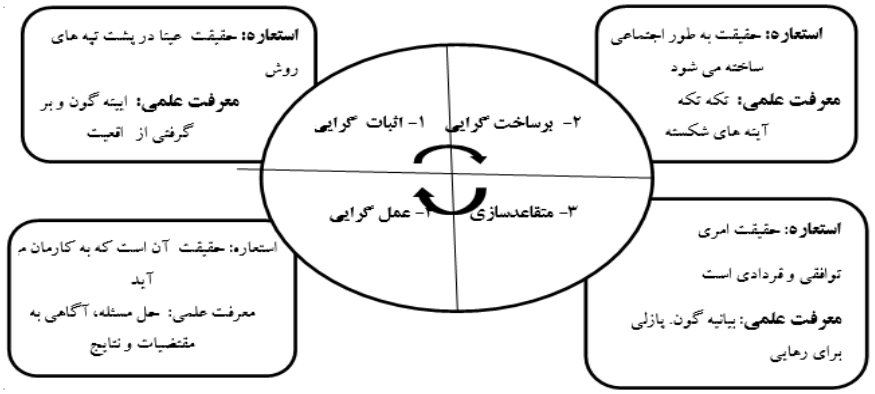

نمودار: فرض‌ها و استعاره‌های پس پشت تحقیق. (منبع: فراست خواه ۶۳:۱۳۹۵)

۲-۲-۳. انگاره چشم‌انداز باوری

چشم‌انداز باوری در حوزه علم رویکردی است که بر شناخت جامع‌ومانع تأکید دارد از منظر این رویکرد برای شناخت ابعاد و زوایای هر پدیده احتیاج به تاباندن نور شناخت از منظرها و چشم‌اندازهای مختلف است. درواقع شاید بتوان با تأکید گفت که چشم‌انداز باوری در ادبیات ایرانی همان فیل مولانا می‌باشد که هر فاعل شناسایی از منظر چشم‌انداز خود بر آن واقعیت و پدیده نامی نهاد ولی واقعیت فیل هیچ‌وقت از تک‌تک ابزارهای شناسایی کشف نشد لذا برای شناخت هر پدیده‌ای نگرش چشم‌انداز باورانه به شناخت کامل‌تر کمک می‌کند.

چشم‌انداز باوری با این منظر در مقابل مفهوم «جهان شناختی» قرار می‌گیرد. جهان شناختی هر فردی به فرایند شناخت او در مورد یک موضوع و مفصل‌بندی موضوع در قالب گزاره‌های علمی یا حتی نظریه‌های علمی اشاره دارد بر این اساس بسیاری از نظریه‌ها جهان شناختی صاحبان نظریه محسوب می‌شود درواقع در جهان شناختی امکان تفسیرهای متعدد و حتی متعارض بر اساس نظام معرفتی فاعل شناسانه یا نظریه از بین می‌رود و فقط یک معنا از پدیده به دست داده می‌شود اما در چشم‌انداز باوری امکان استخراج معانی متعدد از پدیده توسط چشم‌اندازهای متعدد فراهم می‌شود. ازآنجایی‌که هر شناختی بیانگر نسبتی ابزاری میان انسان‌ها و محیط شان است لذا شناخت واقعی و فهم درست حقیقت

نیازمند چشم‌انداز باوری است. چراکه جهان را نمی‌توان تنها از یک زاویه و آن‌هم فقط زاویه دید خود ما باشد. این اشتباه است زیرا که هیچ شناخت بی‌علاقه‌ای وجود ندارد و زاویه دید خودمان همواره با محدودیت‌های متعدد مواجه است لذا همواره دیدها و زوایای مختلفی در مورد جهان وجود دارد وجهان را می‌توان به‌صورت متفاوت تفسیر کرد.

نگرش هر فرد و نظریه‌ای در مورد جهان همواره با جزئی‌نگری همراه است بنابراین بایستی بتوانیم با روش های منطقی و علمی منظرهای نگاه و پروژوکتورهای قابل تابش مان در مورد جهان را تنوع بخشیم و برای شناخت جهان نورهای شناسایی متعددی را بتابانیم تا بتوانیم ماهیت مکنون پدیده‌هارا بشناسیم و این همان چشم‌انداز باوری است.

هرچند لایبنیتس[1]این دیدگاه را در فلسفه خود را مطرح کرد، اما نیچه به‌طور کامل آن را توسعه داد . نیچه با نگرش چشم‌انداز گرایی خود تمام تاریخ فلسفه غرب، ازجمله افکار و اندیشه‌های افلاطون، دکارت و کانت را به چالش کشید.

۲-۲-۴. مدل تحلیل:

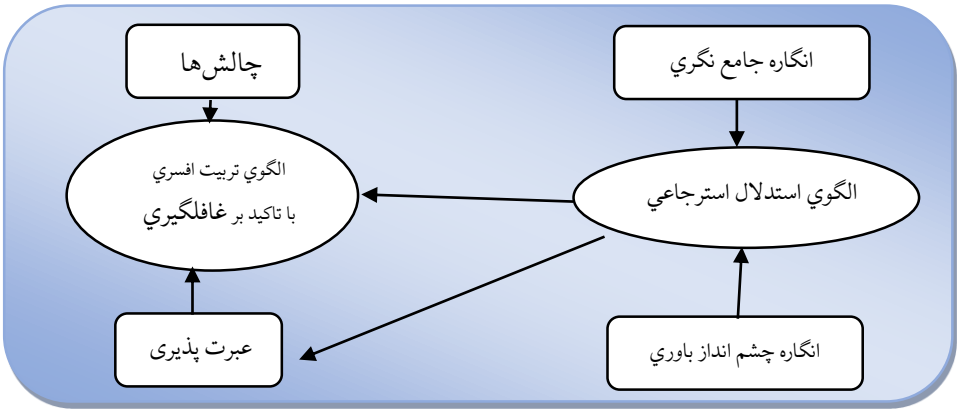

1. Leibniz

۳.چالش‌ها و راهبردها

امروزه براي سازمان‌هاي اطلاعاتي موضوع تربيت افسران واجد اهميت روزافزوني است كه درواقع با فرض وجود الگويي هوشمندانه و خودسامان می‌تواند سازمان را با موفقيت مواجه سازد. در اين بخش يافته‌های تحقيق ابتدا چالش‌های فرا روي سازمان‌های اطلاعاتي با ابتدا بر غافلگيري اطلاعاتي تبيين و سپس راهبردها ارائه می‌شود.

۳-۱. چالش‌ها

رابطه بين غافلگيري و تربيت منابع انساني و افسران اطلاعاتي بيش از همه در حوزه غافلگيري تحليلي قابل تبيين است چراكه تحليل درست اطلاعات شاه‌كليد موفقيت سرويس‌ها در اشراف بر محيط اطلاعاتي و امنيتي به‌حساب می‌آيد ازاين‌رو و از حيث منابع انساني بحث بسيار مهم «خطاي تحليلي» همواره سرويس‌ها را تهديد می‌كند. به‌طوركلی برخی از خطاهای تحليلی را می‌توان از قرار ذيل برشمرد:

۱. **ساده‌انديشی:** در حوزه بررسی و تحليل اطلاعاتی، مظاهر ساده‌انديشی در مواردی نظير عدم ملاحظه تمام مؤلفه‌ها و معرف‌ها در تبيين يک پديده، گرايش به ساده‌سازی وقايع، ملاحظه عوامل به هزينه فايده انگاشتن شرايط و زمينه‌ها و بالعكس، اكتفا به داده‌های ناقص و اطلاعات ارزيابی نشده به تصور اين‌كه داده‌ها، كافی و اطلاعات وافی مقصود می‌باشد، جلوه‌گر می‌شود. ساده‌انديشی وضعيتی روان‌شناختی است كه می‌تواند ناشی از عواملی نظير وضعيت شخصيت فردی، بينش شخصی (محدوديت فكری) شرايط محيطی و فقدان آموزش باشد.

۲. **چالش‌های پوليانا و كاساندرا:** خطاهای تحليلی ديگری ممكن است بر سر راه تحليل‌گر قرار داشته باشد. تحليل گران بدون يک سيستم قابل‌قبول يا فرضياتی قادر به تبيين اطلاعات نيستند؛ اما در وهله اول ممكن است اين سيستم اشتباه از آب درآيد در اين خصوص دو عارضه پيش می‌آيد:

الف) عارضه پوليانا. اين عارضه يا چالش زماني رخ می‌دهد كه فرضيات تحليل‌گر درواقع خيالات واهی و گمراه‌كننده‌ای بيش نباشند.

ب) چالش كاساندرا: اين چالش برعكس چالش پوليانا زماني بروز می‌نمايد كه تحليل‌گر به‌واسطه ترس زياد گرفتار خطا می‌شود.

۳. **خودسانسوری:** خودسانسوری هم می‌تواند برای سامانه دو عامل تحليل‌گر می‌تواند مانع رسيدن اخبار باشد. خودسانسوري در تحليل‌های اطلاعاتي دقيقاً در بزنگاه‌هايی بايستي تحليل‌گر با جسارت اطلاعات فرآوري شده و حتي نيمه فرآوري شده خود را ارائه نمايد به هر دليلي از اين كار صرف‌نظر می‌نمايد. خودسانسوری به‌ويژه در امور اطلاعاتي و امنيتي كه همواره با پديده‌های پيچيده و

بغرنج مواجهه صورت می‌گیرد می‌تواند باعث غفلت و خسارت شود. خودسانسوري از حیث روانشناسي اطلاعاتي به عدم جسارتي راجع است که فرهنگ‌سازمانی به‌تدریج در کارکنان سازمان‌های اطلاعاتي رسوخ می‌دهد.

۴. استرس و تناقض: فشار برای رسیدن به نتیجه و ترس از تناقض اصول و راهبردهای سازمان و سیاست‌گذاران، تحلیل را با خطر تحریف مواجه می‌سازد. تحلیل‌گر اطلاعاتي به‌واسطه ماهیت پدیده‌های فرارو به‌اندازه لازم با فشار رواني و تناقض در تصمیم‌گیری و تحلیل مواجه است اگر این فرآیند به‌صورت ساختاریافته در سیاست‌های سازمان هم در جریان باشد به‌طورقطع تحلیل را با اختلال مواجه می‌سازد.

۵. وسواس خبری: در تحلیل‌های اطلاعاتي همواره این خطر وجود دارد که تحلیل‌گر در جست‌وجوی مسائل قطعی، به‌شدت دچار وسواس شده و عناصر مشکوک اخبار ناقص و نادرست را کم‌تر از میزان واقعی، ارزیابی کند و نیز به عوامل نامعقول و غیرقابل‌اندازه‌گیری اعتنایی نکند.

۶. تصورات کلیشه‌ای: همچنین ممکن است تحلیل‌گر متأثر از تصورات کلیشه‌ای (نهادینه‌شده و عادی) و یا سلیقه شخصی باشد. تفکر کلیشه‌ای خطا در داور در مورد پدیده‌ای جدید با تکیه‌بر تجارب گذشته، نادیده گرفتن عناصر نوظهور یک وضعیت و یا ناکامی در تجربه دوباره عقاید موجود بر اساس شواهد از دلایل متداول شکست‌های اطلاعاتی است. فکر انسان همواره درصدد تأیید عقاید پیشین خود می‌باشد که مدت‌ها قبل به آن‌ها معرفت پیداکرده و به‌عنوان عناصر پایدار ستایش شان کرده است. البته باید اضافه نمود اگر انسان‌ها عقاید خود را همواره تغییر دهند، جز به پریشانی مطلق، نصیبی نخواهند برد.

۷. عدم استقلال تحلیل‌گر: عدم استقلال تحلیل‌گر در ارائه نظر مبتنی بر شواهد و اسناد یکی دیگر از خطاهای تحلیل است. شولسکی معتقد است «این احتمال که نظرات اطلاعاتی طوری بیان شوند که به‌جای نتیجه‌ای مبتنی بر شواهد و اسناد، نتیجه‌ای که موردپسند مافوق است ایجاد نمایند، احتمالاً عمومی‌ترین منشأ خطا یا جهت‌گیری در بررسی اطلاعاتی باشد».

۸. کم درایتی و نقص قدرت قضاوت تحلیل گران: کمبود درایت و قدرت قضاوت سیاسی تحلیل گران نیز ازجمله موانع یک تحلیل خوب می‌باشد. قضاوت چیزی است که تحلیل گران برای پر کردن نقایص دانش خود به کار می‌برند و متضمن فراتر رفتن از اطلاعات موجود و شیوه اصلی مقابله با عدم قاطعیت است. این امر همواره شامل یک جهش تحلیلی از معلوم به‌سوی مجهول است مدیران اطلاعاتی باید قضاوت در مورد مسائل سیاسی، اقتصادی، جامعه‌شناختی، نظامی و علمی را به برداشتی کامل و یکپارچه از یک زمینه یا مسئله تبدیل کنند.

۹. انفجار اطلاعات: انفجار اطلاعات نیز در حوزه بررسی اطلاعاتی، تأثیر پیچیده‌تر و غامض‌تر و صدالبته بحران‌زاتر داشته است. فلج تحلیلی نتیجه این تحول است. در حال حاضر بحران سرویس‌های اطلاعاتی، درواقع تراکم اخبار و اطلاعات پردازش نشده‌ای است که در پشت درهای واحدهای بررسی اطلاعات انبارشده است. فن‌آوری‌های جدید جمع‌آوری اطلاعات آن‌قدر مؤثر بوده‌اند که سرویس‌های اطلاعاتی را در انبوهی از اطلاعات غرق کرده‌اند. اطلاعاتی که پردازش آن‌ها از توان سرویس‌ها خارج است همین امر از توان بررسی و تجزیه‌وتحلیل این سرویس‌ها کاسته و فلج تحلیلی دامنه زده است. معلوم شده است که یافتن اطلاعات مفید و تحلیل صحیح و رساندن به‌موقع آن به دست مشتری مناسب به‌مراتب مهم‌تر از جمع‌آوری آن است.

۱۰. اعتماد بیش‌ازحد به خود و تحقیر حریف یا دشمن: اعتماد بیش‌ازحد به خود و تحقیر حریف یا دشمن نیز یکی دیگر از خطاهای تحلیل است. به‌عنوان نمونه می‌توان به حادثه پرل‌هاربر اشاره کرد. پرل‌هاربر یک کیس فوق‌العاده است که مبین اطمینان بیش‌ازحد می‌باشد. این فکر که یک کشور کوچک و عقب‌مانده صنعتی مانند ژاپن به خود جرأت دهد، به آمریکای قدرتمند حمله کند، خیلی عجیب و شگفت‌انگیز بود، به‌گونه‌ای که حتی رئیس‌جمهور و رهبران نظامی، تمایلی نداشتند به اطلاعاتی که راجع به حمله قریب‌الوقوع از سوی چنین کشوری باشد، اهمیت بدهند. همچنین ناکامی اطلاعاتی رژیم اشغالگر فلسطین در آستانه جنگ یوم کیپور، عمدتاً از اعتماد بیش‌ازحد ناشی می‌شود. برتری رژیم صهیونیستی بیش از میزان واقعی در نظر گرفته‌شده بود و توان نظامی اعراب و توان مصر برای کسب تجربه از شکست‌های گذشته و ظرفیت این کشو ر برای فریب، همگی دست‌کم گرفته‌شده بود.

۱۱. اطلاعات ساکن و چگونگی مورداستفاده قرار گرفتن آن: در بحث برنامه‌های عملی چارچوب مفهومی پردازش اطلاعات، پردازش اطلاعات مبتنی بر یک اصل اساسی از علوم اجتماعی و طبیعی است که پیشنهاد به استفاده از موارد مرتبط و غیر مرتبط را می‌دهد. تأثیر کلی اطلاعات باید از طریق جزییات تجزیه‌وتحلیل کل فرآیند مشخص شود. با نظارت دقیق اینکه اطلاعات در کجای فرآیند تصمیم‌گیری واقع می‌شوند می‌توان دقیقاً چگونگی استفاده اطلاعات توسط تصمیم‌گیرندگان را اعلام کرد؛ و این کاربرد مهم دیگر استفاده از پردازش اطلاعات است.

۱۲. عدم گردش مناسب اطلاعات: با توجه به‌اندازه بزرگ سازمان‌های درگیر در جمع‌آوری و بررسی اطلاعات، یک منشأ احتمالی مشکلات این است که اطلاعات موجود در سیستم، هنگامی‌که افراد بدان نیازمندند، در دسترس نیست ...در این خصوص، ممکن است ادارات مختلف بر روی بخش های مختلف مسئله کار کنند، اما یک قطعه کلیدی خبر که اهمیت آن فقط در کنار تمامی داده‌های

موجود آشکار می‌شود، از دست برود. این عدم گردش مناسب اطلاعات دلایل مختلفی می‌تواند داشته باشد (تقوی، ۱۳۸۰: ٤٦):

۱. سامانه‌های نامناسب انتقال اطلاعات؛
۲. حسادت‌های اداری و جنگ قدرت که در آن سلطه بر اخبار و اطلاعات تبدیل به یک سلاح می‌شود؛
۳. عدم اطلاع اداره برخوردار از داده‌هایی که موردنیاز اداره دیگر است؛
۴. خطاهای و سهل‌انگاری‌های انسانی واداری؛
۵. مقررات حفاظتی که گردش اطلاعات حساس را محدود می‌نماید؛
۶. به‌خصوص این‌که اگر این مقررات حفاظتی به شکل افراطی موازنه بین حفاظت و عملیات را بر هر هم بزند. (ایدئالیسم اطلاعاتی)؛
۷. ایدئالیسم اطلاعاتی یعنی افزایش بیش‌ازحد منزلت اطلاعات و اقدامات پنهان به سبب این توهم که کلیه یا اکثر کنش‌های اجتماعی حاوی رفتارهایی است که از سوی حریف (عنصر جاسوس یا عنصر برانداز) برنامه‌ریزی، کنترل و هدایت می‌شود. در ایدئالیسم اطلاعاتی، نوعی سوءظن افراطی به چشم می‌خورد. این توهم افراطی روند اجرای مأموریت‌ها را با خلل وقفه مواجه می‌سازد چراکه مراعات احتیاط‌های دور از عقل و ناشی از توهم و مراقبت‌های حفاظتی بیش‌ازاندازه و زائد، سیر هدایت کیس‌ها را کند می‌سازد و هزینه فعالیت اطلاعاتی و حفاظت را افزایش می‌دهد.

۱۳. کمبود آموزش، دانش و شناخت: آموزش، دانش و شناخت یکی از مباحث زیربنایی در سازمان‌های امروزی و به‌خصوص در سازمان‌های اطلاعاتی است. اصولاً کار اطلاعاتی اقدامی حرفه‌ای است و یکی از محورهای حرفه‌ای بودن هر شغلی باید طی شود. اهمیت این موضوع در سازمان‌های اطلاعاتی زمانی بیش‌تر درک می‌شود که بدانیم علی‌رغم بسیاری از علوم و حرف دیگر، در این رشته انتقال و انتشار تجربیات و دانش دست‌اندرکاران آن به دلایل حفاظتی و منحصربه‌فرد بودن برخی مباحث، بسیار محدود و در بسیاری از مواقع ناچیز است؛ بنابراین خوداتکایی در بسیاری از سازمان‌های اطلاعاتی در امور آموزش و انتقال تجربه امر تا حدودی پذیرفته‌شده است. مگر محدود سازمان‌هایی که دارای تعامل و یا وابستگی به دیگران باشند. در اینجا با ذکر نمونه‌هایی به نقش آموزش، دانش و شناخت در چرخه اطلاعاتی اشاره می‌شود.

۱۴. اشکال در سیگنال ضعیف: یکی از مشکلات اساسی اطلاعات ضعیف، فقدان تفکر و هوشمندی است. واقعیت آن است که بسیاری از مدیران اطلاعاتی از بحران شدید شناختی رنج می‌برند که نتیجه مستقیم دیوان‌سالاری شدن سرویس‌های اطلاعاتی است. وقتی کار شخص، تضمین کار خود است و کارآمد بودن هیچ ارزشی ندارد، شناخت، اولین قربانی است. این مشکل در تمام سطوح مشاهده می‌شود. درنتیجه، زیردستان بدون شناخت گزارش‌هایی غیرمفید می‌نویسند و مافوق‌های آن‌ها که به همان اندازه بدون شناخت هستند، نمی‌توانند از آن‌ها انتقاد کنند. سرانجام این گزارش‌ها به دست مصرف‌کنندگان می‌رسد و به بخشی از «آگاهی ملی» تبدیل می‌شود. این امر تبدیل به یک چرخه خطرناک و محکم شده است.

۳-۲. راهبردها

بر اساس مباني چهارچوب نظري بحث براي الگوي تربيت پاسداري باهدف اشراف بر محيط متحول و متغيير اطلاعاتي و امنيتي از طريق افسران جامع‌نگر و بصيرت محور راهبردهاي زير موردعنايت و قابل تبيين است:

۳-۲-۱. راهبرد تفکر خلاف واقع

تفکر خلاف واقع درواقع ایجاد امکان طرح موضوع از منظر فرضیه‌های رقیب به‌جای بیرون راندن و یا حذف آن‌ها می‌باشد. در تفکر خلاف واقع ما با استفاده از بینش و دانش نهفته قبلی درباره پدیده‌های موردبررسی، به تدوین سؤال‌های اساسی درباره شرایط عدم امکان وجود پدیده‌ها و روابط بین آن‌ها طرح می‌کنیم. بدین‌وسیله به پرسش از ضرورت وجود علت‌ها با سؤال از شرایط عدم حضور آن‌ها می‌پردازیم.«به‌عنوان محقق ما همواره به این امر توجه داریم که اگر شرایط طور دیگری بود، پدیده‌ها چگونه امکان وجود پیدا می‌کردند. افراد تفکر خلاف واقع را روزانه زمانی که بر روی یک تصمیم متمرکز می‌شوند، مورداستفاده قرار می‌دهند و به عواقب تصمیم خود در شرایط انتخاب جایگزین فکر می‌کنند . (Coricelli and LRustichini 2010)

این نوع تفکر که با نام تفکر خلاف واقع (یا واقعیت گریز) شناخته می‌شود به توانايي انسان‌ها در، تصور ساير جنبه‌ها براي اتفاقات واقعي اشاره دارد (روس و اولسون ۱۹۹۰) به‌عبارت‌ديگر انسان‌ها اتفاقات و رويدادها را نه‌تنها بر اساس آنچه عملاً اتفاق افتاده، مورد ارزيابي قرار مي‌دهند بلكه به اين فكر مي‌كنند كه آن حادثه چگونه مي‌توانست به‌طور متفاوتي رخ دهد (ميلر و تورنبيول،1992؛ ۲. ۳ شرمن و مك كونل. 1995). اين تفكر مي‌تواند داراي ابعاد مختلفي مانند جهت، ساختار و معيار ارجاع باشد كه با يكديگر در تعامل‌اند.

۳-۲-۲. راهبرد آزمایش‌های فکری و اجتماعی

در این راهبرد بنیان‌های اساسی جهان مفروض مورد پرسش‌های دقیق قرار می‌گیرد و فلسفه این‌گونه پرسشگری این است که جهان دارای ابعاد و ساختارهای پیچیده با اجزا و عناصر مرتبط با آن‌ها هست که تنها با دقت در پرسش‌های دقیق و جزیی امکان کشف پیدا می‌شود.«محققان در راهبرد آزمایش‌های فکری و اجتماعی کارشان با تصویرسازی جهان مفروض از طریق طرح سؤالاتی از جزئیات جهان شکل می‌گیرد»(Tetlock and Belkin 1996).

قاعده پرسشگري از جزييات يك سازه كلان در تحليل‌هاى اطلاعاتي مى‌تواند موضوع موردبررسی را تحت استيلاي تحليلي افسر دربياورد و اين امر دقيقاً در مقابل شرايطي است كه نگرش سازگارانه و عدم توجه به آزمايش تک‌تک جزييات موضوع را بر تحليل‌گر تحميل مى‌نمايد.

«در این راهبرد مشابه راهبرد تفکر خلاف واقع به دنبال تشخیص عوامل متشکله پدیدارهای روزمره می‌باشد ولی برخلاف آن راهبرد در آزمایش‌های اجتماعی محقق بر روی مکالمات و کنش‌های متقابل اجتماعی متمرکز می‌شود» (Samantha B. Meyer and Belinda Lunnay,2012).

۳-۲-۳.راهبرد مطالعه شرایط آسیب‌شناختی

مطالعه زمینه‌ها و بسترهای شکل‌گیری شرایط پاتالوژیک به محقق کمک می‌کند تا شرایطی را که در آن پدیده‌ها امکان شکل‌گیری پیدا می‌کنند، شناسایی و احصا شوند. نسبت به برخی شرایط خاص علایق واکاوی بسیار مشهودی وجود دارد:

۱. شرایطی که در آن سازوکارها تخریب و یا به چالش کشیده شده‌اند.
۲. در موارد بحرانی سازوکارها در شکل خالص ظهور پیداکرده‌اند (Danermark et al. 1997).

در تحليل‌هاى اطلاعاتي به‌ويژه در حوزه غافلگيري اين راهبرد به اين امر نظر دارد كه چرا به‌رغم تمام تمهيدهاي اطلاعاتي و امنيتي غافلگيري بر جريان تحليل و اطلاعات مستولي مى‌گردد و در اين مورد بايستي تمامي سازوكارهاي قبلي با نقد و بازبيني جدي قرار گيرند. در اين خصوص به‌ويژه برخي دستاوردهاي سريع الحصول بايستي در بقعه فريب گذاشته شود درست همان كشف على‌الظاهر قابل‌توجه كه قبل از عمليات فاجعه‌بار شورآباد اتفاق افتاد غافل از آن‌كه حريف دام قابل‌توجهى را گسترانيده بود.

۳-۲-۴. راهبرد مطالعه موارد بحرانی

شرایط بحرانی برای بررسی‌های علمی فرصت مغتنمی است چراکه در این شرایط پدیده‌های اطلاعاتي و امنيتي در خالص‌ترین شکل خود رخ می‌نمایانند. به‌عنوان‌مثال در حوزه امنیت عمومی بحث فوریت‌های پلیسی به‌عنوان یک مورد بحرانی در نظر گرفته می‌شود و اینجا بحث اعتماد به پلیس یا عدم اعتماد به پلیس که شرایط «خطرپذیر» تلقی می‌شود خود را خالص‌تر از شرایط معمولی نشان می‌دهد. در تحلیل‌های اطلاعاتي سازمان‌های امنيتي موارد بحراني بر روي کیس‌ها و موردهایی می‌تواند راجع باشد که پدیده با تمام اجزا و عناصرش بروز و ظهور یافته است و این موارد در صورت عدم توفیق کلیت ساختار را به چالش می‌کشد مثل ترور شهید فخري زاده و در صورت توفیق می‌تواند قدرت استیلاي سرویس را بازتاب دهد که مواردي چون دستگیري ریگي و زم از این قبیل هستند.

۳-۲-۵. راهبرد مقایسه موارد متفاوت

در روش استرجایی یکی از راهبردهای قابل‌توجه برای تحلیل گران اطلاعاتي و امنيتي می‌تواند مقایسه موضوعات متفاوت برای بررسی زمینه‌ها و بسترهای بروز و ظهور پدیده‌ها و کشف نقاط افتراق و اشتراک با موضوع بررسی باشد. این امر با فرآیند جمع‌آوری اطلاعات در موارد متفاوت هم‌زمان با بررسی موضوع اصلی باشد. در این راهبرد تحلیل‌گر تعدادی موضوع را انتخاب و موردمطالعه قرار می‌دهد که این موضوعات از حیث ساختاری با موضوع موردتحقیق در یک ساختار فرض می‌شوند ولی از جنبه‌های دیگر با موضوع موردتحقیق تفاوت دارند. مطالعه موارد متفاوت به‌منظور کشف ساختارهای مشترک تحلیل‌گر را کمک می‌کند تا با این روش از ظاهر پدیدارها عبور کرده و ماهیت ذاتی و پنهان پدیده‌ها را کشف نماید که به‌رغم تفاوت در ظاهر در ساختارهای پنهان مشترک هستند.

۳-۲-۶. راهبرد چشم‌انداز متکثر

در این راهبرد تحلیل‌گر مفروض خود را بر این ایده بنا می‌نهد که پدیده‌های اطلاعاتي و امنيتي همواره ماهيتي چند سطحي و چندبعدی دارند لذا تمام چهارچوب آن با یك نگرش و رویکرد به شکار تحلیل‌گر درنمی‌آید ازاین‌رو منظرهاي مختلف نسبت به موضوع اتخاذشده و از چشم‌اندازی تکثر گرایانه پدیده مورد واکاوي قرار می‌گیرد. این امر به‌واقع در نگاه اول برخلاف فرهنگ خودمحوري حاکم بر سازمان‌های اطلاعاتي و امنيتي است که با استناد به اصول کلي چون حیطه‌بندی، حفاظت اطلاعات و... خود را در دام تنگ دامنه خودمحوری محبوس و اشراف سازمان را بر محیط با چالش مواجه می‌نمایند. ازاین‌رو به‌واسطه تغییرات جدي در محیط امنيتي و الزامات محیطي قابل اشراف بر آن خانه‌تکانی جدي در فرهنگ‌سازمانی رسوب یافته ضرورتي انکارناپذیر است.

۳-۲-۷. راهبرد متقاعدسازی

در این راهبرد فرض اصلي تحليل‌گر این است که پدیده امنیتي و یا شرایط امنیتي تنها از طریق مشارکت دیگران (سازماني و فردي) قابلیت تحلیل پیدا می‌کند و بر این اساس تهدیدات امنیتي در سایه مشارکت دیگران (فردي و سازماني) قابل مدیریت می‌باشد. این امر به‌واقع در نگاه اول برخلاف فرهنگ خودمحوري حاکم بر سازمان‌های اطلاعاتي و امنیتي است که با استناد به اصول کلي چون حیطه‌بندی، حفاظت اطلاعات و... خود را در دام تنگ دامنه خودمحوری محبوس و اشراف سازمان را بر محیط با چالش مواجه می‌نمایند.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

تربیت افسران تراز انقلاب اسلامي و مبتني بر آموزه‌های دیني و سیره رسول گرامي اسلام و همچنین آموزه‌های اهل‌بیت عصمت و طهارت (علیهم‌السلام) موضوعي سهل و ممتنع است. ازاین‌جهت سهل است که مباني انگیزشي فوق‌العاده‌ای که لازمه یك افسر اطلاعاتي است در این آموزه‌ها به حد کفایت وجود دارد اما ممتنع ازآن‌جهت است که بنا به دلایل تاریخي از صدر اسلام تاکنون تنها در دوره انقلاب اسلامي مباني دانشي و تجربي کار اطلاعاتي فراهم گردیده و لذا تا حدودي با کمبود اطلاعات مواجهه هستیم ازاین‌رو طراحي الگوي تربیت افسران اطلاعاتي تراز بر ابعاد و عناصري بنیان دارد که بایستي با تأمل و واکاوي فراوان به دست آورده شود. در قالب الگوي تربیتي افسران تراز از حیث نظري سه انگاره استدلال استرجاعي، جامع‌نگری و چشم‌انداز باوري می‌تواند فضاي تبیین قدرتمندي را فرا روي ما قرار دهد. که بر اساس آن چالش‌ها و راهبردها احصا می‌گردند.

منابع

۱.درزی. قاسم، احد فرامرز قراملکی و منصور پهلوان (۱۳۹۲)، گونه شناسی مطالعات میان‌رشته‌ای در قرآن کریم، فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، دوره پنجم، شماره ٤، ص ص ۱۰۲-۷.

۲.سوندرز، پیتر (۱۳۹٤)، نظریه اجتماعی و مسئله شهری، ترجمه محمود شارع پور، انتشارات تیسا، تهران.

۳.سیدمن، استیون، (۱۳۸٦)، کشاکش آرا در جامعه شناسی، ترجمه‌هادی جلیلی، نشر نی تهران.

٤.شاه‌آبادی محمدمهدی و پور عزت علی‌اصغر (۱۳۹۵)، کاربست رویکرد میان‌رشته‌ای در مسئله تحول علوم انسانی، عمومی، فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انساني، دوره هشتم، شماره ۳، صص ۳۷-۱.

۵.شعاری نژاد، علی‌اکبر، (۱۳۸۳) فلسفه آموزش‌وپرورش، تهران: انتشارات امیرکبیر.

٦.علوی پور و نعمت پور (۱۳۸۸)، فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انساني، سال اول، شماره، ۳، صص ۱٦۷ -۱٤۱.

۷.فراست خواه مقصود (۱۳۹۵)، روش تحقیق کیفی در علوم اجتماعی، انتشارات آگه، تهران.

8.AYIM, M (1974) 'Retroduction: the reational instinct', Transactions of the Charles S. Peirce Society, Vol.10, No. 1, p. 34-43.

9.CORICELLI, G and RUSTICHINI, A (2010) 'Counterfactual thinking and emotions: regret and envy learning', Philosophical Transactions of the Royal Society, Vol.365, No. p. 241-47.

10.DANERMARK, B, EKSTRÖM, M, JAKOBSEN, L, and KARLSSON, J C (1997) Generalization, scientific inference and models for an explanatory social science in Berth Danermark (Eds.) Explaining Society: Critical realism in the social sciences, Ablingdon, Oxon: Routledge.

11.DAN MEYER, S B, WARD, P R, COVENEY, J, and ROGERS, W (2008) 'Trust in the health system: an analysis and extension of the social theories of Giddens and Luhmann', Health Sociology Review, Vol.17, No. 2, p. 177-86. ERMARK, B. (2002) Explaining Society: Critical Realism in the Social Sciences. New York: Routledge.

12.RAGIN, C C (1994) The Process of Social Research: Ideans and Evidence in Charles C. Ragin (Eds.) Pine Forge Press, Thousand Oaks CA:

13.Roese, N. & Olson, J. (1990). Counterfactual thinking: A critical overview. In Olson, J. (Ed.), What might have been: The Social Psychology of Counterfactual Thinking, Erlbaum, Mahwah, NJ, pp. 199-232.

14.Miller, D. & Turnbull, W. (1992). The counterfactual fallacy: Confusing what might have been with what ought to have been. In Lerner, M. (Ed.), Life Crises and Experiences of Loss, Erlbaum, Hillsdale, NJ, pp. 179–193.

15.Sherman, S. & McConnell, A. (1995). Dysfunctional implications of counterfactual thinking: When alternatives to reality fail us. In Olson, J. (Ed.), What might have been: The Social Psychology of Counterfactual Thinking, Erlbaum, Mahwah, NJ, pp. 199-232.

16.Samantha B. Meyer and Belinda Lunnay,Sociological Research Online, 18 (1) 12,

بایسته‌های محیطی تربیت حرفه‌ای افسران اطلاعاتی در اطلاعات خارجی

هادی کیخائی[1] سلیمان علیزاده[2] شریف امینی کیا[3]

چکیده

مسئله تربیت، موضوعی بس مهم و سرنوشت‌ساز و سببی برای رشد یا انحطاط فرد، جامعه و به‌ویژه سازمان‌های اطلاعاتی به شمار می‌آید. سازمان اطلاعات سپاه به‌منظور دستیابی به اهداف و مقاصد عالیه در گام دوم انقلاب اسلامی، نیازمند تدوین چارچوب‌ها و برنامه‌ریزی نظام‌مند، عالمانه و هدفمند در تربیت حرفه‌ای افسران اطلاعاتی خود به‌ویژه در حوزه اطلاعات خارجی می‌باشد. ازاین‌رو، برای هدایت عالمانه نظام آموزشی نیاز به مدیریت صحیح، حکیمانه و هوشمندانه با اتکا به دانش مدیریت می‌باشد. بااین‌وجود، فعالیت اطلاعاتی در محیط خارجی از اهمیت و حساسیت ویژه‌ای برای سازمان‌های اطلاعاتی از نظرگاه افکار عمومی، دستگاه سیاست خارجی و جامعه اطلاعاتی کشورها برخوردار می‌باشد. از همین روی، محققین در این پژوهش با این پرسش که بایسته‌های محیطی تربیت حرفه‌ای افسران اطلاعاتی در اطلاعات خارجی از چه استلزاماتی برخوردار است؛ به بررسی این اصول با مطالعات کتابخانه‌ای از دیدگاه آموزه‌های اسلامی و انجام مصاحبه با خبرگان جامعه اطلاعاتی کشور با اهداف تربیتی و آموزشی پرداخته و با روش تحقیق کیفی و شیوه «تحلیل مضمون» با استفاده از نرم‌افزار پیشرفته MAXQDA2020 مدل مطلوب را احصاء نموده‌اند. یافته‌های حاصل از این پژوهش نشان می دهد توجه هم‌زمان به سه اصل التزام قلبی و عملی به مبانی معرفتی، پیاده‌سازی کار ویژه‌های اطلاعات خارجی در میدان و نیز آرام‌سازی محیط پیرامونی برای سیاست‌گذار و افکار عمومی با اهتمام به پویش و پایش محیطی از نقاط ضعف و قوت و نیز فرصت‌ها و تهدیدات پیش‌رو، موجب شکل‌دهی به محیط به‌جای انطباق با محیط توسط افسران اطلاعاتی دانا می‌گردد که این خود نیز در سایه شناخت محیط انقلاب اسلامی در فرایند جذب و آموزش؛ و نیز به‌کارگیری افراد متخصص و هوشمند در محیط دشمن در مرحله‌ی سازماندهی و به‌کارگیری افسران اطلاعاتی در تربیت حرفه‌ای حاصل می‌گردد. به‌هرحال، با ورود افسران اطلاعاتی به عرصه کار و حرفه، ترسیم حد و حدود مرزهای شغلی که همانا حفظ جان،

---

۱. دکتری مطالعات منطقه ای دانشگاه جامع امام حسین (ع).
۲. استادیار دانشگاه جامع امام حسین (ع).
۳. دانشجوی دکتری امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی.

مال، عقول و اندیشه‌های مردم، دین، نسل و جمعیت بشر است، جزو استلزامات اصلی در فرایند آموزشی تربیت افسران اطلاعاتی است؛ بنابراین سازمان اطلاعات باید با توجه به شرایط محیطی حاکم بر تربیت نسل جوان در عصر حاضر با ساختارشکنی سنتی در حوزه جذب، جوانان متخصص و توانمند را در حیطه خارجی شناسایی و نشان نموده تا در مرحله‌ی آموزش باتربیت تخصصی و بصیرت انقلابی، ایشان را متناسب با مهارت‌های حرفه‌ای در جایگاه متناسب با شغل و حرفه به‌کارگیری نماید و در این صورت است که آموزش‌های حرفه‌ای مشاغل امنیتی می‌تواند در مسیر درست قرار گیرد.

واژگان کلیدی: آموزش، افسران اطلاعاتی، تربیت حرفه‌ای، سازمان اطلاعات سپاه.

مقدمه

تربیت آدمی امری مهم و حیاتی، عامل شکل‌دهی به زندگی انسان و کاری نسبتاً عظیم و دشوار است. در سرنوشت‌سازی برای فرد و جامعه، هیچ عاملی به‌اندازه تربیت مؤثر نیست. در سایه تربیت، ایجاد خصال اخلاقی و تربیت نیروی انسانی و ترفیع کیفیت حیات امکان‌پذیر می‌شود. آدمی برای زنده ماندن در این سیاره، سازگاری با محیط طبیعی و اجتماعی، بهره‌گیری از مواهب این سرای و دستیابی به کمال مقدر، نیازمند به تربیت است. ما برای تشکیل عادات مطلوب در خود و دیگران، داشتن ضوابط و نظامات مشترک در ارتباطات فکر و اندیشه قابل دفاع، تضمین امنیت فردی و اجتماعی، مرزداری در روابط خانوادگی و اجتماعی نیازمند به تربیت هستیم. نسل‌های بالغ به معنی عام کلمه، باید حاصل تجارب و دستاوردهای خود را با تکیه‌بر بنیان‌های استوار فکری به نسل در حال رشد سرایت دهند و آن‌ها را برای زندگی معقول و رفتار کارکردی مقبول آماده کنند.

مسئله تربیت، موضوعی بس مهم و سرنوشت‌ساز و سببی برای رشد یا انحطاط فرد و جامعه است. در سایه تربیت، آدمی از حال و هوای زندگی غریزه‌ی صرف بیرون آمده و قدم در وادی انسانیت می گذارد. تربیت، عامل رشد و بقای انسان و سببی برای پرورش افرادی متعهد و آگاه و اعضایی مؤثر برای جامعه خود و حتی جامعه بشری است. ابزار و امکانی برای آشنایی به حقوق و مسئولیت‌ها و رسیدن به مرحله همزیستی هدف‌دار و اندیشیده است. تربیت عامل رشد اقتصادی و سببی برای ایجاد کار و تولید بهتر و بیشتر و پرورش روح کشف، ابداع و اختراع است. در سایه تربیت درست تشکیل حکومت صالح، برقراری عدالت اجتماعی، نشر و توسعه آزادی‌های مشروع و حرکت به‌سوی صلح و سعادت ممکن می شود. همچنین تربیت وسیله‌ای برای نوسازی اندیشه‌ها، کسب و توسعه دانش، نقد و ارزیابی فرهنگ‌ها، پربار کردن فرهنگ و سرایت دادن و آموزش آن‌ها به نسل بعد است. در سایه تربیت صحیح، آدمی می تواند رابطه خود را با خویشتن، با آفریدگار، با محیط و طبیعت تنظیم کرده و برای خود و جامعه از آن طریق خیر و سعادت بیافریند.

صاحبان ادیان و عاملان صاحب‌نظر نیز آن را امری ضروری و دارای فواید بسیاری برای فرد و جامعه ذکر کرده‌اند. از آنجائی که در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، سازمان‌های اطلاعاتی به‌عنوان تأمین‌کنندگان امنیت تلقی می‌شوند این امر ازنظر منابع اسلامی (قرآن و روایات) نیز برای بقای ارزش های سرزمین اسلامی مهم تلقی شده است. به‌طور مثال، لشکریان به رخصت خداوند، پناهگاه و نگاهبان مردمان و زیور والیان و شوکت دین و راه‌های ایمنی‌اند و کار رعیت جز بدان سامان نپذیرد (نهج البلاغه، نامه ۵۳)، بدین منظور تربیت حرفه‌ای لشکریان بسیار مهم و حائز اهمیت است.

با این تفاسیر امنیت ملی محصول کشورداری کارآمد به شمار می‌آید، کمک به تأمین امنیت ملی نیز به‌عنوان رسالت اطلاعات، مستلزم نقش‌آفرینی نهادهای اطلاعاتی در کشورداری است. در ادبیات اطلاعاتی گفته می‌شود که فلسفه وجودی اطلاعات تأثیرگذاری بر فرایندهای کشورداری است و بدون این تأثیرگذاری موجودیت و ضرورت اطلاعات زیر سؤال می‌رود. ازآنجاکه اطلاعات یکي از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر محیط‌ها است، باید تربیت حرفه‌ای افسران اطلاعاتی در اطلاعات خارجی و عصر کنوني موردتوجه قرار گیرد. چراکه کوچک‌ترین اشتباه افسران اطلاعاتی در حوزه خارجی در عصر انفجار اطلاعات بازتاب رسانه‌ای و مجازی بی‌حدوحصری در مواجهه با ندای افکار عمومی در پی داشته و ممکن است سیاست خارجی کشورها را با چالش‌های جدی مواجه نماید.

به همین منظور، یکی از متغیرهایی که در این تحقیق موردتوجه می‌باشد، تربیت حرفه‌ای افسران اطلاعاتی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در محیط خارجی است. آنچه باعث شده سپاه به یکی از کانون های اصلی تهاجم اطلاعاتی دشمن تبدیل شود، بدون شک، ویژگی‌هایی است که این سازمان را به نهادی بی‌بدیل تبدیل کرده است. نحوه شکل‌گیری سپاه، قابلیت‌ها و توانایی‌های سپاه، ظرفیت‌های قانونی و مأموریت‌های پیش‌بینی‌شده در اسناد بالادستی برای این نهاد، ساختار و سازمان، ویژگی‌های سپاه و کارکنان آن، سابقه خدمت‌گزاری سپاه و موفقیت‌های آرمانی آن در اجرای مأموریت‌ها، سازوکارهای انجام مأموریت توسط سپاه، ضربه‌های مهلک اطلاعاتی طی یک دهه اخیر بر پیکره دشمن و مواردی از این قبیل مؤلفه‌هایی هستند که باعث شده سپاه همواره مورد غضب دشمنان واقع‌شده و حجم عظیمی از عملیات روانی دشمن برعلیه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران در ضدیت و در راستای تخریب چهره این نهاد سازماندهی گردد.

به‌هرحال، سپاه سازمانی است رسالت محور که مجموعه ظرفیت‌های مادی و معنوی لازم را در اختیار اجتماعی سازمان‌یافته از انسان‌های تکلف‌گرا که پاسداری از انقلاب اسلامی تحت فرمان ولی‌فقیه را درک نموده‌اند قرار می‌دهد و بین تکالیف فردی و سازمانی از یک‌سو و ویژگی‌های پاسداران از سوی دیگر تعادل ایجاد می‌نماید. ازجمله موارد مهمی که باعث شکل‌گیری حجم انبوه هجمه رسانه ای علیه سپاه در عرصه بین‌الملل و جنگ شناختی شده است، مأموریت‌های برون‌مرزی سپاه به‌ویژه در حوزه اطلاعات خارجی است که توسط نهادهای مختلف و مراجع بالادستی به سپاه در راستای تأمین منافع ملی و کاهش آثار تحریم‌ها واگذار گردیده و به‌واقع فعالیت‌های سپاه در راستای اجرای مأموریت‌هایش را که همانا حفاظت از دستاوردهای انقلاب اسلامی می‌باشد را جنبه‌ای قانونی و مشروع بخشیده است. بااین‌حال سپاه به دلیل مأموریت‌های گسترده‌ای که در حفاظت از انقلاب اسلامی بر عهده دارد امروزه دارای سازمانی اطلاعاتی گسترده در قالب دو مأموریت برون‌مرزی و درون‌مرزی است.

ازآنجایی‌که مأموریت اطلاعات خارجی سازمان اطلاعات در محیط پرتنش و آشوبناک منطقه‌ای و بین‌المللی از حساسیت و ظرافت‌های خاصی برخوردار است این پژوهش با این پرسش که بایسته‌های محیطی تربیت حرفه‌ای افسران اطلاعاتی در اطلاعات خارجی از چه استلزاماتی برخوردار است، محققین این پژوهش را بر آن داشته است تا با انجام مطالعات کتابخانه‌ای و انجام مصاحبه با خبرگان جامعه اطلاعاتی کشور در حوزه خارجی با ارائه یک مدل به دنبال پاسخ به این الزامات محیطی باشند که می‌بایست در عمق‌بخشی خارجی و پیشبرد اهداف انقلاب اسلامی در تربیت و آموزش حرفه‌ای افسران اطلاعاتی دارای دستور کار اطلاعاتی هوشمند در نظام آموزشی و مورد اهتمام قرار گیرد.

تعریف سازمان اطلاعاتی

در ادبیات اطلاعاتی، به سازمان‌هایی که فعالیت اطلاعاتی انجام می‌دهند، سازمان اطلاعاتی گفته می‌شود. از ویژگی‌های بارز سازمان‌های اطلاعاتی، پنهان‌کاری است. بسیاری از روش‌های عملیاتی این سازمان‌ها، نظیر استفاده از عوامل مخفی یا قوانین سفت‌وسخت درباره دسترسی به اخبار، از این ضرورت نشئت می‌گیرند. ازآنجاکه سازمان‌های اطلاعاتی به‌منظور افزایش توانایی خود برای پنهان‌کاری سازماندهی می‌شوند، ممکن است علاوه بر وظایف کسب یا محدود نمودن دسترسی به اخبار، مسئولیت انجام اقدام پنهان یا عملیات ویژه جهت پیشبرد مستقیم‌تر اهداف سیاسی نیز به عهده آن‌ها گذارده شود (شولسکی، ۱۳۸۱: ۲۰)؛ بنابراین، می‌توان سازمان‌های اطلاعاتی را در تعریفی که جامع‌ومانع باشد به این صورت تعریف کرد: سازمان‌های اطلاعاتی، ساختارهایی دولتی‌ای هستند که با مبادرت ورزیدن به یک یا مجموعه‌ای از کارکردهای چهارگانه اطلاعات، به تولید محصول اطلاعاتی اقدام می‌نمایند. باید توجه داشت که منظور از محصول اطلاعاتی، برون دادهایی است که در چهارچوب تعریف از اطلاعات به‌عنوان نوع خاصی از شناخت می‌گنجد (میرمحمدی و سالارکیا، ۱۳۹۳: ٤٥).

به‌طورکلی، سازمان‌های اطلاعاتی به چهار علت عمده به وجود آمده‌اند: مهم‌ترین علت ایجاد سازمان‌های اطلاعاتی؛ جلوگیری از غافلگیری راهبردی با اعلام هشدار به‌موقع است. طی یک‌صد سال گذشته، بسیاری از کشورها در معرض تهاجم در اشکال گوناگون که بارزترین شکل آن، حمله نظامی بوده است قرارگرفته و در موارد متعدد از آمادگی لازم برای مقابله با آن‌ها برخوردار نبوده‌اند. نمونه بارز آن، می‌توان به حمله غافلگیرانه ژاپن به ایالات‌متحده در سال ۱۹۶۱ در پرل‌هاربر و یا حمله غافلگیرانه مصر و سوریه به رژیم اشغالگر قدس در سال ۱۹۷۳ اشاره کرد. دومین علت وجودی، پشتیبانی از روند سیاست‌گذاری نامیده می‌شود چراکه سیاست‌گذاران در همه موضوعات به اطلاعات دقیق، صریح و به‌موقع نیازمندند تا امکان تصمیم‌گیری در زمینه‌های مختلف را برای آنان تسهیل نماید. همان‌گونه که گفته شد، پنهان‌کاری ویژگی ذاتی و هستی شناختی اطلاعات است. لذا این نهادها در میان نهادهای

ملی، بیشترین مهارت و توانایی را در طراحی رویه‌های پنهان‌کاری ملی دارند. حفظ اطلاعات حساس خودی در برابر تهاجم اطلاعاتی دیگران، یکی از ضرورت‌های موفقیت در رقابت با بازیگران بین‌المللی است. لذا حفاظت از پنهان ماندن روش‌ها، نیازمندی‌ها و اطلاعات سومین دلیل وجودی این سازمان‌ها می‌باشد. آخرین علت وجودی هم برمی‌گردد به این‌که کارشناسان اطلاعاتی از ثبات شغلی نسبی بلندمدت برخوردارند، درحالی‌که در نظام‌های مردم‌سالار، مدت خدمت سیاست‌گذارانی که در رأس دولت قرار می‌گیرند محدود است؛ به همین سبب، در سطح کارشناسی سازمان‌های اطلاعاتی، انتصابات سیاسی محدود می‌شوند. درواقع، جامعه اطلاعاتی بخشی از نظام اداری دائمی است، درحالی‌که سیاستمداران نقش موقتی دارند (لوونتال، ۱۳۸۷: ۱۹- ۱۵).

بااین‌وجود، سازمان‌های اطلاعاتی یکی از نهادهای دولت مدرن به شمار می‌آیند که در راستای رسالت دولت مدرن برای تأمین امنیت شهروندان تأسیس می‌شوند. ازاین‌رو گفته می‌شود که رسالت و آرمان نهادهای اطلاعاتی کمک به تأمین امنیت ملی توسط دولت است. وارنر در خصوص اینکه اطلاعات چیست و چگونه می‌توان نظریه‌ای را توسعه داد که نحوه فعالیت آن را توضیح بدهد؟ معتقد است اطلاعات فعالیت‌هایی عمدتاً مخفیانه شامل هدف‌گزینی، جمع‌آوری، تحلیل، انتشار و اقدام، با قصد ارتقای امنیت و یا حفظ قدرت نسبت به رقبا به‌وسیله هشدار زودهنگام (Gill and Phythian, 2012: 19) تهدیدات و فرصت‌ها می‌باشد. به‌هرحال، تربیت حرفه‌ای افسران اطلاعاتی به‌ویژه در حوزه خارجی باید با نهایت دقت برنامه‌ریزی، مدیریت و هدایت شود، در غیر این صورت، اعتبار سرویس های اطلاعاتی و بااهمیت‌ترین سرمایه که نیکنامی آن‌ها و ملاحظه صادق و قابل‌اعتماد بودن توسط همتایان است آسیب می‌بیند(Hicks, 2005: 248).

تعریف تربیت حرفه‌ای

تعلیم و تربیت از آغاز زندگی بشر در جوامع وجود داشته است و همواره شناسایی نیازهای مادی و معنوی انسان از طریق تعلیم و تربیت به‌دست‌آمده است. تعلیم و تربیت هم می‌تواند در جهت رشد اخلاقی، عقلانی، رفتاری و جسمانی فرد مؤثر باشد و هم وسیله‌ای در جهت رفع نیازهای اقتصادی، سیاسی و مصالح اجتماعی باشد (روشناس وپاچیده، ۱۳۹٦: ۱۲). تربیت از ریشه «رَبَوَ» در لغت یعنی «غذا دادن و بزرگ کردن» (راغب اصفهانی، ۱۳۹۰: ۲۹٦) و در اصطلاح مجموعه تدابیر و روش‌هایی است که برای ایجاد، ابقا و اکمال ادراکات، تمایلات، تصمیمات و اقدامات مطلوب - یا عقاید، اخلاق و رفتار دینی ـ در متربی صورت می‌پذیرد (بهشتی، ۱۳۸۸: ۲٤). بااین‌وجود، معنای لفظی حرفه یعنی پیشه‌ای که فرد در آن مشغول کار است (راغب اصفهانی، ۱۳۹۰: ۱۸۲)؛ بنابراین تربیت حرفه‌ای عبارت است از هرگونه اقدام هدایت‌گرانه‌ای که به‌منظور ایجاد، ابقا، اصلاح و اکمال استعدادهای ادراکی، میلی،

ارادی و عملی باهدف اعتقاد، تخلق و عمل متربی در چهار حوزه ارتباط یا خدا، ارتباط با خود، ارتباط با دیگران، ارتباط با جهان، متناسب با حوزه حرفه و شغل بر مبنای قرآن، سنت و عقل به‌سوی هدف غایی غرب مطلق الهی انجام می‌شود (سیاوشی، ۱۳۹۱: ۳۰).

تربیت حرفه‌ای در شکل عام یعنی تربیتی که مختص عرصه شغل و حرفه است به زمان یا مکان خاصی محدود نمی‌شود، زیرا در هر زمان و مکانی که انسانی هست نیاز به شغل و حرفه نیز با او همراه و این نیاز هم خود نیازمند آموزشی بوده و فقط در مورد کم و کیف آن در برهه‌های زمانی مختلف اختلاف بوده است اما شکل خاص آن بیشتر مختص دوران معاصر و نیز جلوه‌گر در محافل رسمی و دانشگاه‌ها است. ازاین‌روی، تربیت حرفه‌ای به‌عنوان وسیله‌ای برای تربیت دانشجویان برای مشاغل مشخص حائز اهمیت بوده و می‌بایست همه‌ی تجربه‌های تربیتی و برنامه درسی و آموزشی با آماده‌سازی هر فرد برای زندگی مستقل اقتصادی، رضایت شخصی و درک ارزش کار هماهنگ شود (الیاس، ۱۳۸۵: ۱۵٤). با توجه به تعاریف لازم است کار و حرفه، مبتنی بر مبادی معرفتی، میلی و ارادی ویژه‌ای صورت پذیرد. پس تربیت حرفه‌ای در طی ایجاد، ابقا، اصلاح و اکمال است. بااین‌وجود دو عامل تعهد (دینی) و تخصص (علمی) به‌عنوان دو شاخص در کمال رسیدن عمل حرفه‌ای موردنیاز و اهتمام تربیت حرفه‌ای افسران اطلاعاتی در حوزه اطلاعات خارجی می‌باشد.

چرایی ورود سپاه به عرصه اطلاعات خارجی و اهمیت آن

اولاً اطلاعات خارجی یکی از ابزارهای مورداستفاده و مرسوم در روابط بین کشورها، در سطوح مختلف و حتی بعضی از کشورهایی که ممکن است بحران‌هایی داشته باشند یا یک رقابت‌هایی در داخل وجود دارد از این ابزار حتی در حوزه داخل بهره می‌برند، پس این‌یک چیز مرسومی است که همه‌جا از آن استفاده می‌شود؛ اما اینکه سپاه چه هدفی را دنبال می‌کند باید گفت هدف اطلاعات خارجی ازنظر تعریفی تفاوت چندانی با همدیگر نداشته باشد همه تلاش می‌کنند که اهداف موردنظر خود متناسب با منافع ملی را از طریق اطلاعات خارجی جامه عمل بپوشانند (خادمی: ۱٤۰۰).

اگر سرویس‌های اطلاعاتی در سیاست خارجی کشورهایشان نقش محوری دارند، سازمان اطلاعات سپاه طبیعتاً به‌عنوان یکی از سرویس‌های اصلی و بزرگ نظام جمهوری اسلامی ایران دارای نقش حائز اهمیت و برجسته‌ای است. به دلیل نقش خاص سپاه، سازمان اطلاعات نقش بزرگ‌تری از یک سرویس اطلاعاتی صرف را دارد و نقش چندگانه را ایفا می‌کند، بخش اطلاعات خارجی کمک و توسعه امنیت ملی را دنبال می‌کند و هم سرویس اطلاعات داخلی‌اش که کار امنیتی انجام می‌دهد و هم در فضای سایبر و مهندسی اجتماعی در دیپلماسی عمومی نقش دارد. درواقع اطلاعات خارجی برای کاهش هزینه‌های امنیتی در نظر گرفته می‌شود نه اینکه ابزار سیاست خارجی که بعضی‌ها تلاش دارند

مثلاً آن را در حد ابزار سیاست خارجی بیاورند یا ابزار روابط خارجی. ما امروز شاهد هستیم که جنگ اطلاعات که خودش شامل شقوق مختلفی است عملیات‌های ادراکی، روانی و شناختی و مجموعه‌ای از این مفاهیم و اقدامات که این‌ها هم دنبال این هستند که شما بدون جنگ بتوانی اهداف امنیت ملی خود را تأمین کنید (باقری: ۱٤۰۰).

اطلاعات خارجی یک امر مهم، پیچیده و دارای هندسه است و درواقع از طریق مهندسی شکل می گیرد و دارای لایه‌های مختلف است. پس اگر ما اطلاعات خارجی را یک مهندسی می‌دانیم معنی و مفهومش این است که تمام ریاضیات آن هندسه، با ضریب‌های مشخص بایستی رعایت شود. اطلاعات خارجی یک امر دفعی، تصادفی، هیجانی و انفجاری نیست. یک امر روندی و فرآیندی است. درنتیجه ما در اطلاعات خارجی چند هدف و کار ویژه را مدنظر داریم که عبارت است از: انتقال داده و دیتاهای مناسب برای ذهن‌سازی، مشغول‌سازی، درگیرسازی، انحراف، تخریب، تحریض (به معنای تحریک) در نظام روابط و مناسبات درون‌متنی حریف و برون‌متنی حریف (ثابت: ۱٤۰۰).

حُسن اطلاعات خارجی این است که شاید به دیدگاه‌های اعمالی کشورها راحت‌تر می‌توان پی برد چون بالاخره درحرکت دیپلماسی رسمی کشورها یک محدودیت‌هایی برای خودشان قائل می‌شوند. پاسخ‌هایی که می‌دهند ممکن است به نگاه‌های اعلامی‌باشد تا نگاه‌های اعمالی یعنی برگرفته از سیاست‌های اعلامی سیاست‌های اعمالی کاملاً متفاوت است پس در اطلاعات خارجی پنهان راحت تر می‌توان به نیات کشورها پی برد. حال ازاین‌جهت که چرا سپاه می‌خواهد این کار را بکند خود عامل اطلاعات خارجی متناسب با جایگاه خود آن تشکیلات می‌تواند اثرگذار باشد. سپاه به‌عنوان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در دنیا از یک وجهه و به‌اصطلاح قدرت قابل‌توجهی برخوردار هست؛ یعنی نگاه کشورها به مجموعه سپاه نگاهی است که خیلی‌ها احساس می‌کنند اگر بتوانند با آن در تعامل باشند اولاً شاید در بخش اطلاعات خارجی بهتر بتوانند نتیجه بگیرند و به نوع نگاه‌های واقعی همدیگر بهتر پی ببرند؛ و ضمن اینکه اگر در اطلاعات خارجی با همدیگر یک‌چیزی را بستند احتمالاً بهتر می‌توان اعمالش کرد و آن را پیاده کرد خب با این جایگاهی که سپاه دارد این سپاه هم بایستی بتواند از این ابزار بهتر استفاده کند (خادمی: ۱٤۰۰).

ازنظر جایگاهی در سپاه یک اشکالی که وجود دارد برخی تصور کردند چون بخش اداره کردن وابستگان نظامی را در دل اطلاعات خارجی گذاشتند گفتند این می‌تواند دیگر وظایف اطلاعات خارجی را هم انجام دهد. همه فکر کردند مأموریت همین است درحالی‌که سپاه پاسداران انقلاب اسلامی برای رسیدن به اهداف خودش و انجام دادن رسالت خودش نیاز به تبادل با یک جاهایی دارد که ما حتی آنجا دفتر وابستگی نظامی نداریم پس اینکه بیاییم خلاصه بکنیم در این دفتری که در چند کشور ایجاد

کرده‌ایم این‌یکی از اشکالاتی است که ذهن بچه‌های اطلاعات خارجی زیاد متوجه این موضوع شده و به همین دلیل بخش اعظمی از اطلاعات خارجی پنهان مغفول مانده است و سپاه نتوانسته به سمت‌وسوی آن حرکت کند؛ بنابراین بزرگ‌ترین ظرفیت اولاً این است که اجازه دادند یک‌بخشی به‌عنوان اطلاعات خارجی در سپاه ایجاد شود. در شرح و وظیفه اطلاعات سپاه که به تصویب فرمانده معظم کل قوا رسیده آنجا اختیارات خوبی تعریف‌شده است. نیروهای انقلابی و کارآمد در درون مجموعه اطلاعات سپاه ازجمله ظرفیت‌های است که می‌توان از آن نام برد.

بااین‌حال، اولاً در سپاه باید نقاط ضعف اشاره‌شده در درون سپاه را برطرف کنیم و در درون خود اطلاعات اولاً وضعیت اطلاعات خارجی را شفاف‌تر بکنیم. دوم خطوط فاصل بین اطلاعات خارجی و نیروی قدس را بهتر ترسیم کنند و یک تقسیم‌کار بهتری داشته باشند قطعاً در این تفکیک مخصوصاً با نیروی قدس، اطلاعات خارجی نباید در حوزه نهضتی ورود کند و بالعکس! همان‌گونه که حوزه نهضتی هم نبایستی در کار اطلاعات خارجی به این شیوه وارد عمل شود! همان‌طور که حضرت آقا در پیشنهادات ۱۲ گانه بازرسی ستاد کل نیروهای مسلح در سال ۱۳۸٤ دربند ۱۱ فرمودند که من نگران هستم که مبادا اطلاعات سپاه وارد کار نهضتی شود و به آن آسیب وارد شود. سوم اینکه فضا و بستری را اطلاعات سپاه در درون نظام برای خودش ایجاد بکند که دولت‌ها هم به این نتیجه برسند که از اطلاعات خارجی سپاه هم می‌شود خیلی خوب استفاده کرد و این گام‌ها که برداشته شد یک مسیری را تعریف کنند که سپاه باید چگونه به کشورها نزدیک شود و ارتباط خود را در این حوزه دنبال کند. لذا خط فاصل بین جاسوسی و کار نهضتی و کار اطلاعاتی باید تفکیک شود. مثلاً اطلاعات سپاه نبایستی در جامعه‌المصطفی، عامل و منبع پنهان بگیرد. اینجا بایستی نیروی قدس کار نهضتی و تبلیغی و فرهنگی خود را دنبال کند. نباید دنبال جذب منبع بود که کشور حریف تصور کند فلان طلبه من در ایران علاوه بر طلبگی و تبلیغ دین جذب سرویس اطلاعات سپاه شده و جاسوسی هم انجام می‌دهد (این خطرناک است) باید بگذاریم همان‌گونه که شیخ زکزاکی عمل کرد این جریان مسیر خودش را برود (خادمی: ۱٤۰۰).

به‌هرحال سازمان اطلاعات دو وجهه بسیار مهم دارد هم بخش خارجی‌اش که می‌تواند با سرویس های امنیتی کار امنیتی را به‌پیش ببرد و هم بخش نظامی که می‌تواند کار نظامی را به‌پیش ببرد. تلفیق هر دو تا به‌ویژه بخش خارجی می‌تواند به‌راحتی اطلاعات خارجی را به‌پیش ببرد. چنین شانی وجود دارد، سپاه به دلیل ادراک دشمن از جایگاه سپاه در مجموعه حاکمیتی ما این‌یک اسب بسیار تندرویی است که اگر یک آدم اسب‌سوار ماهر و باذکاوت سوار آن شود می‌تواند از خیلی از موانع به‌راحتی بپرد و آن نقش اساسی اطلاعات خارجی را در سه نقش (عمق‌بخشی، پیش‌تازی و مکمل) می‌تواند جلو ببرد لذا سازمان اطلاعات سپاه شان و جایگاه بسیار بالایی دارد که این بستگی دارد فضا در ارتباط با سرویس‌های

اطلاعاتی باز شود وگرنه سرویس‌ها رغبت دارند و همکاری دارند (باقری: ۱٤۰۰). یکی از خلأهای استراتژیک الآن در سپاه و به‌ویژه در سازمان اطلاعات سپاه بحث هوشمندی در اطلاعات خارجی است. همه‌ی نهادهای امنیتی و اطلاعاتی در اطلاعات خارجی مجری هستند، سیاست‌گذار نیستند. سیاست گذار جائی دیگر است. می‌توانند پیشنهاد بدهند و موضوع یابی کنند در این چارچوب و فضا. در اطلاعات خارجی حتی می‌توان به راهکارهای عملیاتی رسید بدون اینکه مسئولیتی متوجه کشورها شود (خادمی: ۱٤۰۰).

روش پژوهش

در این پژوهش با توجه به اهداف تعریف‌شده برای مسئله‌ی موردنظر در مورد ارائه‌ی الگوی مطلوب بایسته‌های محیطی تربیت حرفه‌ای افسران اطلاعاتی در اطلاعات خارجی سازمان اطلاعات سپاه برگرفته از اندیشه‌ها و تجربیات خبرگان جامعه اطلاعاتی کشور، از روش «تحلیل مضمون» بهره گرفته و به‌منظور ارتقای اعتبار آن، الگوی مناسب را با کمک نرم‌افزار MaxQDA 2020 ارائه نموده است. در این تحقیق بر اساس فرایند سه مرحله‌ای، ۱۰ مصاحبه با خبرگان، اساتید و مدیران جامعه اطلاعاتی کشور صورت گرفت و مصاحبه‌ها تا دستیابی به اشباع مضمونی یعنی تا زمانی که مضامین تفسیری به انسجام رسیده و داده‌های جدید، ارزش‌افزوده جدیدی تولید نمی‌کردند، ادامه پیدا کرد. فرایند زیر یک راهبرد تقلیل و تحلیل داده‌هاست که توسط آن داده‌های کیفی تقسیم‌بندی، طبقه‌بندی، تلخیص و بازسازی می‌شود. این تحلیل اصولاً یک راهبرد توصیفی- تبیینی است که یافتن الگو و مفهوم مهم را از درون مجموعه داده‌های کیفی تسهیل می‌نماید. لذا تحقیق حاضر از حیث هدف، یک تحقیق توصیفی-تبیینی؛ از حیث نتیجه، کاربردی-توسعه‌ای و به لحاظ ماهیت در زمره پژوهش‌های کیفی قرار می‌گیرد.

استراتژی پژوهش

به‌طورکلی می‌توان بیان داشت که برای انجام این پژوهش از روش پژوهش کیفی استفاده شد. پژوهش کیفی مبانی فلسفی مختلفی دارد، مسیرهای مختلفی نیز برای انجام آن وجود دارد. مسیر پژوهش درواقع نوعی استراتژی پژوهشی است که پیش‌فرض‌های فلسفی بنیادی طرح پژوهش و جمع‌آوری داده‌ها می‌پردازد، تحت تأثیر قرار می‌دهد (دانایی‌فرد و امامی، ۱۳۸٦: ۱۷).

در حال حاضر در روش‌شناسی کیفی استراتژی‌های گوناگونی نظیر مطالعه‌ی موردی، قوم‌نگاری، پدیدارشناسی، نظریه‌پردازی داده بنیاد و غیره وجود دارد (فیروزکوهی، ۱۳۹۷: ۱۰۷). از سوی دیگر با توجه به عدم اجماع خبرگانی در ارائه‌ی تعریفی واحد از «تربیت حرفه‌ای افسران اطلاعاتی در حوزه خارجی» ابعاد مختلف این پدیده ناشناخته مانده است. این تحقیق بر آن است تا با شناسایی ابعاد و

مؤلفه‌های مربوطه، الگوی مطلوب در این خصوص را تدوین نماید. لذا با انجام بررسی‌های اولیه و صحبت با صاحب‌نظران و اساتید محترم تصمیم بر آن شد تا از روش «تحلیل مضمون» برای ارائه الگو استفاده گردد.

باوجود انگاره‌های گوناگون، در تبیین علل انتخاب این روش باید خاطرنشان سازیم که امکان بهره‌برداری از چند روش برای انجام تحقیق وجود داشت که هرکدام دارای نقاط قوت و ضعفی بودند. ازاین‌رو، چون هدف تحقیق حاضر نیز تولید نظریه نبوده و پس از طی مراحل تلخیص و دسته‌بندی داده‌ها، به دنبال تدوین و طراحی مدل بومی مبتنی بر دانش ضمنی صاحب‌نظران جامعه اطلاعاتی می‌باشد فلذا لازم است که باوجود شباهت فرآیند روش نظریه‌پردازی داده بنیاد با روش تحلیل تم، نهایتاً از «روش تحلیل مضمون» جهت پاسخ به‌سئوالات تحقیق و ساخت مدل استفاده شد.

جامعه و نمونه‌ی آماری پژوهش

نمونه‌گیری در تحقیق، با توجه به مراحل تحلیل داده‌های کیفی می‌تواند به اشکال مختلفی صورت پذیرد که تا مرحله اشباع نظری پیش خواهد رفت به‌گونه‌ای که دیگر مقوله‌ای به دست نیاید (ایمان‌خان و اسفندیاری، ۱۳۹۸: ۹۹). جامعه موردمطالعه در فاز میدانی پژوهش، خبرگان موضوعی و مطلعان کلیدی شامل پنج نفر از مدیران عالی حوزه اطلاعاتی- امنیتی کشور، دو نفر از کارشناسان ارشد میدانی، سه نفر از اساتید صاحب‌نظر دانشگاهی در حوزه اطلاعات و دیپلماسی بودند که به شیوه نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. جهت جمع‌آوری داده‌های موردنیاز از مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند انفرادی حول چند پرسش کلیدی درباره شاخص‌های کلیدی نقش سازمان‌های اطلاعاتی در حوزه اطلاعات خارجی در این حوزه بهره گرفته شد که مدت‌زمان مصاحبه‌ها به‌طور نسبی از ۳۰ تا ۱۵۰ دقیقه به طول انجامید.

اندازه نمونه و فرایند گردآوری اطلاعات تا سطح اشباع نظری یا آستانه سودمندی اطلاعات در دسترس ادامه یافت که پس از انجام ۱۰ مصاحبه، کفایت داده‌ها حاصل شد و درنتیجه فرایند جمع‌آوری داده‌ها خاتمه یافت. در این مطالعه، تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی، از طریق کدگذاری (باز، محوری و انتخابی) انجام پذیرفت. تحلیل محتوای کیفی را می‌توان روشی برای تفسیر ذهنی محتوایی داده‌های متنی از طریق فرآیندهای طبقه‌بندی نظام‌مند، کدبندی و تم‌سازی یا طراحی الگوهای شناخته‌شده دانست. اگرچه فرآیند تحلیل داده‌ها در پژوهش کیفی با مدیریت ذهنی انسانی سروکار دارد و نرم‌افزار نمی‌تواند جایگزین آن شود، اما زمانی که حجم داده‌ها زیاد باشد، استفاده از نرم افزارهای کیفی توصیه می‌شود (شرفی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۵). در این زمینه، با بهره‌گیری از نرم‌افزار مکس کیودا می‌توان تحلیل محتوای مصاحبه‌های میدانی را با سرعت، دقت و سهولت بیشتر انجام داد.

ازاین‌رو، در پژوهش حاضر برای تحلیل داده‌ها از این نرم‌افزار استفاده شد. در هر گام از پژوهش، داده های جمع‌آوری‌شده که در قالب یادداشت‌های میدانی و نوارهای ضبط‌شده بودند به‌عنوان نمونه‌ی تحقیق توسط محقق در محیط نرم‌افزار Word پیاده‌سازی و پس از بررسی خط به خط متن مصاحبه‌ها، جمله های مرتبط با پرسش‌های پژوهش شناسایی و مشخص شدند. بدین منظور ابتدائاً کلیدواژه‌ی برآمده از مصاحبه با نخبگان امر در ریز موضوعات مرتبط تولید گردید. سپس در مرحله‌ی ورود داده‌ها به نرم‌افزار هوشمند تحلیل داده‌های کیفی MaxQDA2020 تعداد ۱۰ مصاحبه، وارد مرحله‌ی خوانش اولیه در نرم‌افزار مکس کیودا قرار گرفت و تعداد ۳۵۸ نشانه از مصاحبه‌های انجام‌شده استخراج گردید، این نتایج در قالب چندین صفحه و پاراگراف گردآوری شدند، پس‌ازآن به کدگذاری باز آن پرونده‌ها مبادرت گردید.

تجزیه‌وتحلیل داده‌ها

امروزه در بیشتر تحقیقات میداني که باهدف بررسي موضوع پژوهش از طریق جمع‌آوري اطلاعات انجام مي‌شود، تجزیه‌وتحلیل اطلاعات از اصلي‌ترین بخش‌هاي پژوهش محسوب مي‌گردد. اهمیت این بخش به‌اندازه‌اي است که دیگر بخش‌هاي پژوهش جهت تکمیل و انجام مفیدتر و اثربخش‌تر این بخش انجام صورت می‌گیرد. در این گفتار اطلاعات جمع‌آوری‌شده و فرآیند تجزیه‌وتحلیل این اطلاعات در چارچوب روش تحلیل مضمون تا رسیدن به الگو ارائه‌شده است. در حقیقت خروجی این بخش، مدلی خواهد بود که گویای ابعاد مختلف و مؤلفه‌های مؤثر بر تربیت حرفه‌ای افسران اطلاعاتی در سازمان اطلاعات سپاه می‌باشد.

در این بخش از تحقیق تلاش می‌شود با استفاده از نمونه‌های عینی از مطالعات انجام‌گرفته که با این روش به انجام رسیده‌اند مراحل عملی فرایند تحلیل مضمون ترسیم شود. همان‌گونه که در بخش قبلی ذکر گردید در بخش کیفی پژوهش و پس از ورود متن مصاحبه‌های منتخب به نرم‌افزار تحلیل داده‌های کیفی MaxQDA2020 به کدگذاری باز آن سخنرانی‌ها مبادرت شد. با توجه به روش تجزیه‌وتحلیل این تحقیق، جمع‌آوری داده‌ها در تمام مراحل با رویکرد موضوعی با کلیدواژه‌های متناسب با عنوان تحقیق یا کدهای آزاد شروع و در تمام مراحل کدگذاری به متون مصاحبه مراجعه و در هر مرحله مطابق الگوی ارائه‌شده، بخش‌هایی را حذف یا اضافه نموده تا به اشباع نظری رسیده و طی سه مرحله کدگذاری به شرح زیر انجام‌گرفته است:

مرحله اول– کدگذاری باز پرونده‌ها

کدگذاری فرآیند طبقه‌بندی و نظم دهی به داده‌ها است و یکی از مهم‌ترین بخش‌های روش تحقیق کیفی می‌باشد. کدگذاری باز به‌منظور استفاده از داده‌ها برای تشکیل برچسب‌ها و مقولات مفهومی و

برای ساخت نظریه مورداستفاده قرار می‌گیرد. کارکرد آن نشان دادن احتمالات نظری موجود در داده‌ها است (سیدجوادین و اسفیدانی، ۱۳۸۹: ۵۷).

به برچسب‌هایی که به هر پدیده‌ی مجزا زده می‌شود مفاهیم می‌گویند. مفاهیم درواقع شالوده‌ی اولیه‌ی نظریه به شمار می‌روند (Strauss and Corbin, 1990: 101) و در کدگذاری باز از تطبیق مستمر نشانه‌ها پدید می‌آیند. عبارت چتری «داده‌های کیفی» انواع گسترده‌ای از انواع داده را پوشش می‌دهد. استفاده از نرم‌افزار کامپیوتری برای تجزیه‌وتحلیل این انواع مختلف از داده‌ها یک حوزه نسبتاً جدید از روش‌ها است. به همین منظور، جهت آشنایی بیشتر با نرم‌افزار مکس کیودا ۲۰۲۰ جدول توابع پایه برای تحلیل داده‌های کیفی از ترجمه جدیدترین کتب لاتین ارائه می‌گردد:

جدول ۱: توابع پایه برای تحلیل داده‌های کیفی (Kuckartz and Rädiker,2019: 3-5)

تابع تحلیل	توصیف
Coding کد کردن	کدها را به بخش‌هایی از یک سند اختصاص دهید. (متن، بخشی از یک تصویر، کلیپ ویدیویی)
Text search and automatic coding جستجوی متن و کدگذاری خودکار	در تمام یا اسناد انتخاب‌شده یک پروژه جستجو کنید . کدگذاری خودکار، موقعیت خود را بااراده انعطاف‌پذیر در رابطه با متن کدگذاری می‌کند.
Hierarchical category system سیستم گروه سلسله مراتبی	کار کردن با یک سیستم طبقه‌بندی سلسله مراتبی (سیستم کد) تا ۱۰ سطح. اندازه‌گیری اختیاری مطالب و نظراتی در مورد بخش‌های کد شده!
Paraphrasing تلخیص	بخشی از متن را انتخاب کرده و محتوای متن این متن را به زبان خودتان خلاصه کنید.
Thematic Summarize خلاصه شماتیک	محتوای متنی که به آن کد به‌صورت موردی به آن اختصاص داده‌شده است، به‌عنوان‌مثال، خلاصه‌ای از اظهارات در مورد یک موضوع خاص برای هر سند را بنویسید.
Coded segments بخش‌های کد شده	بخش‌ها یا قسمت‌هایی از داده‌ها هستند که یک کد به آن‌ها اختصاص داده‌شده است.

در این پژوهش محقق سعی نمود همه‌ی پرونده‌های متنی که حاوی مکتوبه و پیاده‌سازی متون مصاحبه‌های استحصالی بودند را بدون تلاش برای کدگذری آن‌ها خوانش نماید تا در جریان فضای کلی

متن قرار گیرد. سپس در گام بعدی، هر قسمت از متن مزبور که امکان کمک به محقق در راستای فهم دیدگاه‌ها و ادراکات متخصصین و مدیران جامعه اطلاعاتی کشور، در خصوص اطلاعات خارجی را داشتند مشخص نمود (این قسمت‌ها در ادبیات نرم‌افزار مکس کیودا، سگمنت خوانده می‌شوند). بدیهی بود که نیازی به الصاق یک یا چند کد توصیفی به هر قطعه‌ای از متن نبود. لیکن بعضاً نیاز می‌شد تا یک توضیح[1] کوتاه در مورد آنچه در سگمنت مشخص‌شده مهم می‌نمود در کنار آن نوشته شود. طبیعتاً در این مرحله از اندیشیدن و پس‌کاوی نصّ عبارات متن و یا تفسیر احتمالی آن‌ها مبتنی بر یک نظریه‌ی مشخص پرهیز شد. نهایتاً در آخرین گام این مرحله، از آن توضیحات اولیه برای نام‌گذاری کدهای توصیفی استفاده گردید. بعضاً به یک سگمنت مشخص از متن، بیش از یک کد توصیفی نسبت داده می‌شد. این کدهای برگرفته از تک کلمات یا عبارات کوتاه خود تشریح[2] بودند که کاملاً نزدیک به داده‌ها باقی‌مانده و از عینیت زیادی در قیاس با سطوح انتزاعی‌تر مفاهیم و مقوله‌ها برخوردار بودند. سپس در فرآیند خوانش‌های مکرر و مستمر متون مزبور و به‌ویژه در طول ساماراییز کردن سگمنت‌ها تعداد آن‌ها به ۳۵۸ سگمنت تغییر یافت.

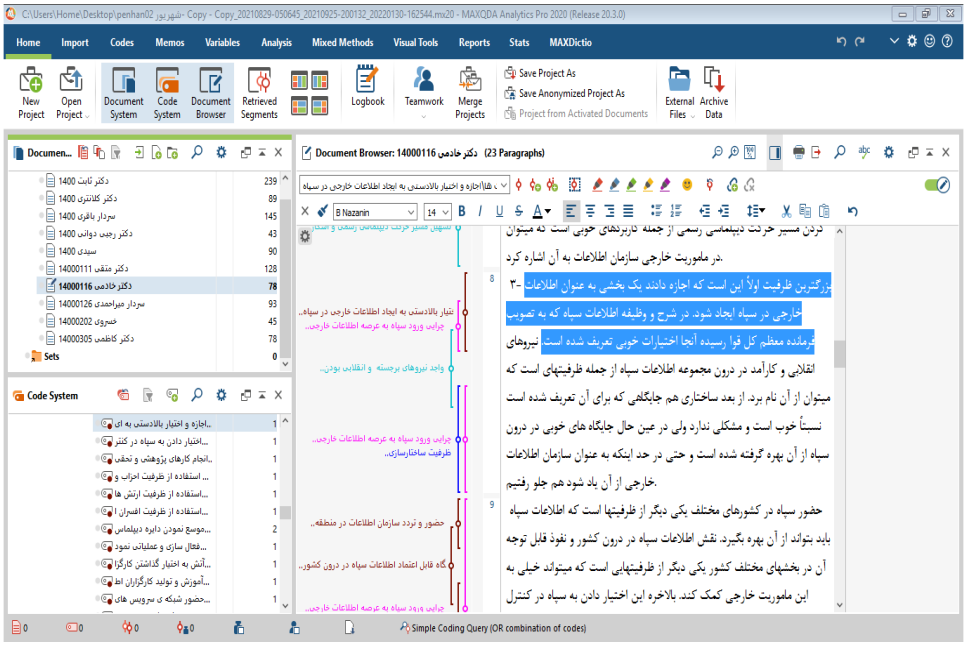

شکل ۱: نمونه‌ی کدگذاری پرونده‌ها در نرم‌افزار مکس‌کیودا

1.Comment
2.Self-explanatory

پرونده‌ی مشاهده‌شده در شکل شماره [۱] حاوی متن مصاحبه با دکتر خادمی در مرکز پژوهش‌های وزارت دفاع می‌باشد که همان‌گونه که در سمت چپ شکل فوق مشاهده می‌شود ۷۸ سگمنت از کدهای تولیدی در آن به چشم می‌خورد.

شکل ۲: کل‌نگری کدهای نمونه‌ی پرونده‌ها در نرم‌افزار مکس کیودا

مرحله دوم – کدگذاری محوری

کدگذاری محوری، زیر مقوله‌های قبلی را با روش‌های متفاوت مفهومی در کنار هم قرار می‌دهد؛ بنابراین کدگذاری محوری بر فرایند توسعه مقوله‌های اصلی و تعیین مقوله‌های فرعی آن‌ها اشاره دارد. کدگذاری محوری در طول دوره میانی تحلیل و در دو گام انجام می‌گیرد. اولین گام آن نمونه گیری نظری است. گام دوم در کدگذاری محوری، مقایسه مداوم بین گروه‌ها و عناصر دیگر است (یداللهی و سلامی، ۱۳۹۶: ۲٤). به‌این‌ترتیب در جدول ذیل نیز نمونه کدگذاری محوری به این شرح می‌باشد. در ادامه این کدها به همراه درختواره‌ی مربوط به هر کد به نمایش درآمده است:

جدول۲: درختواره‌ی مربوط به کدهای استحصالی

درختواره‌ی کد	سگمنت مستناد کد مربوطه
توسعه‌وتقویت دارایی‌ها\ساخت‌وساز\کار ویژه\هندسه منظم	دیپلماسی یک امر دفعی، تصادفی، هیجانی و انفجاری نیست. یک امر روندی و فرآیندی است. وجود ساختار منسجم و مناسب و حرفه‌ای در اطلاعات خارجی موردنیاز سازمان اطلاعاتی است.
فلسفه وجودی نهادهای امنیتی\وظایف نهادهای امنیتی در نظام ولائی\وظیفه کل نظام کارگزاری	سنگین‌ترین مسئولیت تاریخ ۱۴۰۰ ساله‌ی اسلام بر عهده سپاه است. اگر نسبت خودش را با ولایت خوب و دقیق تبیین نکند به نظر من، کم‌لطفی کرده به ولایت خدا و سلسله‌مراتب. اساساً انسانیت منتظر بود ۱۴۰۰ سال تا انقلاب اسلامی به وقوع بپیوندد. این سنگینی‌اش بر ما تکلیف ایجاد می‌کند که امروز این به دست سپاه افتاده است. اصلاً جمهوری اسلامی داخلش آدم نباشد این چه جمهوری اسلامی هست؟
فلسفه وجودی نهادهای امنیتی\وظایف نهادهای امنیتی در نظام ولائی\وظیفه کل نظام کارگزاری	به نظر من یکی از آنجاهایی که می‌تواند خدمت بزرگی به سیستم بکند این است که نهادهای امنیتی و اطلاعاتی به بالاترین سطح بلوغ هم به لحاظ ادراکی و هم به لحاظ ساختاری و هم منشی و کنشی و حرفه‌ای برسد که در خدمت انقلاب اسلامی و انسان تراز انقلاب اسلامی قرار بگیرد.
فلسفه وجودی نهادهای امنیتی\وظایف نهادهای امنیتی در نظام ولائی\وظیفه کل نظام کارگزاری	انسان تراز انقلاب اسلامی لزوماً این نیست که همه مثل رهبری بشوند بلکه باید مفاهیم به خوردشان برود. حاج قاسم مفاهیم بنیادین مکتب را نمایندگی می‌کرد بدون اینکه سخنرانی کرده باشد، بدون اینکه تئوری سازی کرده باشد. حاج قاسم تصرف در قلوب کرد به اذن خدا.
سطح هشدار\ تفوق تفکر ملی بر منافع صنفی\ تحریض سیاست‌گذار	درواقع اطلاعات خارجی برای کاهش هزینه‌های امنیتی در نظر گرفته می شود نه اینکه ابزار سیاست خارجی که بعضی‌ها تلاش دارند مثلاً آن را در حد ابزار سیاست خارجی بیاورند یا ابزار روابط خارجی.
توسعه و تقویت دارایی‌ها\ساخت‌وساز\ کارگزار\چرایی	اما مدیر اطلاعات خارجی بازی درست می‌کند، فضا ایجاد می‌کند، رابطه برقرار می‌کند، فرصت ایجاد می‌کند تازه به دیگران هم می‌گوید بیائید!
حکمرانی داده‌های اطلاعاتی\ سازوکار\ برنامه\مفهوم‌شناسی	لذا آرام‌سازی و وحدت ملی و حفظ ارزش‌ها در اطلاعات خارجی بسیار حائز اهمیت است چراکه آنچه در سپاه هست، آنجا نیست.

در جدول ۲ شجره‌ی هر کد شامل درختواره‌ای از کدهاست که مسیری از عینیت تا انتزاع را طی نموده به ظهور مقوله‌ها کمک می‌نمایند.

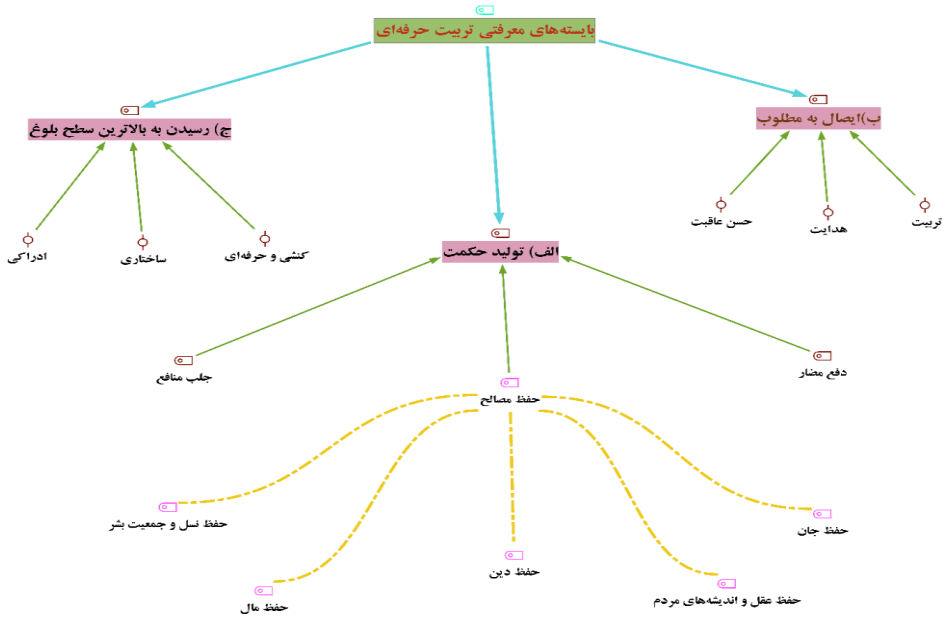

نمودار ۱: مؤلفه- شاخص‌های اولیه مستخرج از زیر کد بایسته‌های معرفتی تربیت حرفه‌ای

این درخت واره‌ها که پس از اتمام کدگذاری اولیه‌ی متن، با بازخوانش‌های مکرر و امکان‌سنجی ادغام کدهای هم‌پوش، تولیدشده‌اند؛ کدهای توصیفی نهایی را برای مرحله‌ی دوم آماده می‌کنند. با تداوم مستمر این روند، نهایتاً پس از خوانش چندین‌باره‌ی متون مذکور تعداد ۹۰ کد (اعم از سرکدها و زیرکدها) تولید شدند. این کدها بر اساس خروجی «کل‌نگر کدها در نرم‌افزار مکس کیودا»[1] در جدول ۳ عبارت‌اند از:

جدول۲ : کل‌نگر کدهای استحصالی از پرونده‌های تحقیق در نرم‌افزار مکس کیودا

نام کد	سگمنت الحاقی	درصد متنی
مفهوم‌شناسی\ شناخت اطلاعات خارجی	٤٦	٤/٤٧
چرایی ورود سپاه به عرصه اطلاعات خارجی \ جایگاه سازمان اطلاعات سپاه	١٧	١/٦٥
استفاده از مدیران عالی در اطلاعات خارجی \ ویژگی‌ها و توانمندی های کارشناس و متخصص خبره اطلاعاتی در میدان	١٢	١/١٧
دستور کار اطلاعاتی\ تولید قدرت در سازمان‌های اطلاعاتی	١٠	٠/٩٧
وظایف نهادهای امنیتی در نظام ولائی\ وظیفه کل نظام کارگزاری	٩	٠/٨٨

1.MAXQDA 2020 Overview of codes

نام کد	سگمنت الحاقی	درصد متنی
برهم ساختگی قوت‌ها\ نیروی انسانی مستعد	۸	۰/۷۸
کاهش ابهام و عدم قطعیت در محیط برای سیاست‌گذار\ ایجاد اعتماد و شناخت دوسویه	۸	۰/۷۸
روی‌هم رفتگی ضعف‌ها\ ترس از نظارت رده‌های نظارتی	۷	۰/۶۸
فلسفه وجودی نهادهای امنیتی\وظایف نهادهای امنیتی در نظام ولائی	۷	۰/۶۸
روی‌هم رفتگی ضعف‌ها\ کم‌کاری، کم‌تجربگی و ناهماهنگی ساختاری	۶	۰,۵۸
تفوق تفکر ملی بر منافع صنفی\ نیازمندی به الزامات مطلوب گام دوم انقلاب	۵	۰,۴۹
روی‌هم رفتگی ضعف‌ها\ فقر نیروی انسانی مجرب	۴	۰,۳۹
برهم ساختگی قوت‌ها\جوان بودن و جوان‌گرایی	۴	۰,۳۹
درهم‌تنیدگی فرصت‌ها\ حضور و تردد سازمان اطلاعات در منطقه	۲	۰,۱۹
شناخت اطلاعات خارجی \ تفاهم و دست‌کاری اراده‌ها در اطلاعات خارجی	۲	۰,۱۹
کارگزار\ ایجاد مدار در حوزه منطقه‌ای و بین‌المللی	۲	۰,۱۹
برهم ساختگی قوت‌ها\ آورده داشتن موقعیت سپاه به‌عنوان عنصر اثرگذار	۲	۰,۱۹
واپس‌زدگی تهدیدات\ افزایش ضریب تهدید ترکیبی علیه سپاه	۱	۰,۱۰
روی‌هم‌رفتگی ضعف‌ها\ محصور و شکلی دیدن میدان و نه محتوایی دیدن	۱	۰,۱۰
مدیریت تهدیدات\ کنترل، کاهش و برخورد با تهدیدات امنیتی	۱	۰,۱۰
بهره‌برداری از محیط بر اساس منافع ملی\ ایجاد ترس در میدان حریف با بازیگران منطقه‌ای	۱	۰,۱۰
بهره‌برداری از محیط بر اساس منافع ملی\ ایجاد شبکه اطلاعاتی معطوف به کنشگری راهبردی منجر به نفوذ	۱	۰,۱۰
	۱	۰,۱۰
مانیتورینگ محیطی\ پویش و پایش محیطی	۰	۰,۰۰
جمع سایر کدینگ‌ها	۲۰۱	۵۶,۱۴
TOTAL (valid)	۳۵۸	۱۰۰,۰۰
Missing	۰	۰,۰۰
جمع کل کدها	۳۵۸	۱۰۰,۰۰

همان‌گونه که در جدول ۳ مشاهده می‌شود به برخی از کدهای مندرج در آن کل‌نگر هیچ سگمنتی الحاق نشده است. این به معنای آن است که آن کدها از زمره‌ی سرکدهای با درجه‌ی انتزاع بالاتری می‌باشند که در مراحل بعدی کدگذاری تولیدشده‌اند.

مرحله سوم - کدگذاری انتخابی

در این مرحله وظیفه محقق مرتبط ساختن مقولات به همدیگر است که در اینجا فهم دقیق روابط بین مفاهیم و مقوله‌ها حائز اهمیت است. در این قسمت درست مثل کدگذاری باز و محوری، پدیده اصلی باید نام‌گذاری شود و به‌عنوان یک مقوله به‌تدریج به سایر مقولات مربوط شود. در اینجا باید مقولاتی انتخاب شوند که انتزاعی‌تر بوده و مقولات دیگر را دربر می‌گیرد و قدم‌های بعدی شامل ربط دادن مقولات تکمیلی برگرد مقوله اصلی، مرتبط ساختن مقولات به یکدیگر و به تائید رساندن آن روابط در قبال داده ها و سرانجام تکمیل مقولاتی است که اصلاح و یا نیاز به بسط و گسترش دارند (پیری و ناصری، ۱۳۹٦: ۱۷). لذا در این گام، ابتدا به تلخیص (ساماریز) سگمنت‌های تولیدشده در مرحله‌ی قبل پرداختیم. به این معنی که هر پاراگراف الحاقی به هر کد را بازخوانی مجدد نموده در بخش جدول تلخیصی نرم‌افزار وارد نمودیم. به‌گونه‌ای که برای هریک از کدهای دارای سگمنت‌ها، جدولی حاوی تلخیص‌های صورت گرفته، ایجاد گردید. از ویژگی‌های برجسته‌ی نسخه‌ی ۲۰۲۰ نرم‌افزار مکس کیودا امکان خروجی گیری تلخیص‌های صورت گرفته توسط محقق از نرم‌افزار می‌باشد. جدول ٤ به تفکیک، نمونه‌ی تلخیص (ساماریز) سگمنت‌های بایسته‌های محیطی تربیت حرفه‌ای سازمان اطلاعات سپاه را در اطلاعات خارجی نمایش می‌دهد.

جدول۳ : نمونه‌ی تلخیص(سامارایز) سگمنت‌های کد بایسته‌های محیطی سازمان اطلاعات سپاه در اطلاعات خارجی

مستند (صاحب‌نظران و تاریخ)	تلخیص متن، در خصوص «بایسته‌های تربیت حرفه‌ای در اطلاعات خارجی»
دکتر رجبی دوانی ۱۴۰۰	روش اجرای اطلاعات خارجی: هم‌پیمان شدن با مخالفین کفارِ قریش/ ایجاد وحشت و تشتت در بین کفار با القای حمله‌ی لشکر ۱۰ هزارنفری
دکتر رجبی دوانی ۱۴۰۰	ظرفیت‌های مورداستفاده در سیره: استفاده از ظرفیت نفوذ در نظام تصمیم‌سازی کفار قریش در محیط عملیاتی دشمن
دکتر رجبی دوانی ۱۴۰۰	شگرد: عدم پذیرش عذرخواهی ابوسفیان بعد از حمله به متحد نبی مکرم اسلام (مقاومت در مذاکره و ملغی نمودن قرارداد ۱۰ ساله در کمتر از ۲ سال- صلح حدیبیه)
دکتر ثابت ۱۴۰۰	منظور از بلوغ: رسیدن به بالاترین فهم و درک به لحاظ منشی و کنشی و حرفه‌ای
سردار باقری ۱۴۰۰	اهداف سازمان اطلاعاتی در استفاده از اطلاعات خارجی: وظیفه‌شناسی در قبال ملت‌های مسلمان
دکتر رجبی دوانی ۱۴۰۰	ویژگی‌های سازمان اطلاعاتی در کاربست اطلاعات خارجی: عدم توسل به زور برای تحمیل فکر و اندیشه به دیگران (این عباس بود که توانست ابوسفیان را متقاعد کند که دوُر، دوُرِ اسلام است و توبه کند و مقاومت نکند و مسلمان شود.)
دکتر ثابت ۱۴۰۰	مصالح مورد اهتمام سازمان اطلاعاتی در اجرای اطلاعات خارجی: شامل حفظ جان، حفظ عقل، حفظ دین، حفظ مال و حفظ نسل و جمعیت می‌باشد.
دکتر رجبی دوانی ۱۴۰۰	ظرفیت‌های مورداستفاده در اطلاعات خارجی: فدیه گرفتن از اسرا و امان دادن با مخفی کردن هویت مانند عباس» عموی پیغمبر که تا زمان جنگ بدر جزء مشرکین بود و بعد از جنگ بدر مسلمان شد و توبه کرد که با مخفی‌کاری اسلام خود را نمایان نکرد.
دکتر ثابت ۱۴۰۰	هدف سازمان اطلاعاتی در رسالت‌سازی؛ تربیت، هدایت و حسن عاقبت همگانی است.
دکتر رجبی دوانی ۱۴۰۰	ارتباط کنشی و حرفه‌ای: به‌عنوان نمونه در جریان شعب ابیطالب با برخی افراد سرشناس قریش (مانند حکیم بن هضام) ارتباط برقرار کرده بود.
دکتر رجبی دوانی ۱۴۰۰	مظاهر ایجاد بلوغ به لحاظ کنشی و ادراکی بر دشمن: حضور پُرشور سازمان اطلاعات سپاه درصحنه‌های اطلاعاتی و عملیاتی هر چیزی که باعث اقتدار شما و حتی قوی‌تر به نظر آمدن شما در چشم دشمن به کار می‌آید می‌توانید به‌عنوان قوّه از آن برای غلبه بر دشمن استفاده کنید.
دکتر رجبی دوانی ۱۴۰۰	حسن عاقبت همگانی: اصلاً اسلام آمده بود که بت‌پرستی را از بین ببرد اما برای اینکه دشمنان بزرگ‌تر و خطرات پیشرو را دفع نماید پیغمبر با آنان هم‌پیمان می‌شد.
دکتر رجبی دوانی ۱۴۰۰	هدایت بشریت برای وصال الهی: تلاش پیغمبر در انعقاد پیمانِ روابط مسالمت‌آمیز با کفار قریش

از ادغام جداول فوق و بازآرائی مفاهیم تولیدشده خواهیم داشت:

جدول ۵: رابطه‌ی مقوله و مؤلفه‌های کل پرونده‌ها

ردیف	مقوله	مؤلفه	ردیف در کدها
۱	سنت و سیره	ارتباط و معامله اقتصادی با برخی افراد سرشناس قریش	۱
		اطلاع از اهداف و استراتژی‌های دشمن در لوای صلح	۲
		استفاده از پوشش حیوانات بیابانی	۳
		ایستادگی و مقاومت شجاعانه در برابر کفار قریش و متزلزل سازی	۴
		متقاعدسازی و اثرگذاری در نظام تصمیم‌سازی حریف	۵
		اشراف اطلاعاتی	۶
		کانال‌های اطلاعاتی و ارتباطی	۷
		کاهش آثار تحریم‌ها	۸
		کشف و خنثی‌سازی تهدیدات دشمن نسبت به دارالسلام	۹
		نرمالیزاسیون به معنای عادی‌سازی روابط	۱۰
		اعتبار سازی برای دولت اسلامی با ابزار دیپلماسی	۱۱
		ارتباط با دشمنان دشمن	۱۲
		مخفی‌کاری و حفظ جان افراد با بهره‌گیری از تقیه	۱۳
۲	دستور کار اطلاعاتی	تولید قدرت در سازمان‌های اطلاعاتی	۱۴
		چگونگی و نحوه ایجاد هماهنگی اطلاعاتی	۱۵
		نقش داده‌های اطلاعاتی در اطلاعات خارجی	۱۶
۳	استفاده از مدیران عالی در اطلاعات خارجی	ویژگی‌ها و توانمندی‌های کارشناس و متخصص خبره اطلاعاتی در میدان	۱۷
		شاخص‌های مدیران عالی	۱۸
		دستور کار اطلاعاتی	۱۹
		مفهوم‌شناسی	۲۰
		بسط و توسعه ارزش‌های اسلامی	۲۱
		تفهم نقش و جایگاه	۲۲
		تغییر مناسبات	۲۳
		تغییر مدل بازی	۲۴

۴	کار ویژه	ادراک سازی	۲۵
		مشغول سازی	۲۶
		مفاهمه سازی	۲۷
		انحراف سازی	۲۸
		درگیر سازی	۲۹
		شبکه‌سازی	۳۰
		جریان سازی	۳۱
		اقناع‌سازی	۳۲
		بحران‌سازی	۳۳
		ارتباط	۳۴
		غافل‌گیری	۳۵
۵	قواعد و ضوابط	اصلاح قوانین و مقررات	۳۶
		نظارت و کنترل	۳۷
		حمایت و پشتیبانی	۳۸
		تغییر قواعد و نظام سازی	۳۹
۶	صبغه معرفتی	رسیدن به بالاترین سطح بلوغ	۴۰
		حکمت	۴۱
		ایصال به مطلوب	۴۲
۷	ایصال به مطلوب	تربیت	۴۳
		هدایت	۴۴
		حسن عاقبت	۴۵
۸	رسیدن به بالاترین سطح بلوغ	به لحاظ منشی و کنشی و حرفه‌ای	۴۶
		به لحاظ ساختاری	۴۷
		به لحاظ ادراکی	۴۸
۹	اشراف اطلاعاتی	حضور میدانی و دیده‌بانی	۴۹
		گرداوری اطلاعات با هماهنگی قبلی	۵۰
۱۰	کانال‌های اطلاعاتی و ارتباطی	اطلاع از نیات و اهداف دشمنان	۵۱
		آمادگی و تجهیز	۵۲
۱۱	شناخت شکاف‌ها و بندبازی‌های حریف	حداقل سازی پرونده‌های مشترک	۵۳
		امتیاز گیری حریف	۵۴
		بازی دادن حریف	۵۵
۱۲	تفوق منافع ملی بر صنفی	جهت‌دهی به محیط بر اساس منافع ملی	۵۶
		کاهش ابهام و عدم قطعیت در محیط برای سیاست گذار	۵۷
		آرام‌سازی محیط برای افکار عمومی	۵۸
۱۳		کنش و واکنش نسبت به ندای افکار عمومی	۵۹

	بهره‌برداری از محیط بر اساس منافع ملی	ایجاد شبکه اطلاعاتی معطوف به کنشگری راهبردی منجر به نفوذ	۶۰
		شناسایی ایرادات و سوءتفاهم‌ها و عیب‌زدائی از آن‌ها	۶۱
		جلوگیری از تشدید و گسترش اختلافات میان کشورها	۶۲
		رسیدن به اهداف عملیات مشترک پنهان	۶۳
		تسهیل مسیر حرکت دیپلماسی رسمی و آشکار	۶۴
		فعالیت بر اساس اصل انکار موجه در برابر ندای افکار عمومی	۶۵
		مدیریت منافع نظام	۶۶
		ایجاد ترس در میدان حریف با بازیگران منطقه‌ای	۶۷
۱۴	کاهش ابهام و عدم قطعیت در محیط برای سیاست‌گذار	تحریض سیاست‌گذار	۶۸
		کاهش هزینه‌های امنیتی	۶۹
		ایجاد اعتماد و شناخت دوسویه	۷۰
		نیازمندی به الزامات مطلوب گام دوم انقلاب	۷۱
۱۵	حکمت	جلب منافع	۷۲
		دفع مضار	۷۳
		حفظ مصالح	۷۴
۱۶	حفظ مصالح	حفظ نسل	۷۵
		حفظ عقل	۷۶
		حفظ دین	۷۷
		حفظ مال	۷۸
		حفظ جان	۷۹
۱۷	نیازمندی به الزامات مطلوب در گام دوم انقلاب	ارائه خدمات اطلاعاتی به‌تمامی مشتریان و ذی‌نفعان	۸۰
		تقویت بودجه تحقیق و توسعه در ساخت ابزارها	۸۱
		چابکی و یکپارچگی ساختاری	۸۲
		بهبود و ایجاد خبرویت	۸۳
		پیوستگی و همبستگی اشراف و اقدام اطلاعاتی	۸۴
۱۸	پویش و پایش محیطی	برهم ساختگی قوت‌ها	۸۵
		روی‌هم‌رفتگی ضعف‌ها	۸۶
		درهم‌تنیدگی فرصت‌ها	۸۷
		واپس‌زدگی تهدیدات	۸۸
۱۹	گفتمان اطلاعاتی		۸۹
۲۰	بایسته‌های محیطی		۹۰

در این مرحله، آخرین اقدام در نرم‌افزار مکس کیودا بر روی کدها -که عبارت است از انتزاعی‌تر نمودن کدها، در اثر بازآرائی چینش‌های مختلف زیر کدهای تحقیق- صورت می‌گیرد. این اقدام از طریق قابلیت افزوده‌ی ورژن ۲۰۲۰ این نرم‌افزار، با عنوان «کدگذاری خلاقانه» صورت گرفت. جدول شماره ٦ کدهای تولیدشده از طریق این نوع کدگذاری را نشان می‌دهد:

جدول ۶: کدهای حاصل از Creative Coding در نرم‌افزار مکس کیودا ۲۰۲۰

سیمای منحصربه‌فرد\مبانی اسلامی
کرامت اکتسابی\صبغه معرفتی
گفتمان اطلاعاتی
بایسته‌های محیطی

با تداوم روند فوق، کد «بایسته‌های محیطی» به‌عنوان «کد سطح یک» به‌مثابه انتزاعی‌ترین سطوح کدها تولید گردید. نهایتاً بر اساس خروجی این بخش نرم‌افزار، این کدها دارای زیر کدهایی شدند که آمار آن‌ها در جدول ۷ و ۸ به نمایش درآمده‌اند.

جدول ۷: فراوانی زیر کدهای کد بایسته‌های محیطی در مقیاس پرونده‌ها

نام سر کد اصلی	فراوانی پرونده‌های حاوی زیر کدها	درصد از کل پرونده‌ها
درهم تنیدگی فرصت‌ها	۳۱	۱۹.۸۷
واپس‌زدگی تهدیدات	۲۳	۱٤/۷٥
برهم ساختگی قوت‌ها	۳۷	۲۳/۷۲
روی‌هم رفتگی ضعف‌ها	٦٥	٤۱/٦٦
جمع پرونده‌های حاوی این کد	۱٥٦	۱۰۰/۰۰

همان‌گونه که در جدول ۷ فراوانی زیر کدهای کد بایسته‌های محیطی در مقیاس پرونده‌ها مشاهده می‌شود از ۱٥٦ پرونده‌ی حاوی کد «بایسته‌های محیطی»؛ ۱۹/۸۷ درصد -که ۳۱ پرونده را شامل می‌شود- حاوی زیر کد «درهم تنیدگی فرصت‌ها»؛ ۲۳ پرونده با حدود ۱٤/۷٥ درصد حاوی زیرکد «واپس زدگی تهدیدات»؛ ۳۷ پرونده با حدود ۲۳/۷۲ درصد حاوی زیرکد «برهم ساختگی قوت‌ها»؛ و ٦٥ پرونده با حدود ٤۱/٦٦ درصد حاوی زیرکد «روی‌هم رفتگی ضعف‌ها» می‌باشند.

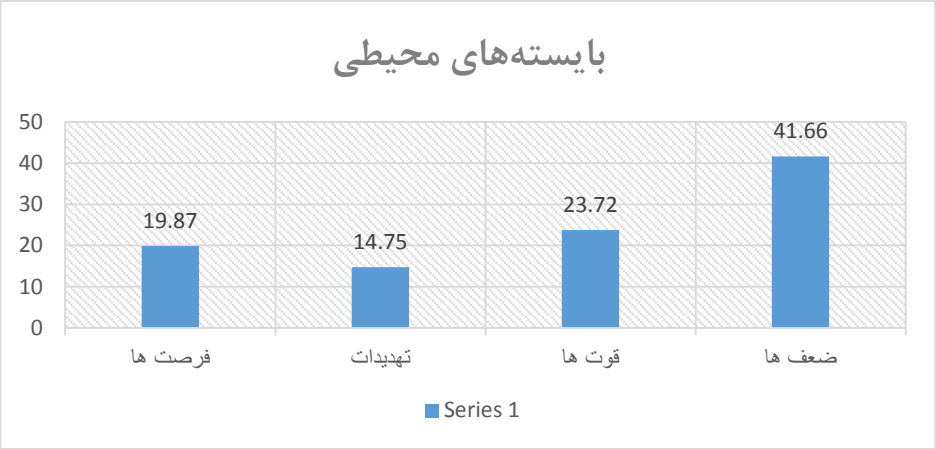

نمودار ۲: زیرکدهای کد بایسته‌های محیطی در مقیاس پرونده‌های حاوی آن زیرکد

نمودار ۲ حاکی از آن است بیشترین نقصان در حوزه اطلاعات خارجی متوجه نقاط ضعف و کاستی ها در عدم نقش‌آفرینی سازمان‌های اطلاعاتی در عرصه اطلاعات خارجی کشور که ٤١/٦٦ درصد از کل پرونده‌های حاوی کدهای «بایسته‌های محیطی»، زیرکد «نقاط ضعف» را دارا هستند؛ و همین‌طور ۲۳/۷۲ درصد از پرونده‌های مزبور، زیرکد «نقاط قوت» یعنی خودباوری و باور به توانستن در نقش آفرینی مطلوب در حوزه اطلاعات خارجی را دارا می‌باشند.

بر اساس خروجی کل‌نگر کدهای سطح یک[1] نرم‌افزار مکس کیودا ۲۰۲۰ مشاهده می‌شود که در سطح کدهای اصلی، دو کد تولید شدند و یک کد هم شامل شاخص‌های متفرقه در پارامترهای اطلاعاتی است.

جدول ۸: کل‌نگر کدهای سطح یک

Parent code	Code	تعداد سگمنت‌های الحاقی به کد[2]	درصد سگمنت‌های الحاقی به کد[3]
۱	بایسته‌های محیطی	۱٥٦	٤٣.٥٧
۳	گفتمان اطلاعاتی	۲۰۲	٥٦.٤٣
		۳٥۸	۱۰۰

1.MAXQDA 2020 Overview of codes (1)
2.Coded segments of all documents
3. % Coded segments of all documents

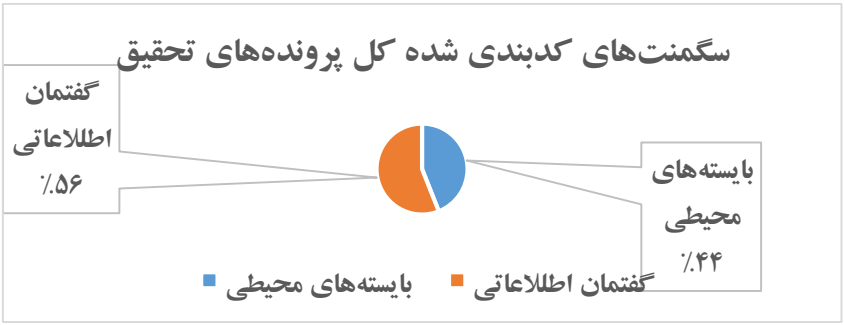

نمودار ۳: مقایسه‌ی سگمنت‌های کدبندی شده‌ی کل پرونده‌های تحقیق

الگوی اکتشافی نقاط قوت و ضعف محیطی همراه با فرصت‌ها و تهدیدات پیش رو ایده تنگ‌نظرانه و به‌شدت محدود از امنیت ملي که فقط بر تهدیدات نیروي نظامي خارجي متمرکز باشد، جوابگوي پیچیدگي‌ها و معماهاي امنیتي در جهان امروز نمي‌باشد (ماندل، ۱۳۷۹: ۱۵). فراخ‌نگري و دیدگاه موسع، تغییر ماهیت تهدیدات امنیتي، ضرورت برنامه‌ریزي روش‌مند براي تأمین امنیت ملي را اجتناب‌ناپذیر کرده است. به همین دلیل دولت‌های بسیاري به فکر تدوین راهبرد امنیت ملي افتادند تا با برنامه‌ریزي و تلاش مدون و پیوسته براي پایش محیط امنیتي و شناسایي آسیب‌هاي داخلي و تهدیدات خارجي و با استفاده از منابع و امکانات بومي، امنیت ملي خود را تأمین نمایند. جمهوري اسلامي ایران در طول حیات خود همواره با اشکال متنوعي از خطرات و تهدیدات مواجه بوده است و هرروز نیز بر پیچیدگي، چندلایه شدن و تنوع آن افزوده می‌شود. به نظر، جمهوري اسلامي ایران نیز براي مقابله با تهدیدات که هرروز بر حجم، تنوع و پیچیدگي آن افزوده می‌شود، نیاز به تدوین راهبرد امنیت ملي در قالب موضوع تربیت حرفه‌ای افسران اطلاعاتی در حوزه اطلاعات خارجی دارد. چراکه اعتقاد بر این است بدون راهبرد مدون امنیت ملي نمي‌توان با انواع تهدیدات با ماهیت‌هاي متعدد و متنوع مقابله و امنیت ملي پایدار و باثبات، برقرار کرد. علاوه بر این، نداشتن راهبرد امنیت ملي مدون، باعث اختلاف برداشت، عدم تفاهم و ناهماهنگي در سطوح عالي سیاست‌گذاري و اجرایي در حوزه امنیت ملي خواهد شد؛ اما واضح است تدوین راهبرد امنیت ملي نیازمند و مسبوق به داشتن الگو و قواره‌اي معین و مشخصي است تا چون نقشه راه و چراغ‌راهنما، مسیر را برای سازمان‌های اطلاعاتی دانا هموار نماید.

حال اگر بخواهیم براي سازمان اطلاعات سپاه جمهوري اسلامي ایران مدل مطلوب تربیت حرفه‌ای افسران اطلاعاتی را در حوزه اطلاعات خارجی طراحي کنیم نیاز است ابعاد و مؤلفه‌های محیطی این موضوع را با رویکرد بومي در آن الگو به‌عنوان کسب تجربه از دیگران استفاده کنیم. سازمان اطلاعات سپاه در راستای پیشبرد اهداف کلان امنیتی در محیط آشوبناک منطقه‌ای و بین‌المللی همواره با تهدیدات

و آسیب‌پذیری‌هایی روبروست که اگر با استفاده بهینه از فرصت‌ها و نقاط قوتی که در بستر اطلاعات خارجی در اختیار دارد نتواند منافع ملی را تأمین کند دچار ضعف و خود کم‌برتربینی نسبت به حریفان و رقیبان شده و فضا در اختیار سایر بازیکنان و سرویس‌های اطلاعاتی مهاجم قرار می‌گیرد. بر همین اساس، محقق در راستای رصد و پایش محیطی نقاط ضعف و قوت و نیز فرصت‌ها و تهدیدات پیش‌رو جهت سازمان اطلاعات سپاه در پیشبرد اهداف اطلاعات خارجی با تنی چند از مدیران عالی و اجرائی جامعه اطلاعاتی کشور مصاحبه که مهم‌ترین بایسته‌های محیطی استحصالی جهت آموزش و تربیت حرفه‌ای افسران اطلاعاتی در اطلاعات خارجی استحصال و ضروری است تا به روش هوشمند در دستور کار اطلاعاتی قرار گیرد تا تهدیدات را تبدیل به فرصت و با بهره‌گیری از نقاط ضعف در راستای هم‌پوشانی و برطرف نمودن نواقص و معایب برآمده و از نقاط قوت استفاده بهینه گردد.

به‌هرحال، نقاط قوت عبارت است از عوامل درون‌سازمانی تحت کنترل یا در دسترس که در مقایسه با رقبا در برآوردن نیازهاي مشتریان هدف به آن مزیت نسبی بخشیده و شرایط را برای انجام مأموریت و اجراي وظایف سازمان فراهم می‌کند. نقاط ضعف نیز در زمره فعالیت‌هاي قابل‌کنترل سازمان قرار می‌گیرند که سازمان آن‌ها را به شیوهاي بسیار ضعیف انجام مي‌دهند و مانع انجام مأموریت و اجرای وظایف محسوب می‌شوند (میجر، ۱۳۸۹: ۳۶). بااین‌وجود، مقصود از فرصت‌ها؛ رویدادها و روندهاي اقتصادي، اجتماعي، فرهنگي، بوم‌شناسی، محیطی، سیاسي، قانوني، دولتي، فناوري و رقابتي است که مي‌توانند به میزان زیادی در آینده به سازمان منفعت برسانند. از طرفی، تهدیدات امنیتی آن دسته از عوامل، وضعیت، رویداد و شرایطی است که به‌صورت بالقوه و یا بالفعل توسط سازمان‌های اطلاعاتی حریف، دارایی‌های کلیدی و موجودیت اهداف کلان انقلاب اسلامی را به خطر انداخته و از طرفی بقا، ثبات و امنیت نظام اسلامی را نشانه گرفته و مانع از دستیابی سپاه و سازمان اطلاعات سپاه به اهداف خود می‌گردد و ممکن است به‌صورت متغیری مداخله‌گر در عرصه اطلاعات خارجی مشکلاتی را برای سازمان اطلاعات سپاه و ارزش‌هاي حیاتي کشور ایجاد نماید. نهایت امر، با مجموع اقدامات فوق نرم‌افزار مکس‌کیودا آماده‌ی اخذ خروجی اصلی- گراف الگوی روابط بین کدها و زیرکدها- گردید. این خروجی، محصول نهایی تمامی نرم‌افزارهای تحلیل داده‌های کیفی کامپیوتر پایه را تشکیل می‌دهد.

در نمودار ٤ خروجی اصلی نرم‌افزار مکس‌کیودا نسخه ۲۰۲۰ از داده‌های تحقیق، در گرافی ترسیم‌شده است:

واجد نیروهای برجسته و انقلابی بودن	آموزش و یادگیری باانگیزه و حرفه ای	استفاده از ظرفیت وابستگان نظامی	برداشت مؤثر و کارای دوستان و حریفان از سپاه	رشد نسبتاً خوب مالی و بودجه‌ای	تقویت کانال‌های ارتباطی
ظرفیت ساختار سازی	جوان بودن و جوان‌گرایی	**برهم ساختگی قوت‌ها**		انتقال تجربه و تعامل‌گرایی	نیروی انسانی مستعد
بهره‌گیری از ظرفیت بخش ارتباطات داخلی و خارجی	آورده داشتن موقعیت سپاه به‌عنوان عنصر اثرگذار	بازنمودن چالش‌های ناگشوده در دیپلماسی رسمی با روش پنهان	استفاده از ظرفیت و سازوکار نیروی قدس	استفاده از تجارب نهضتی و میدانی وسیع سپاه	روحیه انقلابی، باورهای اعتقادی و ریسک‌پذیری سپاه
آینده‌اندیشی نداشتن در خصوص هزینه فایده‌ها	تفکیک نکردن کامل‌بخش اطلاعات خارجی از داخلی	معارض دیدن سپاه توسط دستگاه‌های دیپلماتیک کشور	نداشتن راهبرد در چگونگی استفاده از اطلاعات خارجی	عدم انجام اصلاحات توسط خبرگان و نخبگان	محصور و شکلی دیدن میدان و نه محتوایی دیدن
عدم تخصیص بودجه مناسب	ترس از ورود به عرصه میدانی	فرصت سوزی در ارتباطات خارجی	عدم توجیه مناسب افراد	ترس از نظارت رده‌های نظارتی	فقر نیروی انسانی مجرب
کم‌کاری، کم تجربگی و ناهماهنگی ساختاری	نداشتن راهبرد و ناپختگی در اقدامات	**روی‌هم رفتگی ضعف‌ها**		کوچک کردن بخش‌های امنیتی	طولانی شدن فرایند بوروکراتیک
عدم هم‌گرائی و همدلی سازمان های اطلاعاتی	عدم خوداتکایی به پوشش‌های خودی			عدم توجه و استفاده از ظرفیت‌های داخلی	ناهماهنگی و تداخل مأموریت‌ها
نبود مدیریت و فرماندهی واحد	نداشتن تصمیم واحد	ترجیح منافع صنفی بر منافع ملی	ضعف در برنامه و هدف	جزیره‌ای و بسته عمل کردن	عدم ابتکار عمل
ناتوانی و عدم تسلط مسئول اطلاعات خارجی در تأثیرگذاری بر حریف	سستی و اهمال در رصد و پایش داده‌های مفید و تصمیم‌ساز	عدم تقویت بخش اطلاعات خارجی نسبت به اطلاعات داخلی	خلط مأموریت دفاتر وابستگان نظامی با مأموریت دیپلماسی	عدم تعیین خطوط فاصل بین نهادهای اطلاعاتی	عدم اشتراک‌گذاری و استفاده مشترک از امکانات خارج از کشور
اجازه و اختیار بالادستی به ایجاد اطلاعات خارجی در سپاه	چند حوزه‌ای بودن سازمان اطلاعات (امنیت، تبادل، دفاعی)	نفوذ و جایگاه قابل‌اعتماد اطلاعات سپاه در درون کشور	یادگیری زبان کشورها با حضور کارگزاران در میدان	انجام کارهای پژوهشی و تحقیقاتی در محیط پیرامونی	استفاده از ظرفیت احزاب و جریانات مخالف کشورها
آموزش‌وپرورش کارگزاران اطلاعاتی هوشمند	جایگاه رفیع تأثیرگذاری ج.ا.ا در نزد کشورها	استفاده از ظرفیت افسران اطلاعاتی حریف	اختیار دادن به سپاه در کنترل سفارت‌خانه‌ها	آتش به اختیار گذاشتن کارگزاران اطلاعاتی	حضورشبکه‌ی سرویس‌های حریف در کشور ایران

اعتماد فرمانده معظم کل قوا به سپاه	اعتماد و وثوق کشورها به سپاه	**درهم تنیدگی فرصت‌ها**		برخورداری از پوشش رسمی	آشنایی با نخبگان کشور هدف
حضور و تردد سازمان اطلاعات در منطقه	استفاده از ظرفیت ارتش‌های دنیا			امتیاز ویژه مقامات رسمی	بهره‌گیری از آموزش‌های مطلوب شبکه قدرت
فرصت‌های همکاری در ابعاد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی فرهنگی، امنیتی	شناخت دیدگاه های‌اعمالی کشورها نسبت به سیاست‌های اعلامی	موسع نمودن دایره اطلاعات خارجی با ترمیم روابط بین کشورها	موقعیت سپاه در ذهن کشورها (اسب موقعیت یا صاحب قرار بودن سپاه)	سرمایه‌گذاری خارجی (زیربنا، آموزش و نیروی انسانی متخصص)	فعال‌سازی و عملیاتی نمودن شبکه‌های خارجی هرچند سال یک‌بار
احتمال نفوذ و تقرب سرویس حریف به خودی	قفل شدن مدار با عدم چرخش نخبگان	افزایش ضریب تهدید ترکیبی علیه سپاه	ضعیف بودن در تولید قدرت اطلاعاتی	تبدیل سوژه شدن در محیط و بستر حریف	جلب به همکاری نیروهای خودی
مدفون شدن تجارب	نداشتن ابتکار و آزادی عمل	**واپس‌زدگی تهدیدات**		تحت چتر اطلاعاتی بودن	غیرحرفه‌ای عمل کردن
تهدید	تطمیع			ضعف در آموزش‌ها	دام‌گستری‌ها
ابراز تمایل دشمنان و یا متحدیم ایشان به برقراری ارتباط با سپاه	نداشتن زیرساخت‌های مناسب (ابزاری، پول، تجهیزاتی و شبکه)	عدم تأمین نیازمندی‌های مالی کارگزاران خودی	واگرایی و اختلاف بین سازمان‌های اطلاعاتی خودی	تیرگی و قطع روابط دیپلماتیک	بی‌دقتی و تخطی از وظایف

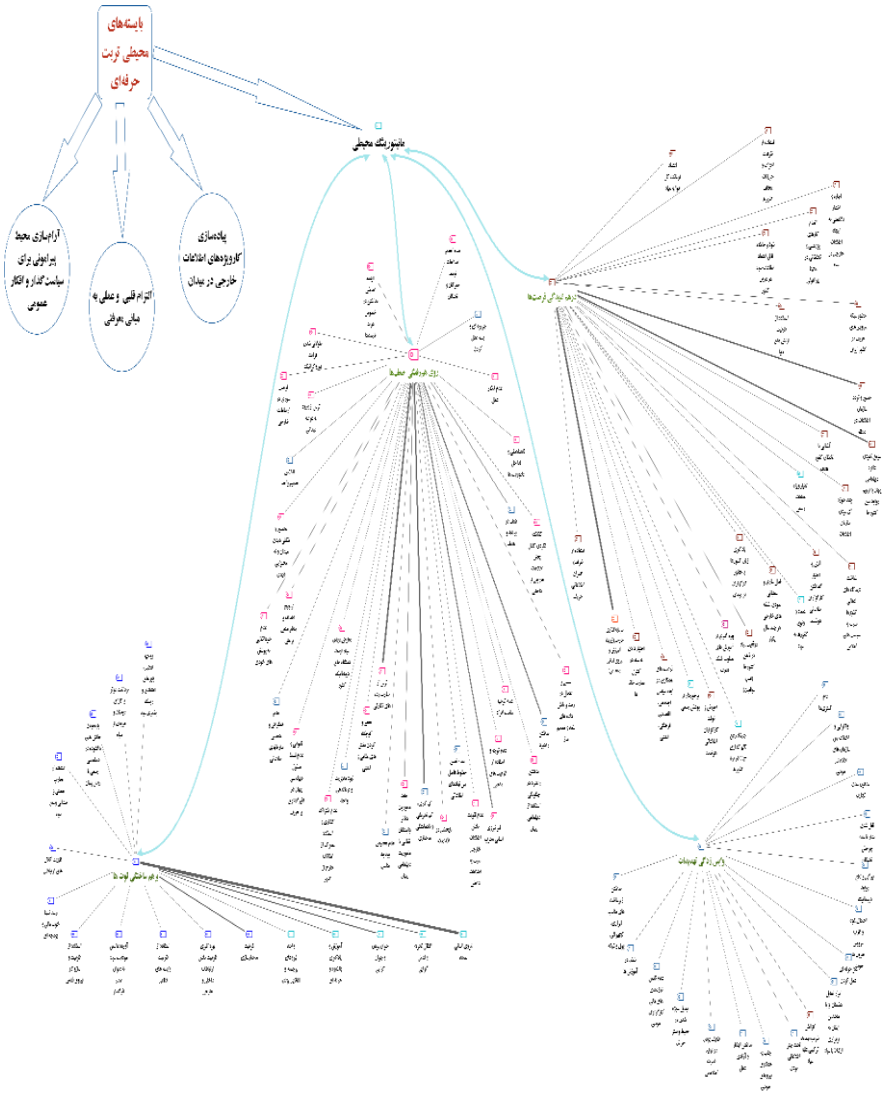

نمودار ۴: خروجی نهائی نرم‌افزار مکس کیودا ۲۰۲۰ حاصل از داده‌های تحقیق

مدل مفهومی تحقیق:

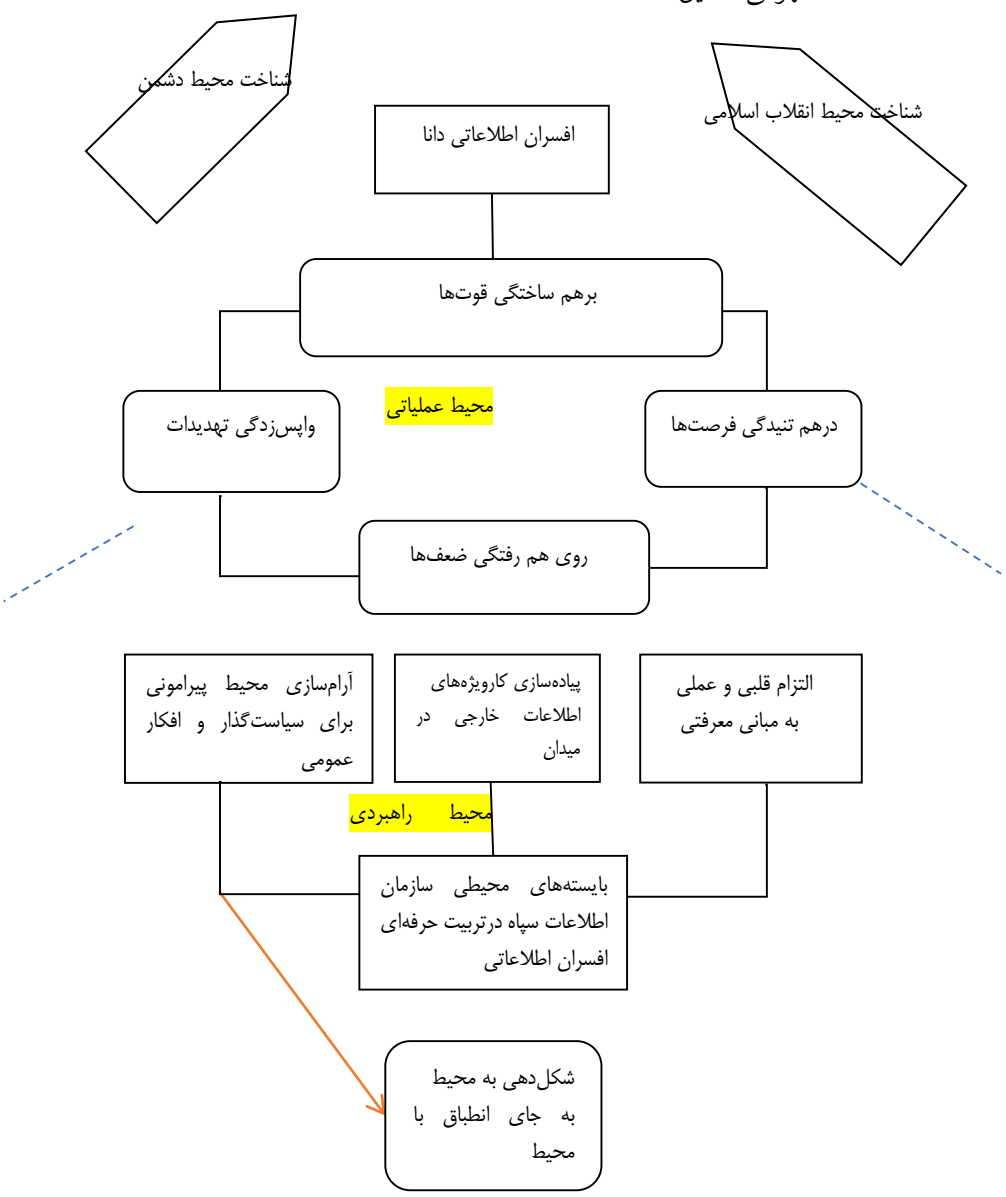

شکل ۳: مدل مفهومی بایسته‌های محیطی تربیت حرفه‌ای افسران اطلاعاتی در اطلاعات خارجی

نتیجه‌گیری

برنامه‌ریزی و هدف‌گذاری راهبردی در اطلاعات خارجی یکی از پیشران‌های کلیدی هر سازمان اطلاعاتی در تأمین آورده و کسب منافع ملی می‌باشد. به همین منظور، سازمان اطلاعات سپاه در راستای تربیت حرفه‌ای افسران اطلاعاتی با تشکیل هسته‌های دانا در فرایند گزینش و استفاده از شبکه‌ی توانا در مرحله‌ی جذب و سازماندهی در حوزه اطلاعات خارجی، می‌تواند با تزریق الگوهای تربیتی و بصیرتی در فرایند آموزش، افراد موردنیاز خود را در عرصه خارجی شناسایی، نشان، جذب و درنهایت در مشاغل تخصصی مربوطه به‌کارگیری هدفمند نماید. بااین‌وجود، الگوی تربیتی سازمان اطلاعاتی در مرحله‌ی آموزش بایستی به سمت‌وسوی تولید حکمت توسط افسران اطلاعاتی سوق داده شود چراکه، حکمت یعنی «جلب منافع، دفع مضار و حفظ مصالح» که مصالح خمسه شامل حفظ جان، حفظ دین، حفظ مال، حفظ نسل و جمعیت بشری و حفظ عقول و اندیشه‌های مردم می‌باشد. پس سازمان اطلاعاتی دانا موظف است در راستای احیای نفوس محترم، برای حسن عاقبت مردم و رهایی بشر از نظام طاغوت با هر ابزاری به دنبال کسب اهداف موردنیاز خود نباشد و در این راستا افسران خود را در فرایند آموزش به بالاترین سطح بلوغ هم به لحاظ ادراکی و هم به لحاظ ساختاری و هم منشی و کنشی و حرفه‌ای برساند که در خدمت انقلاب اسلامی و انسان تراز انقلاب اسلامی قرار گیرند. با این انگاره، التزام قلبی و عملی کارگزاران، اساتید و افسران اطلاعاتی به مبانی معرفتی تربیت حرفه‌ای در سه بعد «تولید حکمت»، «ایصال به مطلوب یعنی تربیت، هدایت و حسن عاقبت همگانی» و «رسیدن به بالاترین سطح بلوغ» در حوزه اطلاعات خارجی سازمان اطلاعات موردنیاز، آموزش و بهره‌برداری می‌باشد که در راستای تأمین منافع ملی و رفاه اجتماعی ریل‌گذاری می‌شود. بر همین اساس، افسران اطلاعاتی در محیط آموزشی می‌بایست حرکت به سمت شکل‌دهي به محیط به‌جای انطباق با محیط را با اتکا به رصد و پویش هم‌زمان نقاط ضعف، قوت، فرصت‌ها و تهدیدات در بستر محیط عملیاتی انقلاب اسلامی و زمین دشمن مورد تعلیم فراگیرند.

از آنجائی که محیط عملیاتي شامل شناخت محیط انقلاب اسلامي و محیط دشمن می‌باشد در این خصوص شناخت اقدامات و حوزه‌هاي انجام مأموریت و شناخت سپاه پاسداران انقلاب اسلامي توسط افسران اطلاعاتی خردمند مورد اهتمام می‌باشد. از سوئی بایسته‌های محیطی سازمان اطلاعات سپاه در محیط راهبردی شامل گام‌های التزام قلبی و عملی به مبانی معرفتی اسلام، پیاده‌سازی کار ویژه‌های اطلاعات خارجی در میدان و نیز آرام‌سازی محیط پیرامونی برای سیاست‌گذار و افکار عمومی در تربیت حرفه‌ای سه اصل موردنیاز و مداقه در آموزش‌های حرفه‌ای در حوزه فعالیت خارجی افسران اطلاعاتی می‌باشد. بر همین اساس توسعه تفکر محیط‌شناسي مبتني بر مأموریت و استخراج شاخص

هاي اساسي هر يك از عوامل چهارگانه محيط عملياتي به‌منظور مانيتورينگ نقاط ضعف، قوت و استفاده از فرصت‌ها و واپس‌زدگی تهدیدات با تمرکز بر تلاش‌ها و اقدامات، مورد انتظار سازمان اطلاعات سپاه در ایفای نقش مطلوب در اطلاعات خارجی می‌باشد. لذا تأکید بر رویکردهاي صيانت از محیط خودی و استفاده بهینه از محیط دشمن و سوق دهی و متناسب‌سازي الزامات و اقدامات سازمان اطلاعات سپاه با رویکردهای مذکور می‌بایست دارای دستور کار اطلاعاتی هوشمندانه باشد.

با همه‌ی این تفاسیر، پیاده‌سازی کار ویژه‌های اطلاعات خارجی در میدان شامل مشغول سازی، مفاهمه سازی، انحراف سازی، درگیر سازی، شبکه‌سازی، جریان سازی، اقناع‌سازی، بحران‌سازی، ارتباط، ادراک سازی و غافل‌گیری در تمامی مراحل جذب و آموزش افسران اطلاعاتی در تربیت حرفه‌ای موردنیاز و از استلزامات اساسی جهت کاربست بهینه در میدان واقعی نبرد اطلاعاتی می‌باشد که می‌بایست در قالب طرح درس‌های محیط‌شناسی راهبردی، محیط‌شناسی خارجی و محیط‌شناسی عملیاتی در سرفصل‌های آموزشی گنجانده و بر اساس تجربه نگاری و تجربه‌اندوزی افسران خارجی بازتعریف عملیاتی گردند.

پیشنهادهای پژوهش

سازمان اطلاعات سپاه با تأسیس کانون‌های زبان خارجی در مراکز استان‌ها، نسبت به شناسایی افراد متخصص در حوزه اطلاعات خارجی اقدام نماید و با بورسیه تحصیلی و آموزشی از سنین نوجوانی و جوانی، افراد موردنیاز خود را هدایت عالمانه و هدفمند نماید و در سیکل گزینش و استخدام قرار دهد.

سازمان اطلاعات سپاه با سرمایه‌گذاری در پارک‌های علم و فناوری و کسب‌وکارهای نوین، افراد مستعد در حوزه تجارت خارجی را نشان و پشتیبانی مالی نماید و بانفوذ در کشورهای مورد هدف (در کسب‌وکارهای آینده و تأمین امنیت شغلی)، موردحمایت مالی و اطلاعاتی در دیپلماسی عمومی قرار دهد.

نظر به چشم‌انداز پیش‌روی جهان و هوشمندسازی اشیاء در آینده نه‌چندان دور و کاربست همگانی هوش مصنوعی در دنیا، سازمان اطلاعات سپاه با سرمایه‌گذاری بر نسل جوان و نوجوان و تأمین منابع مالی و آموزشی این افراد، با اندیشه آینده‌نگاری و آینده‌سازی از هم‌اکنون به دنبال نشان و جذب افراد جهت استفاده مطلوب از ظرفیت نخبگان اطلاعاتی را در بستر دیپلماسی پنهان در کشورهای دور و نزدیک ریل‌گذاری نماید.

در سطح عملیاتی به لحاظ نیروی انسانی سازمان‌های اطلاعاتی در اطلاعات خارجی از خبرویت و تراکم تجربه مدیران استفاده نمایند و آموزش‌های تخصصی در این خصوص طراحی و عملیاتی گردد.

همچنین مدیران عالیِ حوزه خارجی می‌بایست با کثرت تجربه و آموزش، جسارت و اعتمادبه‌نفس، انتخاب و مورداستفاده قرار گیرند.

سازمان اطلاعات سپاه در جهت تحقق تربیت حرفه‌ای افسران اطلاعاتی در سطح عملیاتی، ظرفیت‌های توانمند ساز خود را در راستای ایجاد و حفظ پوشش (برای بازیگر خودی و حریف، ابزار و مصالح و نیز کار ویژه‌های اطلاعاتی) در مأموریت‌های خارجی در وضعیت پیچیده‌ی حاکم بر شبکه‌ها بازتولید و بازآفرینی نماید.

سازمان اطلاعات سپاه در حوزه خارجی با تدوین دروس آموزشی به افسران اطلاعاتی خود ائتلاف‌سازی، گسترش و ترمیم روابط با کشورها، کاهش چالش‌های ژئوپلیتیکی، اعتقادی، اقتصادی و غیره را به‌عنوان نقش‌های مکمل، عمق‌بخش و پیشتاز سازمان اطلاعاتی آموزش دهد و جهت‌گیری فکری و عملی ایشان را به سمت‌وسوی ترجیح منافع ملی بر منافع صنفی بارور نماید.

سازمان اطلاعات سپاه با ساختارشکنی سنتی در گام دوم انقلاب اسلامی آن اشکالاتی که چه در سطح ساختار، چه در سطح تربیت کادر و چه در سطح تعریف مأموریت و انجام عملیات و چه در سطح اولویت‌بندی کارها وجود دارد را بازتعریف نموده و از درون نسل جدید آدم‌های لایق مثل نسل اول استعدادیابی، نشان و تربیت نماید.

سازمان اطلاعات سپاه با تغییر معیارهای گزینشی نسبت به نشان و جذب تخصصی افراد قبل از استخدام با صرف هزینه و بودجه به نخبگان دانش‌آموزی، آن‌ها را در ریل جذب و استخدام قرار دهد.

دانشکده‌های آموزشی و تخصصی سازمان اطلاعات سپاه طرح درس‌های محیط‌شناسی راهبردی، محیط‌شناسی خارجی و محیط‌شناسی عملیاتی را در سرفصل‌های آموزشی گنجانده و بر اساس تجربه نگاری و تجربه‌اندوزی افسران خارجی بازتعریف عملیاتی گرداند.

دانشکده‌های آموزشی و تخصصی سازمان اطلاعات سپاه، پیاده‌سازی کار ویژه‌های اطلاعات خارجی در میدان شامل مشغول‌سازی، مفاهمه‌سازی، انحراف‌سازی، درگیرسازی، شبکه‌سازی، جریان‌سازی، اقناع‌سازی، بحران‌سازی، ارتباط‌سازی، ادراک‌سازی و غافل‌گیری را بازتعریف آموزشی و عملیاتی در تربیت حرفه‌ای افسران اطلاعاتی نمایند.

منابع

۱.نهج‌البلاغه.

۲.الیاس، جان (۱۳۸۵)، فلسفه تعلیم و تربیت قدیم و معاصر، ترجمه عبدالرضا ضرابی، قم: انتشارات موسسه امام خمینی (ره).

۳. ایمان‌خان، نیلوفر و مصطفی اسفندیاری (۱۳۹۸)، تحلیل رفتار مشتریان صنعت بانک: رهیافت نظریه‌ی داده‌بنیاد، فصلنامه مدل‌سازی اقتصادی، سال ۱۳، شماره ۱، فصل بهار.

٤. بهشتی، سعید (۱۳۸۸)، تأملات فلسفی در تعلم و تربیت، تهران: شرکت چاپ و انتشارات بین‌الملل.

۵. پیری، صدیقه و سهیلا ناصری (۱۳۹٦)، تئوری زمینه‌ای: روشی برای مطالعه علمی و عملی توسعه و تغییر اجتماعی، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال ۹، شماره ٤، فصل پاییز.

٦. دانایی‌فرد، حسن و سیدمجتبی امامی (۱۳۸٦)، استراتژی‌های پژوهش کیفی: تأملی بر نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، اندیشه مدیریت، سال اول، شماره دوم، پاییز و زمستان.

۷. راغب اصفهانی، ابوالقاسم (۱۳۹۰)، مفردات الفاظ قرآن کریم، ترجمه حسین خداپرست، قم: چاپ و نشر نوید اسلام.

۸. روشناس، یادگار و پاچیده، دانا (۱۳۹٦)، بررسی اصول تعلیم و تربیت از دیدگاه فارابی، کنفرانس پژوهش‌های نوین ایران و جهان در روانشناسی و علوم تربیتی حقوق و علوم اجتماعی.

۹. سیاوشی، هدایت (۱۳۹۱)، بررسی مبادی معرفتی تربیت حرفه‌ای از دیدگاه آموزه‌های اسلامی، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، سال بیستم، شماره ۱۷، زمستان.

۱۰. سیدجوادین، سیدرضا و محمدرحیم اسفیدانی (۱۳۸۹)، تئوری‌سازی داده‌بنیاد و نرم‌افزار Atlas ti، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.

۱۱. شرفی، لیلا و دیگران (۱۳۹۸)، طراحی مدل پایداری کسب‌وکارهای کوچک و متوسط کشاورزی در استان کرمانشاه، مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، سال ۱۲، شماره ۲، تابستان.

۱۲. شولسکی، آبراهام (۱۳۸۱)، نبرد بی‌صدا: درک دنیای اطلاعات، مترجم: معاونت پژوهشی، تهران:
دانشکده پیامبر اکرم (ص).

۱۳. فیروزکوهی، مهدی (۱۳۹۷)، الگوی عمق‌بخشی خارجی انقلاب اسلامی (مبتنی بر اندیشه سیاسی مقام معظم رهبری و اعتباربخشی نظری به آن)، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.

۱٤. لوونتال، مارک‌ام (۱۳۸۷)، فرایند اطلاعات: از اسرار تا سیاست، ترجمه: علیرضا غفاری، تهران، دانشکده امام باقر (ع).

۱۵. ماندل، رابرت (۱۳۷۹)، چهره متغیر امنیت ملي، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردي.

۱٦. میجر، دیوید. جی (۱۳۸۹)، مجموعه مقالات اطلاعاتی، جلد سوم، تهران: ترجمه و نشر دانشکده پیامبر اکرم (ص).

۱۷. میرمحمدی، مهدی و غلامرضا سالارکیا (۱۳۹۳)، سازمان اطلاعاتی: چهارچوبی برای تحلیل، تهران، ابرار معاصر.

۱۸. یداللهی، رضا و حسین سلامی (۱۳۹٦)، ارائه الگوی دفاعی حاکم بر اندیشه‌های حضرت امام خامنه‌ای، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال پانزدهم، شماره ٦۹، پاییز.

مصاحبه‌ها:

۱. دکتر ابراهیم متقی (۱٤۰۰)، تهران: دفتر هیئت‌علمی دانشگاه تهران.

۲. دکتر مجید خادمی (۱٤۰۰)، تهران: دفتر حفاظت اطلاعات وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح.

۳. دکتر محمدحسین رجبی دوانی (۱٤۰۰)، تهران: دانشکده مدیریت دانشگاه جامع امام حسین (ع).

٤. دکتر علی ثابت (۱٤۰۰)، تهران: مرکز پژوهش‌های راهبردی ناجا.

۵. دکتر نصرالله کلانتری (۱٤۰۰)، تهران: دفتر دانشکده روابط بین‌الملل دانشگاه عالی دفاع ملی.

٦. سردار محسن باقری (۱٤۰۰)، تهران: دفتر نیروی قدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران.

۷. دکتر سعید خسروی (۱٤۰۰) تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.

۸. سرهنگ مصطفی سیدی (۱٤۰۰)، تهران: دانشکده روابط بین‌الملل دانشگاه جامع امام حسین (ع).

۹. سردار سیدمجید میراحمدی (۱٤۰۰)، تهران: دفتر اطلاعات ستاد کل نیروهای مسلح.

۱۰. دکتر محسن کاظمی(۱٤۰۰)، تهران: دفتر نیروی قدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران.

تبیین و طراحی الگوی اثربخشی آموزش‌های تخصصی در ارتقا اشراف اطلاعاتی با تأکید بر حوزه نظامی

ابراهیم ضرغامی[1]

چکیده

روند رو به رشد تغییرات جهانی، گسترش دامنه تهدیدات در سطوح راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی و پیشرفت‌های سریع علوم و فناوری‌ها، باعث افزایش اهمیت مقوله اشراف اطلاعاتی در جهت دستیابی به اهداف مأموریتی سازمان‌های و رده‌های نظامی شده است. دستیابی به اشراف اطلاعاتی از طریق در نظر گرفتن تمامی جنبه‌های اشراف اطلاعاتی، رهنامه‌ها، فرایندها، افراد، آموزش‌ها و تجهیزات امکان‌پذیر می‌گردد. در میان این مؤلفه‌ها، میزان کیفیت آموزش تخصصی در راستای ارتقاء اشراف اطلاعاتی از دغدغه‌هایی است که همواره در نظام‌های آموزشی سازمان‌های نظامی و اطلاعاتی به آن توجه ویژه شده است. پژوهش حاضر باهدف بررسی اثربخشی آموزش‌های تخصصی بر ارتقا اشراف اطلاعاتی در حوزه نظامی صورت گرفته است. این پژوهش ازنظر هدف، کاربردی و ازلحاظ روش، توصیفی- تحلیلی بوده است. برای گردآوری مطالب نظری از روش کتابخانه‌ای و اسنادی و برای استخراج مؤلفه‌ها و ترسیم الگوی پژوهش از روش خبرگی جمعی استفاده‌شده است. یافته‌های پژوهش نشان داد که نیازسنجی اطلاعاتی، تخصص محوری، کاربردی شدن، توجه به اهداف عملیاتی و توانمندی سازی آموزشی از مهم‌ترین مؤلفه‌های تأثیرگذار در ترسیم الگوی اثربخشی اطلاعاتی در ارتقاء اشراف اطلاعاتی است.

واژگان کلیدی: اثربخشی، آموزش‌های تخصصی، اشراف اطلاعاتی، الگو.

---

[1]. پژوهشگر مسائل راهبردی (دریایی) و کارشناس حوزه آموزش

مقدمه

در عصر پیچیده ارتباطات و در شرایط پرتلاطم محیط کنونی، نیروی انسانی به‌عنوان طراح و سازنده نظام‌های عملیاتی، عاملی راهبردی برای تحقق مأموریت‌های هر سازمان محسوب می‌شود. در این میان آموزش، به‌عنوان شاهراه و یکی از عوامل اساسی در توسعه و تربیت نیروی انسانی به شمار می‌رود و در حقیقت آن را می‌توان اساسی‌ترین زیربنای نظام توسعه و بهبود دانست. آموزش، راهبردی است که باهدفی خاص و جهتی مشخص در طول زمان اجرا می‌شود و جریانی است که افراد طی آن مهارت‌ها، طرز تلقی‌ها و گرایش‌های مناسب را برای ایفای نقش خاصی می‌آموزند (عباس زادگان و ترک‌زاده – ۱۹:۱۳۷۹-۱۸). حیات سازمان تا حدود زیادی بستگی به مهارت‌ها و آگاهی مختلف کارکنان دارد و هر چه در این زمینه‌ها بهنگام و بهینه باشند، قابلیت سازگاری سازمان با محیط متغیر نیز بیشتر می‌شود. امروزه ضرورت برگزاری دوره‌های مختلف آموزشی برای کارکنان، بر کسی پوشیده نیست. سازمان‌ها هرساله مبالغ هنگفتی را صرف برگزاری دوره‌های آموزشی می‌کنند؛ اما یکی از دغدغه‌های اصلی حاکم بر مجریان و برنامه ریزان، اطلاع از میزان اثربخشی دوره‌های آموزشی برگزارشده است. این دغدغه هرروز پررنگ‌تر شده و ابعاد تازه‌ای به خود می‌گیرد (مرشدی و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۲). این موضوع در حوزه آموزش‌های اطلاعاتی بیشتر نمود پیداکرده است، چراکه روش‌ها، فنون و محتوای جاری و موجود در مراکز آموزش، جوابگوی نیازهای تخصصی رده‌های اطلاعاتی نبوده است. ازاین‌رو در این پژوهش ضمن شناسایی و تبیین مؤلفه‌ها و شاخص‌های آموزشی و اطلاعاتی سعی شده است به الگوی مناسب اثربخشی آموزش‌های تخصصی در ارتقاء اشراف اطلاعاتی دست پیدا کرد.

۱. بیان مسئله

رشد و توسعه هر جامعه، در کلیه ابعاد اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی، متأثر از نیروی انسانی آن جامعه است. در این میان، آموزش یکی از عوامل اساسی در تربیت نیروی انسانی به شمار می‌رود. از یک نظر می‌توان آموزش را شامل دو رشته رسمی و غیررسمی دانست که هر دو به تغییر رفتار و ایجاد مجموعه‌ای از دانش، تفکر، نگرش‌ها، ارزش‌ها و مهارت‌ها می‌انجامد. کسب موفقیت در این مسیر مستلزم آن است که آموزش، چه رسمی و چه غیررسمی مبتنی بر اصول عملی و تخصصی باشد. در حقیقت آموزش را می‌توان اساسی‌ترین زیربنای نظام توسعه و بهبود دانست. آموزش یک استراتژی است که باهدفی خاص و جهتی مشخص در طول زمان اجرا می‌گردد. آموزش جریانی است که افراد طی آن، مهارت‌ها، طرز تلقی‌ها و گرایش‌های مناسب را جهت ایفای نقش خاصی می‌آموزند(فراهانی، ۱۳۹۰: ۵). می‌توان گفت که انگیزه‌های آموزش کارکنان عبارت‌اند از: «شتاب فزاینده دانش‌های بشری در همه زمینه‌ها؛ پیشرفت روزافزون فناوری‌ها؛ پیچیدگی سازمان به دلیل خودکار شدن

فرایندها؛ تغییر شغل یا جابه‌جایی شغلی؛ روابط و چالش‌های انسانی؛ پیشرفت و ترفیع کارکنان؛ بازسازی کارکردهای شغلی؛ نیازهای تخصصی و حرفه‌ای نیروی انسانی؛ کارکنان تازه به‌کارگیری شده و ارتقاء بهره‌وری (محبی و چراغی، ۱۳۹۲: ۱۳۱). اکنون بیشتر کشورهای درحال‌توسعه، با توجه به همه چالش‌ها، به سرمایه‌گذاری در بخش نیروی انسانی پی برده‌اند و به‌طور کامل آگاه شده‌اند که دلیل عقب‌ماندگی این کشورها تنها کمبود سرمایه فیزیکی نیست، بلکه کمبود سرمایه‌های کارآزموده و متخصص است و همچنین توجه ناکافی به رشد همیشگی کارکنان مانع بزرگی است که بر سر راه پیشرفت این کشورها قرار دارد. هرگاه سازمان‌ها بخواهند در دنیای پیچیده و پویای امروز باقی بمانند، باید نیروهای بالقوه را به نیروهای بالفعل تبدیل کرده و به‌کارگیرند. بسیاری از کشورها و مجامع علمی، دانش را دلیل مهم پیشرفت می‌دانند و بر آن تأکید می‌کنند. پرداختن به این نکته ضروری است که انسان‌ها به مهارت‌های نوین نیاز دارند و باید پیوسته یاد بگیرند تا بتوانند نیازهای سازمان را پاسخ‌گویند (شالباف، ۱۳۸۸: ۹۳) و (ساعت‌چی، ۱۳۷۹). انجام یک ارزشیابی اصولی می‌تواند ما را از اثربخش بودن نتایج آموزش‌ها آگاه کند. ارزشیابی، بازخوردی ایجاد می‌کند که می‌توان با توجه به آن فهمید آموزش‌های داده‌شده در رسیدن به اهداف موردنظر، اثربخش بوده‌اند یا خیر (عباسیان، ۱۳۸۵: ۵۲). مطالعه و بررسی‌های صورت گرفته‌شده نشان می‌دهد که همواره موضوعات آموزشی از دغدغه‌های اصلی فرماندهان، مدیران و کارشناسان موضوعی بوده است و بر این اصل اتفاق‌نظر دارند که مراکز آموزشی، قادر به پاسخگویی به نیازمندی‌های تخصصی آنها در حوزه آموزش و پژوهش نبوده است. این تفاسیر و برداشت‌ها به دلایل مختلفی ازجمله کاربردی نبودن، کیفیت پایین متون درسی، به‌روز نبودن، تخصص نداشتن اساتید و دلایل متعدد دیگر بوده است که ممکن سایر مراکز و مؤسسات آموزشی هم درگیر چنین موضوعاتی باشند. دغدغه اصلی این پژوهش یافتن الگو و مسیری برای همسو کردن نیازمندی‌های رده‌های اطلاعاتی در راستای ارتقای اشراف اطلاعاتی و آموزش‌های فراگیران در مراکز آموزشی بوده است تا از این طریق بخشی از کاستی‌های موجود در حوزه اشراف اطلاعاتی که از چالش‌های اساسی در این حوزه است را رفع نماید. به‌عبارت‌دیگر به دنبال یافتن مسیری برای جلب نظر و رضایت رده‌های تخصصی در حوزه اطلاعات نظامی از مراکز آموزشی هستیم؛ بنابراین در این پژوهش به دنبال پاسخگویی به این سؤال هستیم که الگوی مناسب برای اثربخشی آموزش‌های تخصصی در ارتقاء اشراف اطلاعاتی چگونه است و مؤلفه‌ها و شاخص‌های آن چیست؟

۲. روش پژوهش

این پژوهش از نوع تحقیقات کاربردی است؛ که با استفاده از روش تحقیق توصیفی – تحلیلی انجام‌شده است. با توجه به ماهیت موضوع، روش گردآوری اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای و اسنادی و بهره‌گیری از نظرات خبرگان است. به‌این‌ترتیب که اطلاعات موردنیاز از کتاب‌ها، مقالات و نظرات خبرگان استخراج و طبقه‌بندی‌شده و سپس به شیوه کیفی، به تجزیه‌وتحلیل آنها پرداخته‌شده است. در انتها نیز با استفاده از روش دلفی و خبرگی جمعی، الگوی مناسب اثربخشی آموزش‌های تخصصی در ارتقاء اشراف اطلاعاتی ترسیم شده است.

۳. مبانی نظری

الف) مفاهیم

***اثربخشی:** فرایند چرخشی و همیشگی است که از طرح و برنامه آغاز می‌شود و دربرگیرنده همه کوشش‌هایی است که هم برای دستیابی به اهداف سازمان صورت می‌گیرد و هم تعیین می‌کند که انجام آنها تا چه اندازه خوب و مطلوب بوده است (کلاکر، ۲۰۱۱ و اسنل و همکاران، ۱۹۹۷).

***اثربخشی آموزش:** یعنی؛ ۱. میزان تحقق اهداف آموزشی؛ ۲. نتایج قابل‌مشاهده از کار آموزان در اثر آموزش‌های اجراشده؛ ۳. میزان انطباق رفتار کار آموزان با انتظارات نقش سازمانی آنها؛ ۴. میزان درست انجام دادن کار که موردنظر آموزش بوده است؛ ۵. میزان توانایی‌های ایجادشده در اثر آموزش‌ها برای دست‌یابی به اهداف (زارعی، ۱۳۸۴: ۶۰). با توجه به مباحث مذکور، اثربخشی آموزش از طریق بررسی کارایی درونی و بیرونی نظام آموزش سازمانی تعیین می‌شود؛ یعنی اگر بتوانیم کارآیی درونی و بیرونی سیستم آموزش سازمان‌ها را اصلاح کنیم تقریباً اثربخشی آموزش تضمین می‌شود.

***مهارت)** توانایی و چگونگی به‌کارگیری آموخته‌های علمی (نظری) با به‌کارگیری ابزار و همکاری اعصاب و ماهیچه‌ها است؛ به‌عبارت‌دیگر، مهارت به توانایی انجام عملیات شغلی به‌آسانی و با دقت اشاره دارد (عباس زادگان و ترک‌زاده؛ ۱۳۸۱: ۱۰۱).

***یادگیری:** به فرایند ایجاد تغییرهای کم‌وبیش پایدار در رفتار با توان رفتاری که دستاورد تجربه است یادگیری گفته می‌شود (سیف، ۱۳۸۴). یادگیری بیشتر به‌عنوان تغییری کم‌وبیش پایدار تلقی می‌شود (میشل، ۱۳۸۳: ۹۴-۹۳).

*** آموزش:** همه تلاش‌ها و کوشش‌هایی است که برای ارتقاء سطح دانش و آگاهی، مهارت‌های فنی حرفه‌ای و شغلی و همچنین ایجاد رفتار مطلوب در کارکنان یک سازمان به عمل می‌آید و آنان را آماده

انجام وظایف و پذیرش مسئولیت‌های شغلی خود می‌کند (ابطحی، ۱۳۷۳: ۱۸) و (رشیدی و حافظی بیرگانی، ۱۳۸۹).

***اشراف اطلاعاتی:** معنی اشراف از نظر لغوی در فرهنگ فارسی عبارت است از:

اطلاع یافتن بر چیزی

از بالا به زیر نگریستن

اطلاع از امری از بالای بلندی

اما مفهوم اشراف اطلاعاتی ازنظر اصطلاحی عبارت است از: مجموعه فعالیت‌ها و اقداماتی که در اثر اجرای آن، یک سازمان اطلاعاتی؛ قابلیت احاطه و تسلط کامل بر روند گذشته، حال، آینده، وقایع و حوادث پیرامونی (قلمرو) آن داشته باشد به‌نحوی‌که بتواند در جهت پیشگیری و مقابله با تهدیدات و آسیب‌پذیری‌های مترتب بر آن و همچنین تولید فرصت‌ها، اقدام لازم و به‌موقع را به عمل آورد. ایجاد ساختاری مناسب برای شناخت دقیق آسیب‌پذیری‌ها و تهدیدات متصور در منطقه مأموریت، جمع‌آوری اطلاعات دقیق و مبتنی بر واقعیات، تعیین عناصر تهدیدکننده مأموریت یگان، قابلیت پیش‌بینی حوادث آتی، تسلط نسبی بر عناصر ضد امنیتی در محدوده و توانایی پیش‌بینی اقدامات آتی آن‌ها، توانایی جریان سازی، توانایی کنترل رفتار گروه‌ها و افراد در شرایط بحرانی و ارسال به‌موقع اخبار و اطلاعات در سلسله‌مراتب ازجمله شاخص‌های تعیین‌کننده اشراف اطلاعاتی هستند(جمشیدیان، ۱۳۸۹: ۱۲).

***اشراف اطلاعاتی در حوزه نظامی:**

اشراف اطلاعاتی در حوزه نظامی این‌گونه تعریف‌شده است: دستیابی به شرایط و موقعیتی از آگاهی و شناخت و تسلط اطلاعاتی در حوزه مأموریت‌های تعریف‌شده و جغرافیای تعیین‌شده، به‌نحوی‌که خواسته‌های فرماندهی را در اجرای مأموریت اصلی یگان جوابگو باشد و قدرت پیش‌بینی و قابلیت پیش‌گیری را ایجاد نماید.

خروجی اشراف اطلاعاتی در یک یگان نظامی جهت بهینه‌سازی تصمیم‌گیری و به حداکثر رساندن تأثیرات رزمی در محیط دریایی استفاده خواهد شد. این عمل (اشراف اطلاعاتی)، نیازمند رهگیری، رصد، مراقبت و پیش‌بینی رفتارها، تحرکات، رخدادها و کلیه فعل‌وانفعالات نظامی در سطوح راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی است.

شکل شماره یک – مؤلفه‌های کلیدی اشراف اطلاعاتی در حوزه نظامی

منبع: (نگارنده)

ب) الگوی آموزش اثربخش

الگوی آموزش اثربخش، ابزاری است ارزشمند برای هدایت تلاش‌ها در تدوین برنامه آموزشی و هر مرحله برای متمرکز کردن فعالیت‌ها در راستای تحقق حداکثر نتایج طراحی می‌شود. این الگو یک فرایند شش مرحله‌ای است که بر آموزش اثربخش و مطلوب تأکید دارد. در صورت پیروی از این الگو تلاش‌های آموزشی شما تأثیری مثبت بر سازمان خواهد داشت.

در این الگو هر مرحله از این طرح آموزشی شما را به سمت جلو سوق می‌دهد. برای استفاده اثربخش از این طرح باید مراحل را به ترتیب به پایان برسانید. نتیجه هر مرحله، داده‌های اولیه برای مرحله بعدی را به دست می‌دهد.

مرحله ۱: شناسایی نیازهای آموزشی: این مرحله، آموزش خاص موردنیاز برای بهبود عملکرد شغلی را مشخص و دلایل نیاز به آموزش به‌دقت بررسی و تدارک برنامه آموزش برای پاسخ به نیاز توصیف می‌شود.

مرحله ۲: تعیین رویکرد آموزشی: پس از شناسایی آموزش موردنیاز در مرحله اول، شما آمادگی تدوین اهداف قابل‌اندازه‌گیری برای آموزش و طراحی اجرایی آن را دارید. اهداف به‌دقت آنچه را که آموزش باید به آن دست یابد، تعریف و ابزار موردنیاز برای اندازه‌گیری میزان موفقیت آن را فراهم می‌کند. به‌منظور تدوین طرح آموزشی از اهداف برای راهنمایی استفاده می‌کنید و فهرست یا رئوس کلی برای آموزشی که اهداف را برآورد می‌سازد، تدارک می‌بینند.

مرحله ۳: فراهم آوردن ابزار یادگیری اثربخش: این مرحله شامل تدوین عملی رویکرد آموزشی خاصی است که انتخاب کرده‌اید ممکن است این مرحله دربرگیرنده یک دفترچه آموزشی با مطالبی برای حمایت از آموزش ضمن کار یا دورهای هدایت‌شونده توسط یک مربی یا چیزی کاملاً متفاوت با آنها باشد. شاید شما مطالب موردنیاز را به‌تنهایی مهیا کنید یا از دیگران کمک بگیرید. اهداف و طرح تعیین‌شده در مرحله دوم راهنمایی شما برای تدارک این مطالب آموزشی است.

مرحله ۴: به‌کارگیری فنون آموزشی موفقیت‌آمیز: در این مرحله آموزش را برای افرادی که به آن نیاز دارند، ارائه می‌دهید. اگر دوره آموزشی‌نیازمند به یک مدرس باشد در حقیقت آن را با کار آموزان

اداره می‌کنید. درصورتی‌که راهنماهای شغلی را برای استفاده در محل کار تدارک دیده‌اید، آنها را با کسانی که از این برنامه‌ها استفاده می‌کنند به‌طور کامل می‌آزمایید. هر برنامه آموزشی که در مرحله سوم تدوین‌شده است در مرحله چهارم برای کسانی که به آن نیاز دارند معرفی می‌شود.

مرحله ۵: محاسبه نتایج قابل‌اندازه‌گیری: در این مرحله اهداف تدوین‌شده در مرحله دوم را مرور کرده و سپس مشخص می‌کنید که آیا آموزش این اهداف را محقق می‌سازند یا خیر؟ اکنون متوجه اهمیت فراوان اهداف قابل‌اندازه‌گیری می‌شوید. اکنون می‌توانید مقیاس‌های خاص موفقیت را که در مرحله دوم شناسایی کرده‌اید بررسی کنید و تحقق آنها را ببینید.

مرحله ۶: پیگیری مداوم: چنانچه مرحله پنجم تلاش‌های آموزشی موفقیت‌آمیز شمارا تائید کرد به همین‌جا اکتفا نکنید، مسئولیت شما این است که از اثربخش بودن آموزش در آینده نیز اطمینان حاصل کنید. تغییر در سازمان‌ها همیشگی است و شما باید نسبت به تغییراتی که تلاش‌های آموزشی شمارا تحت تأثیر قرار می‌دهد، واکنش نشان دهید. این کار را از طریق اجرای پیشنهادها و اظهارنظرهایی که از برنامه‌ها و مطالب آموزشی موجود پشتیبانی می‌کنند، به‌طور مداوم ادامه دهید(محسن پور، ۱۳۸۲: ۱۳-۱۷).

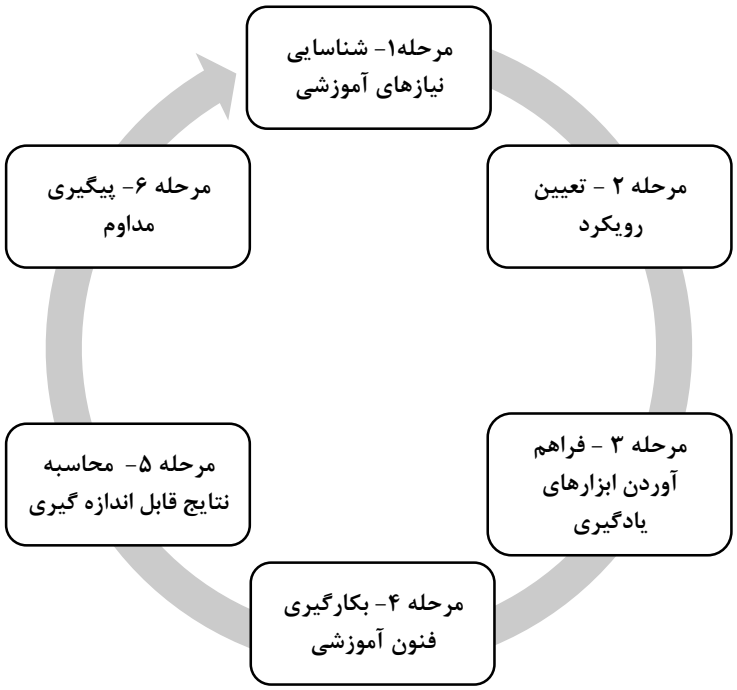

پ) رویکردهای ارزشیابی آموزشی

دسته‌بندی‌های مختلفی از رویکردهای ارزشیابی توسط علمای آموزش صورت گرفته و بنا به گفته ورتن و سندرز[1] در طول دو سه دهه اخیر بیش از ۵۰ الگوی مختلف ارزشیابی ارائه‌شده که در اینجا سعی کرده‌ایم که به ذکر معروف‌ترین آن‌ها اشاره‌کنیم

۱. رویکرد ارزشیابی تایلر: مفهوم تایلر از ارزشیابی آموزشی این است که تعیین کند هدف‌های آموزشی برنامه آموزشگاه یا برنامه درسی تا چه میزان تحقق‌یافته‌اند (سیف، ۱۳۸٤)

۲. الگوی ارزشیابی سیپ[2]: استافل بیم عنوان سیپ را از اول کلمات بافت یا موقعیت، درون داد، فرآیند و فرآورده به دست آورده است. این الگو دارای چارچوبی است که مدیران و تصمیم‌گیرندگان را در چهار نوع تصمیم‌گیری زیر کمک می‌کند:

۱. تصمیم‌های برنامه‌ریزی برای تعیین اهداف برنامه؛
۲. تصمیم‌های ساختی برای طرح شیوه‌های آموزشی به‌منظور رسیدن به اهداف برنامه؛
۳. تصمیم‌های اجرایی برای به‌کارگیری شیوه‌های آموزش و اصلاح آن شیوه‌ها؛
۴. تصمیم‌های تکمیلی برای قضاوت و برخورد با بازده‌های به‌دست‌آمده در اثر اجرای شیوه‌های آموزشی.

۳. الگوی ارزشیابی UCLA یا (CSE): الگوی UCLA[3] از پنج مرحله ارزشیابی به این شرح تشکیل‌شده است؛ ۱. سنجش نظام؛ ۲. طراحی برنامه؛ ۳. اجرای برنامه؛ ۴. بهسازی برنامه ۵. تصدیق برنامه (سیف، ۱۳۸۴).

1.Vrtn and Sanders

۲ .CIPP مدلی است که در سال ۱۹۷۰ از سوی استافل بیم (Snitlebeam, Daniel) در دانشگاه اوهایو آمریکا ارائه‌شده و در ارتباط با مثله ارزشیابی است؛ اما بااین‌حال مدل مزبور از سوی برنامه ریزان آموزشی نیز ارزشمند تلقی می‌شود. الگوی ارزشیابی سپ چهار نوع ارزشیابی را ارائه می‌کند: ۱. ارزشیابی زمینه (context)۲. ارزشیابی درون داد (input)۳ . ارزشیابی فراگرد (Process) ۴.ارزشیابی برون دا(Product).

۳ . یکی دیگر از الگوهای ارزشیابی مبتنی بر مدیریت است که نام‌گذاری آن بر اساس حروف اول پدیدآورندگان آن یعنی مرکز مطالعه ارزشیابی دانشگاه کالیفرنیا در لس‌آنجلس انتخاب‌شده است. در این الگو، ارزشیابی عبارت است از فرایند تعیین انواع تصمیماتی که باید اتخاذ شوند.

۴. الگوی ارزشیابی اسکریون[1] (شیرازی، ۱۳۷۳) به نقل از اسکریون ارزشیابی را به دو نوع تقسیم بندی می‌کند: ۱. ارزشیابی پایانی؛ ۲. ارزشیابی تکوینی.

۵. الگوی ارزشیابی مبتنی بر مدافعه[2] الگوی ارزشیابی مبتنی بر مدافعه عبارت است از ارزشیابی به شیوه قانونی؛ به‌عبارت‌دیگر محاکمه آموزش‌وپرورش است به‌وسیله هیئت منصفه.

۶. الگوی ارزشیابی اختلاف[3] پرووس ۱۲ به‌عنوان پیشنهاددهنده این الگو،«ارزشیابی را هنر توصیف اختلاف بین انتظارات از یک برنامه و طرز اجرای آن توصیف می‌کند»(میرسپاسی، ۱۳۸۲: ۱۹۱).

۷. الگوی ارزشیابی ولف[4] (ولف، ۱۹۸۴) الگوی جامع در زمینه ارزشیابی آموزشی ارائه کرد که شامل مراحل زیر است:

۱. وضعیت اولیه فراگیران؛ ۲. کارکرد یادگیرنده مدت‌زمانی پس از آموزش؛ ۳. اجرای کاربندی (اجرای عمل آزمایشی)؛ ۴. هزینه‌ها؛ ۵ . اطلاعات تکمیلی (بازرگانی،۱۳۸۸: ٥٦).

۸. الگوی ارزشیابی کرک پاتریک: بیشتر مدل‌های ارزشیابی مشهور در سال‌های گذشته بر اساس الگوی ارزشیابی آموزشی چهار سطحی بناشده‌اند که اولین بار توسط (کرک پاتریک، ۱۹۵۹) ارائه‌شده بود. این الگویی جامع ساده و عملی برای بسیاری از موقعیت‌های آموزشی توصیف‌شده بود و به‌وسیله بسیاری از متخصصان به‌عنوان معیاری در این حوزه شناخته می‌شود. کرک پاتریک ارزشیابی را به‌عنوان تعیین اثربخشی در یک برنامه آموزش تعریف کرده و فرآیند ارزشیابی را به چهار سطح یا گام تقسیم می‌کند

۱) واکنش: منظور از واکنش میزان عکس‌العملی است که فراگیران به کلیه عوامل مؤثر در اجرای یک دوره آموزشی از خود نشان می‌دهند. این واکنش را می‌توان از طریق پرسش‌نامه یا روش‌های معمول دیگری به دست آورد. واکنش چگونگی احساس شرکت‌کنندگان را در مورد برنامه آموزشی (رضایت) اندازه‌گیری می‌کند. این پیمایش‌ها به دنبال دریافت نظرات شرکت‌کنندگان نسبت به آموزش برنامه درسی مواد و تجهیزات آموزشی، کلاس یا وسایل، ارزش و عمق محتوای دوره‌های آموزشی و غیره هستند. اخذ جواب‌های درست و معنادار از شرکت‌کنندگان در این مرحله بسیار مهم و حیاتی است بدین منظور کرک پاتریک پیشنهادهایی را در این رابطه ارائه می‌کند.

---

1. Scriven
2. Advocacy Model of Evaluation
3. Discrepancy Model
4. Wolf

- ❖ تهیه و تنظیم فرمی برای سنجش واکنش شرکت‌کنندگان؛
- ❖ نوشتن یک پیام تشویق‌کننده برای پاسخ‌دهندگان؛
- ❖ اطمینان دادن به پاسخ‌دهندگان از ناشناخته ماندن آنها (مرشدی، ۱۳۹۲: ۲۴).

۲) یادگیری (دانش): یادگیری عبارت است از تعیین میزان فراگیری، مهارت‌ها، فن‌ها و حقایقی است که طی دوره آموزشی به شرکت‌کنندگان آموخته‌شده و برای آنان روشن‌شده است و می‌توان از طریق آموزش‌های قبل، حین و بعد از شرکت در دوره آموزشی به میزان آن پی برد. کرک پاتریک به راهبردهایی برای ارزشیابی یادگیری اشاره می‌کند:

- سنجش مهارت، دانش، نگرش قبل و بعد از آموزش و پیش از آزمون و پس از آزمون؛
- به‌کارگیری گروه کنترل در صورت امکان؛
- تجزیه‌وتحلیل آماری نتایج به‌منظور ربط دادن یادگیری و آموزش؛
- به‌کارگیری نتایج برای انجام رفتار مناسب.

۳) رفتار: منظور از رفتار چگونگی و میزان تغییراتی است که در رفتار شرکت‌کنندگان در اثر شرکت در دوره آموزشی حاصل می‌شود و آن را می‌توان با ادامه ارزیابی در محیط واقعی کار روشن ساخت. این سطح نسبت به سطح قبلی بسیار چالش‌برانگیز و حساس است.

۴) نتایج: منظور از نتایج میزان تحقق اهدافی است که به‌طور مستقیم به سازمان ارتباط دارد. اندازه‌گیری سطح چهارم بسیار مشکل است و در آن شواهدی از نتایج از قبیل کاهش هزینه، دوباره‌کاری نسبت جابه‌جایی یا سوانح و افزایش کیفیت تولیدات سود و فروش بررسی می‌شود. کرک پاتریک برای انجام این سطح ارزشیابی نیز راهبردهایی را پیشنهاد داده است:

- منظور داشتن زمان مناسب بعد از آموزش برای رسیدن به نتایج؛
- اندازه‌گیری نتایج سازمانی از طریق مصاحبه با پیدایش قبل و بعد از آموزش؛
- تکرار اندازه‌گیری در فواصل مناسب.

به عقیده کرک پاتریک چهار سطح مدل او، یک چارچوب منطقی را برای ارزشیابی فراهم می‌کند او این الگو را در یک هرم منظور داشته و بیان می‌دارد که هر چهار سطح ارائه‌شده در الگوی او مهم هستند و نباید نادیده گرفته شوند؛ زیرا می‌توان از طریق سنجش نتایج هر سطح، تفسیر مطمئنی از سطوح دیگر این مدل داشته باشیم (صانعی، ۱۳۹۱: ۱۹۸).

ت) رویکردهای اشراف اطلاعاتی

با توجه به مفهوم اشراف اطلاعاتی، رویکردها و گرایش سازمان‌های اطلاعاتی در جهت نیل به اشراف اطلاعاتی، در پنج رویکرد کلی تقسیم نموده است:

۱. رویکرد سیاستی؛

۲. رویکرد روشی؛

۳. رویکرد ابزاری (منابع)؛

٤. رویکرد موضوعی؛

٥. رویکرد محیطی (اهداف).

۱. رویکرد سیاستی در اشراف اطلاعاتی

در این رویکرد برمبنای سیاست‌گذاری و خط‌مشی گذاری سازمان اطلاعاتی در فرایند کسب اخبار و اطلاعات دو سیاست کلی در سرلوحه کار خود قرار می‌دهند.

۱. سیاست اشراف کمی (جمع آروی انبوه)؛

۲. سیاست اشراف کیفی (جمع‌آوری تخصصی).

یکی از سیاست‌های هر سازمان اطلاعاتی؛ ایجاد تورهای اطلاعاتی در اهداف موردنظر و کسب هرگونه اخبار و اطلاعات دست‌یافته از تور اطلاعاتی است. به تعبیری این رویکرد درصدد انبوه اخبار است؛ این رویکرد به‌صورت فراگیر در پی اشراف اطلاعاتی گسترده در اهداف موردنظر به هر وسیله ممکن و امکان‌پذیر است. امروزه رویکرد اشراف اطلاعاتی به‌صورت تخصصی؛ در اولویت کاری سازمان‌های اطلاعاتی است که جمع‌آوری آشکار و رسمی با نگاه به این رویکرد است (جمشیدیان،۱۳۸۹: ۱۷-۱۸).

۲. رویکرد روشی در اشراف اطلاعاتی

در این رویکرد، برمبنای روش‌های جمع‌آوری اخبار و اطلاعات، عملیات کسب اخبار و اطلاعات موردنیاز یک سازمان اطلاعاتی در سرلوحه کاری خود قرار می‌گیرد. به‌طورکلی هر سیستم اطلاعاتی برای تأمین نیازمندی‌های خود در اهداف موردنظر، با اتخاذ بهترین شگردها و روش‌های مؤثر و کارامد درصدد تهیه و کسب اخبار و اطلاعات موردنیاز خود برمی‌آید و با فراهم آوردن سازوکارهای مناسب به فراخور هر روشی که امکان دستیابی را با سرعت، صحت و اطمینان لازم در اهداف اطلاعاتی میسر نماید، عملیات جمع‌آوری را محقق می‌نماید.

بدین ترتیب عمده روش‌های متداول جمع‌آوری اخبار و اطلاعات عبارت‌اند از:

۱. روش جمع‌آوری آشکار؛
۲. روش جمع‌آوری پنهان؛
۳. روش جمع‌آوری رسمی؛
۴. روش جمع‌آوری فنی و الکترونیکی (جمع‌آوری الکترونیکی نوین)؛
۵. روش جمع‌آوری رزمی؛
۶. روش جمع‌آوری بازجویی، مصاحبه و زیر پاکشی.

البته باید اذعان داشت که همه روش‌های فوق بنا به مقتضیات، شرایط و توانایی و مقدورات سازمان‌های اطلاعاتی به مرحله اجرا درآمده و در اکثر سازمان‌ها هر روش به‌طور مجزا با ایجاد تشکیلات و سازمان‌دهی مناسب خود توسعه‌یافته‌اند.

۳. رویکرد ابزاری (منابع) در اشراف اطلاعاتی

لازمه تحقق اشراف اطلاعاتی وجود یک عنصر مهم دیگری است که به‌عنوان (منبع اطلاعاتی) خوانده می‌شود. این عنصر که از ارکان جمع‌آوری اخبار و اطلاعات به‌حساب می‌آید؛ تحت عنوان (منابع جمع‌آوری) از آن یاد می‌شود. در حقیقت منابع به‌عنوان ابزار روش جمع‌آوری و نقش مؤثر آن‌ها به‌عنوان چشم و گوش سازمان اطلاعاتی محسوب می‌شوند و انتظار سیستم جمع‌آوری اخبار و اطلاعات این است که منابع؛ گزارش مشاهدات و مسموعات خود را در اهداف تعیین شده، به‌موقع ارائه نمایند. اهمیت و نقش منابع جمع‌آوری اخبار و اطلاعات برای یک سازمان اطلاعاتی همانند چشم و گوش در بدن انسان است (جمشیدیان،۱۳۸۹: ۲۳-۲۵).

د)رویکرد موضوعی در اشراف اطلاعاتی

در این رویکرد برمبنای موضوعات و محورهای جمع‌آوری اخبار و اطلاعات موردنیاز و به تعبیری نیازمندی‌های اطلاعاتی معطوف گردیده و تمام فعالیت‌های جمع‌آوری برای تأمین این نیازمندی‌ها انجام می‌پذیرد. در حقیقت نیازمندی اطلاعاتی مبنای کار سیستم‌های جمع‌آوری برای ایجاد اشرافیت اطلاعاتی در اهداف موردنظر می‌باشد. لذا تمامی سازمان‌های فعالیت جمع‌آوری خود را بر اساس طرح نیازمندی مشخص می‌نمایند. تعریف نیازمندی اطلاعاتی عبارت است از (تعیین عناوین موضوعات اطلاعاتی موردنیاز یک سازمان و اولویت‌بندی آن‌ها در جهت نیل به هدف‌های موردنظر). به تعبیری دیگر طرح نیازمندی‌های اطلاعاتی همان تعیین محورهای جمع‌آوری است که بایستی با دقت و مهارت لازم؛ این محورها و موضوعات مشخص‌شده و به‌عنوان یک راهنمای موضوعی در اختیار کلیه

دست‌اندرکاران و عوامل جمع‌آوری قرار گیرد. از همه مهم‌تر، منابع اطلاعات برمبنای نیازمندی اطلاعاتی هدایت شوند که به دنبال ((چی)) یا ((چه چیزی)) در اهداف خود هستند.

اهمیت و اولویت اهداف نشان‌دهنده عمده تلاش‌ها برای دستیابی به نیازها است؛ بنابراین می‌توان گفت که نیازمندی اطلاعاتی پایه و اساس حرکت و تلاش مأموریت جمع‌آوری است که همه عوامل جمع‌آوری می‌بایست برمبنای آن اقدام نموده و پیرامون موضوعات اطلاعاتی ابلاغ شده؛ مشاهدات و داده‌های خود را گزارش نمایند و خارج از حیطه موضوعات تعیین‌شده، اقدامی را انجام ندهند. با توجه به‌ضرورت بحث نیازمندی اطلاعاتی که به‌عنوان پایه و محور اصلی فعالیت جمع‌آوری به‌منظور اشراف اطلاعاتی مطرح می‌باشد؛ این سئوال پیش می‌آید مبنای تعین محورها و موضوعات اطلاعاتی چیست؟ به‌طورکلی اصول و مبانی تعیین نیازمندی اطلاعاتی در هر سازمانی به ترتیب ذیل است:

۱. مأموریت سازمانی؛
۲. تهدیدات و آسیب‌پذیری‌ها؛
۳. حوزه عمل و فعالیت سازمان اطلاعاتی؛
۴. تجارب و سوابق گذشته؛
۵. شواهد و قرائن اطلاعاتی.

ی) رویکرد محیطی در اشراف اطلاعاتی

در این رویکرد، مبانی اشراف اطلاعاتی بر اساس اهداف اطلاعاتی و یا به عبارتی محیط‌های کسب اخبار و اطلاعات موردنیاز در نظر گرفته می‌شود. هدف عبارت است از محدوده فیزیکی شی، گروه یا سوژه اطلاعاتی که سازمان اطلاعاتی برای تأمین نیازمندی خبری خود در مورد آن اقدام به جمع‌آوری اخبار و اطلاعات می‌کند؛ بنابراین حوزه قلمرو فعالیت جمع‌آوری اخبار و اطلاعاتی و اشراف اطلاعاتی به اهداف اطلاعاتی است. حیطه جمع‌آوری بر اساس اهداف موردنظر تعیین می‌شود و با شناخت دقیق هدف، محورهای جمع‌آوری و نیازمندی اطلاعاتی مشخص گردیده و تمام سازوکارهای جمع‌آوری اعم از اتخاذ روش انتخاب منابع متناسب بر اساس آن تعیین می‌گردد.

۵. یافته‌های پژوهش

الف) مؤلفه‌های آموزشی اثرگذار در اشراف اطلاعات نظامی

امروزه عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش را به چهار دسته؛ استاد (آکادمیکی و شخصیتی)، دانشجو (تحصیلی و نگرش شخصیتی)، محتوای درسی (ساختاری و اجرایی)، امکانات و زیرساخت‌ها (زیرساخت سخت، فناوری و علمی) تقسیم می‌کنند. موانع آموزش باکیفیت در آموزش عالی نیز به دودسته درون دانشگاهی (استاد، دانشجو، محتوای درسی و امکانات و زیرساخت‌ها) و فرا دانشگاهی (در سطح خرد و سطح کلان) تفکیک شدند که متناظر با موانع، راهکارهای رفع آن‌ها نیز برای کیفیت‌بخشی به آموزش عالی نظیر بازنگری سیستم ارتقاء اعضای هیئت‌علمی، گسترش ارتباط با مجامع بین‌المللی، باز ساماندهی ارتباط دانشگاه با صنعت، اصلاح فرایند جذب اعضای هیئت‌علمی و غیره تشریح شد (کیخاء، عبداللهی و خردسندی، ۱۳۹۷: ۱۵۱). مراکز آموزشی به‌عنوان مراکزی برای پرورش و آماده‌سازی نیروی انسانی متخصص و کارآمد در جهت پاسخگویی به نیازهای اساسی جامعه در فرایند توسعه کشورها نقش اساسی را بر عهده‌دارند. به همین جهت سرمایه‌گذاری در بخش آموزش عالی، یکی از ارکان مهم توسعه کشورها در ابعاد مختلف به شمار می‌آید. آنچه مشخص است، آموزش جایگاه ویژه‌ای در ارتقا سطح کیفی اشراف اطلاعاتی در سازمان‌های نظامی و اطلاعاتی دارد، ازاین‌جهت لازم است مؤلفه‌های و شخص‌های تأثیرگذار در اثربخش آموزش در این نهادها و سازمان‌ها شناسایی و تبیین شود که در ادامه به مهم‌ترین این مؤلفه‌ها اشاره می‌شود:

۱) نیازسنجی و طراحی آموزش‌های موردنیاز

اولین و اساسی‌ترین گام در تدوین و اجراي برنامه آموزشي، اجراي صحيح و مبتني بر واقعيت فرايند نيازسنجي است. نيازسنجي در حقيقت سنگ زيرين ساختمان آموزش است و هرقدر اين سنگ زيرين بنيانی‌تر و مستحكم‌تر باشد، بناي روي آن محكم‌تر و آسيب‌ناپذير خواهد بود. در قلمرو آموزش، نيازسنجي به‌عنوان يكي از مؤلفه‌های اساسي و ضروري فرايند برنامه‌ريزی در نظر گرفته می‌شود و هركجا كه مسئله تدوين طرح‌ها و اتخاذ مجموعه‌ای از تدابير آموزشي مطرح باشد، از نيازسنجي به‌طور مكرر ياد می‌شود و مبناي منطقي هر برنامه وجود نياز يا مجموعه‌ای از نيازهاست. نيازسنجي درواقع پايه ريز فرايند جمع‌آوری و تحليل اطلاعات است كه بر اساس آن نيازهاي افراد، گروه‌ها، سازمان‌ها و جوامع مورد شناسايي قرار می‌گيرد. هدف‌ها عموماً ريشه در نيازها دارند، ازاين‌رو براي طراحي و اجراي برنامه‌های واقع بينانه و اثربخش ضرورت دارد تا نيازها دقيقاً سنجيده و بر اساس نيازها، اهداف ويژه‌برنامه تدوين شوند و سپس مجموعه اقدامات و وسايلي كه به بهترين وجه نيازها را محقق می‌سازند، پيش‌بينی

شوند. تعیین نیازمندی می‌تواند با رجوع مستقیم به نهادهای اجرایی و یا با رویکرد نگاه به طرح‌ها کلان و همچنین نیازمندی‌های پیش رو در عرصه اطلاعات صورت گیرد.

جدول شماره یک- شاخص‌های مهم در حوزه نیازسنجی آموزشی

شاخص‌های مهم نیازسنجی			
ردیف	عنوان شاخص	ردیف	عنوان شاخص
۱	تعیین نیازمندی‌های آموزشی رده و اولویت‌بندی آنها	٦	تناسب آموزش با اهداف سازمان و رده
۲	استانداردسازی آموزش متناسب با نیازمندی‌ها	۷	طراحی دوره‌ها متناسب با نوع مخاطب و وضعیت تهدیدات و محیط‌های پیش رو
۳	تأمین محتوای موردنیاز	۸	جذب اساتید خبره و متخصص
٤	شناخت آخرین دستاوردهای علمی و تخصصی	۹	تفکیک سطوح آموزشی (راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی)
٥	پیوند با چشم‌اندازها و دکترین‌های سازمانی		

۲) تخصص محوری متناسب با رشد فناوری‌ها

توجه خاصي كه در دهه اخير در جهان به آموزش‌های تخصصی معطوف شده است، حاكي از اين حقيقت است كه اين آموزش‌ها تنها راه تربيت نيروي انساني متخصص و ابزار مهمي در ارتقاء كيفيت خدمات، محصولات و ابداع و نوع آوري است. با توجه به اينكه رشد سريع تكنولوژي، تغييرات و تأثيرات عميقي در مسائل اجتماعي و اقتصادي به دنبال داشته است، اتخاذ روش‌هايی كه هماهنگ‌كننده برنامه‌های آموزشي با توسعه تكنولوژي و تحول و متضمن تأمين نيروي انساني ماهر و متخصص موردنياز آن باشد، اجتناب‌ناپذير است. ملاك و معيار براي انتخاب مواد و موضوعات دوره‌ها، ايجاد مهارت‌ها براي جوابگويي به نيازهاي متنوع مشاغل و روش‌های جديد و نوين كار و آماده ساختن افراد براي احراز شغلي مفيد و انجام كار مناسب و درخور شخصيت انسان است.

جدول شماره دو- شاخص‌های مهم در حوزه تخصص محوری

شاخص‌های مهم تخصص محوری			
ردیف	عنوان شاخص	ردیف	عنوان شاخص
۱	قابلیت محوری	۵	بهره‌گیری از ابزارهای آموزشی تخصصی
۲	برخورداری از اساتید متخصص و خبره	٦	اجرای دوره‌های کارگاهی
۳	برخورداری از محتوای تخصصی	۷	تناسب آموزش با مشاغل و جایگاه‌های تخصصی
٤	شناخت آخرین سامانه‌ها و فناوری‌های نوین	۸	توانایی ایجاد مهارت

۳) متن و محتوای آموزشی

محتوای آموزشی به مجموعه‌ای متشکل از انواع متون درسی، فیلم، صوت، عکس و... گفته می‌شود که یا به‌صورت کتاب و جزوه یا به‌صورت سایت و محتوای اینترنتی و یا به‌صورت لوح‌های فشرده و دی‌وی‌دی‌ها در اختیار کاربران قرارگرفته است. امروزه تولید محتوای آموزشی به یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین فعالیت‌ها دانشگاه‌ها و مراکز علمی تبدیل‌شده است. تیم‌های زیادی در سراسر دنیا وجود دارند که به‌صورت دولتی و یا با استفاده از بودجه‌های شرکتی و حتی شخصی اقدام به تولید محتوای آموزشی می‌کنند تا سطح معلومات افراد را ارتقا دهند. هر محتوای آموزشی با این هدف تولید می‌شود که ارتقادهنده سطح دانش و معلومات افراد باشد. به همین دلیل محتواهای آموزشی برای یادگیری افراد تولید و ارائه می‌شوند. این نوع محتواها باید برای کاربران مفید باشند. محتواهای آموزشی باید بر اساس سطح نیاز کاربران تولیدشده و متناسب با نیاز آن‌ها باشد.

جدول شماره سه- شاخص‌های مهم در حوزه متن و محتوای آموزشی

شاخص‌های مهم متن و محتوای آموزشی			
ردیف	عنوان شاخص	ردیف	عنوان شاخص
۱	تناسب محتوا با نیازمندی رده‌ها	٤	بومی کردن متن و محتوا
۲	به‌روز بودن محتوا	۵	بهره‌گیری از تجربیات
۳	کیفیت دانشی محتوا	٦	تنوع متون و منابع درسی

۴) کاربردی کردن آموزش

در عصر جدید توجه به سرمایه‌گذاری در آموزش‌های کاربردی به‌طور چشم‌گیری افزایش‌یافته است. نقش آموزش‌های کاربردی در توسعه فردی و جمعی برای حل مسائل مرتبط که گریبان تمامی افراد جامعه

و یا یک سازمان را می‌گیرد، اهمیت به سزایی دارد. با سرمایه‌گذاری در آموزش‌های کاربردی و ایجاد مهارت‌ها و تخصص‌های جدید و پرورش افکار و ایده‌های نو می‌توان باعث بهره‌وری در سازمان شد، سرمایه‌گذاری در آموزش‌های کاربردی موضوعی دائمی و کم‌هزینه است که بازدهی بالایی دارد و اثر آن در طولانی‌مدت بیشتر نمود پیدا می‌کند.

اگر به مسائل و مشکلات سازمان و نحوه مدیریت آنها اشراف کامل داشته باشیم تأثیر مدیریت صحیح در دوران آموزش بسیار مشهود است که اگر افرادی آموزش‌دیده را در سازمان داشته باشیم و ایده‌های نو و خلاقانه‌ای ارائه دهند، می‌توان سازمان را از بحران‌های پیش رو نجات داد. تداوم صحیح آموزش‌های کاربردی باعث رشد و پویایی سازمان می‌شود و درنهایت باعث گذر از بحران‌ها و بهره‌وری بیشتر می‌شود. یادگیری مسئله محور در این زمینه اهمیت زیادی دارد. یادگیری مسئله محور، استفاده از یک مسئله را به‌عنوان نقطه شروع یادگیری موردتوجه قرار می‌دهد. چراکه مسئله یکی از مواردی است که فرد در زندگی واقعی با آن روبرو می‌شود. این روش یک روش یادگیرنده محور است. در این شیوه دانش مورد انتظار یادگیرندگان حول مسئله موردنظر سازمان داده می‌شود و یادگیرندگان در یک پروژه گروهی کار می‌کنند طی یادگیری مسئله محور، یادگیرندگان فرصت می‌یابند به تمرین پرداخته، آموخته‌هایشان را به کار ببندند و از مهارت‌های فرایندی حل مسئله، برقراری ارتباط بین شخص، گروه سازی، خودارزیابی، توانایی هماهنگی با تغییر و ... بهره گیرند. بکار بردن مسئله به‌عنوان نقطه تمرکز یادگیری، ایده‌ای است که با الگوی یادگیری مسئله محور حمایت‌شده است؛ بنابراین این الگو، در حین حل کردن یک مسئله اصیل و معنادار ایجاد می‌شود. در حالیکه فرض اصلی روش سنتی آموزش این است که فراگیر ابتدا باید بر محتوا مسلط شوند تا بتوانند آنچه را یاد گرفته‌اند، به کار ببندد (عالی و همکاران، ۱۳۹۷: ۷۸).

جدول شماره چهار- شاخص‌های مهم در حوزه کاربردی کردن آموزش

شاخص‌های مهم در کاربردی بودن آموزش			
ردیف	عنوان شاخص	ردیف	عنوان شاخص
۱	رفع نیازمندی اصلی و فرعی	۵	متناسب بودن آموزش با مشاغل
۲	پاسخگویی به دغدغه‌ها	٦	مهارت پروری
۳	توانایی حل مسئله	۷	افزایش کارایی و بهره‌وری
٤	طراحی دوره بر اساس جدول مشاغل		

۵) مربیان و اساتید خبره

شناخت ویژگی‌های مطلوب یک مدرس اهمیت زیادی دارد و مقدم بر سایر عوامل است. ویژگی‌های فردی، یک استاد از مواردی است که گاهی توانایی علمی او را نیز به‌شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد. آموزش از وظایف اصلی دانشگاه‌هاست و درواقع، استاد مهم‌ترین رکن آن است. آموزش، کلید شکوفا کردن توانایی‌های انسان است و مهم‌ترین نقش متعلق به اساتید است، چراکه تأثیر گسترده و قوی دارند. استاد فضایی را خلق می‌کند که دانشجویان در آن رشد می‌کنند و استعدادهای خود را می‌شناسند که این امر فقط با اتکا به ویژگی‌های مطلوب یک مدرس امکان‌پذیر است. امروزه دیگر این تصور غلط که هر فرد عالمی استاد تصور می‌شود صادق نیست و بسیاری از افراد خبره نمی‌توانند در هنر تدریس موفق باشند. هنوز برای تعیین استاد خوب یک چارچوب مناسب وجود ندارد و در تحقیقات مختلف دانشجویان در ارزشیابی اساتید ویژگی‌های فردی را ارجح‌تر دانسته‌اند شناخت ویژگی‌های یک استاد خوب، اهمیت زیادی دارد چون باعث تسهیل آموزش می‌شود و نقص کتب درسی و کمبود امکانات آموزشی را جبران می‌کند، از طرفی شخصیت مدرس می‌تواند توانایی علمی او را تحت تأثیر قرار دهد.

جدول شماره پنج- شاخص‌های مهم در حوزه کیفیت اساتید و مربیان

شاخص‌های مهم در کیفیت اساتید و مربیان			
ردیف	عنوان شاخص	ردیف	عنوان شاخص
۱	تسلط علمی و سواد درسی	٦	روش تدریس
۲	انضباط فردی و وقت‌شناسی	۷	تشویق و تحریک علمی دانشجویان
۳	چگونگی ارزشیابی کلاسی	۸	میزان دانش‌پژوهی
٤	دسترسی به استاد	۹	مدیریت کلاس
٥	ایجاد انگیزه در اساتید		

۶) فراگیران و دانشجویان

گسترش کمی دانشگاه‌ها، کثرت مؤسسات آموزشی، افزایش تعداد دانشجویان و وجود خیل عظیم دانش‌آموختگان ازجمله چالش‌های هستند که نظام‌های آموزش را در سال‌های اخیر با مشکلات عدیده‌ای مواجه نموده است گسترش کمی نظام آموزش عالی بدون توجه به ظرفیت‌های موجود، سطح و هوش دانشجویان و همچنین بافت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه، کاهش کیفیت نظام آموزش عالی را به دنبال خواهد داشت. (رحمانی و فتحی واجارگاه، ۱۳۸۷). داشتن توانمندی‌های یادگیری و

میزان انگیزه دانشجو نقش مهمی در اثربخشی آموزشی دارد که به نظر می‌رسد کمتر به ظرفیت‌ها و توانایی‌های فردی متقاضیان برای جذب در مراکز آموزشی توجه می‌شود.

جدول شماره شش- شاخص‌های مهم در حوزه فراگیران و دانشجویان

شاخص‌های مهم فراگیران و دانشجویان			
ردیف	عنوان شاخص	ردیف	عنوان شاخص
۱	داشتن انگیزه و علاقه	٤	متعهد و باتقوا
۲	میزان بهره هوشی	٥	انضباط علمی و وقت‌شناسی
۳	کنجکاوی و محقق بودن	٦	روحیه خودباوری

۷) مدیریت آموزش

مدیریت آموزشی، در مقایسه با سایر حیطه‌های مدیریت، به لحاظ تأثیری که جریان و گردش فعالیت‌های آموزشی بر کیفیت فارغ‌التحصیلانی که وارد دوره‌های آموزش مدیریت می‌شوند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. توجه به مدیریت آموزشی دربردارنده دو نتیجه آنی و آتی است. نتیجه آنی، حاصل از مدیریت کسانی است که شرایط و صلاحیت کار در سازمان‌های آموزشی را کسب کرده باشند. بهبود شرایط کار، افزایش رضایت و امنیت شغلی کارکنان، از سوی مدیران جهت هماهنگ ساختن تلاش‌ها، شکل‌دهی به امکانات و منابع موجود و تحقق اهداف سازمان اهمیت دارد. ازاین‌رو تقویت روحیه کارکنان، آمادگی برای شکوفایی، خلاقیت، نوآوری و تحرک کاری کارکنان از رویکردهای آنی مدیریت آموزشی است. ازجمله نتایج آتی، توجه به مدیریت آموزشی، تأثیر به سزایی دارد که مدیران آموزشی می‌توانند در ذهن، شناخت، درک و فهم مدیران دیگری چون مدیران مالی و اداری و ... داشته باشند. برنامه‌ریزی آموزش در مدیریت آموزش نقش بسزایی دارد این فرایند می‌توان نظام آموزشی را مؤثرتر و کارامدتر به اهداف خود برساند.

جدول شماره هفت- شاخص‌های مهم در حوزه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی

شاخص‌های مهم در مدیریت و برنامه‌ریزی آموزش			
ردیف	عنوان شاخص	ردیف	عنوان شاخص
۱	توانمندسازی کادر آموزش	٦	تعیین اهداف و روش دستیابی به آن
۲	داشتن نظام جامع آموزش	۷	نظارت بر عملکردها و ارزیابی
۳	هماهنگی بین منابع و فعالیت‌های آموزشی	۸	توانایی حل مسئله
٤	برنامه‌ریزی آموزشی	۹	اصلاح فرایندهای آموزشی
٥	به‌کارگیری سامانه‌های آموزشی و پشتیبانی مستمر		

ب) مؤلفه‌های مهم و اثرگذار اشراف اطلاعاتی در میزان اثربخشی آموزشی

اطلاعات نظامی برای طرح‌ریزی عملیات درصحنه‌های عملیاتی موردنیاز می‌باشد. هدف اصلی از این نوع اطلاعات؛ جمع‌آوری، شناسایی، موقعیت‌یابی و تحلیل اطلاعات باهدف پشتیبانی از سطح عملیاتی نبرد است که شناسایی نقاط ضعف عملیات عمده‌ی دشمن را نیز در برمی‌گیرد. علاوه بر این، این نوع اطلاعات به تصمیم‌گیری فرمانده برای کاهش خطرات و استفاده مؤثرتر از نیروها، کمک شایانی می‌کند. بدیهی است که در هر بخش از مدار اطلاعاتی، آموزش جایگاه ویژه‌ای دارد و در تبیین، تفهیم و به‌کارگیری هر یک از این اجزاء نقش بسزایی دارد. در ادامه به مهم‌ترین مؤلفه‌ها و شاخص‌های اشراف اطلاعاتی که می‌بایست در آموزش‌های اطلاعاتی مدنظر قرار گیرد پرداخته می‌شود:

۱) هدایت و طرح‌ریزی

هدایت و طرح‌ریزي فرآيندي است عقلاني که تعيين اهداف مطلوب، پيش‌بيني راه‌ها و روش‌هاي رسيدن به اهداف، تعيين منابع و ابزارهاي لازم و ايجاد هماهنگي در فعاليت‌ها را در برمی‌گيرد. طرح‌ریزی و هدایت به‌عنوان اولین مرحله مدار اطلاعاتی، یکی از اقدام‌های اصلی و مهم در عملیات‌های اطلاعاتی است. جایگاه این مرحله به‌گونه‌ای است که به آن مرحله پی‌ریزی و نقشه‌کشی هم می‌گویند. برای یک طرح‌ریزی دقیق یک عملیات اطلاعاتی، باید بتوان دقیق‌ترین اطلاعات را از ویژگی‌های فرد، محیط و موضوع به دست آورد، سپس مبتنی بر ظرفیت‌های دستگاه اطلاعاتی و شرایط حاکم و بازه زمانی، اقدامات اطلاعاتی را طراحی و عملیاتی کرد. در مرحله طرح‌ریزی با استفاده از الزامات تعیین‌شده و قابلیت‌های موجود به‌عنوان دروندادهای اصلی، فهرستی از کمبودهای موجود درزمینه قابلیت که مستلزم راه‌حل هستند و چارچوب زمانی یافتن این راه‌حل‌ها تدوین می‌شود. افزون بر این، اولویت نسبی شکاف‌های شناخته‌شده نیز تعیین می‌شود (CJCSI,2005:29).

امکان استفاده صحیح از امکانات و مقدورات اطلاعاتی موجود در زمان و مکان مناسب (بهره‌گیری از فرصت‌ها) و مهار محدودیت‌های ابزارهای اطلاعات و رفع موانع عملیاتی برای سیستم اطلاعاتی برای دستیابی به اهداف اشراف اطلاعاتی، کارکرد اصلی نظام طرح‌ریزی و هدایت اقدامات اطلاعاتی است. این نظام قادر است، منابع محدود را متناسب با اولویت‌های و نیازمندی‌های اساسی و ضروری اشراف اطلاعاتی، برنامه‌ریزی، هدایت و به‌کارگیری نماید.

جدول شماره هشت- شاخص‌های مهم در حوزه هدایت و طرح‌ریزی اطلاعاتی

شاخص‌های مهم در هدایت و طرح‌ریزی			
ردیف	عنوان شاخص	ردیف	عنوان شاخص
۱	تعیین چشم‌اندازهای بلندمدت و کوتاه‌مدت	٦	تعیین اهداف کلان و جزئی
۲	تعیین نیازمندی اصلی و فرعی	۷	اولویت‌بندی برنامه‌ها و فعالیت‌ها
۳	تعیین عناصر و عوامل اجرایی	۸	تفکیک وظایف و محدوده فعالیت‌ها
٤	تدوین برنامه‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت	۹	تعیین نحوه ارتباطات و تعاملات ستادی و صفی
٥	فرماندهی و کنترل اطلاعاتی		

۲) جمع‌آوری اطلاعاتی

قابلیت گردآوری و کسب اطلاعات موردنیاز، جهت برطرف ساختن نیازهای اطلاعاتی وظیفه اصلی جمع‌آوری است. ازآنجاکه منابع جمع‌آوری سازمانی تنها قادرند تعداد محدودی از نیازمندی‌های اطلاعاتی را برآورده سازند، وظایف منابع جمع‌آوری در سطوح متفاوت نیز تعیین می‌گردد. برای جمع‌آوری مؤثر اطلاعات، نیروهای اطلاعاتی باید از توانمندی‌ها و محدودیت‌های تمامی منابع جمع آوری موجود باخبر باشند، درک صحیحی از فرایند ارزیابی نیازمندی‌ها را داشته باشند و آن دسته از منابع جمع‌آوری را که توانایی نیازمندی‌های عملیاتی را بالا می‌برند را شناسایی کنند. امروزه در محیط‌های رزمی[1]ISR (اطلاعات، مراقبت و شناسایی) بشدت وابسته به اطلاعات هدف و سامانه‌های اطلاعاتی است که از قابلیت‌های حسگر بهره می‌برند (U.S. Army War College, 2006:28).

امروزه سازمان‌های نظامی در عرصه‌های مختلف دریا، زمین، هوا، فضا، سایبری و مجازی و در قالب موضوعات متنوع مراقبت، شناسایی، شبکه‌ها، ارتباطات، تسلیحات، تجهیزات، هواشناسی، اقیانوس‌شناسی، جنگ الکترونیک و... نیازمند کسب جمع‌آوری اخبار و اطلاعات است. موفقیت نیروهای نظامی به‌طور دائم به حوزه اطلاعات وابسته است. تسلط بر حوزه اطلاعات (اشراف و برتری)، برای موفقیت آینده، امری حیاتی است. میزان تسلطی که در قلمرو اطلاعات می‌باشد، مقداری است که بتواند هدایت عملیات بدون مقاومت مؤثر را امکان‌پذیر سازد (DOD Joint publication, 2009).

1.Intelligence, surveillance, and reconnaissance

جدول شماره نه- شاخص‌های مهم در حوزه جمع‌آوری اطلاعات

شاخص‌های مهم در جمع‌آوری اطلاعات			
ردیف	عنوان شاخص	ردیف	عنوان شاخص
۱	کمیت و کیفیت جمع‌آوری آشکار (اوسینت)	۵	کمیت و کیفیت جمع‌آوری پنهان (هیومنت)
۲	کمیت و کیفیت جمع‌آوری سیگنالی و الکترونیک (سیگینت و النیت)	٦	کمیت و کیفیت جمع‌آوری سایبری
۳	کمیت و کیفیت جمع‌آوری رزمی	۷	کمیت و کیفیت جمع‌آوری رسمی
٤	کمیت و کیفیت جمع‌آوری تصویری (ایمینت)		

۳) بررسی و برآورد اطلاعاتی

بررسی و برآورد ازجمله مؤلفه‌های مهم در چرخه اطلاعاتی است که هر سازمان اطلاعاتی برای پاسخگویی شایسته و به‌موقع و نیز پیش‌بینی آینده نیازمند آن است. پیش‌بینی، آینده‌نگری، برآورد، سناریو پردازی، هشدار دهی و مواردی ازاین‌دست که حاکی از نگاه به آینده و رویکردی پیشگیرانه و پیش گویانه دارد، در این مرحله از مدار انجام می‌شود. این پیش‌بینی‌ها نیازمند اطلاعات موثق و دقیق است که از تکمیل مراحل قبل به دست می‌آیند. در این مرحله وضعیت‌های آینده محیط‌های راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی، در قالب برآوردهای اطلاعاتی و سناریوهای محتمل، پیش‌بینی می‌شود. همچنین در این مرحله، نقاط قوت و ضعف، تهدیدها و فرصت‌های نیروهای خودی و دشمن، متناسب با هر موضوع و وضعیتی، باید جهت ارائه به فرماندهان تهیه و ارائه گردد. برای ارائه اطلاعات به‌موقع، دقیق و مرتبط، تلفیق اطلاعات دریافتی از منابع، روش‌ها و سطوح متعدد در تمامی سطوح الزامی است(USAF Doctrine,2007:53).

الزام و بایسته‌های بررسی و تحلیل شامل داده‌ها و اطلاعات، توان تحلیل‌گر و شناخت روش‌های تحلیل است. در بعد فرایندی نیز بایسته‌های آن شامل طرح‌ریزی، پردازش، تجزیه‌وتحلیل و بهره‌دهی و در بعد محیطی شامل: تعامل‌ها و ارتباط‌ها و ذی‌نفعان درون و برون‌سازمانی است. در میان همه این بایسته، همچنان این نقش انسان است که مؤثرترین عامل در عرصه تحلیل اطلاعات است. از این نظر باید خبره‌ترین کارکنان را مأمور انجام تحلیل‌های اطلاعاتی قرارداد. موفقیت و شکست تحلیل گران اطلاعاتی آموزش‌دیده در هنر تحلیل در جنگ‌های امروز به‌ویژه جنگ شبکه محور اغلب به مهیاسازی شرایط تحلیل بستگی دارد. تحلیل گران به داده‌ها متکی هستند؛ بنابراین آن‌ها نیازمند محیطی هستند که

داده‌ها در آن جمع‌آوری‌شده باشد. تحلیل گران همچنین باید شرایط خاصی را به‌منظور جستجو، یافتن و بهره‌برداری از داده‌های موجود در پایگاه داده‌های ایجاد کنند یا شرایط برای بهره‌برداری آن‌ها از پایگاه داده‌ها، فراهم باشد. تحلیل‌گران همچنان باید به وضعیت پردازش و طبقه‌بندی اطلاعات آگاهی داشته باشند. تحلیل‌گر پیشرفته باید محیط دانش را به‌منظور شبکه‌سازی، به اشتراک‌گذاری دانش و ایجاد دانش به‌منظور پاسخ به نیازهای فرماندهی برای تصمیم‌گیری راه‌اندازی و ایجاد کند.

جدول شماره ده- شاخص‌های مهم در حوزه بررسی و برآورد اطلاعاتی

شاخص‌های مهم در بررسی و برآورد اطلاعاتی			
ردیف	**عنوان شاخص**	**ردیف**	**عنوان شاخص**
۱	پردازش و دسته‌بندی داده‌ها	۷	تقاطع گیری و یکپارچه‌سازی اطلاعات
۲	هشدار دهی اطلاعاتی	۸	شناخت سناریوهای تهدیدات
۳	شناخت فرصت‌ها و تهدیدات پیش رو	۹	تهیه اطلس‌های موضوعی
٤	تهیه بانک اهداف	۱۰	طراحی عملیات روانی
٥	تصمیم سازی	۱۱	تصویرسازی و مستندسازی
٦	اشراف بر محیط عملیات	۱۲	شناخت آیین رزم دشمن

۴) تبادل اطلاعاتی و اطلاع‌رسانی

اساس زندگی انسانی در جوامع بشری، بر نظام‌های مشارکتی تقابلی و همکارانه است. در بسیاری از موارد، افراد به‌تنهایی قادر به برآوردن خواست‌ها/نیازهای خویش نیستند. ازاین‌رو، تعامل متقابل و ارتباطات افراد با یکدیگر، به‌عنوان عنصری کلیدی در عرصه مطالعات روانی-اجتماعی همواره مدنظر بوده است (شهسوارانی، ۱۳۹۷: ۵۱). ارتباط فرآیند تبادل دوجانبه اطلاعات با سایر افراد و سازمان‌ها است و اطلاعات هر نوع تفکر یا اندیشه‌ای است که مدیران مایل هستند به‌طور دوجانبه با دیگران مبادله کنند. به‌عبارت‌دیگر ارتباط مهارتی است که به‌واسطه ایجاد رابطه و پذیرش مفهومی مشترک میان دو یا چند نفر یا سازمان شکل می‌گیرد. ارتباطات بخش عظیمی از روند توسعه سازمان‌ها را تشکیل می‌دهند و درواقع گام اول موفقیت هستند.

در دنیای اطلاعات نیز نظریه تبادل نقش عمده‌ای در ترکیب یافته‌های موجود در حوزه ارتباطات و کاربرد آن برای تحلیل و پیش‌بینی نحوه کنشگری‌ها در موقعیت-های مختلف داشته است. در عصر اطلاعات شاهد شکل‌گیری فضایی هستیم که در آن فعالیت‌های گوناگونی از قبیل اطلاع‌رسانی، داده‌ورزی، ارائه خدمات، مدیریت و کنترل و ارتباطات، از طریق سازوکارهای الکترونیکی انجام

می‌پذیرد. بی‌شک یکی دیگر از فواید داشتن ارتباطات، تبادل تجربه‌ها و اطلاعات است. می‌توان به‌راحتی از تجربیات دیگران استفاده کند تا زمان بیشتری را بتواند صرف موضوعات جدید کند و قطعاً احتمال خطا بسیار کمتر می‌شود. امروزه در حوزه اطلاعات نظامی، تقاطع گیری و تبادل اطلاعات از مسیرهای مختلف، نقش مؤثری در تائید اطلاعات، تکمیل، بررسی و تحلیل دقیق و جلوگیری از موازی کاری فعالیت‌های اطلاعاتی دارد. همچنین باعث افزایش میزان رضایت‌مندی در نهادها و رده‌های مرتبط خواهد شد.

ساختار و ابزارهای ارتباطی و مخابراتی در امر تبادل اطلاعاتی بسیار مهم است چراکه برای تبادل و انتشار اطلاعات باید فرمانده‌هان صحنه‌های مختلف را به توانمندی آنی، امن و بادوام که شامل شاخص‌های زیر است، مجهز کند:

انتقال به‌موقع اطلاعات به فرماندهان رده‌های مختلف؛

ایجاد ارتباط ایمن میان تصمیم گیران و فرماندهان؛

ارسال اطلاعات به نیروهای مستقر در خط مقدم و دریافت اطلاعات موردنیاز؛

اطلاعات دریافتی از منابع مختلف حسگرها به‌ویژه در محیط‌های رزمی باید به‌دقت تجزیه‌وتحلیل و به‌سرعت پردازش‌شده و در قالب گزارشی به فرماندهان عملیاتی ارسال شوند(U.K. MoD source,2007:56).

امروزه به دلیل کثرت اطلاعات حاصل از منابع اطلاعاتی و سرعت‌بالای پردازش و نمایش آنها، برای دستیابی به بهترین شکل بهره‌برداری از مزایای اطلاعات، توانمندی‌های برتر در زمینه ترکیب، تحلیل و انتشار اطلاعات موردنیاز است. در این راه، بایستی همواره کیفیت اطلاعات بر کمیت اطلاعات اولویت داشته باشد. اطلاعات برای اینکه مؤثر واقع شود باید پردازش‌شده و به‌عنوان بخش کاملی از تصویر تاکتیکی فرمانده نمایش داده شود. ارائه محصول به کاربر، آخرین مرحله در مدار اطلاعاتی محسوب می‌شود، اما به‌واسطه‌ی سیار بودن مدار، فرآیند با مرحله انتشار به پایان نمی‌رسد. هدف از فرآیند انتشار، فراهم کردن مقدار مناسبی از اطلاعات با طبقه‌بندی مناسب در زمان، مکان و کیفیت موردنیاز است. اولاً نیروهای اطلاعاتی باید اطمینان حاصل کنند که محصول مورداستفاده قرارگرفته باشد. ثانیاً نیروهای اطلاعاتی باید سعی کنند که با جمع‌آوری بازخورد از فرمانده و سایر کاربران محصولات اطلاعاتی، از ناب بودن محصول اطلاعاتی انتشاریافته اطمینان حاصل کنند و اینکه نیازمندی‌های اطلاعاتی موردنیاز فرمانده تأمین‌شده باشد.

جدول شماره یازده- شاخص‌های مهم در حوزه تبادل اطلاعاتی و اطلاع‌رسانی

شاخص‌های مهم در تبادل اطلاعاتی و اطلاع‌رسانی			
ردیف	عنوان شاخص	ردیف	عنوان شاخص
۱	مدیریت یکپارچه اطلاعات	۷	راه‌اندازی مرکز تبادل
۲	امن‌سازی زیرساخت‌ها و مسیرهای ارتباطی	۸	توزیع به‌موقع اطلاعات
۳	ارائه اطلاعات با توجه به ویژگی‌های مخاطبان	۹	ارائه اطلاعات به شیوه‌ای روشن، دقیق و ساده
٤	بازخورد گیری از اطلاعات ارسال‌شده	۱۰	تهیه مستندات (تصویرسازی اطلاعات)
٥	برگزاری نمایشگاه‌های تخصصی	۱۱	برخورداری از مرکز اسنادی و آرشیوی اطلاعات
٦	تهیه گزارش‌های ویژه و نوبه‌ای	۱۲	تبادل اطلاعات با مراکز هم‌عرض، بالادست و پایین‌دست

۶. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

هدف از انجام این پژوهش تبیین مؤلفه‌ها و شاخص‌های اثربخشی آموزش‌های تخصصی در ارتقا اشراف اطلاعاتی در حوزه نظامی بوده است و اهمیت این هدف را می‌توان این‌گونه تبیین کرد که جایگاه اطلاعات و نیروهای متخصص در رسته اطلاعات در نیروی‌های دریایی، زمینی و هوایی هم در زمان جنگ و هم در زمان صلح اهمیت ویژه‌ای دارد و از انتظارات به‌حق فرماندهان و مسئولین ذی‌ربط از نهادهای آموزشی، تربیت و آموزش افسران و محصلان کارآمد، متخصص و آگاه به نیازمندی‌های شغلی و اجرایی رده‌ها است. در حال حاضر یکی از آسیب‌های اساسی در نظام آموزش فعلی، فاصله بین نیازمندی‌های آموزشی و تخصصی رده‌ها با نوع، شیوه و محتوای آموزش در نهادهای آموزشی است که در این پژوهش سعی شده است با بهره‌گیری از نظرات خبرگان و متخصص موضوع در قالب خبرگی جمعی، الگوی مناسب جهت اثربخشی آموزش‌های تخصصی متناسب با نیازمندی‌های رده‌ها در حوزه دفاعی و نظامی تهیه گردد.

ابعاد و مؤلفه‌های شناسایی‌شده در این پژوهش با در برگرفتن دو بعد اصلی با عناوین آموزشی و اشراف اطلاعاتی (نظامی)، تمامی حوزه‌های تأثیرگذار در حوزه اطلاعات شامل حوزه هدف و رسالت آموزشی، تأمین نیازمندی‌های رده‌ها و نیروها، حوزه مدیریت و سازمان‌دهی، حوزه برنامه آموزشی، حوزه مدرسان، حوزه دانشجویان، حوزه امکانات و منابع آموزشی، حوزه‌های پژوهشی نظامی دفاعی و

دشمن‌شناسی را در نظر گرفته است و یافته‌های نهایی پژوهش، اهمیت تعیین و برنامه‌ریزی مدون جهت بهره‌برداری از این شاخص‌ها را بیان می‌دارد.

نوآوری این تحقیق بیش از هر چیز معطوف بر استخراج مؤلفه‌های نوین و کاربردی در حوزه آموزش رسته اطلاعات در جهت ارتقاء اشراف اطلاعاتی است؛ این مطالعه با پرداختن به بعد یادگیری و مؤلفه‌های مرتبط با تخصص محوری و همچنین برجسته ساختن نقش اسناد و نیازمندی‌های سازمانی به‌عنوان عنصری اثرگذار در این حوزه، الگویی کاربردی در اثربخشی آموزش‌های تخصصی در حوزه اشراف اطلاعاتی ترسیم می‌کند که در پایان ارائه می‌گردد.

پیشنهادها اجرایی بر اساس نظر خبرگان و یافته‌های پژوهش این است که با توجه به شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های در نظام آموزش اطلاعات و چگونگی سازوکارهای اجرایی در راستای ارتقای کیفی این نظام می‌توان مواردی همچون تدوین نظام جامع آموزشی متناسب با نیازمندی‌های رده‌ها، جذب صحیح و شایسته اساتید، کارکنان و دانشجویان، برگزاری دوره‌های تخصصی، تمرکز بر مهارت‌آموزی در کنار کسب دانش، تدوین اسناد راهبردی و بلندمدت برای ارتقای کیفیت آموزش و اعمال ارزیابی‌های درونی و بیرونی را در دستور کار نهادهای آموزشی در رسته اطلاعات قرارداد.

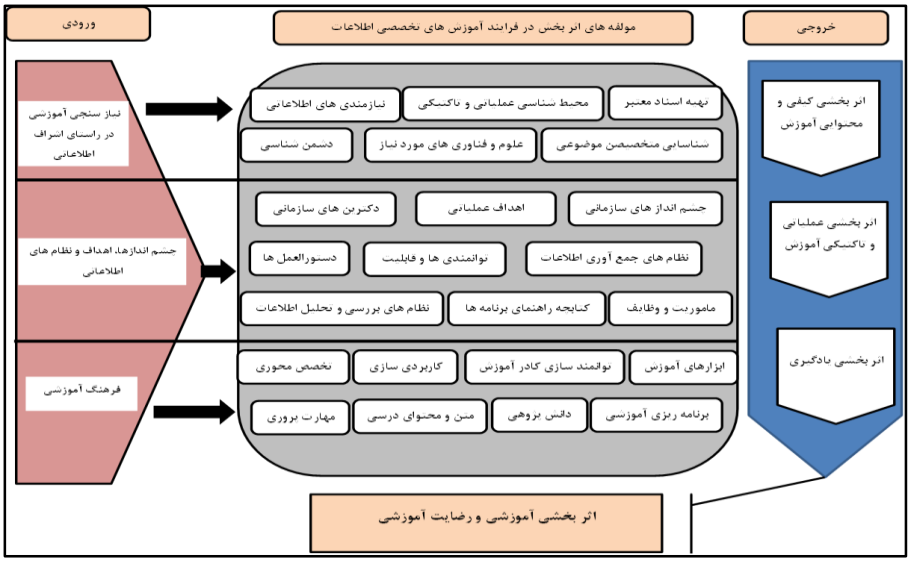

شکل شماره دو- الگوی اثربخشی آموزش‌های تخصصی در ارتقا اشراف اطلاعاتی با تأکید بر حوزه نظامی

منابع و مأخذ

۱. ابطحی، سیدحسین (۱۳۷۳)، آموزش و بهسازی منابع انسانی، تهران: مؤسسه مطالعات و برنامه‌ریزی آموزشی سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران.

۲. بازرگان، عباس (۱۳۸۸)، ارزشیابی آموزشی، مفاهیم، الگوها و فرآیند عملیاتی. تهران: انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

۳. جعفری، احمد (۱۳۹٦)، پایش و تعالی عملکرد: ابزارهای راهبردی ارزیابی، تحلیل و ترکیب پویا، اندیشه اشراف.

٤. جعفری احمد (۱۳۹٤)، مقدماتی از: ارزیابی و تحلیل عملکرد: دوره تربیت مربی مانیتورینگ. تهران انتشارات مرکز مطالعات و پژوهش‌های راهبردی اشراف.

۵. جمشیدیان،هادی (۱۳۸۹) اشراف اطلاعاتی (مجموعه مقالات)، دانشکده و پژوهشکده اطلاعات و امنیت، تهران، چاپ اول.

٦. رشیدی، ایرج و حافظی بیرگانی، مهران (۱۳۸۹)، بررسی رابطه بین سبک رهبری مدیران و تعهد سازمانی کارکنان. فصلنامه توسعه انسانی.

۷. ساعت چی، محمود (۱۳۷۹)، استفاده از تئوری‌های یادگیری در آموزش کارکنان. تهران: مرکز آموزش مدیریت دولتی.

۸. سیف، علی‌اکبر (۱۳۸۴)، اندازه‌گیری، سنجش و ارزشیابی آموزشی. تهران: آگاه.

۹. سیف، علی‌اکبر (۱۳۸۴)، روان‌شناسی پرورشی، روان‌شناسی یادگیری و آموزش، چاپ چهاردهم، تهران: آگاه.

۱۰. شالباف، عذار (۱۳۸۸)، نگاهی به معضلات و الگوی راهبردی ترویج اخلاق در سازمان‌های آموزشی. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری. شماره چهارم.

۱۱. عالی، آمنه و همکاران (۱۳۹۷)، چه موقع یادگیری مسئله محور اثربخش‌تر است: یک فرا تحلیل، فصلنامه رویکردهای نوین آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه اصفهان، سال سیزدهم، شماره دوم.

۱۲. عرب محبی، احمد (۱۳۸۵)، بررسی رابطه آموزش فراگیران رسته انتظامی با اثربخشی عملکرد آنان در کلانتری‌های فاتب. تهران، دانشگاه علوم انتظامی.

۱۳. عباس زادگان، سید محمد و ترک‌زاده، جعفر (۱۳۷۹)، نیازسنجی آموزشی در سازمان‌ها. تهران: شرکت سهامی انتشار.

۱٤. عباسیان، عبدالحسین (۱۳۸۵)، بررسی اثربخشی دوره‌های آموزش شرکت ایران‌خودرو بر اساس مدل کر ک پاتریک. تهران: دانشگاه تربیت‌معلم.

۱۵. عسگریان، مجید (۱۳۹۲). تعیین میزان اثربخشی آموزش دروس پیشگیری دوره درجه‌داری رسته انتظامی آموزشگاه‌های علمی - تخصصی نیروی انتظامی (موردمطالعه، آموزشگاه علمی-تخصصی شهید بهشتی نیروی انتظامی). پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علوم انتظامی.

۱٦. کرک پاتریک (تابستان ۱۳۸۵) تهران: دانشگاه شهید بهشتی.

۱۷. کیخاء، احمد، خردسندی طالسکوه، علی و عبداللهی حسین (۱۳۹۷) شناسایی عوامل مؤثر بر کیفیت‌بخشی آموزش از دیدگاه متخصصان آموزش عالی، فصلنامه مدیریت و برنامه‌ریزی در نظام‌های آموزشی، دوره دوازده، شماره یک.

۱۸. صانعی، مهدی (۱۳۹۱)، اثربخشی آموزش مفاهیم و راهکارها. تهران: معاونت تربیت و آموزش ناجا.

۱۹. محسن پور، بهرام (۱۳۸۵)، مبانی برنامه‌ریزی آموزشی، چاپ پنجم، تهران: انتشارات سمت.

۲۰. میر سپاسی، ناصر (۱۳۸۲)، مدیریت استراتژیک منابع انسانی و روابط کار. تهران: انتشارات میر.

۲۱. مرشدی، مسعود و همکاران (۱۳۹۵)، ارزیابی اثربخشی آموزش‌های تخصصی رشته پیشگیری، فصلنامه انتظام اجتماعی، سال هشتم، شماره سوم.

۲۲. مرشدی، مسعود (۱۳۹۲)، اثربخشی برنامه‌های آموزش تخصصی در تربیت و آموزش پلیس، نشریه مطالعات مدیریت بر آموزش انتظامی، سال ششم، شماره تابستان.

۲۳. محبی، علی و چراغی، علی‌اکبر (۱۳۹۵)، میزان اثربخشی آموزشی دوره آموزش رسته اطلاعات در آموزشگاه‌های علمی – تخصصی، فصلنامه پژوهش‌های دانش انتظامی، سال هیجدهم.

۲٤. میشل ترنس آر (۱۳۸۳)، مردم در سازمان‌ها (زمینه رفتار سازمانی)، حسین شکرمن (مترجم)، تهران، انتشارات رشد.

25. CJCSI 3170.01E (2005): Joint Capabilities Integration and Development System, p. A-5, available from: www.dtic.mil/cjcs_directives/cdata/unlimit/3170_01.pdf, accessed: October 10, 2006.

26. DOD Joint publication 1-02" DOD dictionart of Military and Associated Terms".

27. U.S. Army War College, Information Operations Primer, (2006) Department of Military Strategy, Planning, and Operations, November, AY07 Edition.

28. Irregular Warfare, (2007) USAF Doctrine Document 2-3.

29. U.K. MoD source, (2007) http://www.army.mod.uk/intelligence/role/4217.aspx.

مدل‌های تولید، استخراج و انتشار متن و محتوی (دانش و معرفت) در تربیت حرفه‌ای اطلاعات

ابوالفضل صدقی[1]

چکیده

یک سازمان اطلاعاتی برای تربیت افسر اطلاعاتی توانمند نیازمند متونی است که بتواند دانش و معرفت اطلاعاتی او را بالا ببرد. یک سازمان اطلاعاتی برای اینکه دچار غافلگیری نشده و شکست اطلاعاتی را تجربه نکند نیازمند آموزش دانش اطلاعاتی به‌روز است. برای پاسخ به این نیاز سازمانی چه باید کرد؟ چگونه می‌توان دانش اطلاعاتی تولید کرد؟ در این جهت باید داده‌ها را داده‌کاوی کرده و دانش اطلاعاتی تولید کرد. سؤال بعدی این است چگونه می‌توان داده‌های جمع‌آوری‌شده را داده‌کاوی کرد. داده‌هایی که از طریق مصاحبه، مشاهده و پرسشنامه یا مطالعات کتابخانه‌ای به دست می‌آید را می‌توان از طریق تحلیل اطلاعات و یا الگوسازی و نظریه‌سازی از طریق روش داده بنیاد به دانش اطلاعاتی تبدیل کرد. یکی از نیازهای امروز جامعه اطلاعاتی تجربه نگاری است تجربه‌ها ثبت‌شده اگر به دانش اطلاعاتی تبدیل نشوند ارزش واقعی نمی‌یابند و به‌عنوان متون درسی برای تربیت حرفه‌ای دانشجویان رشته اطلاعات کاربرد واقعی و دانشی نخواهند داشت این مقاله روش تبدیل داده به دانش را معرفی می‌نماید

واژگان کلیدی: الگو (مدل)، داده، داده‌کاوی، دانش اطلاعات

---

۱. مدرس و پژوهشگر، فارغ التحصیل دکتری امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی.

مقدمه

امروزه مأموریت جوامع اطلاعاتی بسیار پیچیده شده است. مهم‌ترین کارکرد نهادهای امنیتی-اطلاعاتی در دوران کنونی، آینده‌نگری، پیش‌بینی و ممانعت از بروز و ظهور و عینیت یافتن بحران‌ها و تهدیدات بالقوه علیه امنیت ملی، ثبات سیاسی و اخلال در نظم اجتماعی است. موفقیت یک سازمان اطلاعاتی برای نیل به اهداف ذکرشده تا حدود زیادی به کارآمدی منابع انسانی آن برمی‌گردد. امروزه مأموران اطلاعاتی برای مدیریت اطلاعات، پشتیبانی از عملیات اطلاعاتی، جمع‌آوری و پردازش و همچنین تحلیل اطلاعات نیازمند دانش اطلاعات هستند. لذا لازم است نیروهای اطلاعاتی دانش اطلاعات خود را به‌روز نمایند. فهم درست اطلاعات و تجزیه‌وتحلیل روند آن می‌تواند سازمان‌های اطلاعاتی را از غافلگیری و شکست اطلاعاتی نجات دهد. بدیهی است با ارتقاء توان پیش‌بینی و آینده‌شناسی، غافلگیری و شکست اطلاعاتی به حداقل خواهد رسید. توان تخصصی سرویس‌های اطلاعاتی در پیش‌بینی، رصد و پایش به‌روز، می‌تواند تهدیدات غافلگیرکننده را مهار سازد. تمام این توان‌های تخصصی از دانش اطلاعاتی کسب می‌گردد و افسر اطلاعاتی را توانمند می‌سازد.

با این توصیف یک سازمان اطلاعاتی برای تربیت افسر اطلاعاتی توانمند نیازمند متونی است که بتواند دانش و معرفت اطلاعاتی او را بالا ببرد و علاوه بر آن بتواند متون اطلاعاتی را مورد تجزیه‌وتحلیل قرار دهد و این ضرورت غیرقابل‌انکاری است که نمی‌توان آن را نادیده گرفت. برای پاسخ‌گویی به این ضرورت مهم اولاً نیازمند تولید دانش اطلاعاتی و در وهله‌ی دوم نیازمند توان تجزیه‌وتحلیل داده‌های اطلاعاتی هستیم. برای پاسخ به این نیاز در این مقاله به دنبال پاسخ‌گویی به این سؤال هستیم:

چگونه می‌توان داده‌های اطلاعاتی تولید و آن را به دانش و معرفت اطلاعاتی تبدیل کرد

برای پاسخ به سؤال اصلی به چند سؤال فرعی نیز پاسخ داده خواهد شد:

داده اطلاعاتی چیست و چگونه تولید می‌شود؟

تجربه نگاری در علوم اطلاعاتی چگونه انجام می‌شود؟

چگونه می‌توان تجارب اخذشده را به دانش اطلاعاتی تبدیل کرد؟

در این مقاله تلاش داریم به این سؤالات پاسخ معتبر و علمی بدهیم. هدف این تحقیق شناخت چگونگی تولید دانش و معرفت اطلاعاتی است. ضرورت این بحث این است که اگر یک سازمان اطلاعاتی در حوزه‌ی پایه علم اطلاعات موفق نباشد و با روش‌شناسی تولید متن اطلاعاتی و نحوه‌ی تجزیه‌وتحلیل آن بیگانه باشد در دیگر حوزه‌های اطلاعات همانند عملیات اطلاعاتی، جمع‌آوری و پردازش، مدیریت اطلاعات و تحلیل اطلاعات با مشکل روبرو خواهد شد و افسر اطلاعاتی فهم کامل و درستی از دانش اطلاعات نخواهد داشت.

۱. تعریف مفاهیم

یکی از مراحل اولیه تحقیق بررسی مفاهیم تحقیق است تا منظور نویسنده از مفاهیم روشن گردد بررسی این مفاهیم به ما کمک می‌کند تا از انبوه تعاریفی که از این مفاهیم وجود دارد مفهوم موردنظر محقق به دست آید و بر اساس آن تعریف اعتبار لازم به دست آید در این تحقیق با مفاهیمی چون "الگو"، " اطلاعات" و " دانش" روبرو هستیم.

۱-۱. الگو

استفاده از الگو از ساده‌ترین تا پیچیده‌ترین مسائل علمی را در برمی‌گیرد، شاید بیشترین استعمال آن در علم مدیریت است تا جایی که در علم مدیریت، راهبردها، طرح، نقشه و الگو راهی برای رسیدن به هدف‌ها در آینده‌اند و رمز موفقیت آن‌ها نیز در طراحی و تدوین درست و اجرای دقیق در عمل است. بی‌شك تعیین‌کننده‌ترین عامل برای کارآمدی راهبردها درك تصویری درست از آینده است.[۱]

الگو یك طرح پیشنهادی است که دریافت ما از دنیای خارج را توضیح می‌دهد، چشم‌اندازی را ارائه می‌کند و راه‌های ساده کردن پیچیدگی‌های آن را نشان می‌دهد، به پژوهشگر می‌گوید چه چیزی مهم است و روند علت و معلولی پدیده‌ها چیست؟ به‌طورکلی می‌توان گفت الگو از مفاهیمی تشکیل‌شده است که در گزاره‌های نظری به کار می‌رود و مستقیم یا غیرمستقیم کانونی برای بررسی‌های تجربی به شمار می‌آید. به‌عبارت‌دیگر عنصر مفهومی یك الگو به محقق نشان می‌دهد که واقعیت از چه متغیرهایی تشکیل‌شده است. باآنکه مفاهیم اساسی می‌باید دارای جنبه تجربی باشند، ولی شیوه و راه عملی مشخصی برای مشاهده مستقیم واقعیت وجود ندارد. در بیشتر موارد، توسعه مفاهیم اساسی جنبه سلیقه‌ای دارد و این مفاهیم عمدتاً بر مبنای سودمندی نظری و نه بر پایه صحت‌وسقم آن‌ها مورد ارزیابی و قضاوت قرار می‌گیرند.

هرچند به نظر بعضی از پژوهشگران بین الگو و مدل تفاوت‌هایی وجود دارد و بعضی دیگر آن را با یک مفهوم می‌سنجند[۲] اما در این گزارش الگو و مدل با یک تعریف و مفهوم در نظر گرفته‌شده است.

---

۱. حسین عصاریان نژاد، (۱۳۸۶)، آینده پژوهی الزامات و الگوها ماهنامه نگرش راهبری، سال هشتم، شماره ۸۵ و ۸۶. ص ۶۶

۲ .تفاوت بین الگو و مدل در پژوهش در:

https://analysisacademy.com/7445/pattern-vs-model.html

۱-۲. داده و دانش

داده به هر آنچه که با مشاهدات جهان واقعی در ارتباط است اطلاق می‌شود و ماهیتی در حال تغییر و پویا دارد و کاملاً جزئی‌نگر است درحالی‌که دانش به آنچه کمتر دقیق است و پایداری بیشتری دارد و در ارتباط با تعمیم یا تجریدهای داده است گفته می‌شود. مباحث حاصل از جدول (۱)، ارزشمند بودن دانش نسبت به داده را بیان می‌کند که ضرورت روش داده‌کاوی را برای کشف دانش آشکار می‌سازد.

طبق تعریف به تکنیک‌های اثربخش کاوش و جستجو در داده‌ها جهت استخراج دانش از آن‌ها داده‌کاوی می‌گویند.[۱]

جدول (۱): تفاوت دانش و داده[۲]

مفهوم	تفاوت
داده	به یک نمونه برمی‌گردد (یک نمونه از افراد، اشیاء و حوادث). ویژگی‌ها را جداگانه توصیف می‌کند. با حجم زیاد در دست رس است (آرشیو و بانک اطلاعاتی). امکان پیش‌بینی را به ما نمی‌دهد
دانش	به دسته یا مجموعه‌های نمونه برمی‌گردد. ساختارها و الگوها و ... را به‌صورت عمومی توصیف می‌کند. اغلب کسب آن مشکل است. قابلیت پیش‌بینی دارد.

با این تعریف داده‌های اطلاعاتی که از روش‌های مختلف جمع‌آوری می‌شوند دانش اطلاعاتی محسوب نمی‌شوند تا زمانی که به کمک روش داده‌کاوی تبدیل به نظریه و الگو شوند. البته در علوم مدیریت دانش و کتابداری بین داده، اطلاعات و دانش تمایز قائل می‌شوند[۳] که در این مقاله تنها به مفهوم داده و دانش اطلاعاتی می‌پردازیم چون هدف از این تحقیق چگونگی دانش اطلاعاتی در سازمان‌های اطلاعاتی است.

---

۱ . محسن رسولیان، ابوالقاسم شرایعی و محمد باقر فتحی گوهرانی، (۱۳۸۷)، نقش داده کاوی بر قواعد انجمنی در مدیریت استراتژیک، فصل نامه ی بصیرت، سال پانزدهم، شماره ی ۳۹ صص، ۷۴-۱۰۰.

2. Devren,J,V.(2002),Amodel of knowledge acquisition that refocuses knowledgemanagement, Journal of knowledge management, Vol.1,pp.18-22

۳ .محمد حسین دیانی، معنای سه مفهوم پرکاربرد داده، اطلاع و دانش، فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی، دوره ۱۴، شماره ۲ - شماره پیاپی ۵۴، تابستان ۱۳۹۰ صفحه ۵-۹

۱-۳. اطلاعات

تعریف اطلاعات از مفاهیم ساده شروع‌شده تا به اطلاعات امنیتی می‌رسد. در تعریف ساده از اطلاعات به کلیه اخبار از افراد، مکان‌ها، اشیاء و رویدادها گفته می‌شود. در فرهنگ لغات اصطلاحات نظامی و رشته‌های وابسته به آن‌که در سال ۲۰۰۱ از سوی پنتاگون به چاپ رسیده است اطلاعات بدین نحو تعریف‌شده است:

فراورده حاصل از جمع‌آوری، پردازش، جمع‌بندی، تحلیل، ارزشیابی و تفسیر اخبار موجود مربوط به کشورها و ممالک خارجی را گویند.

اخبار و دانش مربوط به حریف که از طریق مشاهده، تحقیق، تحلیل یا آگاهی حاصل‌شده باشد.[1]

عده‌ای از محققین متوجه بعد امنیتی اطلاعات شده‌اند و تعریف زیر را از اطلاعات ارائه می‌دهند:

اطلاعات شامل یک دسته از فعالیت‌ها، از برنامه‌ریزی، جمع‌آوری داده‌ها تا تحلیل، تدوین و نشر آن‌ها است که به‌صورت سری و مخفیانه انجام می‌شود و هدف آن حفظ یا افزایش امنیت نسبی از طریق دادن پیش هشدار در خصوص تهدیدات به‌گونه‌ای است که امکان اخذ سیاست‌های لازم پیش گیرانه یا پیشبرد و به‌کارگیری راهبرد عملیات پنهانی را در یک‌زمان کافی به دولت‌مردان و سیاست‌گذاران می‌دهد.[2]

منظور ما از اطلاعات در این تحقیق اطلاعاتی است که به‌منظور دست‌یابی به امنیت و مقابله با تهدیدات به کار گرفته می‌شود.

۲. فرآیند تولید دانش اطلاعاتی

نقش مقوله تولید علم به‌عنوان منبعي استراتژيك در پيشبرد اهداف راهبـردي كشـورها بـر كسي پوشيده نيست و هر كشوري، به‌گونه‌ای سعي دارد از كليه ابزارهـاي سـنتي و مـدرن در اين زمينه بهره‌برداری كند. توليد علم فرايندي است كه در صورت صحيح طي شـدن گام‌های آن، فرصت‌های بی‌شماری براي صاحبان آن ايجاد می‌كند. اهميت اين مسئله به نحوي است كه شاهد رقابت شديد كشورهاي توسعه‌يافته و درحال‌توسعه براي پيشي گرفتن در فضاي علمـي نظام بين‌المللی هستيم.

علم از طريق مطابقت دادن يك نظام رسمی از نمادها با مشاهدات تجربی در جهت توليد گزاره‌های قابل‌تأييد تلاش می‌كنند. علم با گزاره‌های قابل‌تأييد سروكار دارد. گزاره‌ها يا بيانات علمی بايد اين قابليت را داشته باشند كه درست بودن يا نادرست بودن آن‌ها را بتوان به‌طور آشكار نشان داده به‌گونه‌ای كه

---

۱. به نقل ازهادی تاجیک، احسان محمدی منیع، (۱۴۰۰)، تهاجم اطلاعاتی مفاهیم، مبانی و رویکردها، تهران: انتشارات دانشگاه جامع امام حسین (ع)

2 .Gill,Peter,phythian,Mark, (2006), Intelligence in insecure world", wiley publication.

پژوهشگران علاقه‌مند دیگر بتوانند همان آزمایش را تکرار کنند و نتایج مشابه به دست آورند، این اصرار بر قابلیت بررسی علنی گزاره‌ها ویژگی ممتاز علم است.

بر اساس مأموریت سازمان‌های اطلاعاتی، دانش اطلاعاتی تولیدشده است تا مدیران اطلاعاتی را در راهبری و هدایت سازمانی کمک نماید. مدیریت اطلاعات، جمع‌آوری و پردازش اطلاعات، تحلیل اطلاعات، ضداطلاعات، پشتیبانی عملیات اطلاعاتی و دانش‌پایه اطلاعاتی مجموعه‌ای از حوزه‌های راهبردی اطلاعات است که می‌بایست متناسب با هرکدام دانش اطلاعاتی تولید شود.

برای تولید دانش اطلاعات ابتدا باید داده‌ها جمع‌آوری شود سپس این داده‌ها در یک فرآیند داده‌کاوی به دانش اطلاعاتی تبدیل شوند. شکل (۱) این فرآیند را نشان می‌دهد.

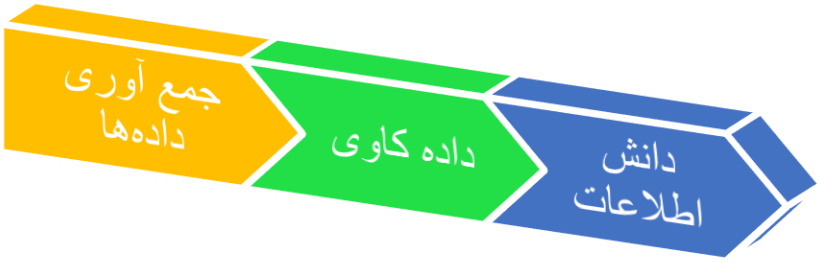

۲-۱.روش‌های دست‌یابی به داده‌ی اطلاعاتی

در فرآیند تولید دانش اطلاعات قبل از همه‌چیز نیازمند داده هستیم تا داده متناسب بادانش اطلاعاتی تولید نشود نمی‌توان به معرفت اطلاعاتی دست‌یافت. مهم‌ترین روش‌های دست‌یابی به داده‌های اطلاعاتی عبارت است از:

استفاده از اطلاعات موجود: گاهی برای انجام تحقیق بایستی از اطلاعات و مدارک موجود استفاده کرد و نیازی به به دست آوردن داده‌های جدید نیست. از مهم‌ترین اشکالات این روش نقص در اطلاعات است. قدیمی و کهنه بودن اطلاعات هم در برخی موارد مطرح می‌گردد.

مشاهده: این روش به دو صورت مشارکتی و غیر مشارکتی انجام می‌پذیرد که درروش مشارکتی شخص مشاهده‌کننده در موضوع مشاهده شرکت دارد و در همان حال مشاهده صورت می‌گیرد. درروش دیگر مشاهده‌گر پدیده مورد مشاهده را بدون آنکه خود دخالتی در آن داشته باشد ملاحظه می‌کند که ممکن است آشکارا و یا به‌صورت مخفیانه ثبت اطلاعات انجام گردد. از مزایای این روش امکان بررسی جزئیات موضوع، امکان آزمایش صحت اطلاعات با وسایل دیگر، کوتاه بودن زمان جمع‌آوری اطلاعات و اعتبار علمی بالای اطلاعات از مزایای این روش است. همچنین این روش برای جمع‌آوری اطلاعات زمینه‌ای مناسب است.

مصاحبه: در این روش به‌صورت حضوری یا غیرحضوری از افراد یا گروهی از آنان پرسش می‌شود. مصاحبه‌ها با توجه به میزان انعطاف‌پذیری و نحوه اجرای آن به مصاحبه‌های باز، نیمه‌باز و بسته تقسیم‌بندی می‌شود.

پرسشنامه: یکی از روش‌های مهم در جمع‌آوری اطلاعات استفاده از پرسشنامه است. دسته‌ای از پرسش‌ها که بر اساس اصولی خاص تدوین گردیده و به‌صورت کتبی به اشخاص ارائه می‌شود. هدف از تهیه پرسشنامه به دست آوردن اطلاعات معین در مورد موضوعی خاص است و امکان مطالعه نمونه‌های بزرگ را فراهم می‌آورد. برای کسب اطلاعات صحیح و قابل‌تعمیم بایستی به کیفیت تنظیم پرسشنامه دقت شود. پرسشنامه‌ها بر اساس نحوه اجرای آن‌ها و نوع سؤالاتشان دسته‌بندی می‌شوند.[۱]

بیش از چهار دهه فعالیت اطلاعاتی در جمهوری اسلامی ایران و با توجه به نیاز جامعه اطلاعاتی به نظر و تجربه کارشناسان و مدیران اطلاعاتی گذشته و حال، تجربه نگاری روش بسیار مناسب جهت تولید دانش محسوب می‌شود. استفاده از تکنیک مصاحبه و پرسشنامه بهترین روش جهت جمع‌آوری داده‌ها و تجارب اطلاعاتی است. قبل از آنکه وارد چگونگی روش داده‌پردازی شویم. اشاره‌ای به روش تجربه نگاری داریم.

الف) تجربه نگاری و فواید آن

تجربه نگاری یعنی نگاشتن تجربه. تجربه در فارسی به آزمودن ترجمه‌شده است. شامل فرآیندی است جهت توسعه و عمق‌بخشی به هرم دانایی و توانمندی دانش سازمانی که از طریق آن، امکان افزایش دانش و آگاهی، یادگیری سازمانی، جلوگیری از اشتباهات و تسهیل در اشتراک دانش فراهم می‌شود و با به‌کارگیری تجربه‌های مرتبط با شغل، مأموریت و وظایف، کیفیت عملکرد سازمانی ارتقا می‌یابد.

ثبت تجربه افسران و مدیران اطلاعاتی به دلایل ذیل دارای اهمیت است:

امکان افزایش دانش اطلاعاتی و یادگیری سازمانی؛

امکان افزایش عملکرد جامعه اطلاعاتی؛

امکان غنی‌سازی دانش بومی اطلاعات؛

امکان به اشتراک‌گذاری دانش اطلاعاتی؛

تجربه نگاری، موجب پرهیز از تکرار اشتباه‌های عملیاتی گذشته می‌شود؛

جلوگیری از حوادث تکراری (بیش از ۷۰ درصد حوادث تکراری می‌باشد)؛

---

۱. پاتریک مک گلین، گاد فری گارنر، (۱۳۸۹)، اصول تجزیه و تحلیل اطلاعات، ترجمه دکتر علی کریم زاده، تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه جامع امام حسین (ع).

ثبت تجربه اطلاعاتی در شرایط دنیای امروز که دانش در هفتاد روز دو برابر می‌شود از اهمیت بیشتری برخوردار است.

با کسب تجارب اطلاعاتی و تدوین آن به متون آموزشی تسهیل در اشتراک دانش بین کل پایگاه‌ها را فراهم می‌سازد از اتلاف زمان و دوباره‌کاری برای کسب تجربه جلوگیری می‌کند. تجربه نگاری بهترین روش جهت دست‌یابی به دانش ضمنی است. دو نوع دانش (Knowledge) داریم یکی دانش صریح و دیگری دانش ضمنی است .در دانش صریح (Explicit)دستورالعمل‌ها، مقررات، قوانین، رویه‌های انجام کار، آئین‌نامه‌ها، شرح جزئیات و... که به‌صورت رسمی در بین افراد سازمان به‌آسانی قابل‌انتقال هستند همه دانش تصریحی به‌حساب می‌آیند. دانش صریح کدگذاری شده و آکادمیک است و سهم به‌کارگیری افراد از این دانش بیست درصد است؛ اما دانش ضمنی(Tacit) به تجربه حاصل می‌شود و از روش برخورد با سوژه به دست می‌آید. امکان دسترسی به این نوع دانش برای همه مقدور نیست و هشتاد درصد توانایی یک مدیر به دانش ضمنی او بازمی‌گردد.[1]

ب) گام‌های تجربه نگاری

برای آنکه بتوانیم تجارب و داده‌های افسران و مدیران اطلاعاتی را ثبت و مستندنماییم نیازمند برداشتن گام‌هایی در این جهت هستیم جدول شماره‌ی (۲) گام‌های تجربه نگاری را شرح می‌دهد.

---

1 .Choo, C. W. (2015) .Working with knowledge: how information professionals help organizations manage what they know, Library Management Vol.21, No.8, pp. 395- 403

جدول شماره (۲) گام‌های تجربه نگاری[۱]

ردیف	گام	شرح
۱	عنوان تجربه	تجربه: توانایی، دانایی و مهارت‌های که در مواجه با یک رخداد و حل مسئله مربوط به آن به‌صورت فردی، گروهی و یا با مشاهده(از طریق تدبیر و تصمیم(در یک مقطع زمانی و مکانی خاص) حاصل گردیده و منتج به نتایج و دستاورد و پیامدهایی شده باشد گفته می‌شود. یک عنوان مشخص برای تجربه انتخاب کنید.
۲	رخداد	رویداد و واقعه‌ای که در جریان انجام مأموریت، اجرای وظیفه و یا ... در زمان و مکان خاص به وقوع پیوسته و برای مشاهده‌کننده، سازمان، اجتماع و یا دیگر افراد مسئله‌ای را به وجود آورده باشد.
۳	مسئله / توصیف موضوع/ بیان مسئله	به مشکل، ناهنجاری، بی‌نظمی و یا فرصت پیش‌آمده گفته می‌شود که در مسیر امور اجرای مأموریت یا انجام وظایف فرد یا سازمان یا جامعه، خلل و موانع ایجاد کرده و یا موجب آسیب‌های اجتماعی، فرهنگی و خانوادگی شده باشد .طوری که برای آن از قبل راهکاری وجود نداشته باشد و لازم است برای رفع و یا مهار آن، تصمیمی گرفته شود و اقدامی انجام گردد، گفته می‌شود .سؤالاتی که برای شناسایی مسئله کمک خواهد کرد: تشریح کنید مشکل یا مسئله‌ای که در سازمان با آن مواجه بوده‌اید، چیست؟ عوامل و شرایطی که موجب به وجود آمدن و بروز مشکل شده کدام است؟ آیا اطلاعات کافی جمع‌آوری‌شده است؟ آیا ابعاد مختلف آن بررسی‌شده است؟ گستردگی موضوع تا چه حد است؟ اگر اقدامی برای حل مشکل نشود، چه پیامدهایی خواهد داشت؟ ضرورت و اهمیت آن چیست؟ تشریح کنید موقعیت زمانی و مکانی مشکلی که با آن مواجه بوده‌اید چه بوده است و نقطهٔ شروع آن از کجاست؟
	تدبیر و تصمیم	فرآیندی ذهنی و رفتاری است که در قالب راهکار برای حل مسئله به‌صورت تدبیر و تصمیم نمود پیداکرده و باعث شده مسئله به‌صورت دائم و یا موقت مهارشده و از پیشرفت و شیوع آن جلوگیری گردد و یا از فرصت پیش‌آمده به نحو احسن بهره‌برداری شود.

---

۱. برای مطالعه بیشتر در این زمینه ن. ک . شهریار مرزبان، جزوه کارگاه تجربه نگاری، در: https://behbood.shiraz.ir/ImageGallery/FCKUploadedImages/file/amoozesh/jozveh/TACHROBEH.pdf

۴	-راه‌حل‌های ارائه‌شده برای حل مسئله -روش یا روش‌های انتخاب راه‌حل	در اینجا لازم است نویسنده، شیوه‌های ارائه‌ی راه‌حل را که فردی یا گروهی است، توصیف کند. راه‌حل‌های ارائه‌شده کدام است؟ چه اقداماتی برای حل مسئله انجام‌شده است؟ از مشاورت چه افرادی استفاده‌شده است؟ آیا به‌قدر کافی به جستجوی راه‌حل‌های متفاوت فکر کرده‌اید؟ در این بخش توصیف کنید کدام راه‌حل را برگزیده‌اید. شیوهٔ تصمیم‌گیری چگونه بوده است؟ چرا این راه‌حل مناسب‌ترین بوده است؟ چگونگی و فرایند اتخاذ این تصمیم را توصیف کنید؟ آیا راه‌حل انتخابی نوآورانه است؟ چرا؟ آیا نتایج و پیامدهای هریک از راه‌حل‌های ارائه‌شده موردبررسی قرارگرفته است؟
۵	اقدامات و نتایج و دستاوردها (توصیف اقدامات انجام‌شده پس از تصمیم‌گیری)	به کلیه اقداماتی گفته می‌شود که در تحقق مسئله و حل مسئله و یا استفاده از فرصت پیش‌آمده توسط فرد یا افراد اجرا گردیده است و مؤید ختم موقت و یا دائم مسئله است و نشان‌دهنده برگشت شرایط به حال طبیعی در اجرای مأموریت و وظایف فردی یا سازمانی و یا برطرف شدن ناهنجاری به وجود آمده از رخداد است. اقدامات انجام‌شده پس از تصمیم‌گیری چه بوده است؟ تقدم و تأخر اقدامات به لحاظ زمان‌بندی چگونه است؟ چه کسانی در این اقدامات سهیم بوده‌اند؟ فهرستی از اقدامات انجام‌شده آماده‌شده است؟
۶	راهکار و پیشنهادات	تأثیرات و یا آموزه‌های حاصل از تجربه که نوشتن دقیق آن خواهد توانست در استفاده بعدی از تجربه و همچنین استفاده در تولید دانش بومی سازمان سودمند بوده و مورد بهره‌برداری قرار گیرد. تغییرات مشاهده‌شده در راستای حل مسئله چیست؟ آثار مثبت و منفی اقدامات کدام است؟ چه نتایجی از اقدامات انجام‌شده به‌دست‌آمده است؟ آیا مشکل حل‌شده است؟ این تجربه را تا چه حد می‌توان در شرایط مشابه به کاربرد؟ چه خطاهایی رخ داد؟ چه پیشنهاداتی برای به کارگیرندهٔ این تجربه دارید؟

ازآنچه در این بخش گفته شد می‌توان نتیجه گرفت که قبل از داده‌کاوی نیازمند جمع‌آوری داده هستیم از روش‌های مختلف می‌توان داده‌ها را جمع‌آوری کرد اما برای سازمان‌های اطلاعاتی و جامعه اطلاعاتی بهترین داده مصاحبه و پرسشنامه است. از طریق مصاحبه و پرسشنامه می‌توان به تجربه نگاری اقدام کرد

بعد از مستندسازی تجارب کارشناسان و مدیران اطلاعاتی، هنوز دانش اطلاعاتی تولید نشده است. برای اینکه بتوانیم داده‌ها را به دانش اطلاعاتی و دانش صریح و ضمنی تبدیل کرد نیاز به داده‌کاوی داریم؛ اما سؤال مهم اینجاست که داده‌کاوی چگونه صورت می‌گیرد؟

۲-۲.روش‌های داده‌کاوی

برای آنکه داده‌های به‌دست‌آمده را تبدیل به دانش صریح یا ضمنی نماییم نیاز به داده‌کاوی و تحلیل داده داریم. تحلیل داده (Data Analysis)، فرایند استخراج، پاک‌سازی، تغییر شکل، مدل‌سازی و تصویرسازی داده‌ها باهدف استخراج اطلاعات مهم و مفیدی است که می‌تواند درنتیجه گیری‌ها و تصمیم‌گیری‌ها مفید باشد. تحلیل داده، یک ابرمجموعه یا فوق‌مجموعه از داده‌کاوی است. تجزیه‌وتحلیل داده‌ها را می‌توان به تحلیل داده‌های اکتشافی، آمار توصیفی و تحلیل داده‌های تأییدی در برنامه‌های آماری تقسیم‌بندی کرد.[۱]

ازآنجاکه داده‌کاوی به معنی استخراج اطلاعات گران‌بها از حجم عظیم داده است نیازمند روش‌هایی برای غنی‌سازی داده هستیم. در این مقاله از میان روش‌های مختلف غنی‌سازی داده، روش تحلیل اطلاعات و داده بنیاد را انتخاب و موردبررسی قرار می‌دهیم. با کمک این دو روش می‌توان داده را تبدیل به دانش اطلاعاتی و امنیتی کرد.

الف) روش تحلیل اطلاعات

تحلیل اطلاعات تبدیل داده‌ها، شواهد یا اخبار به اطلاعات و به‌طور مشخص دانش است. که طی آن داده‌های اولیه ارزیابی‌شده و پس از تعیین صحت‌وسقم و اعتبار سنجی آن، تبدیل به اطلاعات قابل‌اطمینان می‌شود. درعین‌حال، در معنای وسیع‌تر تحلیل اطلاعات به معنای ایجاد روابط میان داده‌های به‌ظاهر پراکنده، ایجاد انسجام و ترکیب میان اطلاعات جمع‌آوری‌شده و کشف معنای تلویحی اطلاعات، به‌منظور تولید دانش و نائل آمدن به موقعیت اشراف اطلاعاتی است.

طبق گفته موسسه رند که یک سازمان تحقیقاتی غیرانتفاعی است: تحلیل اطلاعات عبارت است از فرآیندی که از طریق آن اطلاعات جمع‌آوری‌شده از دشمن به‌منظور پاسخگویی به سؤالات مربوط به عملیات جاری یا به‌منظور پیش‌بینی رفتار آتی مورداستفاده قرار می‌گیرد.[۲]

کانون یا تمرکز فعالیت و تحلیل اطلاعاتی را می‌توان به چهار دسته تقسیم کرد که طبعاً منجر به تولید چهار نوع اطلاعات متفاوت می‌شود:

1.https://hamruyesh.com/what-is-data-analysis-data-mining-vs-data-analysis-gudie/

۲. پاتریک مک گلین، گاد فری گارنر، پیشین، ص ۶.

الف) اطلاعات پایه ب) اطلاعات جاری ج) اطلاعات تخمینی د) اطلاعات هشداردهنده

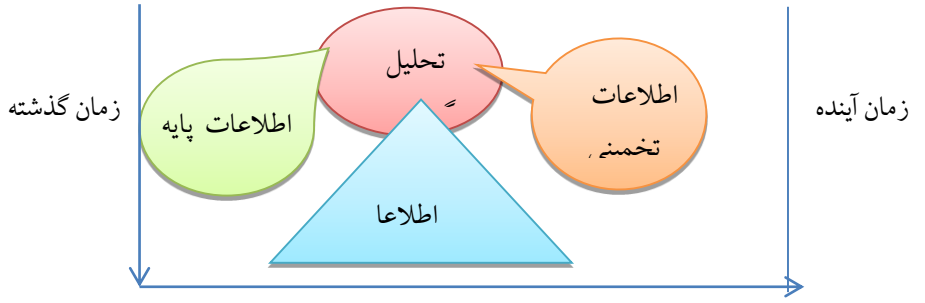

افسران اطلاعاتی به کمک اطلاعات‌پایه و تحلیل اطلاعات جاری، سناریوهای آینده را تخمین زده و هشدارهای لازم را می‌دهند. لذا آینده‌پژوهی و هشدار دهی وظیفه ذاتی سازمان‌های اطلاعاتی است.[1]

برای تحلیل اطلاعات پژوهشگر ابتدا به ارزیابی داده‌ها اقدام می‌کند. برای ارزیابی اطلاعات تحلیلگر باید بین داده‌های ضروری و اطلاعات صرفاً جالب تمایز قائل شود. تحلیل‌گر باید قادر باشد قالب اصلی مسئله را درک کند؛ نظرات مستدل را شکل دهد و بی‌ثباتی، سوگیری یا فقدان انسجام و دقت را در متن تشخیص دهد. تحلیل‌گر باید بتواند از اطلاعات پیش‌زمینه‌ای، شناخت قبلی و سایر منابع برای ارزیابی متن استفاده کند. در ارزیابی اطلاعات، تحلیل‌گر اطلاعاتی باید بتواند بین داده‌ها و مدارک مستدل پیوند برقرار کند یا اینکه بتواند توجیه و استدلال منطقی در جهت صحت داده‌های جمع‌آوری‌شده ارائه کند. بعد از ارزیابی و بررسی اطلاعات نوبت به تجزیه‌وتحلیل اطلاعات می‌رسد. تجزیه‌وتحلیل فرآیندی علمی جهت تبدیل داده به بینش و تصمیم‌گیری بهتر و متعاقب آن اقدامات مناسب است. دو فرآیند کلی را می‌توان برای تجزیه‌وتحلیل در نظر گرفت: تولید بینش از داده و تصمیم‌گیری بر اساس بینش تولیدشده فرآیند تجزیه‌وتحلیل را نشان می‌دهد.

---

۱. مهدی پیروز، (۱۳۹۶)، مجموعه مقالات همایش ملی روش‌های تحلیل اطلاعات: تحلیل اطلاعات و سیاست‌گذاران، ناشر: موسسه چاپ و انتشارات دانشکده پیامبر اکرم (ص).

شکل (۲) فرآیند تجزیه‌وتحلیل اطلاعات

همان‌گونه که در شکل ۲ نشان داده‌شده است، فاصله بین داده تا بینش با تجزیه‌وتحلیل تکمیل می‌گردد و به‌نوعی می‌توان گفت که این موتور تجزیه‌وتحلیل است که با دریافت داده، بینش لازم را تولید می‌نماید.

با توجه به میزان خودکار بودن فرآیند تجزیه‌وتحلیل می‌توان آن را به چهار گروه توصیفی، تشخیصی، پیش‌گویانه و تجویزی تقسیم کرد. شکل ۳، انواع مدل‌های تجزیه‌وتحلیل را نشان می‌دهد.

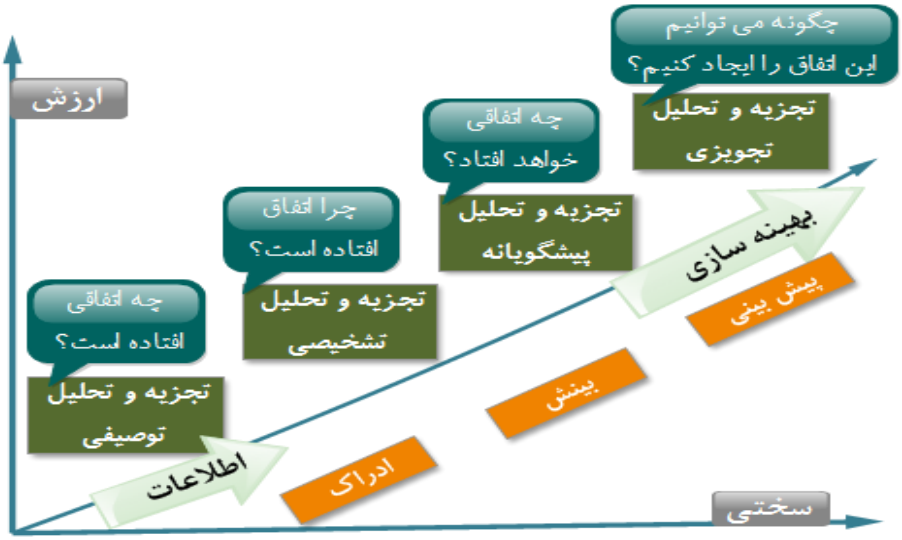

شکل(۳) انواع تجزیه‌وتحلیل اطلاعات[۱]

---

۱. این شکل برگرفته از مدل صعودی گارتنر است برای مطالعه بیشتر در این زمینه نگاه کنید به منابع:

-EMC Education Services. Data Science and Big Data Analytics: Discovering, Analyzing, Visualizing and Presenting Data. Wiley, 2015

Bart Baesens,Analytics in a Big Data World: The Essential Guide to Data Science and its Applications. Wiley, 2014-

Rachel Alt-Simmons,Agile by Design: An Implementation Guide to Analytic Lifecycle Management,Wiley, 2014-

برای فهم بهتر تجزیه تحلیل اطلاعات در جدول شماره سه با توجه به ماهیت و مأموریت هر یک از انواع سطوح تجزیه‌وتحلیل، مثال‌هایی با ماهیت اطلاعاتی و امنیتی آورده شده است. پاسخ به سؤالات فوق به تجزیه‌وتحلیل اطلاعات و بهینه‌سازی داده‌ها کمک می‌کند.

جدول شماره (۳) سؤالات تجزیه‌وتحلیل اطلاعات[۱]

نوع تجزیه‌وتحلیل	سؤالات	مثال
توصیفی	**چه اتفاقی افتاده است؟**	در دهه‌ی گذشته چند اغتشاش خیابانی داشته‌ایم؟ در دهه‌ی گذشته چند اغتشاش را پیش‌بینی کردیم و غافلگیر نشدیم؟ در دهه‌ی گذشته مشروعیت و کارآمدی نظام در بین افکار عمومی تا چه اندازه نزولی یا صعودی بوده است؟
تشخیصی	**چرا این اتفاق افتاد؟**	چرا در اغتشاشات سال ۹۶ و ۹۸ غافلگیر شدیم؟ چرا در اغتشاشات دو سال گذشته تعداد کشته‌شدگان افزایش یافت؟ چرا اغتشاشات سال ۹۶ و ۹۸ طولانی نشد؟
پیش‌گویانه	**چه اتفاقی خواهد افتاد؟**	اگر ارز ترجیحی برداشته شود چه اتفاقی خواهد افتاد؟ اگر بار دیگر ترامپ رئیس‌جمهور آمریکا شود چه اتفاقی خواهد افتاد؟ اگر دولت نتواند تورم را کنترل کند چه اتفاقی خواهد افتاد؟
تجویزی	**چگونه می‌توانیم اغتشاشات را کنترل کنیم؟**	اگر اراذل‌واوباش و گروهک نفاق و سلطنت‌طلب را کنترل کنیم تا چه میزان در کنترل اغتشاشات موفق خواهیم شد؟ اگر کنترل سلاح را در دستور کار قرار دهیم تا چه میزان از تلفات اغتشاشات آینده خواهیم کاست؟ اگر رشد قیمت‌های کالاهای اساسی، کاهش ارزش سهام و قیمت سوخت را کنترل و مدیریت کنیم تا چه اندازه از رشد اغتشاشات بعدی خواهیم کاست؟

از این طریق با تجزیه‌وتحلیل داده‌ها می‌توانیم دانش اطلاعاتی در حوزه‌های جمع‌آوری، پشتیبانی عملیات، برآورد اطلاعات خود و دشمن و دیگر دانش‌های اطلاعاتی را به دست آوریم و درواقع داده را

---

۱. ابوالفضل صدقی، (۱۳۹۹)، گزارش راهبردی روش تجزیه و تحلیل اطلاعات، شماره ی ۳۴، موسسه مطالعات راهبردی پویش،

به بینش و دانش تبدیل کنیم. علاوه بر این از طریق تجزیه‌وتحلیل اطلاعات می‌توانیم اقدام به آینده‌پژوهی نیز نماییم.

آینده‌پژوهان با اقدامات زیر آینده را شناخته و بر اساس آن هشدار دهی می‌نمایند.

- دیده‌باني؛
- روند پژوهی؛
- سناریو نگاری؛
- طراحي ره‌نگاشت.

آینده‌پژوهی علاوه بر شناخت آینده هنر شکل دادن به آینده به آن شکلی که آینده را می‌خواهیم نیز دارد. سازمان‌های اطلاعاتی موفق سازمان‌هایی هستند که در رابطه با تهدیدهای متنوع سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، نظامی و امنیتی در سطوح داخلی و خارجی تخمین اطلاعاتی داشته باشند. بدیهی است که بایستی این تخمین‌ها با رویکرد آینده نگرانه و بر مبنای اصول علمی صورت بگیرد. راهبردهای تخمین اطلاعات به ما کمک می‌کند تخمینی علمی از رویدادها و داده‌های ارزیابی‌شده داشته باشیم.[1] درواقع بعد از ثبت و مسند سازی داده‌ها از طریق دیدبانی با روند پژوهی و تحلیل اطلاعات سناریو نگاری و طراحی ره نگاشت می‌نماییم. سناریوها و ره نگاشت‌ها همان دانش اطلاعاتی هستند که از داده‌کاوی داده‌ها به‌دست‌آمده‌اند.

ب)روش داده بنیاد (گراندد تئوری)[2]

روش نظریه‌پردازی داده بنیاد از رایج‌ترین روش‌هایی است که در چهار دهه اخیر مورد استقبال گسترده محققان علوم انسانی و اجتماعی قرارگرفته است. استفاده از این روش نه مخصوص پیروان رویکرد کنش متقابل در جامعه‌شناسی است و نه مخصوص پراگماتیسم در فلسفه است و نه اساساً اختصاصی به جامعه‌شناسی دارد. بلکه در همه علوم انسانی و تحقیقات کیفی و بر اساس همه رویکردهای موجود در علوم انسانی و علوم اجتماعی و فلسفه قابل‌استفاده است. داده‌هایی که از طریق مصاحبه و پرسشنامه به‌دست‌آمده‌اند را می‌توان از روش داده بنیاد به نظریه یا الگو تبدیل کرد که در اینجا به‌اختصار و مفید به آن می‌پردازیم.

---

۱. عبدالرحیم پدرام، سلمان زالی، (۱۳۹۴)، فرآیند سناریونویسی در موضوعات راهبردی، موسسه افق آینده پژوهی راهبردی.

2.Grounded theory

۱. ابزارهای گردآوری داده‌ها

درروش داده بنیاد مي‌توان از طریق مشاهده و مصاحبه به گردآوری اقدام کرد. مصاحبه می‌تواند برای مستندسازی تجارب بکار گرفته شود. این روش به‌صورت چهره به چهره، گروهی، تلفنی و اینترنتی در کسب اطلاعات موردنیاز مؤثر واقع می‌شود.[۱] انواع مصاحبه عبارت‌اند از:

مصاحبه ساختارمند: در این مصاحبه از همه مصاحبه‌شوندگان، مجموعه سؤالات از پیش تعیین‌شده‌ای پرسیده می‌شود. در این مصاحبه از طریق مقایسه پاسخ‌های داده‌شده به سؤالات می‌توان اطلاعات مفیدی درباره‌ی پدیده موردنظر به دست می‌آید.

مصاحبه نیمه ساختارمند: مصاحبه نیمه ساختارمند بر پایه تعدادی پرسش که از قبل تعیین‌شده دست‌کم موضوعاتی که مصاحبه‌کننده باید در خصوص آن‌ها بپرسد انجام مي‌شود تمامی این پرسش‌ها به نحوی برای هر یک از مصاحبه‌شوندگان به شکلی نظام‌مند مطرح می‌شوند اما دست مصاحبه‌گر باز است تا فراتر از پرسش‌هایی که در اختیار دارد برود و درباره بعضی پاسخ‌ها خواهان توضیح بیشتر شود یا پرسش‌هایی که جنبه تکمیلی دارند مطرح کند

مصاحبه بدون ساختار: در اینجا مصاحبه‌گر، تنها فهرستی از عناوین و موضوعات که به آن راهنمای مصاحبه نیز گفته می‌شود در اختیار دارد در مصاحبه بدون ساختار پرسش‌ها به‌صورت غیررسمی مطرح می‌شود و انعطاف‌پذیری زیادی در نحوه‌ی پرسش و پاسخ طرفین برای کسب اطلاعات موردنظر مشاهده می‌شود. این مصاحبه زمان‌بر است ولی به دلیل باز بودن سؤالات امکان دست‌یابی به اطلاعات مفید و ارزشمند در طول مصاحبه نسبت به سایر روش‌ها بیشتر است.[۲]

۲. داده‌کاوی درروش داده بنیاد

ازآنجاکه هدف داده بنیاد رسیدن به الگو یا طراحی یک نظریه جدید است جستجو برای یافتن الگوها به‌طور نظام‌مند صورت می‌گیرد. تحلیل داده‌ها با ارجاع به جملات و عبارات کلیدی در مصاحبه انجام می‌گیرد و عبارات و مضامین کلیدی کدگذاری می‌شوند. نظریه‌پردازی داده بنیان مبتنی بر سه نوع کدگذاری باز، محوری و انتخابی است.

---

۱ .حیدر علی هومن، (۱۳۸۵)، راهنمایی عملی پژوهش کیفی، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی (سمت) چاپ اول. ص،۱۲۴

۲. محمد رضا ذوالفقاریان، میثم لطیفی، (۱۳۹۰)، نظریه پردازی داده بنیاد با Nvivo8، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق ع، صص،۳۱-۳۲.

کدگذاری آزاد (باز): کدگذاری، روند تجزیه‌وتحلیل داده‌هاست. کدگذاری باز بخشی از فرایند تحلیل داده‌هاست که به خردکردن، مقایسه سازی، نام‌گذاری، مفهوم‌پردازی و مقوله‌بندی داده‌ها می‌پردازد. طی کدگذاری باز، داده‌ها به بخش‌های مجزا خردشده و برای به دست آوردن مشابهت‌ها و تفاوت‌هایشان موردبررسی قرار می‌گیرند.

کدگذاری محوری: کدگذاری محوری مرحله دوم تجزیه‌وتحلیل در نظریه‌پردازی زمینه بنیان است. هدف این مرحله برقراری رابطه بین مقوله‌های تولیدشده در مرحله کدگذاری باز است. این کدگذاری، به این دلیل محوری نامیده شده که کدگذاری حول محور یک مقوله تحقق می‌یابد. در این مرحله پژوهشگر یکی از مقولات را به‌عنوان مقوله محوری انتخاب کرده، آن را تحت عنوان پدیده محوری در مرکز فرایند، مورد کاوش قرار داده و ارتباط سایر مقولات را با آن مشخص می‌کند.

کدگذاری انتخابی: پدیده موردنظر، ایده و فکر محوری، حادثه، اتفاق یا واقعه‌ای است که جریان کنش‌ها و واکنش‌ها به‌سوی آن رهنمون می‌شوند تا آن را اداره، کنترل و یا به آن پاسخ دهند. پدیده محوری با این سؤال اصلی همراه است که داده‌ها به چه چیزی دلالت می‌کنند؟ مقوله محوری ایده (انگاره، تصور) یا پدیده‌ای است که اساس و محور قرارگیرد، است. این مقوله همان عنوانی (نام یا برچسب مفهومی) است که برای چارچوب یا طرح به وجود آمده در نظر گرفته می‌شود. مقوله‌ای که به‌عنوان مقوله محوری انتخاب می‌شود باید به‌قدر کافی انتزاعی بوده و بتوان سایر مقولات اصلی را به آن ربط داد.[1]

درکدگذاری‌باز، مقوله‌ها و مضامین اصلی پیرامون پدیده موردمطالعه شناسایی می‌شوند. در کدگذاری، مقوله‌ها به‌طور نظام‌مند بهبودیافته و با زیر مقوله‌ها پیوند داده می‌شوند. درنهایت از طریق، کدگذاری گزینشی، الگوی پارادایمی پژوهش ارائه می‌شود. یک مدل پارادایمی شامل موارد زیر است:

- شرایط علی
- شرایط زمینه‌ای
- شرایط مداخله‌گر
- راهبردها
- پیامدها

---

1. Strauss,A and Corbin,J.(1990),"Basics of qualitve research: Gronded Theory procedures and techniqhes",London:sage.

۳. نمونه‌ای از کدگذاری درروش داده بنیاد[1]

برای اینکه مفاهیم کدگذاری و مقوله‌بندی ذکرشده بهتر درک و فهم شوند یک نمونه که فرآیند کدگذاری را طی کرده است را مثال می‌زنیم. سؤالی که مطرح‌شده این است که الگوی تحول در علوم امنیتی از سکولار به شریعتمدار چیست؟ برای طراحی الگو از روش داده بنیاد به روش ذیل عمل شده است.

ابتدا با تعدادی از کارشناسان علوم امنیتی و تحول در علوم انسانی مصاحبه صورت گرفت. در فرایند مصاحبه و تجزیه‌وتحلیل آن ذکر چند نکته پیرامون علائم اختصاری استفاده‌شده در تحلیل مصاحبه‌ها ضروری است:

P: مخفف کلمه Point که نشان‌دهنده نکته کلیدی است.

A,B,C,…. J: بیانگر هر یک از موردهای مصاحبه است.

جدول شماره ۴: نمایشگر مصاحبه‌شوندگان

مصاحبه‌شونده	نمایشگر	مصاحبه‌شونده	نمایشگر
آیت‌الله عبدالله جوادی آملی	A	حجت‌الاسلام دکتر عبدالحسین خسرو پناه	B
دکتر علی‌رضا صدرا	G	حجت‌الاسلام دکتر حسن علی‌اکبری	I
دکتر حسین عصاریان نژاد	K	دکتر محمد جبار پور	R
دکتر سیامک ره پیک	H	دکتر محمدحسین علی پور	L
دکتر نجف لک‌زایی	E	دکتر سیامک باقری	M
دکتر اصغر افتخاری	F	دکتر رشید جعفرپور	N
دکتر نورالله قیصری	J	دکتر محمدعلی رمضانی فرانی	S
دکتر میثم شیروانی	C		

---

۱. این نمونه برگرفته از پایان نامه دکتری ابوالفضل صدقی تحت عنوان الگوی تحول در علوم انسان (حوزه ی راهبردی) با تاکید بر علوم امنیتی است که با راهنمایی آقای دکتر اصغر افتخاری در سال ۱۳۹۵ در دانشگاه عالی دفاع ملی دفاع شده است.

جدول شماره‌ی (۵): مرحله اول کدگذاری (کدگذاری باز) تحلیل دیدگاه‌های مصاحبه‌شوندگان

نشانگر	نکات کلیدی	کدگذاری باز (گزاره مفهومی)
AP1	محدود کردن دین به نقل و خارج ساختن عقل از حریم معرفت دینی منجر به توهم تعارض عقل و دین گردید.	جایگاه عقل در معرفت‌شناسي توحیدی
AP2	نگرش افقی به علم و طبیعت انگاری تمام هستی و گسستن دانش‌ها از یکدیگر و به‌خصوص از فلسفه و جهان‌بینی الهی، پندار تعارض علم و دین را موجب گشت. اگر به توان این دو پندار حاکم بر دین‌شناسي و علوم موجود را رفع کرد، راه برای تولید علم دینی و اسلامی سازی علوم هموار خواهد شد	نقش هستی‌شناسي، جهان‌بيني و فلسفه در تولید علم دینی
AP3	ایده اسلامی کردن علوم درنتیجه آشتی دادن علم با دین و رفع غفلت از جایگاه عقل در هندسه معرفت دینی و برطرف کردن بیگانگی و فاصله‌اي که به نادرست میان علم و دین برقرارشده حاصل مي‌آید، نه آنکه از روش تجربی دست برداشته و سازوکار کاملاً جدید و بدیعی برای علوم طبیعی پیشنهاد شود	نقش عقل و روش تجربی در تولید علم دینی
AP4	دین مجموعه‌اي از عقاید، اخلاق، قوانین فقهی و حقوقی است که از ناحیه خداوند برای هدایت و رستگاری بشر تعیین‌شده است؛ و این مصنوع و مجعول خداست	ابعاد مبانی معرفت‌شناسي مکتب توحیدی

جدول شماره ۶: مرحله دوم کدگذاری (کدگذاری محوری) تحلیل مصاحبه‌ها

ردیف	مؤلفه	نشانگر مفهوم‌ها
۱	معرفت عقلی (عقل تجربی، عقل نیمه تجریدی، عقل تجریدی)	AP1-AP3-AP12-AP13
۲	هستی‌شناسي توحیدی (علت فاعلی- علت غایی)	AP2-AP8-AP9-AP10-AP15
۳	مبانی معرفت‌شناسي توحیدی (باورها، اخلاق، حقوق)	AP4
٤	مبانی معرفت‌شناسي توحیدی (عدالت و محبت)	AP17
٥	معرفت وحیانی	AP5-AP6-AP7-AP13
٦	معرفت نقلی	AP6-AP7-AP13
۷	معرفت شهودی (عقل ناب)	AP12
۸	روش فقهی- اجتهادی	AP14-AP11
۹	انسان متعالیه	AP17-AP16
۱۰	روش تفسیر قرآن	AP14

همان‌طور که مشاهده کردیم در کدگذاری محوری ویژگی‌های یک مقوله و ابعاد آن مشخص گردید و تا حدود زیادی مقوله‌های هم‌شکل و هم‌طراز تجمیع گردیدند تا در کدگذاری انتخابی بتوانیم به ابعاد اصلی آن را متصل کنیم. در کدگذاری محوری به‌کرات مقوله‌ها در داده‌ها ظاهر شدند این بدان معناست که در همه یا تقریباً همه موارد نشانه‌هایي وجود دارند که به آن مفهوم اشاره مي‌کنند. از مجموع مقوله‌های انتزاع شده و تجمیع شده در کدگذاری محوری چهار محور کلیدی انسان‌شناسی، هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و روش‌شناسی بر آن تأکید شد.

اگر در کدگذاري باز، تحلیلگر به پدید آوردن مقوله‌ها و ویژگي‌هاي آن‌ها مي‌پردازد و سپس مي‌کوشد تا مشخص کند که چگونه مقوله‌ها در طول بعدهاي تعیین‌شده تغییر مي‌کنند. در کدگذاري محوري، مقوله‌ها به‌طور نظام‌مند بهبودیافته و با زیر مقوله‌ها پیوند داده مي‌شوند. بااینکه حال، این‌ها هنوز

مقوله‌هاي اصلي نيستند كه درنهايت براي تشكيل يك آرايش نظري بزرگ‌تر يكپارچه شوند، به‌طوری‌که نتایج تحقیق، شکل نظریه پیدا کنند کدگذاری انتخابی فرآیند یکپارچه‌سازی و بهبود مقوله‌هاست[۱] به‌عبارت‌ديگر، كدگذاري انتخابي، يافته‌هاي مراحل كدگذاري قبلي را گرفته، مقوله محوري را انتخاب مي‌كند، به شكلي نظام‌مند آن را به ديگر مقوله‌ها ربط مي‌دهد. از مقوله‌های به‌دست‌آمده در کدگذاری باز و محوری به ابعاد، مؤلفه‌ها، شاخص‌های اصلی و شاخص‌های امنیتی دست‌یافتیم که در کدگذاری انتخابی ذیل پنج مقوله محوری انسان متعالیه، هستی‌شناسی توحیدی، معرفت وحیانی، تفسیرگرایی استعلایی و مبانی معرفتی در اسلام، مقوله‌ها به شکل نظام‌مند مرتبط می‌شوند در کدگذاری انتخابی شرایط علی و تأثیرگذار بر مقوله‌های محوری معین می‌شوند و آنگاه راهبردها و پیامدها مشخص می‌شوند مؤلفه‌ها و شاخص‌ها در این مرحله تا حداکثر امکان تعدیل و خالص‌شده و از همپوشانی حداقلی برخوردار است درنهایت این فرایند منجر به نمایان شدن یک بسته الگویی منتج از کدگذاری انتخابی می‌گردد. این بسته می‌تواند در ارائه الگوی راهبردی سودمند افتد.

---

۱ .حسن دانایی فرد، سید مجتبی امامی، (۱۳۸۶)، استراتژی‌های پژوهش کیفی: تاملی بر نظریه پردازی داده بنیاد،» اندیشه مدیریت، سال اول، شماره دوم، ص،۸۶.

شکل (٤)، مدل حاصل از نظریه مبنایی یا داده بنیاد است...

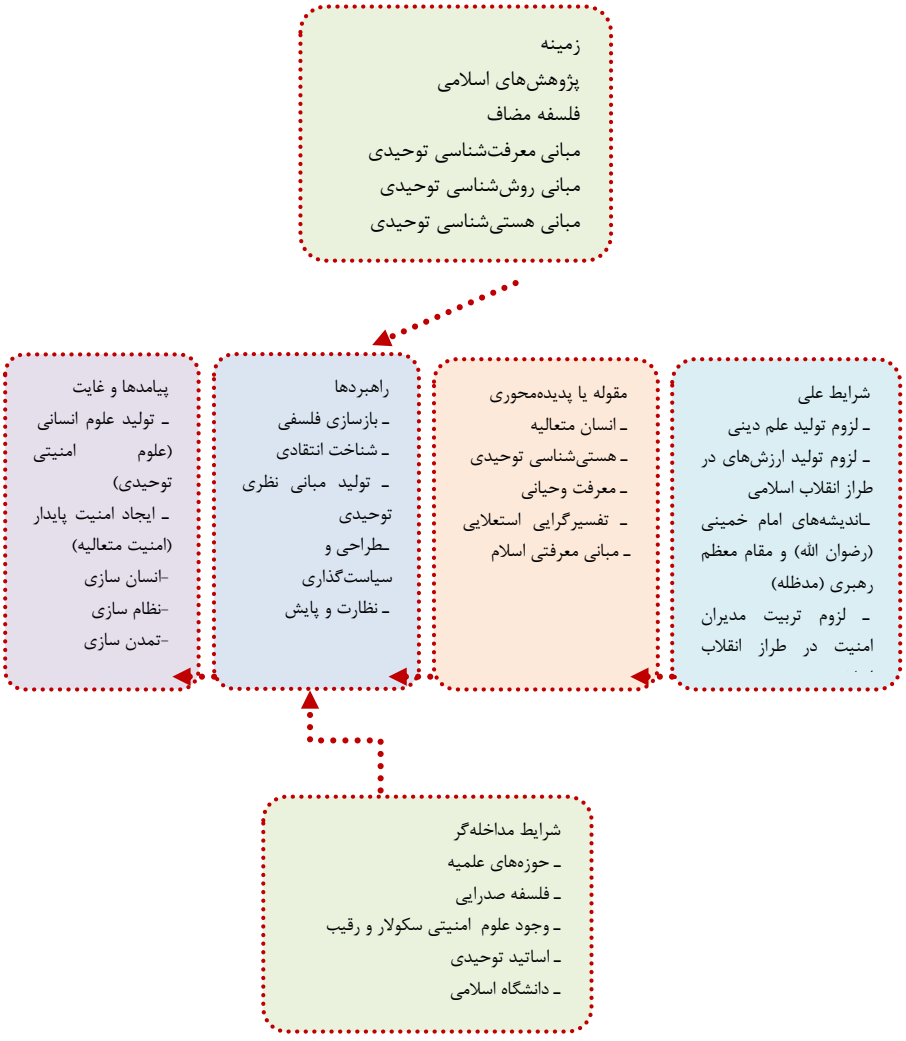

آنچه در پایان سه مرحله کدگذاری می‌توان جمع‌بندی کرد این است که با مشاهده جداول ظهور مؤلفه‌ها از گزاره‌های مفهومی مشخص گردید در همان مصاحبه‌های ابتدایی محورهای کلیدی به اشباع نظری رسید و تا پایان ۱۵ مصاحبه محورهای کلیدی به‌کرات مورد تأیید و تأکید قرار گرفت؛ اما تولید مؤلفه‌ها و شاخص‌های جدید ادامه یافت (تولید ٤٣٦ مؤلفه و شاخص) بعضی از اساتید که تخصص تحول در علوم انسانی داشتند بیشتر مؤلفه‌های هستی‌شناسي، معرفت‌شناسي، انسان‌شناسي و روش‌شناسي در جهت تحول در علوم انسانی تولید مي‌کردند و اساتید با تخصص امنیتی بر شاخص‌های

امنیتی تأکید بیشتر داشتند. در حوزه منابع معرفت‌شناسي، روش‌شناسي و انسان‌شناسي در همان ده مصاحبه اول اشباع نظری صورت گرفت ولی در ادامه مواردی جدید از مؤلفه‌های مبانی معرفت‌شناسي تولید گردید که تا مصاحبه پانزدهم ادامه یافت که هر چه به مصاحبه‌های پایانی نزدیک مي‌شدیم مؤلفه‌ها کاهش و تکراری مي‌شدند لذا تا مصاحبه پانزدهم اشباع نظری در تولید مؤلفه‌ها و شاخص‌های امنیتی حاصل گردید که دلیلی برای ادامه مصاحبه‌ها وجود نداشت آنچه از مؤلفه‌ها در ادبیات تحقیق تولید گردید با مؤلفه‌ها و شاخص‌های امنیتی تولیدشده در مصاحبه‌ها ترکیب گردیده (بعضی از مؤلفه‌ها در مصاحبه و ادبیات تحقیق مشترک بود) و الگوی نهایی تحول در علوم امنیتی را شکل داد.

از طریق این نمونه مطالعاتی نشان دادیم که چگونه می‌توان داده‌هایی که از طریق مصاحبه به‌دست‌آمده را با داده‌کاوی تبدیل به الگو و معرفت امنیتی کرد. همین روش را می‌توانیم در مطالعات اطلاعاتی به‌کارگیریم و تجارب کسب‌شده از طریق مصاحبه را تبدیل به دانش اطلاعاتی نماییم البته روش‌های دیگری برای تبدیل داده به دانش اطلاعاتی وجود دارد که در این مقاله به همین دو مورد (تحلیل اطلاعات و روش داده بنیاد) اکتفا می‌کنیم.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در سال‌های اخیر مدیریت دانش به یک موضوع مهم و حیاتی تبدیل‌شده است. جوامع علمی و اطلاعاتی هر دو بر این باورند که سازمان‌ها باقدرت دانش می‌توانند برتری‌های بلندمدت خود را در عرصه‌های رقابتی حفظ کنند و دانشمندان در تحقیقات خود یافته‌اند که مدیریت دانش برخلاف مدیریت‌های دیگر زودگذر نیست بلکه اثرات ماندگاری دارد. شرایط و فضای رقابتی سازمان‌ها بیش‌ازپیش پیچیده و به‌سرعت در حال تغییر است. به‌گونه‌ای که سرعت تغییر در بیشتر سازمان‌ها به‌مراتب بیشتر از سرعت توان پاسخگویی و تطبیق آن‌هاست. تغییرات مستمر دانش نیز وضعیت عدم تعادل جدیدی را برای سازمان‌ها به وجود آورده است. در این میان تنها سازمان‌هایی می‌توانند به حیات خود ادامه دهند که بتوانند مزیت رقابتی خود را حفظ نمایند به نظر اندیشمندان این عرصه حفظ مزیت رقابتی و بقاء سازمان به کمک مدیریت دانش امکان‌پذیر است. به‌نحوی‌که بتوان به‌طور مستمر به خلق دانش‌های نو در سازمان پرداخت.

سازمان‌ها و جامعه اطلاعاتی برای آنکه به اهداف اطلاعاتی خود دست یابند و بتوانند مأموریت‌های خود را با موفقیت انجام دهند و دچار غافلگیری اطلاعاتی نشده و شکست اطلاعاتی را تجربه نکنند نیازمند دانش اطلاعات هستند؛ اما سؤال مهم این است که چگونه می‌توان دانش اطلاعاتی را تولید کرد؟

در این تحقیق دیدیم که به داده‌های اطلاعاتی نمی‌توان برچسب دانش اطلاعاتی زد. داده‌ها نیازمند غنی‌سازی و داده‌کاوی هستند. جمع‌آوری اطلاعات انبوه اگر با تحلیل اطلاعات همراه نباشد تشخیص، پیشگویی و تجویز امکان‌پذیر نخواهد بود. تحلیل اطلاعات فهم ما از اطلاعات را بالابرده و به داده‌های ما نظم داده و قابل‌تعمیم می‌نماید. دانش اطلاعاتی با تحلیل اطلاعات نظام می‌یابد و تبدیل به دانش قاعده مند می‌شود.

مسیر دیگر برای تولید دانش تبدیل داده‌ها به الگو و مدل است. روش گراندت تئوری یا داده بنیاد این ویژگی را دارد که می‌تواند داده‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه را به الگو و نظریه تبدیل کند. يك الگو چيزي است که ساخته می‌شود تا براي ساختن نمونه‌های دیگر سرمشق قرار گیرد؛ و دانش اطلاعاتی که با الگو ساخته‌وپرداخته می‌شود قابل‌استفاده برای تمام کارشناسان و مدیران جامعه اطلاعاتی است.

منابع

الف) منابع فارسی

۱. حسین عصاریان نژاد، (۱۳۸٦)، آینده‌پژوهی الزامات و الگوها ماهنامه نگرش راهبری، سال هشتم، شماره ۸۵ و ۸٦.

۲. محسن رسولیان، ابوالقاسم شرایعی و محمدباقر فتحی گوهرانی، (۱۳۸۷)، نقش داده‌کاوی بر قواعد انجمنی در مدیریت استراتژیک، فصل‌نامه‌ی بصیرت، سال پانزدهم، شماره‌ی ۳۹.

۳. محمدحسین دیانی، معنای سه مفهوم پرکاربرد داده، اطلاع و دانش، فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، دوره ۱٤، شماره ۲ – شماره پیاپی ٥٤، تابستان ۱۳۹۰ صفحه ٥-۹.

٤. به نقل ازهادی تاجیک، احسان محمدی منیع، (۱٤۰۰)، تهاجم اطلاعاتی مفاهیم، مبانی و رویکردها، تهران: انتشارات دانشگاه جامع امام حسین (ع).

٥. پاتریک مک گلین، گاد فری گارنر، (۱۳۸۹)، اصول تجزیه‌وتحلیل اطلاعات، ترجمه دکتر علی کریم زاده، تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه جامع امام حسین (ع).

٦. مهدی پیروز، (۱۳۹٦)، مجموعه مقالات همایش ملی روش‌های تحلیل اطلاعات: تحلیل اطلاعات و سیاست‌گذاران، ناشر: موسسه چاپ و انتشارات دانشکده پیامبر اکرم(ص).

۷. ابوالفضل صدقی، (۱۳۹۹)، گزارش راهبردی روش تجزیه‌وتحلیل اطلاعات، موسسه مطالعات راهبردی پویش.

۸. عبدالرحیم پدرام، سلمان زالی، (۱۳۹٤)، فرآیند سناریونویسی در موضوعات راهبردی، موسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی.

۹. حیدر علی هومن، (۱۳۸٥)، راهنمایی عملی پژوهش کیفی، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی (سمت) چاپ اول.

۱۰. محمدرضا ذوالفقاریان، میثم لطیفی، (۱۳۹۰)، نظریه‌پردازی داده بنیاد با Nvivo8، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).

۱۱. پایان‌نامه دکتری تهدیدات امنیت ملی، ابوالفضل صدقی، (۱۳۹٥)، الگوی تحول در علوم انسان (حوزه‌ی راهبردی) با تأکید بر علوم امنیتی»، باراهنمایی دکتر اصغر افتخاری، دانشگاه عالی دفاع ملی

ب) منابع لاتین

1.Devren,J,V.(2002),Amodel of knowledge acquisition that refocuses knowledgemanagement, Journal of knowledge management, Vol.1
2. Gill,Peter,phythian,Mark, (2006), Intelligence in insecure world", wiley publication.
3.Choo, C. W. (2015).Working with knowledge: how information professionals help organizations manage what they know, Library Management Vol.21, No.8.
4. EMC Education Services. Data Science and Big Data Analytics: Discovering, Analyzing, Visualizing and Presenting Data. Wiley, 2015
5. Bart Baesens,Analytics in a Big Data World: The Essential Guide to Data Science and its Applications. Wiley, 2014
Rachel Alt-Simmons,Agile by Design: An Implementation Guide to Analytic Lifecycle Management,Wiley, 2014.
6. Strauss,A and Corbin,J.(1990),"Basics of qualitve research: Gronded Theory procedures and techniqhes",London:sage

7. www. https://analysisacademy.com/7445/pattern-vs-model.html
8.https://behbood.shiraz.ir/ImageGallery/FCKUploadedImages/file/amoozesh/jozveh/TACHROBEH.pdf
9.https://hamruyesh.com/what-is-data-analysis-data-mining-vs-data-analysis-gudie/

الگوی اطلاعاتی عصر تهدیدات ترکیبی در بیانیه گام دوم انقلاب

محسن نویدی[1]

چکیده

الگوی انقلاب اسلامی موجب شد تا استکبارجهانی رفتاری خصمانه علیه جمهوری اسلامی ایران در پیش بگیرد. شیوه تقابل در عصر کنونی تهدیدات ترکیبی است که نیازمند تدوین سیاست‌های نوین می باشد. در این راستا، کانون توجه دشمنان متوجه ابعاد اصلی پیشرفت انقلاب بوده و سرمایه اجتماعی را هدف قرار گرفته است. بنابراین یانیه گام دوم نقشه راه روشنی مبتنی بر امید واقع بینانه و خوش بینی مومنانه است که در پی انتقال هوشمندانه میراث عظیم انقلاب به نسل جدید و تعیین الگو و شناخت نسبت به ظرفیت‌ها و تهدیدات است تا این حرکت عظیم الهی را به تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای ظهور دولت کریمه و ولایت عظمای مهدوی(عج) متصل کند. این پژوهش با استفاده از روش تحلیل محتوای متن محور از طریق مطالعه اسنادی و بازخوردهای بیانیه به دنبال پاسخ این سوال بوده است که الگوی سیاست‌های اطلاعاتی در بیانیه گام دوم انقلاب در عصر تهدیدات ترکیبی چگونه و در چه ابعادی مطرح شده است؟ این پژوهش با محوریت گام دوم انقلاب اسلامی، به دنبال شناخت محورهای تهدیدات ترکیبیدشمن و تعیین الگوی اطلاعاتی است. یافته‌ها نشان می دهد، تهدیدات ترکیبی، ابعاد تهدید، سیاست راهبردی و آسیب محیطی جنگ ترکیبی در بیانیه گام دوم انقلاب، الگوی تهاجمی را در حوزه اطلاعات ارائه شده است. الگوی مدنظر مبتنی بر دو بخش سازوکارهای خنثی سازی سلطه گری قدرت‌های انحصارگر و سازوکار تغییر چالش‌ها(عملیات پیش دستانه) می باشد که نقش مهمی در تقابل با تهدیدات ترکیبی ایفا می کند.

واژگان کلیدی: الگوی اطلاعاتی، بیانیه گام دوم انقلاب، سیا ست خنثی سازی، سیاست عملیات پیش دستانه

---

۱ . مدرس دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع).

مقدمه و بیان مسئله

انقلاب اسلامی ایران در حالی چهار دهه از دوران با برکت خود را با بحران‌ها و وضعیت‌های متعدد گذرانده که در دهه پنجم از سوی مقام معظم رهبری بیانیه گام دوم انقلاب مطرح شد. این بیانیه تکیه بر شناخت مزیت‌های کلیدی و الزمات جهش در چله دوم انقلاب، است و در این خصوص معظم له ضمن تجویز راهبردهای اساسی، با تصریح به الزامات درونی و حفظ ساحت بیرونی، تحولات عمیق و گسترده ای را نوید می دهد. این بیانیه در بهمن ماه ۱۳۹۷ در دو چارچوب دستاوردهای کلان نظام و ثمرات راهبردی تدوین گردید. اهمیت این بیانیه برای نهادهای اطلاعاتی، وجود تهدیدات ترکیبی علیه انقلاب اسلامی و وجود شاخص‌های متعدد چگونگی تقابل با وضعیت پیش آمده در متن اصلی بیانیه می باشد. افزایش روند ارتباطات و وابستگی‌های متقابل و تکثر بازیگران، جامعه بین المللی را به سمت وضعیت‌های پیچیده هدایت کرده و لازم است ساختارهای حکمرانی نوین با الگوهای نوین و سیاست‌های مشخص زیست نمایند. بنابراین مسئله بازیابی سیاست‌های در نهادهای اطلاعاتی ازجمله ضرورت‌های عصر کنونی است که در تعیین الگوی آن و اجرایی شدن آن تحقیقات و پژوهش‌های کاربردی نیاز است.

اهمیت

تحقیق حاضر از آن حیث که به احصاء تاثیر بیانیه گام دوم بر مهم‌ترین سیاست‌های اطلاعاتی در دوره تهدیدات ترکیبی می‌پردازد، داراي اهمیت کاربردي است. ضمنا بدلیل برجسته نمودن ابعاد فرهنگی، اقتصادی و امنیتي جنگ ترکیبی، داراي اهمیت نظري نیز می‌باشد.

ضرورت

عدم انجام این نوع تحقیقات می‌تواند غفلت مسؤلین اطلاعاتی از ارائه راهبردهای نوین در دوره جدید از تهدیدات ترکیبی دشمن علیه ج.ا.ایران را درپی داشته باشد که در نهایت به دلیل ایجاد بحران‌های تصمیم گیری و تصمیم سازی ناشی از برآورده نشدن نیازمندی‌های نوین، امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران به مخاطره می‌افتد.

محدودیت‌های تحقیق

پژوهش‌های مرتبط با نهادهای اطلاعاتی همواره دارای بخش محرمانگی بوده است. در این تحقیق که بخشی از آن بر مبانی پژوهش یکی از نهادهای اطلاعاتی برای دریافت نقشه راه از بیانیه گام دوم انقلاب بوده، شرایط بسیار سختی در ارائه ادبیات عبارت‌ها و تحفظ اطلاعاتی وجود داشته است.

سوالات تحقیق

پژوهش حاضر تلاشی برای پاسخ دادن به سوالات زیر است:

سوال اصلی

الگوی اطلاعاتی بیانیه گام دوم انقلاب در عصر تهدیدات ترکیبی چگونه و در چه ابعادی مطرح شده است؟

۱.مبانی نظری

۱-۱. مفهوم جنگ(تهاجم) ترکیبی[1]

جنگ ترکیبی، شامل عواملی است که از راهکنش‌ها(تکنیک‌ها) و آرایش‌های نظامی گرفته تا حمله‌های نظامی و غیرنظامی را در بر می گیرد(رضاخواه،۱۳۹۴: ۱۲۸). اصطلاح «جنگ ترکیبی» که اولین بار توسط رابرت جی واکر توسط فرانک‌هافمن به کار رفت، اولین بار در سال ۲۰۰۷ وارد ادبیات شد و برای توصیف تکنیک‌های مورد استفاده حزب الله در تهاجم لبنان در سال ۲۰۰۶ بکار رفت. از نظر شکلی مانند جنگ‌های متعارف است، سرنوشت جنگ در جنگ‌های ترکیبی کنونی در صحنه جنگ مشخص نمی شود، بلکه در صحنه نبرد نابرابری تعیین می گردد که از سه صحنه نبرد مردم منطقه، مردم کشور اعزام کننده نیرو و مردم در جامعه بین الملل تشکیل شده است(McCuen,2008: 109). این نوع از جنگ، شیوه جدیدی از اعمال قدرت برای کسب منافع در عرصه روابط بین الملل با ترکیبی از ابزارهای متعارف، نامنظم و ناهمگون نه تنها توسط دولت‌ها بلکه بازیگران غیردولتی را هم در بر می گیرد. مولفه‌های تهاجم ترکیبی شامل سیاسی، اطلاعاتی، نظامی، اقتصادی، روانی و شناختی با هدف ایجاد بی ثباتی در کشور هدف هست. در این تهاجم، نیروهای منظم و نامنظم قابل توجهی به طور همزمان تحت فرماندهی واحی، رزم می کنند(Huber,2014:45).

---

1. Hybrid Warfaer& Hybrid Invasion

مؤلفه‌های جنگ هیبریدی؛ کنفرانس امنیتی مونیخ
Source: Munich Security Report , 2015: 35

شکل ۱. مولفه‌های جنگ ترکیبی برگرفته از کنفرانس امنیتی مونیخ ۲۱۰۵ (پورحسن،۱۳۹۶: ۳۱).

۱-۲. بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی[۱]

در بررسی انقلاب‌ها، نظریه پردازان به دنبال یافتن دلایل شکل گیری یک انقلاب و شناخت دقیق آن هستند که از وقوع آن در آینده جلوگیری کنند. اما بیانیه گام دوم انقلاب را به عنوان یک پدیده مثبت، امری واقعی، حرکتی مستمر و عمومی می داند. در واقع راه علاج و حرکت رو به رشد مردم و حتی بشریت راه همین صیرورت و در مسیر استمرار انقلاب مورد تاکید نظریه گام دوم انقلاب است. براین اساس بیانیه در چهلمین سالگرد انقلاب اسلامی ۵۷، و به دنبال تهدیدات ترکیبی دشمنان در سراشیبی سقوط نشان دادن انقلاب، صادر شد. در این بیانیه برای استمرار انقلاب اسلامی به تبیین دستاوردهای آن با هدف «جهاد بزرگ برای ساختن ایرانی اسلامی» سیاست‌هایی را ارائه می دهد.

۱-۳. الگوی تهاجمی پژوهش

انچه که در بیانیه گام دوم به عنوان مسائل پیش روی انقلاب و استفاده دشمن از آن نام برده شد، نیازمند سازوکارهای تهاجمی خنثی سازی تهدیدات مرکب و عملیات پیش دستانه برای تغییر چالش ایجاد شده از سوی حریف می باشد. این سازوکار می تواند از سوی نهادهای اطلاعاتی- امنیتی، نظامی، دستگاه‌های اجرایی خدمات رسان و حاکمیتی بکار گرفته شود. در این پژوهش تمرکز بر نهادهای

---

۱. بیانه گام دوم انقلاب به مناسبت چهل سالگی انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن ۱۳۹۷، از سوی مقام معظم رهبری(مدظله العالی) در هفت محور(دستاوردهای انقلاب) اعلام شد.

اطلاعاتی است. در فرایندهای شناختی که مفاهیمی ذهنی و دارای پیچیدگی فراوان می باشند، مدل مفهومی بیانی عینی از پدیده‌های تحت بررسی است. از آنجایی که ساخت مدل‌های معتبر براساس دستورالعمل‌های مدل سازی بر یک مدل مفهومی مبتنی است، تحقیق حاضر نیز بر یک مدل مفهومی براساس مفروضات و نظریات اولیه مبتنی است که در شکل شماره۲ نشان داده شده است. با توجه به پژوهش موردنظر، در بیانیه گام دوم انقلاب، تهدیدات بصورت ترکیبی شامل بکارگیری همزمان سه نوع تهدید نرم، نیمه سخت و سخت توسط دشمنان می باشد که محورهای هرکدام احصاء شده است و اینکه نهاداطلاعاتی چگونه می تواند با این تهدیدات ترکیبی تقابل اطلاعاتی داشته باشد، راهبرد تهاجمی(ترکیبی و اطلاعاتی) مهمترین گزاره دریافتی از سند مذکور است.

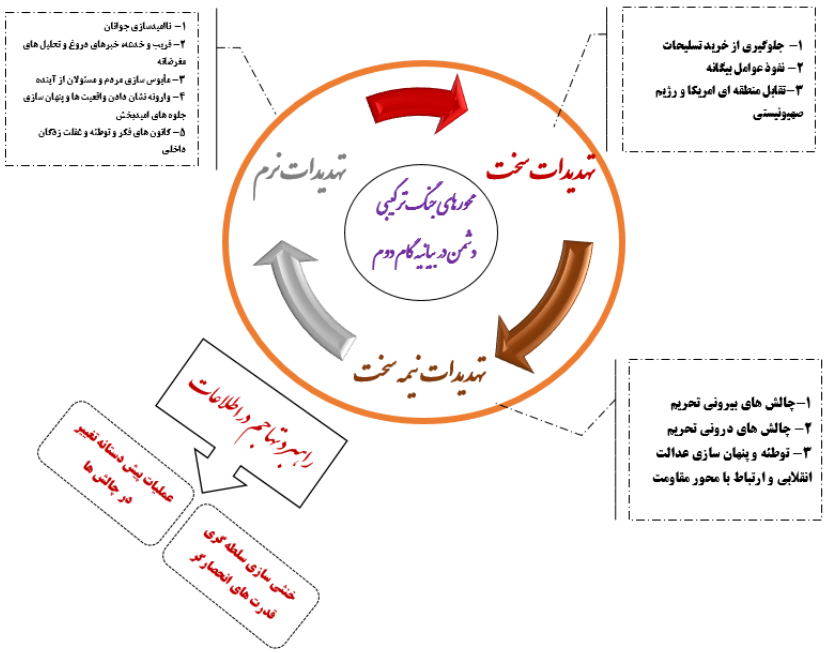

شکل ۲. نگاشت الگوی اطلاعاتی در بیانیه گام دوم انقلاب

۲.پیشینهٔ تحقیق

کتب و مقالاتی چشمگیر طی پنج سال اخیر با موضوع بیانیه گام دوم، نقش و رسالت سازمان‌ها و نهادها با رهیافت‌های متعدد نوشته شده است. تفاوت پژوهش فوق با مطالب تدوین شده قبلی(جدول شماره۱) در بکارگیری محرمانه بیانیه توسط نهادهای اطلاعاتی است.

جدول ۱. پیشینه پژوهش

عنوان پژوهش	نویسنده	مهمترین یافته و تمرکز تحقیق
بررسی و تبیین تهدیدات ترکیبی استکبار جهانی در گام دوم انقلاب اسلامی	باقر سلیمانی ۱۴۰۰	امنیت یکی از پایه‌های اساسی هفت محور بیانیه است. در محیط ناأمن مطمئن، تدوین تاکتیک، توسعه عملیاتی و راهبرد نیروهای مسلح در جنگ آینده و تکامل اندیشه‌های نظامی و فن آوری است. روش تحلیلی و توصیفی است که به ماهیت جنگ ترکیبی استکبار مبتنی بر بیانیه پرداخته است و ثابت می کند رهبری نظام تاکید بر وجود جنگ ترکیبی دشمن و تهدیدات ترکیبی را داشته است. در ۸ مولفه جنگ ترکیبی آنرا ثابت می کند
بررسی مصادیق فریبکاری دشمن در سلطه بر جهان اسلام و انقلاب با محوریت بیانیه گام دوم انقلاب	ابوذر رجبی ۹۹	تبیین بهره گیری دشمن از حربه‌هایی مانند فریبکاری، دروغ پردازی برای سلطه پذیری جهان اسلام و ابعاد مختلف آن هدف اصلی تحقیق است. رویکرد ۴۰ ساله دشمن در قبال انقلاب اسلامی بحث شده است.
بررسی حربه‌ها و مصادیق فریبکاری دشمن در سلطه بر جهان اسلام در ۴۰ سال اول انقلاب با محوریت بیانیه گام دوم انقلاب	ابوذر رجبی ۹۹	تبیین بهره گیری دشمن از عنصر فریبکاری، برای سلطه پذیری در جهان اسلام هدف اصلی مقاله است. از روش توصیفی تحلیلی و با رویکرد اسنادی استفاده دشمن از حربه غیراخلاقی فریبکاری را در مواجهه با انقلاب اسلامی بیان کرده و مسئولیت‌ها انقلاب(دستگاه‌ها) را تشریح کرده است.

معرفی مؤلفه‌ها و ابزارهای تهاجم ترکیبی آمریکا علیه ج.ا.ایران	وحیدریاضی و همکاران ۹۹	هدف اصلی مقاله پاسخ به این سئوال است شناسایی مؤلفه‌ها و ابزارهای تهاجم ترکیبی آمریکا علیه ج.ا.ایران است. با بهره گیری از روش گردآوری داده‌ها به صورت کتابخانه ای و میدانی با ابزارهای تعیینی این دو روش و همچنین با استفاده از روش توصیفی تحلیلی سعی در تعیین ۸ مؤلفه‌ها و ابزارهای تهاجم ترکیبی شامل مؤلفهٔ روانی، اطلاعاتی، اقتصادی، دیپلماسی-سیاسی، سایبری، نیروهای نظامی، نیروهای ویژه، درگیری‌های داخلی داشته است.
الگوی حکمرانی در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی	حاجیه فرجاد ۹۹	مولفه‌های مدیریت جهادی، استفاده از ظرفیت‌های طبیعی و انسانی، مردم سالاری، جامعه سازی و تمدن سازی نوین اسلامی، عدالت، اقتصاد مردمی، ضدیت بافساد، تاکید بر معنویت، ثبات و امنیت تمرکز اصلی است برای شیوه حکمرانی نوین و خوب
رسالت صداوسیما در تهاجم نرم با محوریت بیانیه گام دوم	محسن شاکری نژاد ۹۸	به دنبال تعیین نقش و رسالت دانشگاه صدا و سیما به عنوان اصلی ترین تأمین کننده نیروی انسانی این سازمان در مواجهه با تهاجم نرم دشمنان انقلاب است .نوع تحقیق، از حیث گردآوری اطلاعات، اسنادی و کتابخانه ای بوده و داده‌ها با استفاده از روش مصاحبه عمیق جمع آوری شده است. در این مقاله به رویکرد دانشگاه صدا و سیما در مقوله تهاجم نرم و تربیت افسران جوان تهاجم نرم با محوریت گام دوم انقلاب پرداخته شده است.

۳.روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از حیث موضوع، کاربردی است. برای گردآوری و تحلیل داده‌ها نیز از روش تحلیل محتوای متن محور استفاده شده و جامعه و آماری شامل کل متن سند بیانیه گام دوم انقلاب می باشد. در این بیانیه واژه تهاجم و مشتقات آن استفاده گردیده و جامعه نمونه نیز تمام شمار انتخاب شده است. در روش تحلیل متن محور بیانیه مؤلفه‌های تهاجمی بی ثبات سازی و نفوذ ادراکی(۵ مؤلفه) از منابع مرجع احصاء و براساس آنها، واژه‌های مرتبط (۵۶ واژه) از متن بیانیه استخراج شده، و در نهایت جملاتی که واژه‌ها(۱۵ متن) در آن‌ها هستند مشخص و موردتحلیل در جدول معنایی قرارمی گیرند.

۴.یافته‌های پژوهش و تحلیل

۴-۱. یافته‌های توصیفی

بررسی توصیفی اسنادی در پژوهش نشان می دهد که با استخراج مولفه‌های(سازوکارها) تهاجمی، واژه‌های مرتبط با آن در متن بیانیه گام دوم انقلاب هم مشخص شده است. سپس تحلیل معنایی آن واژه‌ها در ادامه می آید. بنابراین مولفه‌های شناسایی شده در قالب این دو محور ترکیبی و اطلاعاتی تقسیم بندی می شوند.

٤-۱-۱. استخراج مولفه‌های تهاجمی از منابع مرجع شامل:

روانی و شناختی، اقتصادی، دیپلماسی-سیاسی، اطلاعاتی، نظامی متعارف می باشد که براساس آخرین متون اسنادی و تحقیقاتی استخراج شده است(ریاضی،۱۳۹۹).

۴-۱-۲. استخراج واژه‌های مرتبط با مؤلفه‌های تهاجمی از متن بیانیه گام دوم برابر جدول (۲) که منظور موارد شش گانه ای است که واژگان مرتبط در متن بیانیه وجود داشته و جملات دارای بار تهاجمی است.

جدول۲. استخراج واژه‌های مرتبط با مؤلفه‌های جنگ ترکیبی از متن بیانیه

ردیف	مولفه جنگ ترکیبی	واژگان مرتبط در متن بیانیه
۱	روانی و شناختی (تبلیغات-هراس افکنی- تصویرسازی-افزایش فشار-انگاره منفی- تحریف واقعیت‌ها- بلوک عبری عربی- گزینه روی میز)	بزرگ کردن عیوب، محاصره تبلیغاتی دشمن، کانون‌های ضد اخلاق و ضد معنویت، تحریف حقیقت توسط دشمن، تحلیل مغرضانه دشمن، انکار محسنات، پنهان کردن جلوه‌های امید، معنویت جهت دهنده، وارونه نشان دادن واقعیت‌ها توسط دشمن، محاصره تبلیغاتی دشمن، تأویل و توجیه‌های ساده لوحانه و بعضاً مغرضانه، ترویج سبک زندگی غربی در ایران، ابزارهای رسانه ای پیشرفته دشمن، نگاه انقلابی و روحیه ی انقلابی و عمل جهادی را به کار بندند.
۲	اقتصادی (تحریم- تضعیف سرمایه گذاری- فشار اقتصادی- منازعه فرسایشی- تهدیدتجاری-جنگ نفتی)	تضعیف اقتصاد و سیاست کشور توسط دشمن، پیاده نظام دشمن، طهارت اقتصادی شرط مشروعیّت، مبارزه انسان جهادگر، اشاعه فقردر کشور توسط دشمن، ایجاد چالش بیرونی (تحریم)توسط دشمن، وسوسه ی مال و مقام و ریاست چالش‌های فرهنگی و اقتصادی کشور، تبعیض در توزیع منابع،
۳	دیپلماسی- سیاسی (حمایت از گروه‌های معاند-راه اندازی معمای امنیتی- امنیتی سازی موضوعی- راه اندازی گروه‌های تروریستی- اعمال تحریم- فروش تسلیحات- ایجاد پایگاه)	ایجاد چالش بیرونی، وسوسه‌های فریبنده دشمن برای جوانان، وسوسه‌های جذاب دشمن، سبک زندگی غربی، چالش‌های ایجاد شده توسط مستکبران، تضعیف اقتصاد و سیاست کشور، چالش بر سرِ حضور ایران مقتدر در برچیدن بساط نفوذ نامشروع، ائتلاف بزرگ از دهها دولت معاند یا مرعوب، پیشنهادها عموماً شامل فریب و خدعه و دروغ استفاده از نهادهای غیرحکومتی در برابر تهاجم فرهنگی دشمن، داشتن برنامه بلند مدت و کوتاه میدت در برابر اقدامات دشمن، منفعل شدن مسئولین در برابر دشمن،چالش آن روز با امریکا بر سر کوتاه کردن عمال بیگانه،
۴	اطلاعاتی (بکارگیری جاسوس-جاسوسی اینترنتی-خرابکاری نفوذ- افکارسازی-مرتبطین داخلی فکری)	کانون‌های فکر و توطئه دشمن برای تصمیم سازی، انفعال در برابر دشمن، موضع انقلابی در برابر دشمن، تهدید اول (سوسیالیزم)، تهدیددوم(لیبرالییزم)، خیانت به آرمان‌ها و ارزش‌های انقلابی ، ابزارهای رسانه ای پیشرفته دشمن، زمین گیر شدن همکاران خائن آنها در منطقه، جهادی همه جانبه و هوشمندانه، الگوی مقاومت در برابر سلطه ی آمریکا و

		صهیونیسم برخورد هوشمندانه با دشمن، دستگای نظارتی پرتلاش، خیانت به آرمان‌های انقلاب، آغاز انقلاب با چالش‌های مستکبران روبه رو است، مقابله ی سیاسی و امنیّتی با جمهوری اسلامی
۵	نظامی متعارف(محدودسازی)	ائتلاف بزرگ از دهها دولت معاند یا مرعوب، ارسال تجهیزات به نیروهای مقاومت، دفاع از مظلومان جهان، چالش حضور در مرزهای رژیم صهیونیستی، حمایت از فلسطین و حزب الله، تهدیدات پوچ دشمن، ضربت متقابل به دشمن، الگوی مقاومت، دفاع همه جانبه، پیاده نظام دشمن،

در جدول شماره(۲) براساس مولفه‌های امنیتی واژه‌های مرتبط از متن استخراج گردید که بالغ بر ۵۶ واژه بوده و در ادامه جملات و متن‌های مرتبط با واژه‌های احصاء شده استخراج گردید که شامل ۱۵ متن است.

۳-۱-۵. متن‌های استخراج شده (۱۵) در جدول شماره(۳) مورد تحلیل و بررسی اطلاعاتی قرار گرفته و کلیدواژه‌ها امنیتی تبیین می گردد. در این جدول متن‌ها جملاتی هستند که واژه‌های استخراج شده در آن‌ها قرار داشته و از طرفی دارای بار اطلاعاتی و تهاجمی بوده و کلیدواژه‌ها، کلمات کلیدی و اصلی مورد تاکید در متن می باشند که برای دسته بندی و ارجاع دهی از کد حروف انگلیسی استفاده شده است.

متن‌های استخراج شده در جدول شماره(۳) مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته و کلیدواژه‌ها تبیین می‌گردد.

جدول۳. تحلیل معنایی و استخراج اصطلاح‌ها و کلیدواژه‌ها

ردیف	متن بیانیه	کلیدواژه	جنگ ترکیبی	مولفه	کد
۱	در طول این چهل سال-و اکنون مانند همیشه- سیاست تبلیغی و رسانه‌ای دشمن و فعّال‌ترین برنامه‌های آن، مأیوس سازی مردم و حتّی مسئولان و مدیران ما از آینده است.	مأیوس سازی مردم و مسئولین	سیاست تبلیغی و رسانهای دشمن	آسیب محیطی	B٦
۲	چپ و راستِ مدرنیته، از تظاهر به نشنیدن این صدای جدید و متفاوت، تا تلاش گسترده و گونه‌گون برای خفه کردن آن، هرچه کردند به اجلِ محتوم خود نزدیکتر شدند.	چپ و راستِ مدرنیته و نشنیدن صدای جدید	تلاش گسترده	ابعاد تهدیدات ترکیبی	D٤
۳	مدیریّت‌های جهادی الهام گرفته از ایمان اسلامی و اعتقاد به اصل «ما می توانیم » که امام بزرگوار به همه‌ی ما آموخت، ایران را به عزّت و پیشرفت در همه‌ی عرصه‌ها رسانید	عزّت و پیشرفت (ترکیب)	مدیریّت‌ها ی جهادی	سیاست راهبردی	A١٦
٤	نگاه امیدوارانه‌ی ملّت‌ها...، و از سویی نگاه کینه‌ورزانه و بدخواهانه‌ی رژیم‌های زورگو ..... اگر نبود قدرت عظیم ایمان و انگیزه‌ی این ملّت و	نگاه امیدوارانه ی ملّت‌ها	تاب آوردن	سیاست راهبردی	A٢

	رهبری آسمانی و امام عظیم الشّأن ما، تاب آوردن...،امکان پذیر نمی‌شد ..... تلاش غرب در ترویج سبک زندگی غربی در ایران، زیان‌های بی‌جبران اخلاقی و اقتصادی و دینی و سیاسی به کشور و ملّت ما زده است؛ مقابله با آن، جهادی همه‌جانبه و هوشمندانه می‌طلبد	نگاه کینه ورزانه	تقابل دوگانه ی جدید	تهدیدات ترکیبی	Cv
۵	انقلاب... مرتکب افراط‌ها وچپ‌روی‌هایی ...، شده است ... پس از حمله ی دشمن از خود دفاع کرده و البته ضربت متقابل را محکم فرود آورده است	حمله دشمن	ضربت متقابل	خنثی	B1
٦	به برکت تحریم دشمنان، اتّکاء به توانایی داخلی را به همه آموخت و این منشأ برکات بزرگ شد	برکت تحریم	(ترکیب) توانایی داخلی	سیاست راهبردی پیش دستانه	A۳
		تحریم دشمنان	منشأبرکات	آسیب محیطی خنثی سازی	B۲
۷	تحلیل سیاسی و فهم مسائل بین المللی در موضوعاتی همچون جنایات غرب بخصوص آمریکا، مسئله‌ی فلسطین...، مسئله‌ی جنگ افروزی‌ها و ...و امثال آن را از انحصار طبقه‌ی محدود و عزلت گزیدهای به نام روشنفکر، بیرون آورد	مسئله شناخت استکبار	خارج کردن انحصار شناخت و فهم	سیاست راهبردی خنثی سازی	A1
۸	امروز چالش بر سرِ حضور ایران مقتدر در مرزهای رژیم			سیاست راهبردی	A۱۵

	صهیونیستی...وحمایت جمهوری اسلامی از مبارزات مجاهدان فلسطینی در قلب سرزمین‌های اشغالی ....و مقاومت است	چالش حضور منطقه ای	حضور منطقه ای مقتدر	پیش دستانه	
۹	ملّت ایران در فضای حیاتبخش انقلاب توانست نخست دست نشانده‌ی آمریکا و عنصر خائن به ملّت را از کشور براند و پس از آن هم تا امروز از سلطه‌ی دوباره‌ی قلدران جهانی بر کشور با قدرت و شدّت جلوگیری کند... ، دارای تأثیر اساسی در منطقه و دارای منطق قوی در مسائل جهانی	اخراج دست نشانده	منطق قوی	تهدیدات ترکیبی خنثی سازی	C۲
۱۰	و البتّه دنباله‌های آنان در داخل کشور نیز قابل مشاهده‌اند که با استفاده از آزادی‌ها در خدمت دشمن حرکت می‌کنند .شما جوانان باید پیشگام در شکستن این محاصره‌ی تبلیغاتی باشید... این نخستین و ریشه‌ای ترین جهاد شما است	محاصره تبلیغاتی دشمن	پیشگامی جوانان در جهاد	آسیب محیطی پیش دستانه	B۳
۱۱	خبرهای دروغ، تحلیل‌های مغرضانه، وارونه نشان دادن واقعیّت‌ها، پنهان کردن جلوه‌های امیدبخش، بزرگ کردن عیوب کوچک و کوچک نشان دادن یا انکار محسّنات بزرگ، برنامه‌ی همیشگی هزاران رسانه‌ی صوتی و تصویری و اینترنتی دشمنان ملّت ایران است؛	مغرضانه، وارونه نشان دادن واقعیّت	جنگ ترکیبی دشمن	گستره و ابعاد تهدید	D۲
۱۲	اگر آن روز، مشکل غرب جلوگیری از خرید تسلیحات ابتدایی برای ایران بود، امروز مشکل او جلوگیری از	جلوگیری از خرید تسلیحات	مشکل اصلی غرب	آسیب محیطی	B٤

	انتقال سلاح‌های پیشرفته‌ی ایرانی به نیروهای مقاومت است	انتقال سلاح‌های پیشرفته ایرانی	محور مقاومت	راهبرد شناختی پیش ستانه	A٤
۱۳	انقلاب اسلامی همچون پدیده‌ای زنده و بااراده، همواره دارای انعطاف و آماده‌ی تصحیح خطاهای خویش است، امّا تجدیدنظرپذیر و اهل انفعال نیست.... از نظریّه‌ی نظام انقلابی تا ابد دفاع می‌کند.	پدیده‌های انقلابی زنده	انعطاف در نظریه انقلابی	سیاست راهبردی پیش دستانه	A١٤
١٤	شکست سیاست‌های آمریکا ...همکاران خائن آنها در منطقه؛ گسترش حضور قدرتمندانه‌ی سیاسی جمهوری اسلامی در غرب آسیا و بازتاب وسیع آن در سراسر جهان سلطه..... که جز با شجاعت و حکمت مدیران جهادی به دست نمی‌آمد	شکست امریکا و همکاران خائن انها	گسترش حضور مقتدرانه در غرب اسیا	سیاست راهبردی پیش دستانه	A٥
				ابعاد تهدیدات ترکیبی	D٣
١٥	در برابر همه‌ی وسوسه‌هایی که غیر قابل مقاومت به نظر می‌رسیدند، از کرامت خود و اصالت شعارهایش صیانت کرده و اینک وارد دوّمین مرحله‌ی خودسازی و جامعه‌پردازی و تمدّن سازی شده است... آغاز عصر جدیدی را اعلام نمود	کرامت خود و اصالت شعارهایش	دوّمین مرحله ی خودسازی و جامعه پردازی و تمدّن سازی	سیاست راهبردی عملیات پیش دستانه	A٦
		وسوسه‌های غیرقابل مقاومت	صیانت	آسیب محیطی	B٥

۱۶	جنگ روزافزون....با بهره‌گیری از این ابزارها.... در دوره‌ی پیش رو...برنامه‌های کوتاه مدّت و میان مدّت جامعی تنظیم و اجرا شود.... این ایجاب می‌کند که دستگاهی کارآمد با نگاهی تیزبین و رفتاری قاطع در قوای سه گانه حضور دائم داشته باشد و به معنای واقعی با فساد مبارزه کند، بویژه در درون دستگاه‌های حکومتی.	جنگ ابزاری دوره پیش رو	دستگاه‌های مسئول	سیاست راهبردی	A۱۰
۱۷	همه باید بدانند که طهارت اقتصادی شرط مشروعیّت همه‌ی مقامات حکومت جمهوری اسلامی است.... دستگاه‌های نظارتی و دولتی باید با قاطعیّت و حسّاسیّت،... باایمان و جهادگر و منیع‌الطّبع با دستانی پاک و دلهایی نورانی است.	طهارت اقتصادی شرط مشروعیّت	قاطعیت و حساسیت در مبارزه جهادگر	سیاست راهبردی	A۱۱
۱۸	آرمان بزرگش که ایجاد تمدّن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی(ارواحنافداه) است، نزدیک کنید.برای برداشتن گام‌های استوار در آینده، گذشته را درست شناخت و از تجربه‌ها درس گرفت؛ اگر از این راهبرد غفلت شود، دروغ‌ها به جای حقیقت خواهند نشست و آینده مورد تهدیدهای ناشناخته قرار خواهد گرفت.	آرمان و گام‌های استوار	ایجاد تمدّن نوین اسلامی	سیاست راهبردی / پیش دستانه	A۷
		تهدیدهای ناشناخته	شناخت درست از تجربه	آسیب محیطی / خنثی سازی	B۷
۱۹	دشمنان انقلاب با انگیزهای قوی، تحریف و دروغ‌پردازی درباره‌ی گذشته و حتّی زمان حال را دنبال می	تحریف و دروغ پردازی	جنگ دشمن	تهدیدات ترکیبی	C٤

	کنند.....؛ حقیقت را از دشمن و پیاده نظامش نمی‌توان شنید. ..... دروغ‌ها به جای حقیقت خواهند نشست و آینده مورد تهدیدهای ناشناخته قرار خواهد گرفت. .....ثبات و امنیّت کشور و تمامیّت ارضی و حفاظت از مرزها را که آماج تهدید جدّی دشمنان قرار گرفته بود.	آماج تهدید	امنیّت کشور و تمامیّت ارضی	ابعاد تهدیدات ترکیبی	D۱
۲۰	-چالش بیرونی تحریم و وسوسه‌های دشمن است که در صورت اصلاح مشکل درونی، کم اثر و حتّی بی اثر خواهد شد. چالش درونی عبارت از عیوب ساختاری و ضعف‌های مدیریّتی است. -علّت تحریم هم مقاومت ضدّ استکباری و تسلیم نشدن در برابر دشمن است؛ ... زبان و قلم برخی غفلت‌زدگان داخلی صادر می‌شود... کانون‌های فکر و توطئه‌ی خارجی است	چالش بیرونی و درونی تحریم	عیوب ساختاری و ضعف مدیریتی	آسیب محیطی	B۸
		تحریم	زبان و قلم برخی غفلت زدگان داخلی	ابعاد تهدیدات ترکیبی	D۹
				پیش دستانه	
		همکاران خائن آنها در منطقه	با حکمت مدیران جهادی	تهدیدات ترکیبی	C۳
۲۱	... اگر آن روز گمان آمریکا آن بود که با چند ایرانی خودفروخته یا چند هواپیما و بالگرد خواهد توانست بر نظام اسلامی و ملّت ایران فائق آید، امروز برای مقابله ی سیاسی و امنیّتی با جمهوری اسلامی، خود را محتاج به یک ائتلاف بزرگ از ده‌ها دولت معاند یا مرعوب می بیند	مقابله ی سیاسی و امنیّتی	ائتلاف ترکیبی دشمن	ابعاد تهدیدات ترکیبی	D۵
				خنثی سازی	

۲۲	سنگ بنای یک انقلاب علمی در کشور گذاشته شده و این انقلاب، شهیدانی از قبیل شهدای هسته‌ای نیز داده است. به پاخیزید و دشمن بدخواه و کینه توز را که از جهاد علمی شما بشدّت بیمناک است ناکام سازید.	انقلاب علمی	جهاد در علم	سیاست راهبردی پیش دستانه	A۸
۲۳	از پول و همه ابزارها برای آن -رواج دروغ و تحریف- استفاده می‌کنند. ابزارهای رسانه‌ای پیشرفته و فراگیر امکان بسیار خطرناکی را در اختیار کانون‌های ضدمعنویت و اخلاق نهاده است.	ابزارهای رسانه ای پیشرفته	کانون‌های ضد	تهدیدات ترکیبی	C۵
		ابزارهای دشمن	پول و کانون‌های طوطئه	ابعاد تهدیدات ترکیبی پیش دستانه	D۸
۲٤	علّت تحریم هم مقاومت ضدّ استکباری و تسلیم نشدن در برابر دشمن است؛ پس راه حل، زانو زدن در برابر دشمن و بوسه زدن بر پنجه‌ی گرگ است... ، امّا منشأ آن(تسلیم شدن در برابر تحریم)، کانون‌های فکر و توطئه ی خارجی است که با صد زبان به تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران و افکار عمومی داخلی القاء می‌شود.	کانون‌های فکر و توطئه ی خارجی	تسلیم در برابر تحریم	آسیب محیطی	B۹
		علّت تحریم	با صد زبان به تصمیم سازان و تصمیم گیران	آسیب محیطی	C۸
۲۵	مبارزه نیازمند انسان‌های با ایمان، جهادگر .... است.این مبارزه بخش اثرگذاری است از تلاش همه‌جانبه‌ای که نظام ..... بکار برد.	انسان جهادگر	مبارزه همه جانبه	سیاست راهبردی خنثی سازی	A۹

۲۶	تحت تاثیر قرار دادن شعور معنوی و وجدان اخلاقی در جامعه..... اقتصاد ضعیف و ...عیوب ساختاری و ضعف‌های مدیریتی. بیکاری جوانها و فقر درآمدی در طبقه ضعیف- تهدید علیه عزت ملی.	جنگ دشمن	عیوب ساختاری و ضعف‌های	ابعاد تهدیدات ترکیبی	D۱۰
۲۷	وسوسه‌ی مال و مقام و ریاست، حتّی درر عَلَوی ترین حکومت تاریخ یعنی حکومت خود حضرت امیرالمؤمنین (علیهالسّلام)کسانی را لغزاند، پس خطر بُروز این تهدید در جمهوری اسلامی هم .... بعید نبوده و نیست.	خطر بُروز این تهدید	دستگاهی کارآمد با نگاهی تیزبین و رفتاری قاطع	ابعاد تهدیدات ترکیبی خنثی سازی	D۶
۲۸	صحنه‌ی جهانی، امروز شاهد پدیده‌هایی است که تحقّق یافته یا در آستانه‌ی ظهورند: تحرّک جدید نهضت بیداری اسلامی بر اساس الگوی مقاومت در برابر سلطه‌ی آمریکا و صهیونیسم	الگوی مقاومت و تحرّک جدید	گسترش حضور قدرتمندانه	سیاست راهبردی پیش دستانه	A۱۲
۲۹	دولت جمهوری اسلامی باید مرزبندی خود را با آنها با دقّت حفظ کند؛ از ارزش‌های انقلابی و ملّی خود، یک گام هم عقب‌نشینی نکند؛ از تهدیدهای پوچ آنان نهراسد	تهدیدهای پوچ	حفظ مرزبندی	تهدیدات ترکیبی خنثی سازی	C۶
۳۰	مقابله با آن، جهادی همه‌جانبه و هوشمندانه می‌طلبد که باز چشم امید در آن به شما جوان‌ها است.	جهادی همه جانبه	جهادی هوشمندانه	سیاست راهبردی پیش دستانه	A۱۳

۳۱	جنگ دشمن به دلهای پاک جوانان و نوجوانان... تحمیل سبک زندگی غربی به جوامع عقب‌مانده از کاروان علم و...	طبقه ضعیف- عیوب ساختاری	تحمیل سبک	ابعاد تهدیدات ترکیبی	D۷

۴-۲. تحلیل یافته‌ها

دلالت‌های اطلاعاتی بیانیه گام دوم به استناد جدول(3) در شش موضوع بررسی می گردد:

موضوعات مبتنی بر ارائه سیاست راهبردی ۱۶ مورد، آسیب محیطی۹ مورد، تهدیدات ترکیبی ۷ مورد و ابعاد تهدید۱۰ مورد در مجموع به تعداد ٤۲ مورد مسئله اطلاعاتی می باشد که در نگاه کلی نشان دهنده سیاست تهاجمی بودن در بیانیه گام دوم انقلاب است. ناظر به راهبرد نهادهای اطلاعاتی باید گفت؛ نوع تهاجم در ابعاد مختلف مطرح و دارای یک جهت گیری کلی دال بر منطق اصلی گفتمان انقلاب اسلامی و سازوکار خنثی سازی یا اقدام پیش دستانه است.

۴-۲-۱. سیاست راهبردی

- **راهبردهای اطلاعاتی**

چالش بر سرِ حضور ایران مقتدر در مرزها(A۱۵)، جلوگیری از انتقال سلاح‌های پیشرفته ی ایرانی به نیروهای مقاومت(A۴)، شکست سیاست‌های آمریکا(A۵)، برای این منظور انسان‌های جهادگر و مدیریّت‌های جهادی(A۱۶) ، الگوی مقاومت در برابر سلطه ی آمریکا و صهیونیسم (A۱۲)، مهمترین‌ها است که اطلاعات نقش اساسی دارد. بر همین اساس شناخت درست با بهره گیری از تجربیات از مهمترین سیاست‌های سازمانی است. حمایت جمهوری اسلامی از مبارزات مجاهدان(A۱۵)، انتقال سلاح به نیروهای مقاومت(A۴)، گسترش حضور قدرتمندانه(A۵)، شجاعت و حکمت مدیران جهادی(A۵)، دوّمین مرحله ی خودسازی و جامعه پردازی و تمدّن سازی(A۶)، آینده مورد تهدیدهای ناشناخته قرار خواهد گرفت(A۷)، دشمن بدخواه و کینه توز را که از جهاد علمی شما بشدّت بیمناک است ناکام سازید(A۸)، مبارزه نیازمند انسان‌های با ایمان، جهادگر(A۹)، دستگاه‌های مسئول حکومتی...وظایفی سنگین...هوشمندانه و کاملاً مسئولانه- که دستگاهی کارآمد با نگاهی تیزبین و رفتاری قاطع در قوای سه گانه (A۱۰)، جهادی همه جانبه و هوشمندانه(A۱۳) از جمله تاکیدات محوری در بیانیه بوده که سازمان‌های اطلاعاتی کارکردهای متناسب با آن را انجام داده و یا در حال انجام است.

➢ **وجوه مشترک عملیات پیش دستانه و سیاست خنثی سازی در نهادهای اطلاعاتی**

از ۱۶ کد مربوط سیاست نهادهای اطلاعاتی ۶ کد آن دارای وجه پیش دستانه و ۲ کد دارای وجه خنثی سازی و ۸ کد ترکیبی بصورت (عملیات پیش دستانه-خنثی سازی) است.

۴-۲-۲. آسیب محیطی

برای برونداد از روزمرگی، پیشگیری و پیش بینی‌های جامع، آسیب محیطی ضرورت دارد. این مهم در حوزه اطلاعاتی به جهت حساسیت محیط‌های امنیتی به مراتب از اهمیت بالاتری برخوردار است. در بیانیه آسیب‌ها در سه حوزه گروه‌های آماج آسیب، ارائه مصادیق آن آسیب‌ها و اهداف مدنظر تهدیدگر برای ایجاد آسیب اشاره شده است.

➢ **گروه‌های آماج(تهدیدگر- آسیب پذیر)**

آماج آسیب‌های جنگ تهدیدات ترکیبی دشمن، سیاست گذاران، مسئولین و ساختارهای حاکمیتی تحت تهاجم دشمن هستند که برخی از آسیب‌های آنان بویژه در حوزه اطلاعات و سیاست گذاران اطلاعاتی مورد تاکید قرار گرفته است. از جمله این موارد دنباله روهای آنان در داخل(B3)، عیوب ساختاری و ضعف‌های مدیریتی(B8)، زبان و قلم غفلت زدگان... و کانون‌های فکر و توطئه خارجی(B9)، که نهایتاً مشروعیت و منافع حیاتی نظام که از مبانی و ضرورت‌های تشکیل نهادهای اطلاعاتی حفظ همین موارد است.

➢ **مصادیق آماج**

مصادیق اطلاعاتی عمدتاً در حوزه‌های مدیریتی کشور مورد تاکید قرار گرفته و این نشان از آن دارد که در این مقطع زمامداران بیش از هر زمان دیگه ای نهادهای اطلاعاتی مسئولیت حساس دارند، براین اساس تحریم دشمنان(B2)، محاصره تبلیغاتی(B3)، چالش بیرونی تحریم (B8)، افراط‌ها و چپ روی‌ها(B1)، در اداره امور اطلاعاتی از مصادیق آسیب‌ها می باشد. بر همین اساس سیاست مأیوس سازی(B6) نسبت به روند تحولات در آینده انقلاب اسلامی، انجام رفتارهایی که باعث تضاد.... نظام می شود(B5) از آسیب‌های سیاست گذاری است.

➢ **اهداف آسیب‌ها**

آسیب‌های مطرح شده در حوزه سیاست گذاران اطلاعاتی در صورت استمرار و غفلت راهبردی نسبت به آن، باعث ایجاد زمینه برای بروز تهدیدات ترکیبی دشمن و غافلگیری اطلاعاتی خواهد شد.. براین اساس یکی از آسیب‌های اثرگذار در این حوزه؛ کانون‌های فکر و توطئه (B9)، تهدیدات ناشناخته از سوی غفلت کنندگان راهبردهای ایجاد تمدن نوین(B7) وجود دنباله روهای داخلی در خدمت دشمن(B3) هستند

➢ **وجوه مشترک عملیات پیش دستانه و سیاست خنثی سازی در نهادهای اطلاعاتی**

از ۹ کد مربوط راهبرد نهادهای اطلاعاتی ۴کد آن دارای وجه پیش دستانه و ۵کد دارای وجه خنثی سازی است. به عبارتی آسیب‌های مطرح شده در بیانیه از راهبردهای اطلاعات در پیش برد گام دوم تحول نظام اسلامی بوده که در تهدیدات ترکیبی دشمن آسیب‌های آن شناسایی شده است.

۴-۲-۳. تهدیدات ترکیبی

شناخت و فهم واقعی از تهدیدات این عصر(تهدیدات مرکب و پیچیده) یکی از مشکلات اساسی در اطلاعات و محیط‌های امنیتی می باشد. شناخت درست آن مبتنی بر واقعیت‌های صحنه و محیط پیرامونی در ایجاد گفتمان انقلاب اسلامی و احیای تمدن اسلامی ضروری است. بر همین اساس در حوزه اطلاعاتی بیشترین تاکید در بیانیه گام دوم به این موضوع اختصاص یافته و دارای ۲۰ کد بوده که براساس کلیدواژه‌ها و اصطلاحات احصاء شده در سه دسته تقسیم بندی و تحلیل می گردد:

➢ **ابزارهای تهدیدگر**

در بیانیه گام روم روش‌های متعددی از سوی تهدیدگر ایجاد تمدن نوین و گام دوم انقلاب مطرح شده است. نگاه کینه ورزانه و بدخواهانه ی رژیم‌های زورگو (C۷)، دست نشانده ی آمریکا و عنصر خائن به ملّت(C۲)، بهره گیری از همه ابزارها (C۵)، کانون‌های توطئه گر... به تصمیم سازان و تصمیم گیران و افکار عمومی داخلی (C۸)، ترویج سبک زندگی غربی(C۷)، تحریف و دروغ پردازی(C٤)، تهدیدهای پوچ (C۶)، ایجاد چالش ... چالش بیرونی کشور(C۳)، تشکیل ائتلاف‌های منطقه ای و بین المللی، از جمله این روش‌هاست. در بیانیه اتاق فکرها به عنوان منشأ تهدیدات دشمن و کانون‌های توطئه(C۸) مطرح شده که بیشتر آن‌ها زیرنظر سرویس‌های اطلاعاتی هستند. آن‌ها سیاست سرویس‌های جاسوسی را تعیین و براساس داده‌های آشکار و پنهان قوی ترین بازوهای اطلاعاتی آن‌ها محسوب می گردند لیکن تهدیدات پوچ (C6) محور نگاه کینه توزانه به نظام اسلامی و تصمیمات مغرضانه(C۷) است.

➢ **اهداف تهدیدگر**

اهداف تهدیدگر در ۵ کد مورد اشاره قرار گرفته است. از جمله این که تهدیدگر با تهدیدهای متعدد در شیوه‌ها و اشکال گوناگون به دنبال ارائه تهدیدات ناشناخته علیه نظام اسلامی است تا تمدن نوین اسلامی نتواند آن‌ها را بشناسد. ارائه تهدیدات ناشناخته(C۴)، تحریف و دروغ پردازی در باره گذشته- قبل از انقلاب- و زمان حال(C۴)، مرزبندی‌ها و ارزش‌های انقلابی و ملی در ایران(C۶)، کانون‌های ضدمعنویت و اخلاق-به عنوان هدف رسانه‌ها-(C۵) و ... تهدیدات مورد نظر جامعه اطلاعاتی است. بخشی از این اهداف تحت نظر سرویس‌های اطلاعاتی غرب بوده و نیازمند راهبرد مناسب در حوزه جنگ اطلاعاتی است.

➢ **وجوه مشترک عملیات پیش دستانه و سیاست خنثی سازی در نهادهای اطلاعاتی**

از ۵کد مربوط نهادهای اطلاعاتی ۲ کد آن دارای وجه پیش دستانه و ۳ کد دارای وجه خنثی سازی است. آنچه که در این بیانیه مدنظر است تهدیدات دشمن در حوزه ترکیبی بوده و نیازمند تهاجم اطلاعاتی با شجاعت و حکمت مدیران جهادی و ایجاد مرزبندی با آن‌ها بوده است. تهاجم اطلاعاتی ترکیبی در این حوزه ناظر بر جهت گیری انقلاب نسبت به دشمن در حوزه‌های متعدد و در وجوه متعدد از تهدیدات سخت، نیمه سخت و نرم علیه دشمن بوده و ترکیبی از آن‌ها مدنظر است.

۴-۲-۴. ابعاد تهدید

آخرین مورد در جدول مربوط به ابعاد تهدید است. این مهم به معنای درگیر شدن لایه‌های اثرگذار در حوزه‌های ساختاری است. در این بخش مقام معظم رهبری(مدظله العالی)، تهدیدات ترکیبی دشمن به نقاط قوت نظام اسلامی(جوانان، عزت ملی)، عیوب ساختاری، فقر درآمدی و بیکاری با ابزارهای متعدد است.

➢ **ابزارگسترش تهدید دشمن**

ابزارهایی مانند پول و رسانه(D8)، خبرهای دروغ، تحلیل‌های مغرضانه، وارونه نشان دادن واقعیّت‌ها(D۲)، چپ و راستِ مدرنیته(D٤)، کانون‌های فکر و ضدمعنویت، کانون ضداخلاق(D۹)، همکاران خائن آنها در منطقه(D۳)؛ وائتلاف سازی‌های منطقه ای(D۵)، پیاده نظام دشمن(D۱) بخشی از توان دشمن برای تهدید کردن تمدن نوین است.

➢ **ابعاد تهدید**

ارزش‌ها، آحاد ملت(D۵)، تمامیت ارضی(D۱)، نسل جوان و امنیت، لایه‌های مختلف جامعه و ساختار حاکمیتی(D۹) ابعاد تهدید است.

➢ **وجوه مشترک عملیات پیش دستانه و سیاست خنثی سازی در نهادهای اطلاعاتی:**

از ۱۱ کد مربوط نهادهای اطلاعاتی در این حوزه، ۶ کد آن دارای وجه پیش دستانه و ۴ کد دارای وجه خنثی سازی است.

۵.نتیجه‌گیری و پیشنهادها

اطلاعات و امنیت یکی از پایه‌های اساسی این هفت محور بیانیه گام دوم انقلاب است. گسترش و تمدن سازی در محیط سیال و ناپایدار امروزینِ جهان با تهدیدات ترکیبی و وقع تهدیدات ترکیبی استکبار جهانی، نیازمند امنیت و ثبات پایدار بوده و این از مهمترین نقش‌های سازمان اطلاعاتی است(سلیمانی، ۱۴۰۰: ۱۲۵). در این فضای تغییرپذیر و ناأمن ساز، راهبرد نهادهای اطلاعاتی در بیانیه گام دوم، با نگاه به توسعه عملیاتی و راهبردهای اطلاعاتی و امنیتی در جنگ‌های آینده یک ضرورت است. هدف از این مقاله استخراج راهبرد نهادهای اطلاعاتی در عرصه تمدن سازی نوین در اندیشه رهبری با استناد به بیانیه گام دوم انقلاب بود. در بررسی این موضوع و ابعاد تهدیدات ترکیبی دشمن در بیانیه گام دوم انقلاب بعد از بیان تفاوت بین روندها و پیشران‌های مطرح شده، تلاش شد تا مبتنی بر دو راهبرد عملیات پیش دستانه (مقابله هوشمند، مشارکت مردمی، شکستن محاصره تبلیغاتی، عدالت محوری، عمل جهادی و ..) و سیاست خنثی سازی(مقاومت در برابر ظلم، مجاهدت در نبرد، اصلاح زیرساخت‌ها، روحیه انقلابی، ارتقاء بینش سیاسی و دینی و ...)، ابعاد مختلف سیاست اطلاعاتی مبتنی بر چهار محور سیاست راهبردی، آسیب محیطی، تهدیدات ترکیبی و ابعاد تهدید از بیانات احصاء شده و راهکار مقابله ای را نیز در پایان پژوهش ارائه نماییم.

براساس نتایج این پژوهش به متولیان و سیاستگذاران حوزه تهاجم های نوین و ترکیبی پیشنهاد می شود که اقدامات زیر را در دستور کار قرار دهند:

۱ . تهیه دکترین اطلاعاتی در جنگ ترکیبی؛

۲ . ایجاد قرارگاه آنلاین دیپلماسي رسانه اي، مستقل ومردمي.

منابع

۱. قرآن کریم(۱۳۹۱)، ترجمه مهدی محمودیان، تهران: انتشارات اسوه.

۲. پورحسن، ناصر(۱۳۹۶)، مولفه‌های جنگ هیبریدی عربستان علیه جمهوری اسلامی ایران ۲۰۱۷-۲۰۱۵، جستارهای سیاسی معاصر، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال هشتم، شماره ۴(۲۴-۳۵).

۳. رضاخواه، علیرضا(۱۳۹۴)، جنگ‌های ترکیبی الگوی نوین نبردهای نظامی، مجله خراسان ویژه نامه فروردین.

۴. ریاضی، وحید و همکاران(۱۴۰۰)، معرفی مولفه‌ها و ابزارهای جنگ ترکیبی آمریکا علیه ج.ا.ایران، مجله راهبرد دفاعی، شماره۷۳،(۳۷-۶۸).

۵. ریاضی، وحید (۱۳۹۹)، جزوه درس مبانی بازی جنگ راهبردی، تهران: دانشگاه دفاع ملی.

۶. ساوه درودی، مصطفی(۱۳۹۹)، گام دوم انقلاب در دو حرکت(شناخت تهدیدات امنیتی، مقابله با تهدیدات امنیتی)، فصلنامه مطالعات بین رشته ای دانش راهبردی، سال یازدهم، شماره ۴۲،(۲۴۶-۲۲۱).

۷. سلیمانی، باقر(۱۴۰۰)، بررسی و تبیین تهدیدات ترکیبی استکبارجهانی در گام دوم انقلاب اسلامی، دوفصلنامه پژوهش‌های علوم نظامی دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین(ع)، سال دوم، شماره۴،(۱۲۵-۱۵۵).

۸. مقام معظم رهبری(۱۳۹۷)،بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی: سایت معظم له.

۹. مقام معظم رهبری(۱۳۷۰)، دیدار فرماندهان سپاه، مجموعه بیانات، قابل دسترسی در:
www.khamenei.ir

10.Huber, Tomas (2014), The Report of United States Army Special Operations Command, New York, Department of Defence U.S.A.

11.McCuen, J. J. (2008). Hybrid wars. Military Review, 88(2), 107-113. Munich Security Report. (2015).”Collapsing Order Reluctant

راهبردها و الزامات هوش امنیتی در جنگ ترکیبی

محمد کاویانی[1]، علی جلالی[2]

چکیده

هدف این پژوهش شناسایی راهبرد و الزامات هوش امنیتی درمقابله با جنگ ترکیبی است. تحقیق حاضر که به لحاظ هدف، کاربردی؛ به لحاظ روش استنتاج، توصیفی و به لحاظ ماهیت داده‌ها، کیفی و کمی است؛ در سه مرحله اصلی انجام شده است. در مرحله اول، با استفاده از روش نمونه‌گیری نظری، با ۱۲ نفر از صاحنظران مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته به عمل آمد. سپس، با کمک نرم افزار MAXQDA ، داده‌ها تحلیل و در طی کدگذاری باز ۴۸ مورد به عنوان مفاهیم اولیه از متن مصاحبه‌ها شناسایی شد که در قالب ۱۰ شاخص فرعی و ۲ شاخص اصلی دسته بندی شد. در بخش کمّی پژوهش، در مرحله دوم به منظور تعیین درجه اهمیت راهبردهای امنیت در هوش امنیتی از روش آنتروپی شانون، و در مرحله سوم به منظور رتبه بندی راهبردهای مذکور، از روش ماباک، استفاده گردید. نتایج تحقیق نشان داد که الزامات تخصصی هوش امنیتی، الزامات تعاملی هوش امنیتی، الزامات مواجهه با دشمن، الزامات شرعی و قانونی، الزامات فردی و خودسازی و الزامات بکارگیری هوش امنیتی، به ترتیب بالاترین درجه اهمیت را در میان الزامات هوش امنیتی در جنگ ترکیبی، کسب کردند. همچنین، نتایج تحقیق نشان داد که بهبود زیرساخت هوش امنیتی، بهبود هوش امنیتی تاکتیکی، طراحی سامانه هوش امنیتی راهبردی و مدیریت افکار امنیتی سازمان، به ترتیب بالاترین رتبه را در میان راهبردهای بهبود هوش امنیتی درمقابله با جنگ ترکیبی، به خود اختصاص دادند. پیشنهاد کاربردي تحقیق تحت عنوان پیاده سازی مواردا‌حصاء شده هوش امنیتي‌درمقابله با جنگ ترکیبی مدنظر مي باشد.

واژگان کلیدی: امنیت، هوش امنیتی، الزامات هوش امنیتی، راهبردهای هوش امنیتی ،جنگ ترکیبی

---

۱ . مدرس دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)؛

۲ . عضو هئیت علمی دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین(ع).

مقدمه

بحث درباره امنیت، از دشواری‌های متنوعی برخوردار است که از جمله می‌توان به معنای امنیت و مرزهای نامعلوم آن در مفاهیمی همچون امنیت جامعه، امنیت جمعی، امنیت انسانی، امنیت ملی، امنیت سازمانی و غیره اشاره نمود. برخلاف گذشته که امنیت، امر عینی و واقعی بود؛ امروزه مفهوم امنیت بیشتر ذهنی و مبتنی بر تصمیم بازیگران است(فام و دیگران[1] ۲۰۱۹).

در این فضاي به شدت پیچیده و متلاطم، افراد، سازمانها و ملتها در معرض هجوم تغییراتي بیش ازاندازه و خیلي سریع قرار گرفته اند که باعث آشفتگي و از دست دادن ظرفیت آنها براي اتخاذ تصمیم‌هاي هوشمندانه و انطباق پذیر شده است(تافلر، (۴ ،۱۳۷).

با افزایش حجم رخدادهاي امنیتی وشناسایی تهدیدات و حملات داخلی و خارجی توسط ابزارهاي امنیتی نیاز است با رویکرد امنیتی وحفاظتی، بتوان رخدادها و داده هاي گزارش شده را مانیتورینگ کرده و بین آنها ارتباط برقرار نمود و از این طریق تهدیدها و آسیب‌ها را تحت کنترل قرارگیرند(انسی وهمکاران۱۳۸۸ص۲۳۷).

ویژگي‌هاي انسان به ویژه هوش و فعالیت‌هاي هوشمندانه همواره موردتوجه اندیشمندان بوده است. واز دیدگاه‌هاي گوناگون به تعریف، طبقه بندي وسنجش هوش پرداخته اند.اگرچه تا سال‌ها ، منظور از هوش ، هوش عقلاني یا منطقي مدنظر بود است. اما امروزه در تعریف هوش موارد دیگري ازجمله هوش عاطفی،سازمانی،هیجانی،استراتژیک ،معنوی، اجتماعی و...مطرح شده است. از این رو، مدیران در سازمان‌ها علاوه بر هوش‌های مطرح شده،باید دارای هوش امنیتی با قابلیت‌های امنیتی، حفاظتی ومهارت‌های ارتباطی برخوردار باشند. زیرا اهمیت و ارزش آن می طلبد، به مثابه یک رشته مستقل درکنار سایر هوش بیان نماییم.

واقعیت‌های راهبردی موجود نشان می دهد ، دستیابی به اهداف کلان ملی بدون داشتن اطلاعات اساسی و کلیدی از روندهای موجود ، مبانی و تنگناهای رقابتی آینده محقق نخواهد شد لذا یافتن سیاست‌های کلان امنیتی ازجمله شناخت شیوه‌ها و کارکردهای هوش امنیتی در سطح ملی بخصوص درساختارحاکمیتی و اجرای دانش‌های امنیتی زمینه ساز رسیدن به این هدف مهم و کلیدی می باشد .در این میان شناسایی الزامات هوش امنیتی ورتبه بندی راهبردهای آن در ساختارهای حاکمیتی می تواند منجر به تصمیم سازی مناسب سازمانی منطبق با هوش امنیتی را فراهم نماید(ملکی فر ۱۳۸۶ : ۱۸) .

---

1. Pham et al

در این بین، تهدیدات امنیتی می‌تواند ثبات و پایداری سازمان‌ها را با تأثیرگذاری بر محرمانه بودن، یکپارچگی و در دسترس بودن سرمایه اطلاعاتی/ ساختاری، مختل کنند. نمونه‌هایی از این پتانسیلِ ایجاد اختلال و اثرات خارجی، شامل سقوط سازمانی، تا ناتوان ساختن زیرساختهای کشورهاست (کیسر[1] ۲۰۱۵).

با اینکه هنوز شناسایی الزامات امنیتی و راهبردهای آن به صورت یک بسته جهت مدل هوش امنیتی درجنگ ترکیبی ناشناخته است. بررسی چگونگی انتخابات دیدگاه و رویکرد مناسب هوش امنیتی در این میان بسیار اساسی است .که با تبیین الزامات وراهبردهای امنیتی منجر به قابلیت پیشرانه‌های کلیدی درکارآمد سازی مقابله با جنگ ترکیبی[2]وعدم غافلگیری مدیران درآینده خواهدشد.

بیان مساله

عصر اطلاعات وچالش‌های فراروی آن، فرصت‌ها و تهدیدات جدیدی را مطرح کرده است که تنها سازمان‌ها، با مدیرانِ دارای تفکر مؤثر امنیتی، قادرهستند نقاط قوت، ضعف و فرصتهای محیطی راشناسایی و به تهدیدات پیرامونی پاسخی قاطع دهند.(عاطف (۱۵:۱۳۷۸)در ساختار حاکمیت مدیران ارشد باید بدانندکه از سوی چه افراد، سازمانها ،ابزارهای فنی و... مورد تهدید قرار می گیرد تا بتوانند منابع خود رابرمهمترین مسائل متمرکزکنند.(اکبرزاده۲۸:۱۳۸۳)

راهبردهای امنیتی سازمان، ریشه در یک سناریوی "جنگ ترکیبی" ادامه دار دارند، که برخلاف "نبردهای" فردی، به طور قطعی نمی‌توان درآن برنده شد. به عبارت دیگر، امنیت مسئله‌ای نیست که بتوان آن را برای همیشه "حل" کرد(سالوس و دیگران، ۲۰۱۹). در این بین، ذینفعان سازمانی مانند کارکنان و مدیران، ممکن است قوانین و راهبردهای امنیتی را به طور متفاوت درک کنند. ادبیات موجود نشان می‌دهد که ادراک ذینفعان از هوش امنیتی می‌تواند به موفقیت یا شکست راهبردهای سازمان،کمک کند(ساموناس و دیگران، ۲۰۲۰).از این رو، مدیران مدنظر در سازمان‌ها باید دارای قابلیت امنیتي بوده، که از توانمندي‌هاي اطلاعاتي، امنیتي و مهارت‌هاي ارتباطي برخوردار باشند. زیرا اهمیت وارزش کاربرای این حوزه اقتضاء داردآن را به مثابه یک رشته مستقل از عناوین پژوهشی خاص تعریف نماییم(اکبرزاده،۲۸:۱۳۸۳).

مساله اصلی هوش امنیتی وبیان الزامات و راهبردهای آن در جنگ ترکیبی این بوده که از سوی افراد، سازمانها ،ابزارهای فنی و... همواره مورد تهدید قرارمی گیرد که یا شناخت و اولویت بندی

---

1 . Kaiser
2 . Combined war(hybrid)

تهدیدات سازمانی (مدیریت تهدیدمحور) از جمله رویدادها، روندها، آسیب‌ها و توجه به جریان نفوذ در بدنه حاکمیت از طریق مدیرانی بارویکرد هوش امنیتی مثمر ثمرخواهد بود.واین موضوع به دنبال این گزاره بوده که هر ساختارحاکمیت بدون داشتن راهبردهای امنیتی دچار مخاطرات امنیتی خواهد شد.

اهمیت

پژوهش حاضر، با واکاوی عقاید و دیدگاه‌های صاحب نظران؛ ایجاد یک دید جامع و راهبردی در جهت تشخیص، حفاظت و مدیریت تهدیدات امنیتی را از طریق شناسایی الزامات و راهبردهای امنیتی بر اساس مدل هوش امنیتی در جنگ ترکیبی؛ مورد بررسی قرار می دهد.

ضرورت

عدم انجام این تحقیق موجب می‌گردد تا در جنگ ترکیبی، به ویژه موارد مرتبط با سازمان‌های اطلاعاتی و امنیتی دچار غافلگیری شویم.

سؤال‌ها و فرضیه: پژوهش حاضر فرضیه آزما نیست. سوالات محققان عبارت است از:

۱. الزامات و راهبردهای هوش امنیتی در جنگ ترکیبی کدامند؟
۲. چه راهبردهایی جهت بهبود هوش امنیتی در جنگ ترکیبی می‌توان اتخاذ نمود؟

پیشینه پژوهش

امروزه مزیت رقابتی سازمان‌ها در مقدار دانایی، هوش، شایستگی و دانش خردمندانه نیروی انسانی آن‌ها پنهان است. برای تبیین تعریفی جامع از هوش، تلاش‌هایی صورت پذیرفته که همواره با مناقشه و مشکل همراه بوده است. این امر به این دلیل است که هوش، مفهومی است انتزاعی و درحقیقت پایه محسوس فیزیکی و عینی ندارد. هوش برچسبی کلی برای مجموعه‌ای از فرایندهاست که از پاسخ‌های آشکار و رفتار افراد برداشت می‌شود (نجفی شهرضا و دیگران، ۱۳۹۹).

برای اولین بار در اوایل قرن بیستم، آلفرد بینت[1]توانست هوش ریاضی یا بهره هوشی (IQ) را به دنیا معرفی کند. به نظر وی، هوش ریاضی زیاد تضمین کننده فرایند بسیار مؤثر به یادسپاری ارقام است (باقری و دیگران، ۱۳۹۱). در همین رابطه، هوارد گاردنر وهاتچ[2](۱۹۹۰) هشت شکل مختلف از دانش را ارائه نمود که به اعتقاد وی تصویری جامع‌تر از هوش را بیان می‌کند که عبارت است از: هوش زبانی ـ

1.Alfred Binet
2. Gardner & Hatch

کلامی، منطقی ـ ریاضی (اعداد و ارقام)، تصویری ـ فضایی (ایجاد تصویری ذهنی از واقعیت و تغییر بی درنگ و آسان آن)، موسیقیایی یا آهنگینی (توانایی درک و ایجاد الگوهای آهنگینی و نواختی)، جسمانی-حرکتی (مهارت عضلانی و حرکت جنبشی مناسب)، طبیعت‌گرا، میان‌فردی (توانایی درک دیگران و نحوه تعامل آن‌ها با یکدیگر) و درآخر، هوش درون‌فردی (توانایی درک و شناخت خویشتن) (گاردنر وهاتچ، ۱۹۹۰). گاردنر معتقد بود که باتوجه به دو شکل اول، سایر توانایی‌های ذهنی بشر نادیده گرفته می‌شود و فقط بخشی از توانمندی‌های انسان مدنظر قرار می‌گیرد (گاردنر[1] ۲۰۰۶).

بررسی پیشیه تحقیق نشان داد که به طور کلی، مطالعات متعددی پیرامون هوش و انواع مختلف آن به طور جداگانه صورت گرفته است، ولی آنچه که مشخص گردید این بود که تحقیقات انجام شده در رابطه با الزامات هوش امنیتی درطراحی مدل هوش امنیتی در مقابله با جنگ ترکیبی ، تاکنون مورد توجه پژوهشگران قرار نگرفته است. اما به برخی از تحقیقات انجام شده با موضوع هوش و امنیت اشاره می‌گردد.

مجتبي خدادادي و علي حسن پور(۱۳۹۲) درتحقیقی تحت عنوان"نقش هوش هيجاني در توانمندي امنيتي مديران" با جامعه آماري مديران عالي سازمان‌هاي امنيتي كشورانجام گرديده كه براين اساس انتظار مي‌رود مديراني كه از هوش هيجاني بالاتري برخوردارند، اثربخشي بالاتري نيز در مديريت داشته باشند.اين امر مي‌تواند در انتخاب مديران شايسته در سازمان هاي امنيتي مورد توجه باشد.

محمود كلاه چيان(۱۳۹۳) درتحقیقی تحت عنوان "مديريت عمليات پنهان درسازمان هاي امنيتي" بيان می دارد دير زماني است كه پهنه عمليات پنهان با تحولات فني، تغييرات محيط و تفكرات حاكميتي دچار فراز و فرودهاي چندي گرديده است.

فريبا شايگان(۱۳۹۱) درتحقیقی تحت عنوان" امنيت پايدار از ديدگاه مقام معظم رهبري" براي دستيابي به نظريات مقام معظم رهبري در خصوص امنيت پايدار چهار سؤال ويژگي امنيت پايدار، مشمولين آن، متوليان آن و نيز شيوه‌هاي ايجاد و حفظ آن مطرح شد.

جعفر فيني زاده بيدگلي وهمكارن (۱۳۹۵) درتحقیقی تحت عنوان "بررسی ویژگی امنیتی شدن یک پدیده (موضوع) درجمهوری اسلامی ایران" نتايج اين تحقيق مشخص می کند، بازيگران و ميزان جدي بودن تهديدات، بالاترين سهم در امنيتي شدن موضوعات ازجمله بحران‌ها را دارند.

---

1 . Gardner

آنچه که می‌توان در خصوص تاریخچه جنگ ترکیبی بیان داشت:

۱. مبدا جنگ ترکیبی جنگ درگیری بین روس وچچنی‌ها (سال۲۰۰۲) بوده است.
۲. جنگ بین روسیه و کریمه و شرق اوکراین را هم میتوان جنگ هیبریدی و ترکیبی نامید که در ان جنگ، اروپا از روسیه شکست خورد.
۳. جنگ ۳۳روزه(جنگ حزب الله بعنوان گروه جهادی ومقاومت علیه رژیم صهیونیستی).
۴. روسیه در داخل امریکا با دخالت در انتخابات ان کشور از جنگ ترکیبی استفاده کرده است.
۵. روسی‌ها با به‌راه انداختن جنگ هیبریدی در غرب بدنبال روی کار آوردن افراطی‌ها در غرب هستند.
۶. آشوبهای هنگ کنگ جنگ ترکیبی غرب علیه چین بوده است.

مبانی مفهومی

۱-۲.هوش

بررسی ادبیات نشان می‌دهد، از هوش تعریف واحدی به دست نیامده و صاحب نظران مختلف آن را به گونه‌های متفاوتی تعریف کرده‌اند. نمی‌توان تعریف مشخصی از هوش به دست آورد که مورد توافق همه روانشناسان وابسته به رویکردهای مختلف باشد. با این حال عناصری از هوش وجود دارند که مورد توافق غالب پژوهشگران است. این عناصر را با توجه به ادبیات، می‌توان در سه دسته تقسیم کرد (سیف، ۱۳۹۸).

توانایی پرداختن به امور انتزاعی: منظور این است که افراد باهوش بیشتر با امور انتزاعی (اندیشه‌ها، نمادها، روابط، مفاهیم، اصول) سروکار دارند تا امور عینی (ابزارهای مکانیکی، فعالیت‌های احساسی).

توانایی حل کردن مسائل: یعنی توانایی پرداختن به موقعیت‌های جدید، نه فقط دادن پاسخ‌های از قبل آموخته شده به موقعیت‌های آشنا.

توانایی یادگیری: به ویژه توانایی یادگیری انتزاعیات، از جمله انتزاعیات موجود در کلمات و سایر نمادها و نیز توانایی استفاده از آن‌ها.

۲-۲.امنیت

امروزه تعاريفي كه امنيت را وجود شرايط و انجام اقداماتي براي مصون نگه داشتن از اعمال نفوذ دشمن مي‌داند، ناقص و نارس است. از اين رو سخن والتر ليپمن كه مي‌گويد: هر ملتي تا جايي داراي امنيت است كه درصورت عدم توسل به جنگ مجبور به‌رها نمودن ارزشهاي محوري و اساسي خود

نباشد و چنانچه درمعرض چالش قرارگرفت بتواند با پیروزي درجنگ آنها راحفظ کند» (قریب : ۱۳۸۰: ۳۱).« امنیت » مفهومي چند وجهي و همزاد با مفاهیمي مانند قدرت، تهدید و آسیب است. تعاریف موجود در فرهنگ‌ها، امنیت را احساس آزادي از ترس یا احساس ایمني که ناظر بر امنیت مادي و رواني مي‌باشد تعریف مي کنند. امنیت با تعریف مفهوم مخالف یعني ناامني و بیان شاخص‌های وضعیت فقدان امنیت نیز تقریب به ذهن است »(شیدائیان، ۱۳۸۸: ۱۴).

۳-۲.هوش امنیتی

هوش امنیتی واطلاعاتی، می‌تواند رخدادها و داده‌های گزارش شده را شناسایی و رصد کرده و بین آن‌ها ارتباط برقرار نموده و از این طریق، تهدیدها و آسیب‌ها را شناسایی تا تحت کنترل اطلاعاتی وامنیتی، قراردهد(رضایت و مرادیان، ۱۳۹۵).

پیرک و دیگران[1](۲۰۱۶)، هوش امنیتی را جمع آوری، به هنجارسازی، همبسته سازی و تحلیل بزرگ داده‌های امنیتی یک سازمان که از طریق کاربران، برنامه‌های کاربردی و زیرساخت‌ها، ایجاد شده است و روی امنیت و مدیریت مخاطرات فناوری اطلاعات در سازمان تأثیر می‌گذارد، تعریف کرده و معتقدند، هوش امنیتی به دنبال مدیریت همه جانبه اطلاعات امنیتی در سازمان است. (پیرک و دیگران، ۲۰۱۶الف). آنچه مشخص است هوش امنیتی دو بخش مهم و اساسی را پوشش می‌دهد؛ یک بخش مربوط به مدیریت تعاملات و همبستگی فناوری‌های مورد استفاده در امور امنیتی سازمان و دیگری، مدیریت یکپارچگی و همبستگی این اطلاعات (ساموناس و دیگران[2]، ۲۰۲۰).

هوش امنیتی، یک بستر مدرن، هوشمند و کارآمد برای تأمین امنیت سیستمها و بسترهای مبتنی بر اطلاعات و شبکه است که با ایجاد یک مانیتورینگ مستمر از تمامی تجهیزات و دستگاه‌ها و جمع آوری تمامی لاگ‌ها، کانفیگ‌ها[3]، رویدادها و گزارشات اخذ شده از این تجهیزات و دستگاه‌ها بصورت مبتنی بر عامل یا بدون عامل (مستقل)، پس از عملیات‌های نرمال سازی و تجزیه و تحلیل، گروه بندی و همبسته سازی، اضافه کردن اطلاعات زمینه، الویت بندی بر اساس میزان مخرب بودن، بطور خودکار تهدیدات و ریسک‌های امنیتی را تشخیص و از بروز حملات جلوگیری می‌نماید(مانوگران و دیگران[4]، ۲۰۱۷).

1.Pirc et al
2.Samonas et al
3.Configures,
4. Manogaran et al

مفهوم گرگهای تنها: به شخص ویا تعدادمحدودی از اشخاص گفته میشودکه به تنهایی وبدون اینکه با گروهی از بازیگران ثالث(سرویس،گروهکهای مسلح وبرانداز،فرقه‌های انحرافی،اراذل و اوباش وگرههای مذهبی) ارتباط (سازمانی و اگاهانه ویا از انها کمکی دریافت کرده باشند) داشته باشند،در ایجاد ناامنی و اغتشاش ایفای نقش میکنند. گرگهای تنها در اغتشاشات:گرگهای تنها در تمام اغتشاشات از سال ۱۳۹۵فعال شدند (بصورت سازماندهی شده و تیمی)در را اندازی‌های اغتشاش و نا امنی‌های شدید ایفای نقش کرده ودست به اقدامات خشونت امیز میزنند.

۴-۲.جنگ ترکیبی

تهدیدات دهه ۶۰ تهدیدات سخت و اغلب آن نیمه سخت بودند ولی تهدیدات دهه۷۰ غالبا نیمه سخت یا نرم (تهاجم فرهنگی) بوده اند و تهدیدات دهه۸۰ اغلب هوشمند(کودتای مخملی، انقلاب رنگی، فتنه۸۸ و.....) توضیح اینکه فتنه ۸۸ تیر خلاص به تهدید هوشمند بوده است تهدیدات دهه۹۰ جنگ هوشمند از اواخر سال۹۵ (اواخر دولت اوباما شروع شده که می گوید ما در ایران تغییر رژیم نداریم بلکه تغییر رفتار داریم) جنگ ترکیبی شروع شده ولی درسال ۱۴۰۰ مقام معظم رهبری آنرا مطرح کردند یعنی همین تغییر رفتار نتیجه‌اش تغییر رژیم هم است منتهی در تغییر رفتار ظاهرش خیلی قابل تشخیص نیست (حذف ولی فقیه، محدودشدن در لبنان، سوریه و عراق و.....) همین که ترامپ وقتی نتیجه کارش را در برجام گرفت دوباره گرفت دوباره تغییر رژیم را مطرح کرد.

تهدید هوشمند: ترکیبی از تهدیدات نرم ونیمه سخت با اغلب تهدیدات نرم بوده روندی که دشمن در جنگ ترکیبی پیش و دو گرفته نتایج حاصله توسط دشمن قابل توجه است.

قبل ازسال ۹۵ سازماندهی اعتراضات به صورت عمودی و سلسله مراتبی بودند ولی از سال ۹۵ به بعد سازماندهی اعتراضات به افقی(جمعیت پایه با ایفای نقش جوانهای ناراضی در جامعه که در فضای مجازی جذب و سازماندهی در گروهای جوک سرگرمی، اخلاقی، ورزشی، هنری، موسیقی، عاشقانه، همجنس‌گرا، ازدواج سفید، هوادارمحیط زیست و حتی گروههای مذهبی می شوند).

مفهوم جنگ ترکیبی،تهاجم ترکیبی وجهاد تبیین این مفاهیم شبیه کلید واژه مورد استفاده تهاجم فرهنگی، شبیخون، غارت و ناتوی فرهنگی دهه هفتاد می‌باشد که آن موقع مقام معظم رهبری تکرار و تاکید داشته ولی جدی گرفته نشد. دیروز هم خیلی از نیروهای خودی سرگردان بودند بطوری که برخی می گفتند که تبادل فرهنگی داریم یا تهاجم فرهنگی لذا باعث سردر گمی و حتی فراموش شدن اصل قضیه شده است تا جائیکه در کل بیشتر کار فقط به زن یک عکس، نوشته و تصویر روی لباس و آدامس و...خلاصه شده است. علت اصلی سردر گمی عدم توجه به اطلاعات پنهان و تحلیل سطحی بوده است. در بحث تهاجم ترکیبی و جهاد تبیین هم اینگونه است یعنی فقط به شواهد و قرائن اشکار اکتفا

می‌شود به راهبرد دشمن و اطلاعات پنهان (اطلاعات پنهان اطلاعات) توجه نمی‌شود. (کاتوزیان۱۳۷۲).

تعریف اول : ترکیبی از چند جنگ است، جهت هم افزایی وتشکیل یک جنگ.در صورتیکه هیچ کدام از جنگ‌ها نیست مثل اب و شکر وقتیکه که مخلوط می‌شوند نه اب است و نه شکر.

در جنگ ترکیبی اگر شناخت مولفه ، ابعاد، روند، ابزار وعوامل جنگ خوب شناخته شده و مدیریت شود تبدیل به فرصت می‌شود این قضیه همان مطلبی است که رهبری فرمودند پیچ تاریخی که زمینه ای برای تمدن اسلامی است.

تعریف دوم:(تعریف ازنگاه دشمن): ترکیبی از نبرد متعارف (کلاسیک که در جبهه در مقابل هم هستند) و نا متعارف (چریکی و نامنظم دو طرف در درون هم هستند) است.در مقایسه نبرد متعارف ونامتعارف شاخص‌های موردتوجه هستند. (عمادی۱۳۹۸ص۲۰)

اهداف جنگ ترکیبی از زبان مهاجمین، سه هدف اصلی مطرح شده است:

۱. تاثیرگذاری روی سیاستگذاری نظام؛
۲. زمینه سازی برای حمله نظامی؛
۳. تصرف قلمرو بدون بکارگیری انبوه نیروهای نظامی .

جنگ ترکیبی: ترکیبی از تهدیدات نرم، نیمه سخت و سخت بطور همزمان وهماهنگ علیه مولفه‌های قدرت، درصورتیکه درجنگ هوشمند اولویت جنگ نرم است، خیلی از براوردهای تهدیدات از منظراطلاعات آشکار خودمان است نه از منظر دشمن که می بایست از اطلاعات پنهان باشد(براوردی که از اطلاعات آشکار باشد براورد غلطی است)(عمادی،۱۳۹۸،ص۱۴).

گرگهای تنها درجنگ ترکیبی:

به گروههای خفته متصل(نه وابسته) به بازیگران ثالث و برخوردار از آموزش آشوب(معمولا در فضای مجازی) و قادر به تحرک‌بخشی جوانان ناراضی،معترض وماجراجو گفته می‌شود.

ویژه‌گی‌های گرگهای تنها:

۱. از خانواده‌های آسیب پذیرند؛
۲. تحت عناوین خاصی جذب می‌شوند؛
۳. به صورت مرحله ایی تبدیل به یک آتش زیر خاکستر می‌شوند؛
۴. زمانی وارد میدان می‌شوند که زمینه‌های لازم اجتماعی،اقتصادی و....وجود داشته باشد و عملکرد نابجا وحساب نشده و بعضا غلط دستگاها بهانه ایی برای حضور انها را بدهد.

۳.مبانی نظری و الگوی تحلیل

۱-۳.مولفه‌های هوش امنیتی

بطور کلی می‌توان گفت هوش امنیتی، جمع آوری، هنجارسازی، همبسته سازی و تحلیل بزرگ داده‌های امنیتی یک شبکه به منظور خودکار کردن فرآیندهای کاهش سطح مخاطرات آن شبکه با تبدیل میلیون‌ها بسته اطلاعاتی به یک اقدام عملی آنی می‌باشد(کرمپ[1] ۲۰۱۵).

ادبیات موجود نشان می‌دهد که هوش امنیتی دارای سه جز اصلی ۱.مدیریت اطلاعات و رخدادهای امنیتی[2] ۲.مدیریت ریسک[3] و ۳.انطباق قوانین[4] است(پیرک و دیگران[5] ۲۰۱۶ب):

مدیریت اطلاعات و رخدادهای امنیتی؛ به عنوان قلب هوش امنیتی در مقابله با جنگ ترکیبی به شمار می‌آید؛ زیرا، زیرساخت اصلی هوش امنیتی توسط این بخش تأمین می‌گردد و از دو بخش مدیریت اطلاعات امنیتی و مدیریت رخدادهای امنیتی، تشکیل شده است. مهم‌ترین وظایف بخش مدیریت اطلاعات و رخدادهای امنیتی عبارت است از مدیریت لاگ[6] یا نگاشت، نرمال سازی[7] یا هنجار سازی، همبسته سازی رویدادها[8] عکس العمل آنی به تهدیدات (پاسخ فعال[9])، امنیت عناصر انتهایی (EPP)؛[10] ذخیره سازی وقایع[11] و ارائه گزارشات تحت وب.[12]

مدیریت ریسک: هدف مدیریت ریسک یا مدیریت مخاطرات در هوش امنیتی، کاهش زیان‌های ناشی از عملی شدن تهدیدات می‌باشد که با استفاده از سه شاخص شناسایی، ارزیابی و اولویت گذاری بر مبنای استاندارد مدیریت ریسک در پنج گام می‌توان به این هدف رسید که عبارت است از:۱-تشخیص و شناسایی تهدیدات ۲-ارزیابی آسیب پذیرهای هدف تهدیدات ۳-تشخیص زیان‌های ناشی از عملی شدن تهدیدات ۴-تعیین راهکارهای کاهش مخاطرات و ۵-اولویت گذاری راهکارها.

1.Crump
2. Security Information and Event Management
3.Risk Management
4.Regulatory Compliance
5.Pirc et al
6.Log
7.Normalization
8. Event Correlation
9.Active Response
10.Endpoint Protection Platform
11.Event/Incident Storage
12.Web-based Reports

انطباق قوانین: هدف انطباق قوانین در هوش امنیتی، حصول اطمینان از برقراری سه مورد تطابق با استانداردها (استفاده از استانداردها در پیاده سازی هوش امنیتی، همچون استفاده از استاندارد ISO 50772 در پیاده سازی مدیریت ریسک در هوش امنیتی در مقابله با جنگ ترکیبی)، پایداری در نظارت (نظارت و مانیتورینگ مستمر و دائمی هوش امنیتی بر کلیه فعالیت‌ها و رویدادها) و کامل بودن بازرسی (بررسی همه جانبه و تجزیه و تحلیل کامل کلیه فعالیت‌ها و رویدادها توسط هوش امنیتی).

۲-۳.اصول هوش امنیتی

سه جزء تشکیل دهنده هوش امنیتی، شامل مدیریت اطلاعات و رخدادهای امنیتی، مدیریت ریسک و انطباق قوانین، بر مبنای سه اصل "هوش، یکپارچگی و خودکار سازی" با هم در تعامل بوده تا هدف اصلی هوش امنیتی که تأمین امنیت است تحقق یابد. هوش امنیتی با ایجاد مانیتورینگ و نظارت مستمر و دائمی بر کلیه فعالیت‌ها و رویدادهای سازمان مربوطه و بررسی و تجزیه و تحلیل این فعالیت‌ها و رویدادها هرگونه ناهنجاری و تهدید را شناسایی و از بروز حملات امنیتی جلوگیری می‌نماید(پیرک و دیگران،۲۰۱۶ب).در این راستا شناخت راهبردهای هوش امنیتی زمینه ساز تحقق الزامات آن است.هوش امنیتی راهبردی[1]درسطح بالای تصمیم گران مورد استفاده قرار می گیرند.

۳-۳.جنگ ترکیبی

استراتژیست و فیلسوف نظامی سان تزو معتقد است؛ برای مبارزه؛ تصرف در تمام جنگ اقدام چندان عالی نیست؛ بلکه برتری اصلی، «شکستن مقاومت دشمن بدون جنگ است». نتیجه منطقی این است که دیدگاه مفهومی در مورد جنگ‌های ترکیبی در مفاهیم علوم سیاسی و نظامی شرق از سوی کاتیلا و سن تزو وجود داردو توسط نظریه پردازان بعدی بازتولید شده است (قربانی زواره، ۱۳۹۸: ۱۳۴).

استفاده از شورش‌ها و ناآرامی‌های اجتماعی به عنوان یک عامل ایجاد بی‌ثباتی نقش مهمی در جنگ ترکیبی ایفا می‌کند. نوآوری جنگ ترکیبی این است که نیروهای منظم و نامنظم می‌توانند هم‌زمان وارد یک درگیری فعال اجتماعی، دستکاری شده یا اجباری علیه یک جمعیت مشخص شوند. در عین حال انواع اقدامات از جمله"تغییر رژیم" و " مهندسی دموکراسی" ، همراه با استفاده ابزاری از موضوع صلح، می‌توانند برای دستیابی به اهداف اجتماعی و سیاسی استفاده شوند.از این نظر، جنگ ترکیبی غالبا از روش‌های قانونی و غیر قانونی و هم اقدامات نظامی و هم غیر نظامی استفاده می‌کند که به طور مستقیم بر جمعیت هدف تاثیر گذاشته و واد منازعه با آن می‌شود (Gardner 2015).

---

1 . Strategic security intelligence

ایالات متحده آمریکا، تمامی منابع سه گانه قدرت را در ابعاد اقتصادی، امنیتی، فرهنگی، علیه دشمنان خود به خدمت گرفته است و گویی یک مثلث قانم‌الزاویه که راس آن امنیت است را تشکیل داده است. NPT،JCPOA ، CAATSA و CTBT در راس آن مثلث (امنیت)، ISAو FATF در زاویه اقتصاد و سند ۲۰۳۰ یونسکو و مصوبات کنگره آمریکا هم در زاویه فرهنگی آن، عمل می‌کنند. مهمتر اینکه این ابعاد کاملا در هم تنیده هستند به عبارت دیگر امکان ایجاد یک راهبرد ترکیبی را می‌دهند که در آن انقلاب در امور نظامی و انقلاب رنگی با هم نمود پیدا می‌کند. (عسگرخانی، ۱۴۰۰، مقدمه کتاب جنگ‌های ترکیبی، نوشته اندرو کوریبکو، ترجمه سبحان محمدی)

۴-۳.راهبردهای بهبود هوش امنیتی درمقابله با جنگ ترکیبی دشمن شامل؛

بهبود زیرساخت، بهبود هوش امنیتی تاکتیکی، طراحی سامانه هوش امنیتی راهبردی ومدیریت افکار امنیتی بوده که این اطلاعات به ندرت شامل موارد فنی هستند و بر اطلاعات مرتبط با ریسک تمرکز دارند. از جمله چیزهایی که در این اطلاعات می توان یافت موارد مرتبط با تاثیر مالی رخداد سایبری، روندهای حملات آتی، حوزه‌های مستعد برای حمله مهاجمان و حوزه اثرگذار بر تصمیمات کلان و سطح بالای سازمان می باشد. چنین اطلاعاتی به سازمانها در تعیین اقدامات، ظرفیت‌ها و بودجه لازم را برای مقابله و کاهش خطر حملات احتمالی کمک می کند. هوش امنیتی راهبردی اغلب به صورت خبر و اطلاعات مربوط به گزارشات انحصاری، مذاکرات و جلسات هستند. بدست آوردن این اطلاعات بسیار دشوار است. به دلیل اینکه این اطلاعات حاوی راهبردهای مهاجمان هستند بازه زمانی کاربرد آن‌ها بلند مدت (چند سال) است.ازجمله مزایای بهره گیری از هوش امنیتی راهبردی در سازمان عبارتند از: کاهش تهدیدات، کاهش سطح عدم انطباق، تسهیل تصمیم‌گیری‌های امنیتی، خودکار نمودن فرآیندهای امنیتی و هدف هوش امنیتی در مقابله با جنگ ترکیبی می توان نام برد.

روش پژوهش

تحقیق حاضر به لحاظ هدف، کاربردی، به لحاظ روش استنتاج، توصیفی و به لحاظ ماهیت داده‌ها، کیفی و کمی است. تحقیق حاضر از فرآیندی سه مرحله‌ای تبعیت می‌کند:

الف) بخش کیفی: در وهله نخست، پس از مطالعه کتابخانه‌ای، به جهت شناسایی الزامات هوش امنیتی و همچنین راهبردهای بهبود آن در جنگ ترکیبی، از مصاحبه نیمه ساختاریافته و سوالات زیر استفاده گردید:

الزامات و راهبردهای هوش امنیتی در جنگ ترکیبی کدامند؟

چه راهبردهایی جهت بهبود هوش امنیتی در جنگ ترکیبی می‌توان اتخاذ نمود؟

همچنین، تحلیل محتوای مصاحبه‌ها با استفاده از روش گرندد تئوری و کدگذاری در دو سطح باز و محوری، انجام شد. جامعه آماری این تحقیق را اعضاء هیئت علمی در مراکز علمی مرتبط با امنیت و مدیران و کارشناسان فعال در زمینه امنیت و اطلاعات در سازمانهای نظامی و انتظامی کشور، تشکیل دادند. با توجه به حاکمیت رویکرد کیفی در این بخش، از روش نمونه گیری نظری که یکی از روش‌های نمونه‌گیری هدفمند متوالی یا متواتر است، استفاده شد. در نمونه گیری نظری، نمونه‌ها به شکلی انتخاب می‌شوند که به خلق تئوری کمک کنند. در این روش به جای انتخاب یک نمونه ثابت حجم نمونه آنقدرافزایش می‌یابد تا زمانیکه دیگر کافی باشد (اشباع نظری) (بازرگان‌هرندی و دیگران، ۱۳۹۷). بر همین اساس، بعد از انجامِ نه مصاحبه، دیده شد که عوامل اصلی و فرعی در مصاحبه‌ها تکرار شده و پاسخ‌ها از روندی تکراری تبعییت می‌کنند اما برای اطمینان بیشتر،علاوه برتحلیل پنج منبع بصورت کتابخانه ای، سه مصاحبه دیگر نیز انجام شد و نمونه با ۱۲ نفر مورد تأیید قرار گرفت و به فرایند مصاحبه پایان داده شد و پژوهشگر به اشباع نظری رسید. پس از پیاده سازی مصاحبه‌ها، یافته‌های تحقیق به صورت متن درآمده، و در نرم افزار MAXQDA کدگذاری و مقوله بندی شده و اقدام به تحلیل آن‌ها گردید.

ب)بخش کمی اول: در این مرحله، به منظور تعیین درجه اهمیت الزامات هوش امنیتی از روش آنتروپی شانون[1] استفاده شده است. در اکثر مسائل تصمیم‌گیری چندمعیاره دانستن وزن عناصر بسیار مهم است. تکنیک آنتروپی شانون یکی از روش‌هایی است که برای تعیین وزن عناصر مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این تکنیک وزن عناصر براساس میزان پراکندگی مقادیر عنصر مورد تعیین می‌شود. روش مذکور اولین بار توسط استفان بولتزمن مطرح و نهایتاً توسط شانن[2](۱۹۴۸) به صورت کمی ارائه شد. آنتروپی در حقیقت بیانگر آن است که چگونه از بین عوامل مؤثر یک هدف، می‌توان مهم‌ترین عوامل را تخمین زد یا به عبارتی متغیرهایی که بیشترین تأثیر را در رخ داد یک واقعیت دارند برای ما مشخص می‌نماید.

ج) بخش کمی دوم: در این مرحله، به منظور رتبه بندی راهبردهای بهبود هوش امنیتی در در جنگ ترکیبی از روش ماباک (MABAC)، استفاده شده است. روش ماباک (MABAC) از جدیدترین تکنیک‌های تصمیم گیری چند معیاره است که جهت رتبه بندی گزینه‌ها در مدل‌های تصمیم گیری چند معیاره استفاده می‌شود این روش اولین بار توسط پاموکار و سیروویچ[3](۲۰۱۵) ارائه شد.

---

1. Shanon Entropy
2. Shannon
3. Pamucar & cirovic

مزایای استفاده از روش MABAC به شرح زیر است: (۱) دارای دستگاه ریاضی ساده و نتایج پایدار است. (۲) نتایج کاملی را می‌توان به راحتی با این روش بدست آورد زیرا ارزش‌های احتمالی سود و ضرر را در نظر می‌گیرد. و (۳) ترکیب این روش با رویکردهای دیگر امکان پذیر است. از این رو، روش MABACاین توانایی را دارد که نیازهای یک ابزار اولویت بندی معتبر را برآورده سازد.

۵. یافته‌های تحقیق

مرحله اول: شناسایی الزامات و راهبردهای امنیتی هوش امنیتی در مقابله با جنگ ترکیبی

در این بخش از تحقیق، نتایج حاصل از کدگذاری اولیه یا کدگذاری باز و محوری ارائه می‌شود. لازم به ذکر است که جهت اعتبارسنجی نتایج بخش کیفی در این مطالعه، از روش کنترل اعضا (محققین یافته‌های خود را با چهار نفر از افراد مطلع تحت بررسی کنترل نموده و تفاسیر پژوهشگر به تأیید رسیده است)، استفاده شده است. جهت اختصار خلاصه تحلیل مصاحبه‌ها در جدول (۱) بیان شده است:

جدول (۴): کدگذاری مصاحبه‌ها و استخراج الزامات وراهبردهای هوش امنیتی در مقابله با جنگ ترکیبی

مقوله‌ها	شاخص‌ها	علامت	مفاهیم (اعداد داخل پرانتز نشان‌دهنده شماره مصاحبه‌شونده است)
الزامات امنیتی هوش امنیتی در مقابله با جنگ ترکیبی	الزامات تخصصی امنیت	C1	ارتقاء آموزش‌های تخصصی فناوری اطلاعات (۳)، بومی‌سازی دانش ساخت ابزارهای فنی در داخل (۴)، آموزش تخصصی امنیتی وآگاه سازی حفاظتی (۷)، بکارگیری عوامل اجرایی متخصص (۱۱)
	الزامات تعاملی امنیت	C2	انتقال تجربیات موفق به همکاران (۲)، تعامل دستگاه‌های اطلاعاتی (۷)، گزارش دهی اطلاعاتی (۱۰)، عدم پنهان کاری مفرط در مناسبات حساس سازمان (۱۱)، رعایت سلسله مراتب سازمانی (۱۲)
	الزامات بکارگیری امنیت	C3	مشورت امنیتی در قراردادها و... (۱)، پیش‌بینی آسیب و تهدیدات امنیتی (۳)، احصاء سیاست امنیتی در خط‌مشی گذاری‌ها (۶)، مسئولیت پذیری امنیتی (۸)، ضرورت نظارت و کنترل امنیتی (۹)، ایجاد بازدارندگی مؤثر امنیتی (۱۱)
	الزامات مواجهه با دشمن	C4	هوشیاری درمقابل تهدیدات دشمن (۳)، رویکرد تهاجم اطلاعاتی در مقابل دشمن (۴)، بی اعتبارساختن دشمن (۵)، شناخت راهکارهای دشمن (۷)، ضرورت شناخت اطلاعاتی دشمن (۱۰)، شناخت ظرفیت امنیتی دشمن (۱۲)

	الزامات شرعی و قانونی	C5	رعایت موازین شرعی (۱)، توجه به انضباط معنوی (۴)، تعهد به ارزشهای اخلاقی و قانونی (۵)، پیروی از ولایت فقیه (۹)
	الزامات فردی و خودسازی	C6	مراقبت از نفس (۲)، اتصال به مبدأ هستی (۵)، قابلیت مواجهه با مشکلات و ناملایمات (۶)، مستقل بودن (شهامت) (۱۲)
راهبردهای امنیتی هوش امنیتی در مقابله با جنگ ترکیبی	مدیریت افکار امنیتی سازمان	A1	اعتمادسازی کارکنان (۳)، قدرت اقناع سازی مدیران (۵)، شناخت نگرش مخاطبین (۷)، رفع تضادهای امنیتی سازمانی (۸)، اثرگذاری امنیتی در حفاظت روانی کارکنان (۹)، آگاه سازی حفاظتی در مجموعه سازمان (۱۰)
	طراحی سامانه هوش امنیتی راهبردی	A2	طراحی نرم‌افزارهای بومی و سطح بالای امنیتی در سازمان (۱)، طراحی سیستم بهنگام شناسایی رخداد سایبری (۶)، طراحی راهکار مقابله با نفوذ در سازمان‌ها (۹)، طراحی سیستم پیش‌بینی تغییرمخاطرات (۱۱)
	بهبود هوش امنیتی تاکتیکی	A3	بهبود مدیریت شبکه (۷)، ایجاد نوآوری در تاکتیک‌های امنیتی (۹)، ارتقا دانش مدیران امنیتی (۱۱)، زمان شناسی بحران سازمانی (۱۲)
	بهبود زیرساخت هوش امنیتی	A4	ارتقا سخت‌افزاری ابزارهای مقابله با نفوذ (۱)، بهینه سازی سخت‌افزاری و نرم‌افزاری مقابله با بدافزارهای بومی (۶)، بهبود زیرساخت سیستم پایش شبکه (۸)، ارتقا و بهبود سرورهای کنترل (۱۰)، ایجاد مرکز عملیات یکپارچه (۱۱)

جهت پیاده سازی واستقرار راهبردهای امنیت مدل هوش امنیتی در مقابله با جنگ ترکیبی ، برابرجدول شماره(۱) پس از شناسایی الزامات امنیت شامل: تخصصی ،تعاملی ،بکارگیری ،فردی و خودسازی،مواجهه با دشمن ، شرعی ، قانونی و همچنین راهبردهای بهبود آن درساختار حاکمیت شامل بهبود زیرساخت، بهبود هوش امنیتی تاکتیکی،طراحی سامانه راهبردی امنیت ومدیریت افکار امنیتی به ترتیب رتبه بندی (مقوله‌ها)، تعیین گردید، مدل مفهومی آن درقالب شکل(۱) ترسیم می‌گردد.

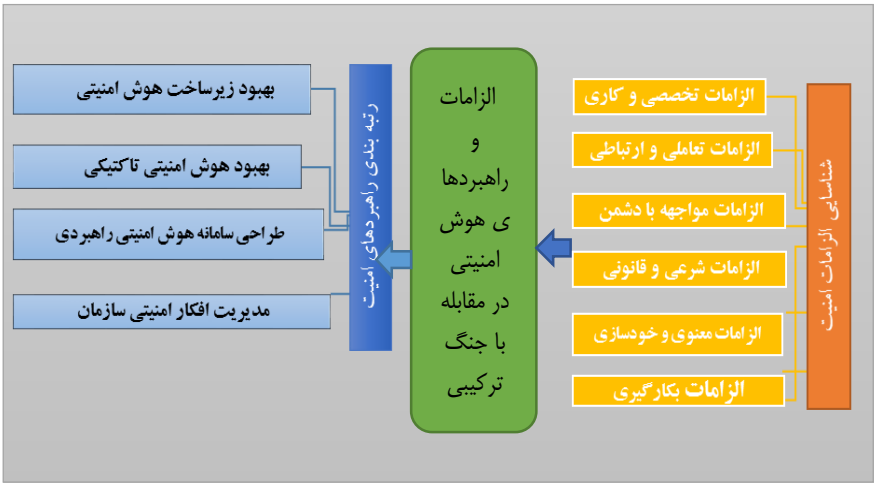

شکل (۵): مدل مفهومی الزامات وراهبردهای هوش امنیتی در مقابله با جنگ ترکیبی

مرحله دوم: تعیین درجه اهمیت الزامات امنیتی هوش امنیتی در مقابله جنگ ترکیبی

همانگونه که بیان شد جهت تعیین درجه اهمیت الزامات هوش امنیتی در مقابله با جنگ ترکیبی ، از روش آنتروپی شانون استفاده شد. بر همین اساس پس از کسب نظر خبرگان(۱۲ نفر) وتحلیل محتوا پنج منبع بصورت کتابخانه ای به وسیله پرسشنامه و جمع‌بندی نظرات؛ گام‌های زیر جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها انجام شد:

گام اول، تشکیل ماتریس تصمیم: در این پژوهش از طیف لیکرت پنج درجه‌ای (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد)، برای ارزیابی استفاده شد. با توجه به میانگین نظر خبرگان، ماتریس تصمیم تشکیل گردید. برای تشکیل این ماتریس کافیست اگر معیارها کیفی هستند از عبارات کلامی ارزیابی هر گزینه را نسبت به هر معیار به دست آورد و اگر معیارها کمی هستند عدد واقعی آن ارزیابی را قرار داد. در ماتریس تصمیم پژوهش حاضر، معیارها؛ الزامات هوش امنیتی و گزینه‌ها؛ راهبردهای بهبود هوش امنیتی در مقابله با جنگ ترکیبی ، هستند.

گام دوم، نرمالایز ماتریس تصمیم: در این گام، ماتریس تصمیم را نرمال می‌کنیم و هر درایه نرمال شده را pij می‌نامیم. نرمال شدن به این صورت است که درایه هر ستون را بر مجموع ستون تقسیم می‌کنیم. نتایج محاسبات گام اول و دوم در جدول (۲)، نشان داده شده است:

جدول (۶): ماتریس تصمیم گیری نرمال شده (بی مقیاس شده)

C6	C5	C4	C3	C2	C1	
0.260	0.280	0.216	0.244	0.230	0.194	A1
0.225	0.219	0.237	0.229	0.213	0.217	A2
0.265	0.250	0.253	0.256	0.255	0.277	A3
0.249	0.250	0.294	0.270	0.301	0.312	A4

گام سوم، محاسبه آنتروپی هر شاخص: آنتروپی Ej به صورت زیر محاسبه می‌گردد و k به عنوان مقدار ثابت مقدار Ej را بین ۰ و ۱ نگه می‌دارد.

$$E_j = -k\sum_{i=1}^{m} P_{ij} \times Ln\, P_{ij} \;\; , k = \frac{1}{\ln m} \;\; , \;\; i = 1.2.\ldots.m$$

جدول ۷- محاسبه $(-\boldsymbol{kP_{ij}} \times \boldsymbol{Ln\, P_{ij}})$

C6	C5	C4	C3	C2	C1	
0.253	0.257	0.239	0.248	0.244	0.229	A1
0.242	0.240	0.246	0.243	0.238	0.239	A2
0.254	0.250	0.251	0.252	0.251	0.257	A3
0.250	0.250	0.260	0.255	0.261	0.262	A4

لازم به ذکر است که افزایش در آنتروپی شانون باعث افزایش عدم اطمینان و کاهش اطلاعات در مورد دانش متغیر تصادفی می‌شود. جنبه جالب دیگر آنتروپی شانون ویژگی حداکثر آنتروپی آن برای توزیع یکنواخت است.

گام چهارم، محاسبه فاصله هر شاخص از آنتروپی آن (تعیین درجه انحراف): در ادامه مقدار dj (درجه انحراف) محاسبه می‌شود (dj=1-Ej) که بیان می‌کند شاخص مربوطه (dj) چه میزان اطلاعات مفید برای تصمیم گیری در اختیار تصمیم گیرنده قرار می‌دهد. هر چه مقادیر اندازه گیری شده شاخصی به هم نزدیک باشند نشان دهنده آنست که گزینه‌های رقیب از نظر آن شاخص تفاوت چندانی با یکدیگر ندارند. لذا نقش آن شاخص در تصمیم گیری باید به همان اندازه کاهش یابد.

گام پنجم، تعیین وزن هر شاخص: سپس مقدار وزن Wj محاسبه می‌گردد. در واقع وزن معیار برابر با هر dj تقسیم بر مجموعdj ها (wj=dj/∑dj)، می‌باشد. نتایج محاسبات گام چهارم و پنجم در جدول (۴)، نشان داده شده است:

جدول ۸- محاسبه آنتروپی هر شاخص، درجه انحراف، وزن و رتبه هر شاخص

شاخص‌ها	C1	C2	C3	C4	C5	C6
آنتروپی هر شاخص (Ej)	0.987	0.994	0.999	0.995	0.997	0.999
درجه انحراف هر شاخص (Dj)	0.013	0.006	0.001	0.005	0.003	0.001
وزن هر شاخص (Wj)	0.439	0.213	0.047	0.161	0.093	0.047
رتبه هر شاخص	1	2	6	3	4	5

با توجه به نتایج این بخش(جدول ۴)، الزامات تخصصی هوش امنیتی (C1)، الزامات تعاملی هوش امنیتی(C2)، الزامات مواجهه با دشمن(C4)، الزامات شرعی و قانونی(C5)، الزامات فردی و خودسازی (C6) و الزامات بکارگیری هوش امنیتی(C3)، به ترتیب بالاترین درجه اهمیت را در میان الزامات هوش امنیتی درمقابله با جنگ ترکیبی را، کسب کردند.

مرحله سوم: رتبه بندی راهبردهای بهبود هوش امنیتی در مقابله با جنگ ترکیبی

در این بخش از تحقیق، جهت رتبه بندی راهبردهای بهبود هوش امنیتی در مقابله با جنگ ترکیبی ، از روش ما باک استفاده شد. بر همین اساس پس از کسب نظر خبرگان(۱۲ نفر) به وسیله پرسشنامه و جمع‌بندی نظرات؛ گام‌های زیر جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها انجام شد:

گام اوّل، تشکیل ماتریس اولیه تصمیم(X): در این گام فرض می‌شود تعداد m گزینه و n معیار موجود است. هر یک از گزینه‌ها به شکل برداری و به صورت Aij= (xi1,xi2,…,xin) نمایش داده می‌شوند که xij وضعیت گزینه i ام در معیار j ام را مشخص می‌نماید. بر این اساس ماتریس تصمیم اولیه همان ماتریس مرحله قبل (آنتروپی شانون)، می‌باشد. همچنین xij درایه‌های ماتریس اولیه تصمیم (X) بوده و xi- و+xi به صورت زیر تعریف می‌شوند:

$x_i^+ = \max(x_1. x_2. \dots x_m)$: نشان دهنده بیشترین مقداری است که در یک معیار مشخص، در میان گزینه‌ها مشاهده شده است.

$x_i^- = \min(x_1. x_2. \dots x_m)$: نشان دهنده کمترین مقداری است که در یک معیار مشخص، در میان گزینه‌ها مشاهده شده است.

نتایج محاسبات گام اول در جدول (۵)، نشان داده شده است:

جدول ۹- ماتریس اولیه (میانگین نظر پاسخ دهندگان)

	C1	C2	C3	C4	C5	C6
A1	2.262	3.033	3.357	2.952	3.595	3.405
A2	2.533	2.810	3.143	3.238	2.810	2.952
A3	3.238	3.357	3.524	3.452	3.214	3.476
A4	3.643	3.967	3.714	4.024	3.214	3.262
X+	3.643	3.967	3.714	4.024	3.595	3.476
X-	2.262	2.810	3.143	2.952	2.810	2.952
W	0.439	0.213	0.047	0.161	0.093	0.047

گام دوم، نرمال کردن درایه‌های ماتریس تصمیم اولیه (N): به دلیل آنکه ممکن است جنس هر یک از معیارها متفاوت باشند، در گام دوم ماتریس تصمیم نرمال شده تا اثر مقیاس متفاوت معیارها خنثی شود. به‌منظور انجام این کار و با توجه به جنس هر معیار، از رابطه$n_{ij} = \frac{x_{ij}-x_i^-}{x_i^+-x_i^-}$ برای نرمال سازی معیارهای مثبت و ازرابطه $n_{ij} = \frac{x_{ij}-x_i^+}{x_i^--x_i^+}$ برای نرمال سازی معیارهای منفی استفاده می‌شود. لازم به ذکر است که در این تحقیق شاخص‌های چالش بین بخشی (C7) و بارکاری (C11)، به عنوان معیارهای منفی در نظر گرفته شدند. نتایج این گام در جدول (۶)، نشان داده شده است:

جدول ۱۰-نرمالسازی ماتریس اولیه (N)

	C1	C2	C3	C4	C5	C6
A1	0.000	0.559	0.793	0.500	0.966	0.828
A2	0.197	0.397	0.638	0.707	0.397	0.500
A3	0.707	0.793	0.914	0.862	0.690	0.879
A4	1.000	1.234	1.052	1.276	0.690	0.724

گام سوم: تشکیل ماتریس تصمیم نرمال موزون (V): از آنجا که معیارها دارای وزن متفاوتی در فرایند ارزیابی هستند؛ در این گام می‌بایست درایه‌های ماتریس نرمال موزون بر اساس رابطه ($v_{ij} = w_i(n_{ij}+1)$) محاسبه شوند. در این رابطه nij درایه‌های ماتریس نرمال (N) و wi وزن معیار i ام می‌باشد. همچنین vij درایه‌های ماتریس موزون V را تشکیل می‌دهد. این ماتریس به شکل زیر تعریف می‌شود:

جدول ۱۱-تشکیل ماتریس موزون (V)

	C1	C2	C3	C4	C5	C6
A1	0.439	0.332	0.084	0.242	0.183	0.087
A2	0.525	0.297	0.076	0.275	0.130	0.071
A3	0.749	0.381	0.089	0.300	0.158	0.089
A4	0.877	0.475	0.096	0.367	0.158	0.082

گام چهارم، مشخص کردن ماتریس مرز تخمین ناحیه (G): مرز تخمین ناحیه برای هر معیار به شکل رابطه $g_i = \left(\prod_{j=1}^{m} v_{ij}\right)^{1/m}$، محاسبه می‌شود. بعد از محاسبه gi برای هر معیار، ماتریس مرز تخمین ناحیه که با G نشان داده می‌شود، تشکیل می‌گردد که در جدول (۸)، نشان داده شده است:

جدول ۱۲-ماتریس مرز تخمین ناحیه (میانگین هندسی هر ستون از ماتریس موزون)

	C1	C2	C3	C4	C5	C6
gi	3.789	1.741	0.225	1.268	0.522	0.210

گام پنجم، محاسبه فاصله گزینه‌ها از مرز تخمین ناحیه (Q): فاصله گزینه‌ها از مرز تخمین ناحیه مطابق رابطه $Q = V - G$، برابر اختلاف میان درایه‌های ماتریس وزن دار (V) و مقدار مرز تخمین ناحیه (G) تعیین می‌شود. پس از مشخص شدن مقدار ماتریس Q، می‌توان با تعریف بردار تخمین مساحت (G)، حد بالایی مساحت (+G) و حد پایین مساحت (-G) وضعیت هر گزینه را مشخص نمود. بر این اساس، گزینه Ai متعلق به اجتماع مجموعه مذکور می‌باشد. نواحی مذکور در شکل ۱ نشان داده شده‌اند. در این تعریف، حد بالای تخمین مساحت (+G)، منطقه‌ای است که گزینه ایده آل (+A) در آن منطقه حضور داشته و حد پایین تخمین مساحت (-G) منطقه‌ای است که گزینه ضد ایده آل (-A) در آنجا وجود دارد. میزان تعلّق گزینه Ai به اجتماع مذکور، بر اساس رابطه زیر به دست می‌آید.

$$A_i \in \begin{cases} G^+ q_{ij} > 0 \\ G q_{ij} = 0 \\ G^- q_{ij} < 0 \end{cases}$$

بر مبنای منطق روش ماباک برای اینکه گزینه Ai بهترین گزینه در مجموعه گزینه‌ها باشد؛ لازم است تا نسبت به دیگر گزینه‌ها به حد بالای تخمین منطقه‌ای (+G) نزدیک‌تر باشد. به عبارت دیگر، اگر مقدار

qij>۰ باشد، بنابراین گزینه Ai نزدیک یا برابر گزینه ایده آل خواهد بود. همین مساله به صورت معکوس و برای شرایط qij<۰ نیز وجود دارد. به گونه‌ای که اگر qij<۰ باشد، بنابراین گزینه Ai نزدیک یا برابر گزینه ضد ایده آل می‌باشد. نتایج این گام در جدول (۹)، نشان داده شده است:

جدول ۱۳-محاسبه فاصله گزینه‌ها از مرز تخمین (Q)

	C1	C2	C3	C4	C5	C6
A1	-3.351	-1.409	-0.142	-1.026	-0.339	-0.124
A2	-3.265	-1.443	-0.149	-0.992	-0.392	-0.139
A3	-3.041	-1.359	-0.136	-0.967	-0.365	-0.121
A4	-2.912	-1.265	-0.130	-0.901	-0.365	-0.129

گام ششم رتبه بندی گزینه‌ها: در آخرین گام از روش ماباک، مقدار توابع معیارها بر اساس مجموع فواصل گزینه‌ها از بردار تخمین مساحت (qi) برای هر کدام، مطابق رابطه $S_i = \sum_{j=1}^{n} q_{ij}$، محاسبه می‌شود. با محاسبه مجموع درایه‌های ماتریس Q به صورت سطری، مقدار نهایی توابع معیار برای هر گزینه مشخص شده و مبنای رتبه‌بندی گزینه‌ها قرار می‌گیرد. در پایان، رتبه بندی الزامات و راهبردهای بهبود هوش امنیتی در جنگ ترکیبی، با روش ماباک، انجام پذیرفت ودر قالب جدول زیر می آید.

جدول ۱۴-رتبه بندی گرینه‌ها

رتبه	گزینه‌ها		si
۱	بهبود زیرساخت هوش امنیتی	A4	-5.701
۲	بهبود هوش امنیتی تاکتیکی	A3	-5.989
۳	طراحی سامانه هوش امنیتی راهبردی	A2	-6.380
۴	مدیریت افکار امنیتی سازمان	A1	-6.390

با توجه به سوال تحقیق مبنی بر اینکه الزامات هوش امنیتی در مقابله با جنگ ترکیبی کدامند یافته‌های تحقیق نشان می دهد الزامات تخصصی امنیتی، الزامات تعاملی امنیتی، الزامات مواجهه با دشمن، الزامات شرعی و قانونی، الزامات فردی و خودسازی و الزامات بکارگیری هوش امنیتی به ترتیب بالاترین درجه اهمیت را در میان الزامات هوش امنیتی در مقابله با جنگ ترکیبی ، کسب کرده‌اند به بیان دیگر جهت استقرار هوش امنیت در ساختارها ومتولیان امنیت باید به الزامات تخصصی از قبیل ارتقاء

آموزش‌های تخصصی فناوری اطلاعات، بومی‌سازی دانش ساخت ابزارهای فنی در داخل ، آموزش تخصصی امنیتی وآگاه سازی حفاظتی ، بکارگیری عوامل اجرایی متخصص توجه گردد.

همچنین بر اساس سوال تحقیق مبنی براینکه چه راهبردهایی جهت بهبود هوش امنیتی در مقابله با جنگ ترکیبی می‌توان اتخاذ نمود، یافته‌های تحقیق نشان می دهد بهبود زیرساخت هوش امنیتی، بهبود هوش امنیتی تاکتیکی، طراحی سیستم هوش امنیتی راهبردی و مدیریت افکار امنیتی سازمان، به ترتیب بالاترین رتبه را در میان راهبردهای بهبود هوش امنیتی در مقابله با جنگ ترکیبی ، کسب کردند.یعنی اینکه جهت مشخص نمودن راهبرد پیاده سازی الزامات هوش امنیتی در مقابله با جنگ ترکیبی باید بهبود زیرساخت هوش امنیتی از قبیل ارتقا سخت‌افزاری ابزارهای مقابله با نفوذ، بهینه سازی سخت‌افزاری و نرم‌افزاری مقابله با بدافزارهای بومی ، بهبود زیرساخت سیستم پایش شبکه، ارتقا و بهبود سرورهای کنترل ،و ایجاد مرکز عملیات یکپارچه دراولویت قرارگیرد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

امنیت از نیازهای فطری بشر و گرایش به امنیت پایدار، یکی از نیازهای عالی انسانی است که تحقق آن نیازمند محیطی است که بتواند به دور از فشارها گروهی و در مسیر رشد قرار گیرد؛ بنابراین آسودگی زیستن به ساز و کارهای متعدد و گوناگونی نیاز دارد که سرلوحه آنها امنیت است. امنیت در گذشته در پرتو قدرت نظامی تحقق پیدا می‌کرد ولی امروزه با تحولی که در فناوری ارتباطات و اطلاعات به وجود آمده؛ در ابعاد گسترده‌تری اهمیت یافته و احساس ضرورت آن نه تنها در ابعاد مادی، بلکه در ابعاد معنوی نیز احساس می‌شود. نیازمندی‌های نوین بشری از یک‌سو و دشواری و چالش‌های نوپدید(جنگ ترکیبی) از سوی دیگر منجر به گسترده شدن مفهوم امنیت در عصر حاضر شده است.همانطورکه در جهان واقعی، انسان‌های موفق افرادی هستند که استعدادی سرشار داشته و از هوش بالایی برخوردار می‌باشند، قطعاً در سازمان‌ها نیز چنین است؛ به‌خصوص در زمان فعلی هرچه زمان به جلو حرکت می‌کند، به علت پیشرفت علوم و فنون و به وجود آمدن اقتضائات جدید، سازمان‌ها نیز چالشی‌تر و مدیریت آن‌ها سخت‌تر می‌شود. لذا، ادامه حیات سازمان‌ها متأثر از قابلیت سازگاری آن‌ها برای تبعیت از تغییرات است. در این بین، هوش امنیتی به دنبال مدیریت همه جانبه اطلاعات امنیتی در مقابله با جنگ ترکیبی دشمن که مورد تاکید مقام معظم رهبری بوده و بارها به آنها اشاره فرموده اند. می‌باشد. الزامات وراهبردهای هوش امنیتی کمک می کند درمقابله با جنگ ترکیبی در واقع با بکارگیری مهارت‌های لازم در جهت جمع آوری، یکپارچه سازی و تحلیل تمام اطلاعات مذکور به دنبال مدیریت و در نهایت بهینه سازی و افزایش هوشمندی سازمانی ومدیران و مجریان حاکمیت در امور امنیتی است.

با توجه به یافته‌های تحقیق راهکاری زیر جهت مقابله با جنگ ترکیبی دشمن پیشنهاد می گردد:

۱. تحقق منویات مقام معظم رهبری(مدالضله العالی) در مقابله با جنگ ترکیبی
۲. نهادینه سازی فرهنگ امنیتی مقابله با جنگ ترکیبی؛
۳. با ارتقا و بهینه‌سازی سخت‌افزاری و نرم‌افزاری ابزارهای جهت مقابله با جنگ ترکیبی دشمن، همانند بهبود زیرساخت سیستم پایش شبکه، ارتقا و بهبود سرورهای کنترل و همچنین ایجاد مرکز عملیات یکپارچه؛
۴. فرهنگ سازی هوش امنیتی در بین مدیران و متولیان و...جهت مقابله با تهدیدات و آسیب‌های سازمانی از طریق مقابله با جنگ ترکیبی؛
۵. استقرارسامانه ارزیابی امنیتی در سازمان‌ها جهت تعیین میزان خسارات شکست امنیتی وعملکرد امنیتی مدیران ارشد حاکمیت در سازمان‌ها؛

۶. بهبود مدیریت شبکه، ایجاد نوآوری در تاکتیک‌های امنیتی و ارتقا دانش مدیران امنیتی درمقابله با جنگ ترکیبی، مد نظر قرار دهند؛

۷. جهت مقابله با جنگ ترکیبی دشمن با انجام سلسله اقداماتی نظیر اعتمادسازی درکارکنان، شناخت نگرش‌های متفاوت مخاطبین، رفع تضادهای امنیتی سازمانی ، اثرگذاری امنیتی در حفاظت روانی کارکنان و آگاه سازی حفاظتی در مجموعه سازمان، مدیریت افکار امنیتی را در سازمان، نهادینه کنند.

منابع

۱ . اکبرزاده، نسرین. (1383). هوش هیجاني از دیدگاه سالوي و دیگران. تهران: انتشارات فارابي.

۲ . بازرگان‌هرندی، عباس؛ حجازی، الهه؛ و سرمد، زهره. (۱۳۹۷). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری.انتشارات آگه.

۳ . خدادادی، مجتبی؛ و حسنپور، علی. (۱۳۹۲). نقش هوش هیجانی در توانمندی مدیران امنیتی. پژوهش‌های حفاظتی و امنیتی، ۵(۲)، ۹۵-۱۱۰.

۴ . رضایت، غلامحسین؛ و مرادیان، فیض اله. (۱۳۹۵). ارائه الگوی راهبردی حفاظت اطلاعات اسلامی. دانشگاه عالی دفاع ملی (دانشکده امنیت ملی)، ۶(۲۲)، ۶۹-۹۴.

۵ . سیف، علی اکبر. (۱۳۹۸). روانشناسی پرورشی نوین: روانشناسی یادگیری و آموزش. دوران.

۶ . . شیدائیان، حسین.(۱۳۸۸) امنیت ملي از منظر امام و مقام معظم رهبري فصلنامه حصو ن، شماره۱۹

۷ . عاطف،رضا۱۳۷۸«بررسي اطلاعات»تهران دانشکده وپژوهشکده اطلاعات وامنیت

۸ . قربانی زواره، محمد حسین (۱۳۹۸)، جنگ ترکیبی (چگونگی مناقشات در قرن معاصر)، انتشارات دافوس آجا

۹ . قریب،حسین"جهانی شدن وچالش‌های امنیتی ایران"۱۳۸۰اطلاعات سیاسی-اقتصادی مردادوشهریور

۱۰ . کاتوزیان، ناصر، مقدمه علم حقوق، چاپ هجدهم، تهران، بهمن، ۱۳۷۳.

۱۱ . کوریبکو، اندرو (۱۴۰۰)، جنگ‌های ترکیبی (استراتژی کلان غیر مستقیم ایالات متحده آمریکا علیه دولت‌های مستقل و ملی) ترجمه سبحان محمدی، انتشارات آرون، چاپ صدف

۱۲ . عصاریان حسین ۱۳۸۳ ملی اطلاعات مقاله چاپ شده دانشکده علوم و فنون فناوری آبی تهران

۱۳ . عمادی ابوالفضل،۱۳۹۸،"مدیریت بحران" انتشارات مرکز آموزش

14 . Crump, Justin. (2015). *Corporate security intelligence and strategic decision making*. Crc press.
15 . Gardner, Howard. (2006). *Intelligence reframed: Multiple intelligences for the new millennium*. Basic Books.
16 . Gardner, Howard; & Hatch, Thomas. (1990). Multiple Intelligences Go to School: Educational Implications of the Theory of Multiple Intelligences. Technical Report No. 4.
17 . Gardner, Hall. (2015) Hybrid Warfare: Iranian and Russian Versions of "Little Green
18 . Men" and Contemporary Conflict. NATO Defense College, Rome.
19 . Kaiser, Robert. (2015). The birth of cyberwar. *Political Geography*, *46*, 11-20.
20 . Manogaran, Gunasekaran; Thota, Chandu; Lopez, Daphne; & Sundarasekar, Revathi. (2017). Big data security intelligence for healthcare industry 4.0. In *Cybersecurity for Industry 4.0* (pp. 103-126). Springer.
21 . Pamucar, Dragan; & cirovic, Goran. (2015). The selection of transport and handling resources in logistics centers using Multi-Attributive Border Approximation area Comparison (MABAC). *Expert Systems with Applications*, *42*(6), 3016-3028. https://doi.org/10.1016/j.eswa.2014.11.057
22 . Pham, Hiep Cong; Brennan, Linda; & Furnell, Steven. (2019). Information security burnout: Identification of sources and mitigating factors from security demands and resources. *Journal of Information Security and Applications*, *46*, 96-107.
23 . Pirc, John; DeSanto, David; Davison, Iain; & Gragido, Will. (2016a). 3 - Security Intelligence. In J. Pirc, D. DeSanto, I. Davison, & W. Gragido (eds.), (J. Pirc, D. DeSanto, I. Davison, & W. Gragido, eds.), *Threat Forecasting* (pp. 29-45). Syngress.
24 . Pirc, John; DeSanto, David; Davison, Iain; & Gragido, Will. (2016b). *Threat forecasting: Leveraging big data for predictive analysis*. Syngress.
25 . Sallos, Mark Paul; Garcia-Perez, Alexeis; Bedford, Denise; & Orlando, Beatrice. (2019). Strategy and organisational cybersecurity: a knowledge-problem perspective. *Journal of Intellectual Capital*.
26 . Samonas, Spyridon; Dhillon, Gurpreet; & Almusharraf, Ahlam. (2020). Stakeholder perceptions of information security policy: Analyzing personal constructs. *International Journal of Information Management*, *50*, 144-154.
27 . Shannon, Claude E. (1948). A mathematical theory of communication. *The Bell system technical journal*, *27*(3), 379-423.

Sternberg, Robert J; Grigorenko, Elena L; & Bundy, Donald A. (2001). The Predictive Value of IQ. *Merrill-Palmer Quarterly*, *47*(1), 1-1.

تهدیدات جنگ سایبری مهمترین عنصر در جنگ ترکیبی

سید محسن صدرالساداتی[1]

چکیده

جنگ‌های آینده، جنگ‌هایی هستند که هیچ گلوله‌ای در آن شلیک نخواهد شد. بزرگترین جنگ، جنگ‌هایی است که در فضای سایبری و از طریق اینترنت و محیط دارک وب انجام می‌گیرد. جاسوسی توسط افراد جاسوس در خاک دشمن انجام نمی‌شود. با تحلیل اطلاعات بر روی داده‌ها در فضای مجازی، ایستگاه‌های راداری و ماهواره‌ای و سیگنال‌های الکترومغناتیسی دشمن به اهداف خود می‌رسد. دیگر درگیری سخت برای از کار انداختن تجهیزات صورت نمی‌پذیرد و تنها با اختلال و یا هک سامانه‌ها، مراکز داده و ... به مقصود خود می‌رسند. فاجعه‌ای که ذکر شد در عصر جدید به جنگ سایبری یا جنگ‌های نوین نامگذاری شده است. هدف این مقاله ارائه قابلیت‌های ویرانگر جنگ سایبری است، همچنین نشان دادن روش‌هایی است که ممکن است بر روی داده‌ها، ارتباطات و حفره‌های موجود امنیتی از طرف دشمن تهدید ایجاد کند و در نهایت یافتن راه‌هایی برای جلوگیری از این خطرات و آسیب‌های در حال و آینده است.

واژگان کلیدی: جاسوسی، هک، اینترنت اشیا، محاسبات و فضای ابری، ابزار امنیتی، امنیت سایبری

---

۱ . مدرس دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع).

مقدمه

قبل از توضیحات دیگر لازم است در مورد چگونگی اتصال همه چیز از طریق اینترنت، یا نحوه دسترسی به هر دستگاه در جهان از هر دستگاه دیگر که در نقطه‌ای دیگر از جهان قرار دارد صحبت کنیم. برخی از بخش‌هایی که به شدت وابسته به فناوری اطلاعت شده است و معمولا از طریق اینترنت به آنها متصل هستند به شرح زیر است:

۱. بانکداری و مالی (بانکداری برخط)؛
۲. فرودگاه‌ها (مدیریت ناوگان آنلاین و رزرو بلیط)؛
۳. راه آهن (اسکادا و رزرو بلیط)؛
۴. پرداخت‌های آنلاین عوارض؛
۵. دوربین‌های مداربسته؛
۶. تلفن‌های همراه (برنامه‌هایی مانند شبکه‌های اجتماعی، دسترسی به موقعیت مکانی، ایمیل و ...)؛
۷. بیمارستان‌ها؛
۸. شبکه برق؛
۹. شناسه‌های افراد و اطلاعات اشخاص؛
۱۰. تجهیزات هوشمند؛
۱۱. سامانه‌های خدمات محور
۱۲. و سایر مواردی که قابلیت اتصال به اینترنت را دارند و در اینجا مجال برای ذکر عنوانین آن نمی باشد.

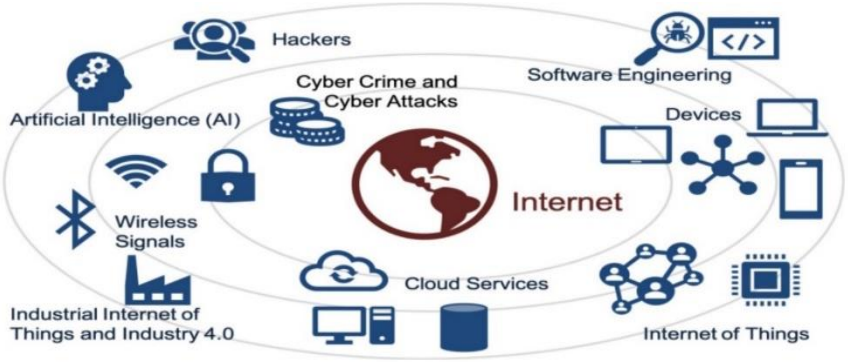

شکل ۱-۱ فضای سایبری

۱-۱ .اینترنت اشیا

اینترنت اشیا (IOT) چالش جدیدی را برای حوزه امنیت سایبری ایجاد کرده است. قبلا فقط رایانه‌ها، روترها، تلفن‌ها به اینترنت متصل بودند. اما پس از معرفی اینترنت اشیا، همه چیزها به آرامی از طریق اینترنت به هم متصل می‌شوند.

ما در عصری زندگی می‌کنیم که در آن می‌توانیم کولر گازی خانه را با تلفن همراه به سادگی در محل کار روشن کنیم، حتی خودرو خود را از کیلومترها دورتر روشن کنیم و با حضور هوش مصنوعی خودرو خود را به محل کار خود برسانیم. توسعه فناوری به هکرها این امکان را می‌دهد در هر جایی از دنیا که هستند. از طریق اینترنت متصل شوند. و تجهیزات IOT را هک کنند و غوغایی فراتر از درک ما اتفاق خواهد افتاد.

IOT معمولی عمدتا شامل ۴ قسمت است:

۱. دستگاه هوشمند مجهز به اینترنت اشیا؛
۲. نرم افزار و سیستم عامل آن؛
۳. رابط گرافیکی برای دسترسی به دستگاه هوشمند؛
۴. کانال‌های ارتباطی (شبکه و اینترنت).

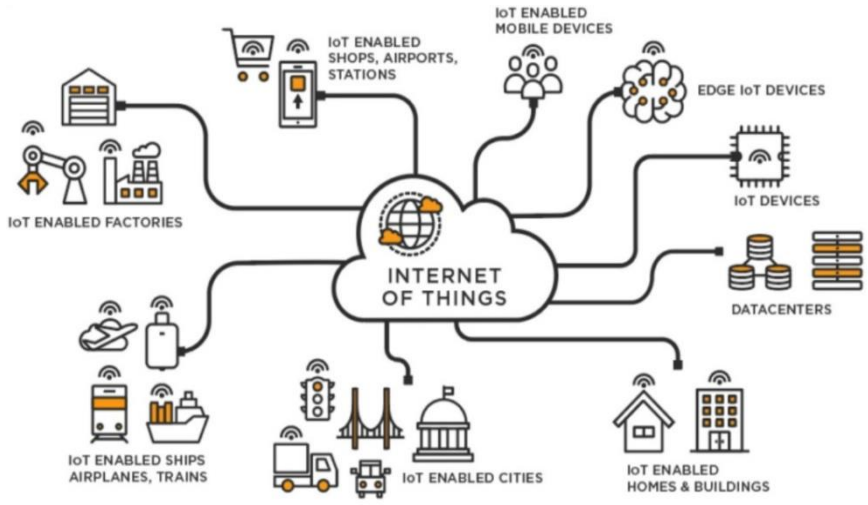

شکل ۱-۲ اینترنت اشیا

۱-۲ .مراکز داده و ابر

قبل از تکامل اینترنت، رایانه‌ها غیر متمرکز بودند و از این رو در برابر تهدیدات سایبری محافظت می‌شدند. اما پس از طلوع اینترنت، همه دستگاه‌های متصل به اینترنت در معرض تهدیدات سایبری قرار دارند و در نهایت مراکز تجمیع رایانه‌های متصل که می توان گفت مراکز داده یا ابر در واقع تهدیدی بالقوه و مهمترین هدف برای دنیای سایبری هستند. زیرا اکنون داده‌ها به صورت مرکزی ذخیره می‌شوند، درست مانند پولی که به صورت مرکزی در بانک ذخیره می‌گردد و بیشتر از پول ذخیره شده در خانه افراد در معرض سرقت قرار دارد. شرکت‌هایی که برنامه خود را در اینترنت از طریق مرکز داده محلی اجرا می‌کنند نسبت به شرکت‌هایی که داده‌ها را در فضای ابری ذخیره می‌کنند و از طریق اینترنت به آنها دسترسی دارند کمتر در معرض تهدیدات سایبری هستند.

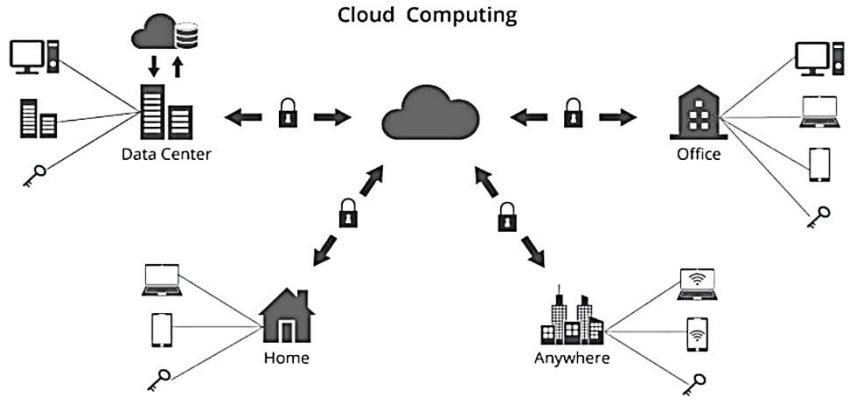

شکل ۱-۳ رایانش ابری

۱-۳. جنگ سایبری

فنون مرسوم جنگ با ظهور جنگ سایبری منسوخ می شوند. جبهه جنگ، زمین دشمن نخواهد بود، بلکه مراکز داده و سرورهای دشمن است. جنگ سایبری در جبهه‌های جدید مانند:

الف) جاسوسی

جاسوسی در حال حاضر به امور نظامی محدود نمی‌شود بلکه به عناوین مختلفی مانند جاسوسی صنعتی-تجاری، انتخابات آنلاین-الکترونیکی و غیره پیشرفت کرده است. امروزه تقریبا همه سازمان‌ها هزاران گروه ارتباطی مانند چت، شبکه اجتماعی، ایمیل و .. را در خود دارند و احتمالا تمام اطلاعات مربوط به آن سازمان از طریق این گروه‌های ارتباطی مورد بحث قرار می‌گیرد. برای جاسوسانی که در کمین داده‌ها هستند، این گروه‌ها لقمه چرب و نرمی خواهند بود.

ب)خرابکاری

خرابکاری سایبری کار معمول یک سامانه نرم افزاری را مختل می‌کند و به نوعی سامانه را گول می‌زند و آن را مجبور به انجام رفتارهای مخرب می‌کند.

پ)حمله انکار سرویس (DOS)

حمله انکار سرویس شامل شلوغی بیش از حد یک سرویس دهنده (معمولا وبگاه) با درخواست‌های جعلی است، بنابراین سرعت پردازش سرویس دهنده به حداکثر محدودیت‌های خود می‌رسد و در نتیجه سامانه و سیستم را قطع می‌کند و سامانه از مدار خدمات دهی خارج می‌شود.

- حملات متداول لایه ۷ شبکه (برنامه‌های کاربردی) عبارتند از Slow Post، Slow Loris، حملات سیل HTTP، Challenger Collapse.
- حملات پروتکلی که گاهی اوقات حملات محاسباتی یا شبکه ای نامیده می شوند. مانند -Ping of-Death، SYN Flood، Smurf.
- حملات حجمی همچنین به عنوان سیل شناخته می‌شود. حملات رایج از این دست شامل حملات UDP، سیل ICMP (ping) است.

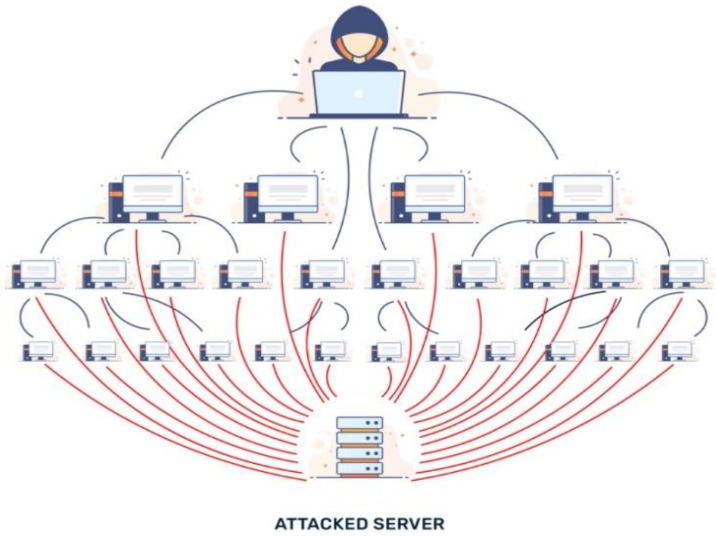

شکل ۱-۴ حملات DDOS

ت) شبکه برق

بخش برق مانند سایر بخش‌ها کاملا دارای فناوری اطلاعات است. سیستم اسکادا (SCADA) سامانه کنترل نظارتی و جمع‌آوری داده‌ها – امکان کنترل تجهیزات الکتریکی را از طریق اینترنت (یا شبکه) فراهم می‌کند. از این رو آنها مستعد هک هستند. ربودن شبکه برق می‌تواند به دشمن توانایی

بی حرکت کردن را بدهد. سامانه‌های حیاتی، زیرساخت‌ها را از کار باندازد و حتی منجر به مرگ افراد نیز شود. حتی منجر به قطع سامانه‌های ارتباطی شود. به طور کلی انرژی برق در حال حاضر عنصر حیاتی زیرساختی در تمامی سطوح جامعه و کشورها است.

ث) تبلیغات (پروپاگاندا)

جنگ تبلیغاتی جنگ جدیدی است که توسط دولت‌ها ویا شخصیت‌های متخاصم برای انتشار روایت دروغ برای ملت از طریق رسانه‌های اجتماعی و غیره اجرا می‌شود.

ج) اختلال اقتصادی

امروزه عملکرد سامانه اقتصاد وابسته به IT شده است. حمله به شبکه‌های رایانه‌ای بخش‌های مالی مانند بازارهای سهام، سامانه‌های پرداخت یا بانک‌ها می‌تواند به هکرها اجازه ورود به اسناد مالی داده ویا موانعی را برای رونق اقتصادی در جامعه ایجاد کنند.

چ) حمله سایبری غافلگیرکننده

این نوع حملات دشمن باعث می‌شود دفاع از حملات خود را کاهش دهد و می‌توان گفت دشمن از آن برای از بین بردن آمادگی خودی برای حمله فیزیکی(سخت یا نیمه سخت) استفاده کند. این حمله به عنوان نوعی جنگ ترکیبی قابل استفاده است.

ح)اختلال ارتباطات

ایمیل‌ها، تلفن‌های ثابت و همراه یا دیگر انواع شبکه‌های ارتباطی ممکن است هک، دستکاری و یا رهگیری شوند و در نتیجه کل شبکه ارتباطی را مختل کنند.

د) تزریق SQL

این حمله شامل وارد کردن کد یا ویروس مخرب به پایگاه داده نرم افزار از طریق نقص در فرآیند اعتبارسنجی ورودی نرم افزار است.

ذ)حملات زنجیره تامین

شامل رویارویی با زنجیره تامین یک شرکت یا سازمان برای دسترسی به نرم افزار یا داده‌های آن است.

ر) شکستن رمز

این حمله با دستکاری ارز رمزنگاری شده با کنترل الگوریتم‌های رمزنگاری اشاره دارد.

ز) بهره برداری روز صفر

یک بهره برداری روز صفر پس از اعلام حساسیت شبکه نسبت به حفره امنیتی ناشناخته رخ می‌دهد. هیچ راه حلی برای جلوگیری از این نوع حمله در بیشتر مواقع وجود ندارد. از این رو فروشندگان ابزار

حمله به حفره (Exploit) معمولا کاربران را درجریان حفره‌های جدید می‌گذارند. این موضوع دو روی یک سکه است و این امکان را برای استفاده توسط مهاجمین نیز ایجاد می‌کند.

س) حمله آبیاری

هدف در اینجا یک گروه حساس از یک انجمن است. در چنین حمله ای، مهاجم پروتال‌هایی را هدف قرار می‌دهد که به طور منظم توسط گروه هدف مورد استفاده قرار می‌گیرد.

ش) حمله تونل DNS

هکرها از DNS برای فرار از اقدامات ایمنی و صحبت با سرور از راه دور استفاده می‌کنند. (مانند رد کردن دیواره آتش) این حمله با استفاده از تکنیک اسب تروا (تروجان) که در آن هکرها کد مخرب را در یک پیام قرار می دهند که شبیه یک درخواست DNS است. از آنجایی که DNS بخش مهمی از اکثر شبکه‌ها و اینترنت است، این نوع ترافیک به ندرت می تواند از دیواره‌های آتش و تجهیزات مدیریت حمله تجزیه و تحلیل شود.

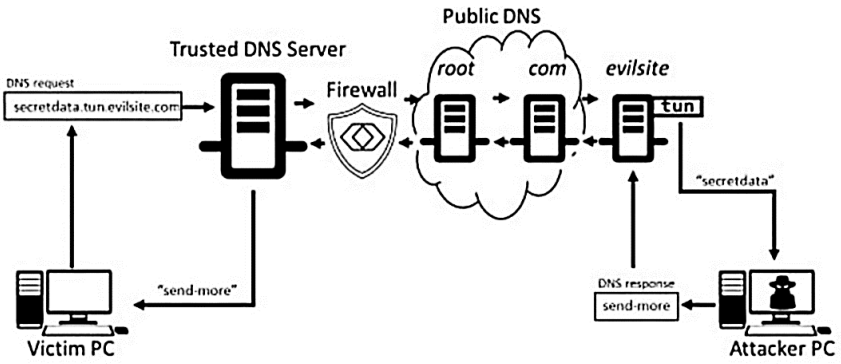

شکل ۱-۵ تونل DNS

ط) حمله جعل DNS

حمله سایبری که در آن حساب DNS را از یک پورتال دستکاری می کند تا ترافیک آن را به مکان دیگر یا وبگاه مهاجم هدایت کند.

ظ)برنامه نویسی بین وبگاهی (XSS)

حمله ای است که در آن یک هکر اسکریپت‌های اجرایی مخرب را به کد یک برنامه قابل اعتماد یا پورتال تزریق می‌کند. هکرها اغلب با ارسال یک آدرس وبی مخرب به کاربر و وسوسه کردن او برای کلیک کردن روی آن، یک حمله XSS را انجام می‌دهند.

ل) حمله جعل IP

جعل IP یک حمله بدخواهانه است که در آن هکر منبع واقعی بسته‌های IP را پنهان می‌کند تا دانستن منشا آنها را دشوار کند. هکر بسته‌هایی را تولید می‌کند، آدرس مبدا را برای تقلید از یک سیستم متفاوت یا مسیر ارسال تغییر می‌دهد و یا هر دوکار را انجام می‌پذیرد. بخش عنوان بسته جعلی برای آدرس IP منبع حاوی آدرسی است که با آدرس IP منبع واقعی متفاوت است.

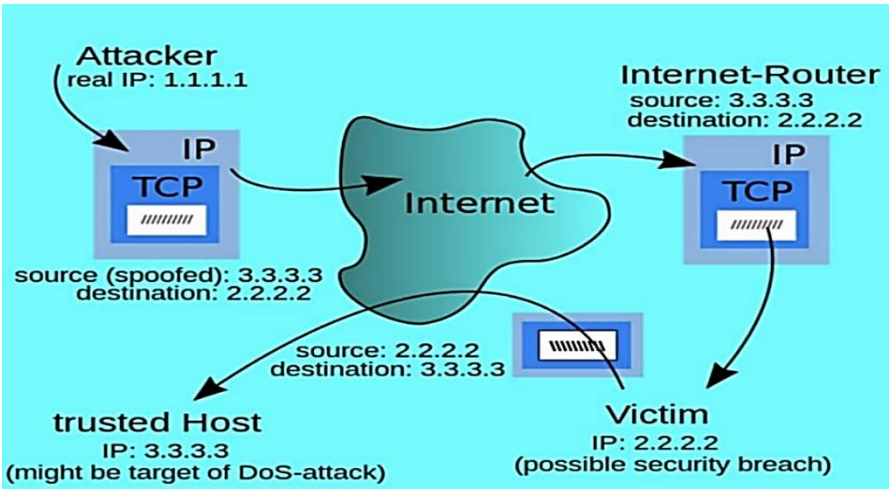

شکل ۱-۶ جعل IP

م) دستکاری ATM

هکرها از دستگاه خودپرداز بانک به روشی برای کلاهبرداری در توزیع پول استفاده می کنند.

ن) حملات فشینگ

در این مورد هکرها با استفاده از سیستم مهندسی اجتماعی کلاسیک، افراد با سابقه را هدف قرار می‌دهند تا داده‌های مورد نیاز خود را بدست آورند.

و) تفسیر URL

در این حمله با دستکاری بخشهای از URL یک هکر می تواند یک وب سرور را برای نمایش صفحات وب که اجازه دسترسی به آنها را ندارد، دریافت کند. مثل

http://target/forum/?cat=**********

ه) ربودن نشست

هکر حق ورود به شناسه نشست (Session-ID) کاربر را دارد تا جلسه کاربر را با یک برنامه وبی تایید کند و از جلسه کاربر استفاده کند.

ی) حمله Brute Force

یک هکر با امتحان کردن رمزهای عبور مختلف تا زمانی که رمز عبور مناسب پیدا شود، تلاش و در نهایت دسترسی پیدا می‌کند. این روش در برابر گذرواژه‌های ضعیف بسیار موثر است.

۲. انواع حملات سایبری پیشنهادی در این مقاله

۲-۱. UPI فشینگ

تحول صنعت دیجیتال ارز و پول دیجیتال را نیز معرفی کرده است و نرم افزارهای مختلفی مبتنی بر UPI برای ارسال و دریافت پول در بازار موجود است. دشمن می تواند در صورت فشینگ از طریق UPI، اقتصاد را مختل کند. فشینگ UPI را می توان با استفاده از تکنیک‌های زیر اجرا کرد:

- شبیه سازی تلفن؛
- گرفتن تلفن از راه دور (مثل any desk، skype،TeamViewer)؛
- تقلب OTP ؛
- کلاهبرداری‌های مبتنی بر بدافزار(پیوندهای جعلی)؛
- نصب برنامه‌های مخرب؛
- استفاده از WIFIهای باز و بدون رمز؛
- استفاده از کد QR تکراری از کد QR اصلی.

۲-۲ . هک سیستم اسکادا

راه آهن و مترو از اسکادا برای کنترل کشش و دیسکم‌های الکتریکی از اسکادا برای کنترل فیدرها یا DTRها و غیره استفاده می‌کنند. هک کردن این سیستم اسکادا به معنای اختلال در توزیع نیروی برق و اختلال در مدیریت ترافیک راه آهن و مترو است.

۲-۳ . هک سامانه‌های خدمات عمومی

امروزه بسیاری از سامانه‌های خدمات عمومی مانند سیگنال‌های ترافیکی، پرداخت آنلاین صورت حساب برق و آب و شهرداری و ...، سامانه‌های ثبت آنلاین زمین و ملک، سامانه‌های آنلاین مراقبت از مشتری و... خودکار هستند. اگر موارد فوق هک شوند، بین مردم هرج و مرج ایجاد خواهد شد.

۲-۴ . هک ویدیو کنفرانس

امروزه تقریبا همه سازمان‌ها جلسات خود را از طریق ویدئو کنفرانس برگزار می‌کنند، در این صورت هک کردن سامانه‌های مربوط به معنای دریافت تمام اطلاعات درباره جلسه است.

۲-۵ . جعل عمیق (با استفاده هوش مصنوعی)

ویدئو یا عکسی که عمدا آلوده و دستکاری شده است تا سلبریتی یا سیاست مداری وانمود کند کاری را انجام می‌دهد یا حرفی را می‌گوید که واقعا انجام نشده یا گفته نشده است.

۲-۶ . هک شبکه ارتباطات نظامی، پایگاه داده نظامی، شبکه‌های رادار، ماهواره‌ها، GPS، ATC، AWACS

الف) هک ماهواره

برای ربودن لینک DVB-S ماهواره‌ای به موارد زیر نیاز دارید:

- دیش ماهواره، ابعاد به موقعیت جغرافیایی و ماهواره بستگی دارد؛
- یک مبدل کم نویز بلوک پایین LNB؛
- تیونر اختصاصی PCIe کارت DVB-S ؛
- یک رایانه باسیستم عامل لینوکس.

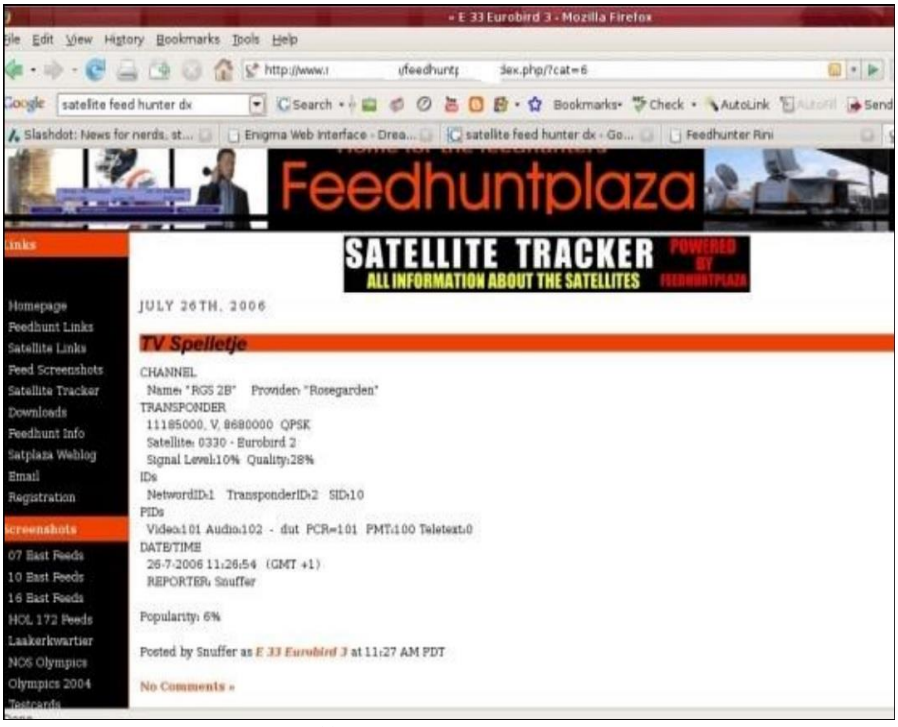

شکل ۲-۱ هک ماهواره [۱]

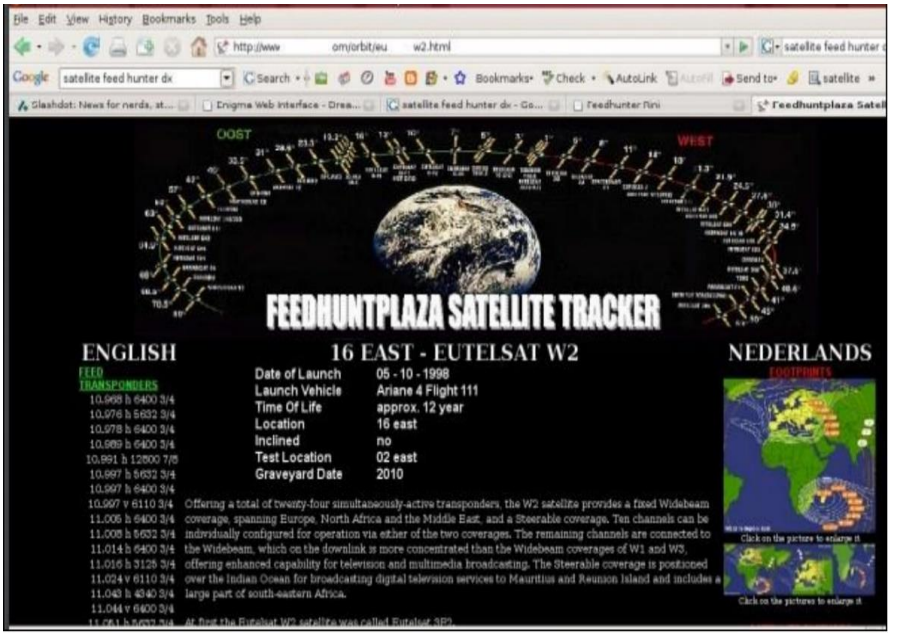

شکل ۲-۲ هک ماهواره[۲]

بخش دفاعی کشورها برای ارتباط صرفا به ماهواره‌های بومی خود وابسته است. اگر ماهواره‌ها هک شوند، ارتباطات نظامی به خطر می‌افتد. به عنوان مثال ماهواره‌های سری GSAT نیروی دفاعی هند را چند برابر کرده است و ارتباط با پهپادها و هواپیماهای هشدار دهنده و کنترل اولیه هوابرد را فراهم می‌کنند. بدین ترتیب با شناسایی ماهواره و شگردهای جاسوسی و هک، این امکان رهگیری رادارهای زمینی و همچنین نظارت الکترونیکی وجود دارد که بتوان سیستم دفاعی یک کشور را ضعیف یا حتی اطلاعات نادرست داد و از بین برد.

ب) هک موشک‌ها و بمب‌های هوشمند

پرتاب موشک به روشی که از طریق آن اطلاعات به تاسیسات پرتاب موشک و نحوه انتقال اطلاعات به موشک‌های در حال پرواز بستگی دارد. راه‌های زیادی برای حمله سایبری تهاجمی علیه سیستم‌های موشکی وجود دارد. اینها شامل بهره برداری از طرح‌های موشک، تغییر نرم افزار یا سخت افزار،یا ایجاد مسیرهای مخفی برای سیستم‌های فرماندهی و کنترل موشک است. سیستم‌های موشکی از رایانه استفاده می‌کنند و بنابراین در واقع همه آنها در برابر حملات سایبری و الکترونیکی آسیب پذیر هستند.

شایعاتی مبنی بر هک کردن یکی از موشک‌های بالستیک آزمایشی کره شمالی توسط آمریکا و جلوگیری از آن وجود دارد. همچنین در نبرد کنونی غزه نیز شایعه هک سامانه گنبد آهنین نیز در خبرها ذکر شده بود.

به طور مشابه، بمب‌های هوشمند هدایت شونده توسط GPS نیز هستند که اطلاعات هدف را در زمان پرتاب توسط شلیک کننده تغذیه می‌شود، بنابراین هرگونه نقض ارتباط ممکن است منجر به تغذیه مختصات اشتباه در بمب شده و ممکن است منجر به فاجعه شود. نمونه‌ای از شواهد فنی در مورد وجود این اتفاق در مقالات وجود دارد.

ج) هک ارتباطات زیردریایی

یکی از قوی‌ترین‌ها در سه‌گانه هسته‌ای زیردریایی است. زیردریایی‌های هسته‌ای حامل موشک‌های بالستیک هسته‌ای خود در اعماق اقیانوس‌ها کمین کرده و آماده شلیک سلاح‌های هسته‌ای در هر زمان هستند. اما قبل از شلیک آنها باید از مرکز فرماندهی ارتباط برقرار کنند و سیگنال سبز را دریافت کنند. برقراری ارتباط با مرکز فرماندهی دشوارترین قسمت است و دشمنان در تعقیب دائمی برای رهگیری این ارتباطات هستند. هنگامی که این ارتباطات رهگیری می‌شود، جنگ نصف برنده می‌شود.

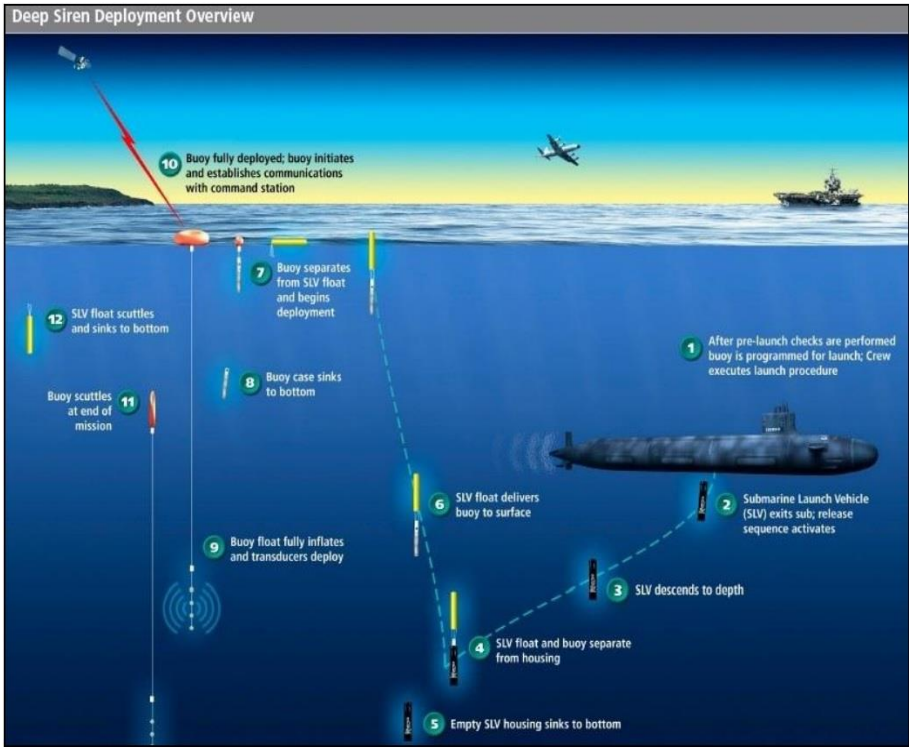

شکل ۲-۳ ارتباطات زیردریایی

د) هک جت جنگنده و هواپیماهای بدون سرنشین

جهان دارای هواپیماهای نسل پنجم مانند SU-57، J-20، F-22، F-35 و غیره است و به زودی شاهد هواپیماهای نسل ششم و هواپیماهای بدون سرنشین خواهیم بود. هواپیماهای فوق همه به صورت دیجیتالی خودکار هستند و با استفاده از ابررایانه‌ها کار می‌کنند و به شدت به کانال‌های ارتباطی مانند ماهواره‌ها، آواکس و رادارها متکی هستند. بنابراین آنها بسیار مستعد هک می‌باشند.

یک جنگنده از گره‌های دیجیتالی زیر تشکیل شده است:

- سامانه پرواز دیجیتال برای کنترل پرواز؛
- GPS، رادار، رادار دریافت هشدار و سامانه هشدار موشک؛
- نمایشگرهای چند منظوره و HUD ؛
- سیستم توزیع اقدامات متقابل و احتمالا غلاف ECM ؛
- سامانه محاسباتی کنترل آتش و ماموریت؛
- رادیو VHF و UHF و ارسال داده؛
- سیستم هدف گیری؛
- سیستم کنترل موتور؛
- و....

در گذشته هکرها حتی F-15 را هک کرده و DEFCON را افزایش داده اند. هک یک هواپیمای جنگنده همچنین به معنای هک کردن بمب‌های هوشمندی است که با خود دارند نیز هست.

ه) هک ایستگاه کنترل یکپارچه رادار

هر کشوری چندین رادار در مرزهای خود دارد و برای برنامه ریزی جنگ تاکتیکی، رادارها باید به هم متصل شوند تا یک تصویر واحد از کل تهدید دشمن ترسیم گردد. از آنجایی که رادارها به یکدیگر متصل هستند و با هم ارتباط برقرار می‌کنند، بنابراین در معرض حملات سایبری قرار دارند. سامانه فرماندهی نبرد یکپارچه دفاع هوایی و موشکی قلب فناوری رادار است و می‌تواند کاملا خودکار عمل کند. که خود مستعد حملات سایبری خواهد بود.

معمولا روش متداول برای آلوده کردن این سامانه‌ها درگاه‌های رایانه‌ها و رسانه‌های قابل جابجایی است. هنگامی که هر سامانه دارای حفره آلوده می‌شود، بدافزار می‌تواند به سامانه‌های دیگر در یک شبکه تکثیر شود. داده‌ها آلوده گردد. بدافزار می تواند داده‌ها را در یک موقعیت مناسب از طریق رسانه‌های ذخیره ساز، داخل آن قرار دهد. در این مرحله داده در صورتی که رسانه مورد نظر در رایانه متصل به اینترنت قرار گیرد داده از طریق اینترنت به مرکز فرماندهی و کنترل هکر منتقل می‌شود.

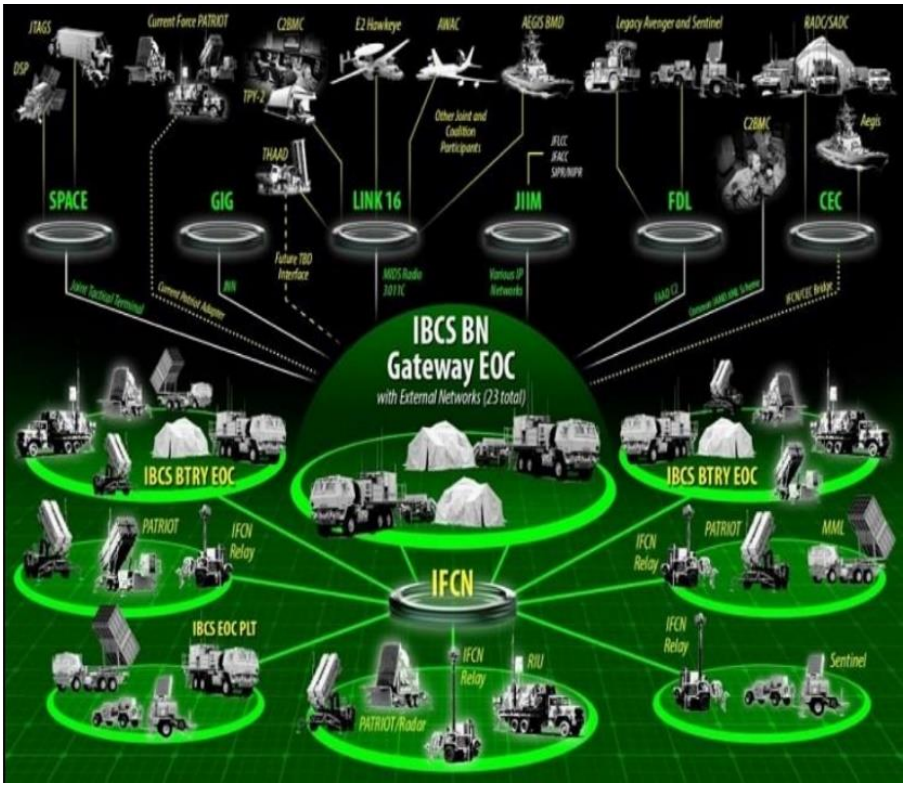

شکل ۲-۴ ایستگاه کنترل یکپارچه رادار

۳. چگونگی حفاظت از سامانه‌ها در برابر جنگ سایبری

الف) استفاده از فایروال وUTMها (مدیریت یکپارچه تهدید)

برای سازمان‌ها و شرکت‌هایی که به مرکزداده یا ابر متکی هستند، استفاده از فایروال و UTM ضروری است. اینترنت باید ابتدا روی UTM و سپس روتر قرار گیرد. آدرس‌های شبکه باید طبق رفتارشان در لیست سیاه یا سفید قرار گیرند و در پایگاه داده ذخیره شوند، به همین ترتیب فقط پورت‌های ضروری باز گذاشته می‌شوند. برخی از پورت‌های مهم که نیاز به توجه دارند عبارتند از : FTP, HTTP, HTTPS, SMTP, SSH, RDP, SMB,DNS و سایر پورت‌هایی که بسته به نیاز سامانه از آن استفاده می شود.

سازمان‌ها برای دسترسی‌های آدرس‌های شبکه نیز باید لیست سیاه و سفید IP داشته باشند به طور مثال دسترسی به سرورهای VPN، دسترسی به سامانه‌های نرم افزاری و شبکه‌های اجتماعی و ....

ب) استفاده از میزبان پوششی

میزبان پوششی یک سرور اختصاصی است که به کاربران مجاز امکان دسترسی به یک شبکه خصوصی از طریق اینترنت را می دهد. این سرور در خارج از فایروال قرار دارد و میزبان پوششی تنها مسیر ورودی سرور به داخل است. در این روش کاربر با استفاده از دسترسی که فایروال به او داده است به کنسول یک ماشین مجازی متصل می شود و از آن طریق یک سیستم عامل کامل و یا یک یا چند نرم افزار را دسترسی خواهد داشت. ماشین‌ها از طریق فایروالی دیگر به اینترنت متصل می باشند.

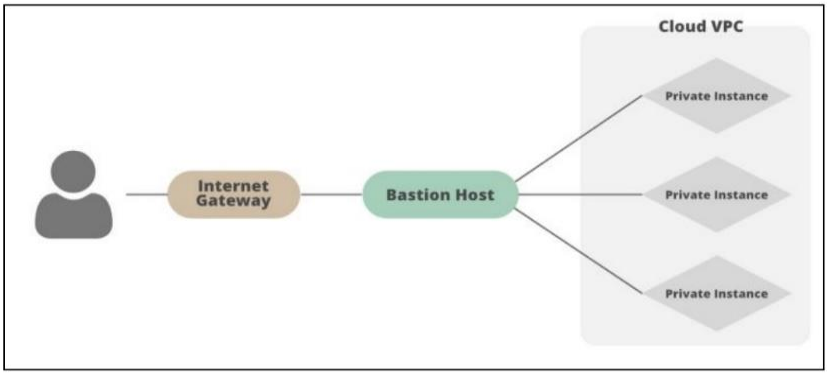

شکل ۳-۱ میزبان پوششی

ج)استفاده از DMZ

DMZها به عنوان یک منطقه بافر بین اینترنت و شبکه محلی خصوصی عمل می‌کنند. شبکه فرعی DMZ بین دو دیوار آتش قرار می‌گیرد سپس تمام ترافیک ورودی قبل از رسیدن به سروری که در DMZ قرار دارد با استفاده از دیوار آتش بررسی می‌شود.

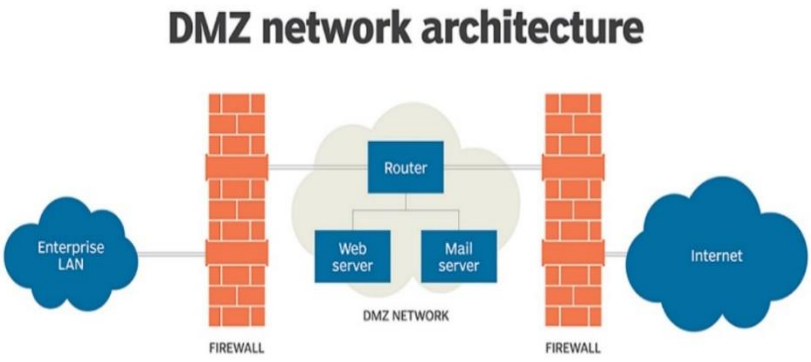

شکل ۳-۲ معماری DMZ

د) استفاده از آنتی ویروس یا آنتی ویروس متمرکز

برای هر سازمانی، داشتن یک سرور آنتی ویروس متمرکز اجباری است. سرور آنتی ویروس متمرکز این امکان را می‌دهد که تمام سیستم‌های موجود در شبکه LAN را زیر نظر بگیرد و سلامت آنها را ببیند و در صورت نیاز می‌تواند به روزرسانی‌هایی را انجام دهد. همچنین در حوادث حمله ویروسی ساختار حمله و مشارکت‌های آن را بررسی می کند و سپس در پایگاه داده ای برای کمک در تجزیه و تحلیل حوادث آینده ذخیره می‌کند.

ه) تحلیل رفتار کاربر با استفاده از نرم افزار امنیت سایبری

تجزیه و تحلیل رفتارکاربر از هوش مصنوعی و یادگیری ماشین برای تجزیه و تحلیل مجموعه داده‌های بزرگ یا رویدادها با هدف شناسایی الگوهایی استفاده می کند که نشان می دهد که :

نقض امنیت روی داده؛

داده ای استخراج شده؛

یا سایر فعالیت‌های مخربی که در غیر این دو صورت ممکن است وجود داشته و مورد توجه تا به حال قرار نگرفته است.

تجزیه و تحلیل رفتار کاربر به شرکت یا سازمان کمک می‌کند تا قبل از ورود هکرها به شبکه و آسیب رساندن به آن، خطرات را ارزیابی کرده و تهدیدات را کاهش دهد.

و) استفاده از VPN

VPN یک تونل امن بین رایانه شخصی و سرور VPN ایجاد می کند که فعالیت و موقعیت آنلاین را پنهان می کند. VPN تضمین می کند که از حریم خصوصی آنلاین محافظت می کند و ISP و شبکه‌های مابین در حین پایش فعالیت‌ها و ردیابی شبکه، آن را نادیده می‌گیرد.

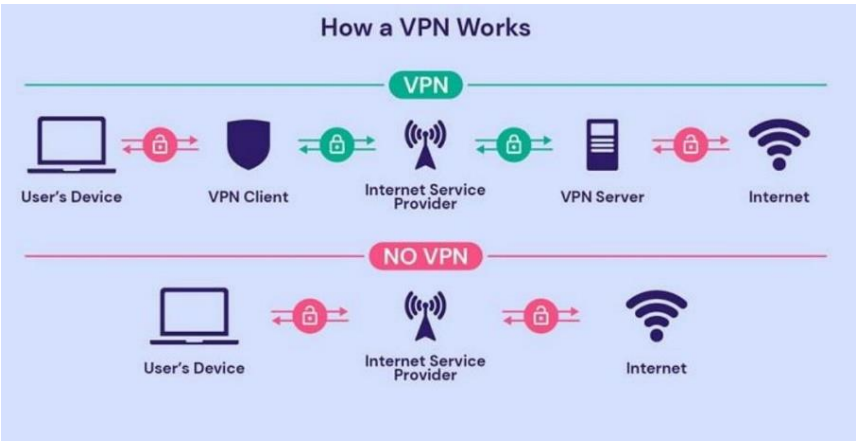

شکل ۳-۳ نحوه عملکرد VPN

ز) کاهش حملات DDOS

روش کاهش حملات DDOS فرآیندی هدفمند در جهت محافظت از سرور یا شبکه در برابر این نوع حمله است که ابتدا توسط یک شناسا (Detection) تشخیص داده می‌شود. سپس انحراف صورت می پذیرد و ترافیک حمله فیلتر شده و در نهایت از رویداد امنیتی ثبت شده تحلیل و بررسی انجام می‌شود و اقدامات مقتضی نسبت به آن انجام می‌گردد.

ح) رمزگذاری داده‌ها

رمزگذاری داده‌ها، داده‌ها را قبل از ذخیره در پایگاه داده و ذخیره ساز به هم می‌ریزد. این کار داده را در برابر سوء استفاده از داده‌ها توسط کاربران غیرمجاز و نقض امنیت داده محافظت می‌کند. شرکت‌ها و سازمان‌ها باید از سرویس مدیریت کلید برای انجام رمزگذاری داده‌ها استفاده کنند.

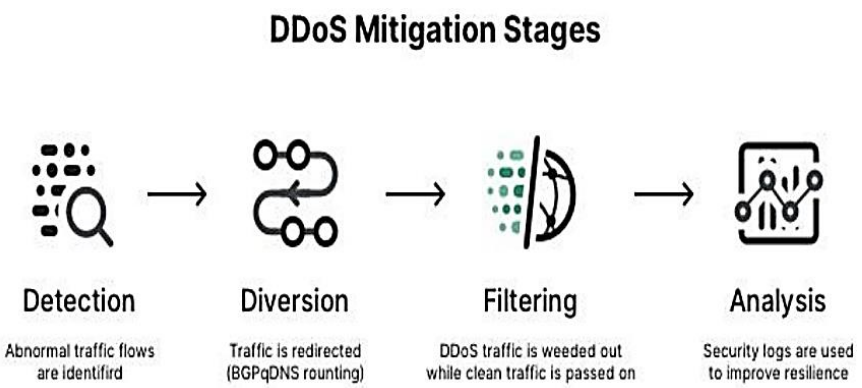

شکل ۳-٤ گام‌های کاهش DDOS

ط) یک سیاست تکرار مناسب تعریف کنید.

سیاست تکثیر داده و انتقال آنها به سرور ویا مکان دیگر را Data Replication می‌گویند. در واقع مفهوم تکثیر داده به این معنی است که از داده‌ها کپی‌های متعددی در مکان‌های مختلف داشته باشیم که حتی اگر در ناگوارترین رویداد و یا حمله سایبری داده دچار مشکل شد، از اطلاعات مهم و ضروری خود یک نسخه پشتیبان داشته باشیم. خطی مشی درست امنیت داده را تضمین می‌کند و براساس نیاز می تواند به صورت فعال یا غیرفعال عمل کند.

ی) سیاست امنیت سایبری

همه شرکت‌ها باید الزاما یک سیاست امینت سایبری مرکزی داشته و باید به شدت به آن پایبند باشند. خط مشی امنیت سایبری باید در صورت لزوم به روز شود.

این سیاست باید با در نظرگرفتن موارد قابل اجرا زیر تدوین شود:

۱. زیرساخت؛
۲. شبکه؛
۳. نرم افزار؛
۴. ابر؛
۵. مرکزداده؛
۶. پایگاه داده؛
۷. و....

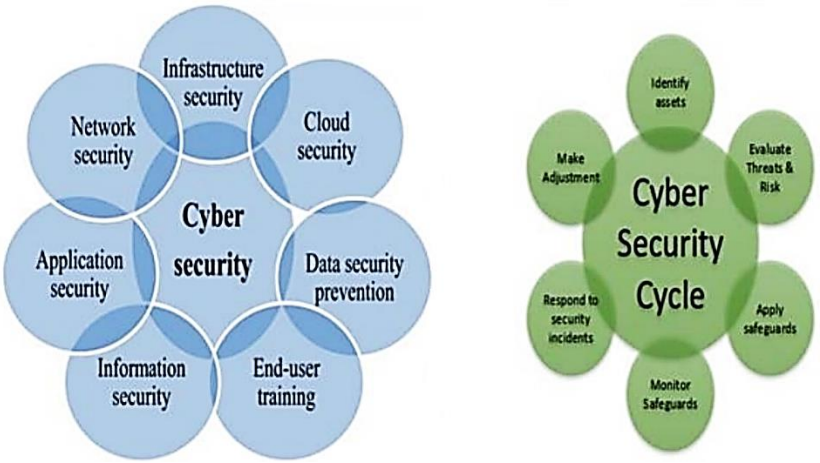

شکل ۳-۵ سیاست امنیت سایبری

ک) مدیر ارشد امنیت اطلاعات

داشتن یک مدیر ارشد امنیت اطلاعات برای همه سازمان‌ها الزامی است. او کسی است که از اطلاعات سازمانی، سایبری و امنیت فناوری مراقبت می‌کند. نقش و مسئولیت یک مدیر ارشد امنیت اطلاعات عبارتند از:

۱. پیاده سازی و نظارت بر برنامه امنیت سایبری سازمان؛
۲. تعادل بین امنیت سایبری و اهداف کاری؛
۳. نظارت بر رخدادهای امنیتی و واکنش مناسب به آن؛
۴. مدیریت تداوم کار و بازیابی اطلاعات؛
۵. آگاهی و آموزش امنیت سایبری.

۴. چند نمونه عملیات جنگ سایبری

۴-۱. برخی ادعاهای جهانی

الف) در فوریه ۲۰۲۲ جنگ اوکراین و روسیه آغاز شد و جنگ همچنان ادامه دارد مشاهده شده است که بدافزار جدید Viper برای حمله به اهداف اوکراینی استفاده می شود و بر روی حداقل چند صد دستگاه در سراسر اوکراین نصب شده است. چندین سازمان اوکراینی نیز تسلیم حملاتی شده اند که از بدافزار Kill Disk و Hermetic Wiper استفاده کرده اند که داده‌های دستگاه را از بین برده است.

ب) مقامات امریکایی و ژاپنی هشدار می‌دهند که هکرهای تحت حمایت دولت چین نرم افزارهای اصلاحی را در داخل روترها قرار داده اند تا صنایع و شرکت‌های دولتی واقع در هر دو کشور را هدف قرار دهند هکرها برای مخفی ماندن و جابجایی در شبکه‌های هدف، خود از بخشی‌های سیستم عامل استفاده می‌کنند. چین این اتهامات را رد کرده است.

ج) هکرهای ایرانی یک حمله سایبری علیه شبکه راه آهن اسرائیل انجام دادند. هکرها از یک کمپین فیشینگ برای هدف قراردادن زیرساخت‌های الکتریکی شبکه استفاده کردند طبق گزارش‌ها، شرکت‌های برزیلی و اماراتی نیز در همین حمله هدف قرار گرفتند.[۱]

د)هکرهای مرتبط با روسیه یک حمله DDOS علیه سرورهای شهر واتیکان انجام دادند و وب سایت رسمی آن را آفلاین کردند. این حمله سه روز پس از آن صورت گرفت که مقامات دولتی روسیه از پاپ فرانسیس به دلیل اظهاراتش درباره جنگ در اوکراین انتقاد کردند.

د) پس از حمله طوفان الاقصی و سپس حملات اسراییل به غزه گروه هکری انتقام جویان به صورت گسترده زیرساخت‌های رژیم جعلی اسرائیل را هدف قرار داد و طبق گزارشات این حملات موجب از کارافتادن سایت‌ها و موسسات زیادی در رژیم صهیونیستی شده است. یکی از حملات حاکی از هک شدن تمام زیرساخت‌های تصفیه آب اسراییل می‌باشد. شرکت‌های امنیت سایبری این گروه را به ایران نسبت داده اند.[۲]

۴-۲. برخی حملات سایبری علیه سازمان‌ها و شرکت‌های ایرانی

با توجه به فراوانی حملات سایبری علیه ایران در چند ساله اخیر مخصوصا بعد از ترور حاج قاسم در بخشی از حملات را در جدول زیر ذکر کرده ایم. البته تمامی مطالب زیر با توجه به اخبار رسیده

---

۱. هیچ منبع در ایران این اتهامات را تایید نکرده است.
۲ .همان.

توسط خبرگزاری‌های ایران، ادعاهای هکری ذکر شده در سایت‌ها و شبکه‌های اجتماعی صورت پذیرفته است.

قربانی حمله	عامل مدعی	نتایج حمله
شرکت راه آهن جمهوری اسلامی	گنجشک درنده	خارج شدن سرورهای این شرکت از ارائه سرویس و درج محتوا بر روی تابلو اعلانات سالن اصلی شرکت راه آهن
وزارت راه و شهرسازی	گنجشک درنده	نمایش شعار در رایانه کارمندان و اختلال در فرآیند اداری در تکمیل حمله به شرکت راه آهن حذف دیتای مسکن خوداظهاری
دوربین‌های زندان اوین	عدالت علی	افشا تصاویر مربوط به دوربین‌های مدار بسته زندان و نمایش پیام بر روی نمایشگرهای اتاق مانیتورینگ زندان
فولاد اصفهان، خوزستان، هرمزگان	گنجشک درنده	هرمزگان: کوره‌ها اصفهان: تخرب plcهای خط تولید فولاد خوزستان: پاک شدن‌هارد دوربینها، دسترسی به اتوماسیون صنعتی و ذوب ریزی تخریبی
سازمان صدا و سیما	عدالت علی	تغییر در محتوای خبر ۲۱ شبکه یک و شبکه خبر
دادستانی کل کشور	Anonymous	افشاء محتوای ایمیل‌های ارسالی و دریافتی معاونت فضای مجازی دادستانی کل کشور به شرکت‌ها و سازمان‌های مختلف که افشاکننده سیاست‌های فیلترینگ کشور و نحوه تعامل بخش خصوصی با دادستانی است.
خبرگزاری فارس	Black Reward	حذف بخشی از آرشیو خبرگزاری فارس و انتشار گسترده برخی محتوای محرمانه
سازمان سنجش	Anonymous	هک و استخراج اطلاعات ۹۳۵ هزار شرکت کننده در کنکور ۱۴۰۱ از سایت سازمان سنجش
دیجیکالا	Anonymous	هک و استخراج دیتابیس دیجیکالا
پتروشیمی خلیج فارس	Anonymous	هک ایمیل‌های داخلی پتروشیمی خلیج فارس و انتشار ۲۰ هزار ایمیل از این شرکت
ریاست جمهوری	قیام تا سرنگونی	سرقت و افشای اطلاعات و از دسترس خارج شدن سرویس‌های نهاد

بنیاد شهید و امور ایثارگران	بختک	سرقت اطلاعات – افشائ اطلاعات – پاک شدن اطلاعات اصلی – دیفیس
مرکز آپا دانشگاه صنعتی اصفهان	آروین	سرقت و افشای اطلاعات و دسترسی غیرمجاز به سرورهای سازمان فناوری اطلاعات
ثبت احوال	آنتی ملا	مهاجم مدعی سرقت اطلاعات ۱۰۰ میلیون ایرانی شده است و ۱۰۰۰ نفر را برای نمونه و بخشی دیگر از اطلاعات سازمان ثبت احوال را منتشر کرده است.
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری اطلاعات	قیام تا سرنگونی	تغییر در بازه زمانی لاگ‌ها و سرقت اطلاعات و دسترسی به تمام سامانه‌های وزارت علوم
نهاد رهبری در دانشگاه‌ها	قیام تا سرنگونی	کل شبکه زیرساخت نهاد از دسترس خارج شده و بسیاری از اطلاعات توسط مهاجم پاک شدند
سامانه هوشمند سوخت	گنجشک درنده	کل جایگاه‌های سوخت که در زور حمله به سامانه متصل بودن از مدار سرویس دهی خارج شدند
اسنپ فود	irLeaks	اطلاعات ۲۰ میلیون کاربر و ۳۵ هزار پیک و ۲۴۰ هزار فروشنده و ۸۸۰ میلیون سفارش به سرقت رفت.

جدول ٤-١ حملات سایبری به ایران

۵. نتیجه گیری و کار آینده

با ظهور فن‌آوری‌هایی مانند محاسبات کوانتومی و هوش مصنوعی، جنگ سایبری اجتناب ناپذیر است، مدیران مرکز داده، ارائه دهندگان خدمات ابری باید همیشه به طور مناسب به روز شوند تا از هر گونه حمله سایبری جلوگیری شود. مدیر امنیت سایبری هر سازمانی در این الگو نقش تعیین کننده ای خواهد داشت. با معرفی پول و ارز دیجیتال موسسات مالی بسیار مستعد به آسیب‌های ناشی از جنگ سایبری هستند.

با ورود هوش مصنوعی، یادگیری ماشین و یادگیری عمیق، حملات سایبری افزایش می‌یابد و به شیوه‌ای مخفیانه‌تر خواهد بود. هوش مصنوعی فرآیند ایجاد ایمیل‌های فیشینگ با استفاده از ربات‌ها را خودکار می‌کند. جعل عمیق از هوش مصنوعی استفاده و حوزه اجتماعی جهان را مختل می‌کند. پس از استفاده از هوش مصنوعی، شکستن رمز عبور آسان‌تر خواهد بود.

با اتصال دستگاه‌های بیشتری به اینترنت (IOT)، نظارت بر حملات سایبری دردسر بیشتری خواهد داشت. زیرا اکنون هکرها نقاط پایانی بیشتری برای ورود به سیستم خواهند داشت.

محاسبات کوانتومی نگاه ما به جرایم سایبری را کاملا متحول خواهد کرد. قدرت عظیم محاسبات کوانتومی باعث ایجاد رخنه‌های می شود که در محاسبات معمول قابل قیاس نیست. با بکارگیری محاسبات کوانتومی، هر شرکتی در جهان که داده‌ها را ضبط و پردازش می‌کند، به شدت مستعد حملات سایبری خواهد بود.

منابع

1.https://www.blackhat.com/presentations/bh-dc-09/Laurie/BlackHat-DC-09-Laurie-SatelliteHacking.pdf

2.https://theconversation.com/hackers-could-shut-down-satellites-or-turn-them-into-weapons-130932

3.https://www.reuters.com/technology/north-korean-hackers-breached-top-russian-missile-maker-2023-08-07/

4.https://www.livemint.com/news/india/top-russian-missile-makers-data-breached-by-hackers-ofnorth-korea-says-reportmashinostroyeniya-11691457476142.html

5.https://www.forbes.com/sites/kateoflahertyuk/2018/08/22/how-to-hack-anaircraft/?sh=1c2e7f0c41d1

6.https://www.theguardian.com/technology/2014/jul/12/chinese-man-charged-with-hacking-into-usfighter-jet-plans

7.https://www.popularmechanics.com/military/aviation/a25100725/f-35-vulnerability-hacked/

8.https://news.sophos.com/en-us/2017/06/29/hacking-nuclear-submarines-how-likely-is-thenightmare-scenario/

9.https://www.theguardian.com/uk-news/2017/jun/01/uks-trident-nuclear-submarines-vulnerable-tocatastrophic-hack-cyber-attack

10.https://www.csis.org/programs/strategic-technologies-program/significant-cyber-incidents

11.K.B.Vlahos,Special report:The cyberwar threat from north korea, Fox News, accessed 26/05/14 (February2014). URL:http://www.foxnews.com/tech/2014/02/14/cyberwar-experts-question-northkorea-cyber-capabilities/

12. R.Wilking, Expert: Us in cyberwar arms race with china, russia, NBC News, accessed 25/05/14

(February 2013). URL: http://investigations.nbcnews.com/_news/2013/02/20/ 17022378-expert-usin-cyberwar-arms-race-with-china-russia

13. I. Traynor, Russia denounces ukraine 'terrorists' and west over yanukovich 680 ousting, BBC News,accessed 25/05/14 (February 2014).URL http://www.theguardian.com/world/2014/feb/24/russiaukraine-west-yanukovich

14. Ukraine says donetsk 'anti-terror operation' under way, BBC News, accessed 25/05/14 (April 2014). URL: http://www.bbc.com/news/world-europe-27035196

15.FBI, Terrorism definition, Online, accessed 25/05/14(2014).URL http://www.fbi.gov/aboutus/investigate/terrorism/terrorism-definition

16. Sanger, The Perfect Weapon; Healey, 'A Non-State Strategy for Saving Cyberspace'; Nye Jr, 'Deterrence and Dissuasion in Cyberspace'; Mehmetcik, 'A New Way of Conducting War:

Cyberwar, Is That Real?'; Singer and Friedman, Cybersecurity and Cyberwar; Healey, 'The Spectrum of National Responsibility for Cyberattacks.'

17. Healey, ‘The Spectrum of National Responsibility for Cyberattacks’, 57.

18. Jon R. Lindsay, ‘Stuxnet and the Limits of Cyber Warfare’, Security Studies 22, no. 3 (2013): 365–404; Michael Stohl, ‘Cyber Terrorism: A Clear and Present Danger, the Sum of All Fears, Breaking Point or Patriot Games?’, Crime, Law and Social Change 46, no. 4–5 (2006): 223–38.

19. Bryan Bender, ‘World More Dangerous, Top General Tells Harvard’, BostonGlobe.com, 2012,

https://www.bostonglobe.com/news/nation/2012/04/12/world-more-dangerous-top-general-tellsharvard-world-more-dangerous-top-general-tells-harvard/XrSM8cTzyZ0YstKv36JhJN/story.html.

20. Gopal Ratnam and Gopal Ratnam, ‘Cybersecurity Budget up 5 Percent in 2020, White House Says’, Roll Call, March 20, 2019, sec. whitehouse, https://www.rollcall.com/news/whitehouse/cybersecurity-up-5-percent-in-2020-budget-white-housesays; Sanger, The Perfect Weapon.

21. Lindsay, ‘Stuxnet and the Limits of Cyber Warfare’; Alex Gibney, Zero Days, Documentary, 2016.

22. Jerry Brito and Tate Watkins, ‘Loving the Cyber Bomb - The Dangers of Threat Inflation in Cybersecurity Policy’, Harvard National Security Journal 3, no. 1 (2011): 39–84.

23. Thomas Rid, ‘Cyber War Will Not Take Place’, Journal of Strategic Studies 35, no. 1 (2012): 5–32; Jon Randall Lindsay, ‘Restrained by Design: The Political Economy of Cybersecurity’, Digital Policy, Regulation and Governance, 2017; Erik Gartzke, ‘Making Sense of Cyberwar’, Policy Brief, Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School, January, 2014, 41–73.

24. Justin Joque, Deconstruction Machines: Writing in the Age of Cyberwar (University of Minnesota Press, 2018), chap. Introduction.

25. Lindsay, ‘Restrained by Design: The Political Economy of Cybersecurity’, 498.

26. https://owasp.org/

27.
https://en.wikipedia.org/wiki/Ministry_of_Electronics_and_Information_Technology

28. https://www.wired.com/2014/11/airhopper-hack

۲۹. سایت گرداب به آدرس https://gerdab.ir

۳۰. سایت گروه سایبری ایران هک به آدرس https://www.iranhack.com

۳۱. خبرگزاری فارس به آدرس https://www.farsnews.ir

۳۲. خبرگزاری مهر به آدرس https://www.mehrnews.com

۳۳. کانال رسمی اینترنتی و تلگرامی عوامل مدعی هک.

جنگ ترکیبی ؛ بنیانی برای درک کارکردهای نوین اطلاعاتی (مطالعه موردی جنگ ترکیبی ۱۴۰۱)

مجید مالمیر[۱] مسعود محمدحسینی[۲]

چکیده

تغییر شیوه مبارزه پس از دوره جنگ سرد و بروز انقلاب در شیوه‌های مرسوم جنگ به‌عنوان «ایده جنگ ترکیبی» مطرح شده است که با ترکیب همه منابع موجود و با درهم آمیختن ابزار و شیوه‌های قدیمی و نوین و همچنین ترکیب کارکرد «نیروهای غیرمتداول» با «نیروهای متداول» همراه است. جنگ در این عرصه نوین، با عبور از محدودیت‌های فیزیکی نبردها به همه حوزه‌ها همچون اقتصاد و انرژی، دین و فرهنگ، اجتماع و محیط زیست و شبکه‌های اطلاعاتی سرایت و تغییر ساختارهای تحلیلی و ذهنی بازیگران اصلی را با اهدافی مانند تغییر نظام سیاسی، کشورها را دنبال می‌نماید. در این میان نقش و کارکرد اطلاعات در جایگاه هوشمندی‌اش برای جلوگیری از غافلگیری، رصد، شناسایی، پیش‌بینی و ارزیابی تهدیدات جنگ ترکیبی از یک سو و مقابله با این تهدیدات از سوی دیگر بی‌بدیل است. مقاله حاضر تلاش دارد با استفاده از روش تحلیل مضمون، الگویی برای درک کارکردهای اطلاعاتی در قبال تهدیدات جنگ ترکیبی را ارائه نماید. یافته‌های این نوشتار تمرکز بر ابعاد ۸گانه جنگ ترکیبی در دو بخش داخلی و خارجی در مسیر تولید اشراف اطلاعاتی ترکیبی را در پی داشته که خود کارویژه‌های شناختی، اجرائی و نظارتی اطلاعات در روند مقابله‌گری با تهدیدات ترکیبی را مشخص می‌نماید.

واژگان کلیدی: جنگ ترکیبی، سازمان‌های اطلاعاتی، کارکردهای اطلاعات،

---

۱. دانشجوی دکتری مدیریت اطلاعات دانشگاه جامع امام حسین(ع)؛

۲. مدیر گروه علمی در دانشکده پیامبر اکرم (ص) و دانشجوی دکتری مدیریت اطلاعات دانشگاه جامع امام حسین(ع).

مقدمه

صحنه‌های نبرد در هر دوره تاریخی ویژگی‌ها و ماهیت خاص و منحصر به خود را داشته است(ستاری‌خواه و دیگران،۱۳۹۵: ۲۸) و همزمان با دوره‌های مختلف انسانی و همچنین تغییرات فناوری، شناختی و اجتماعی، جنگ‌ها نیز روند تحولات و تغییرات خاص خود را همچون سایر پدیده‌های انسانی سپری کرده اند (راجی و افتخاری بنقل از فرزین و قاسمی،۱۳۹۸: ۸۲). اما در دوران مدرن، صحنه‌های نبرد به سرعت دچار تحولات بنیادی شده است، بگونه ای که ماهیت صحنه‌های جنگ به راحتی قابل تبیین نمی باشد. چنانچه طی دهه گذشته مباحث و مطالب زیادی در مورد «تغییر شیوه مبارزه، پس از دوره جنگ سرد» مطرح شده‌است و حتی برخی از کارشناسان بر این باورند که «انقلابی در شیوه‌های مرسوم جنگ» پدید آمده‌است و جهان در حال ورود به دوران زمانی خاصی است که بنا بر نظر فرانک‌هافمن این ایده «جنگ ترکیبی» است. حضور بازیگران غیردولتی در صحنه‌های جنگ و حمایت و پشتیبانی بازیگران دولتی از آنها، تلاش بازیگران برای ایجاد هویت و همچنین تحولات فناوری، گسترده شدن تجهیزات مدرن و کنترل از راه دور و شکل گیری قدرت‌های هوشمند، گسترده تر شدن جنگ‌های نیابتی، سوق یافتن جنگ‌ها به درون شهرها و طولانی شدن جنگ، بویژه شکل‌گیری گروه‌های افراطی در منطقه (عراق، سوریه یمن و ....) و حمایت دشمنان منطقه ای و فرامنطقه ای از گروه‌های افراطی در کنار دشمنی برخی همسایگان و همچنین ائتلاف‌های آشکار و پنهان علیه ج.ا.ا در سطح منطقه، حاکی از تغییر ماهیت جنگ‌ها و تنوع سناریوهای دشمن در مقابله با کشورهای هدف از جمله کشورهای مستقل و عدالتخواه همچون ج.ا.ا دارد. بدیهی است جلوگیری از دستیابی دشمن به اهداف خود، با اتکا به سناریوهای جنگ‌های کلاسیک و مرسوم و عدم پیش بینی و آینده نگری تحولات این حوزه و عدم انطباق نظام اطلاعاتی با این تحولات، جوابگوی نیازهای اساسی برای حصول اهداف و آرمان‌های عالی نخواهد بود. در همین راستا یکی از دغدغه‌های مهم ج.ا.ا برای جلوگیری از غافلگیری، رصد، شناسایی، پیش بینی و ارزیابی تهدیدات جنگ ترکیبی است که می تواند از سوی قدرت‌های استکباری و دشمنان منطقه ای و گروه‌های افراطی متوجه میهن ما شود. (ستاری‌خواه و دیگران،۱۳۹۵: ۲۸) صاحبنظران نیز بر این باورند که ماهیت جنگ‌های آینده علیه ج.ا.ا بسمت هیبریدی خواهد رفت. (ستاری‌خواه و دیگران،۱۳۹۵: ۳۴) و حوادث ۱۴۰۱ نیز این مهم را اثبات نموده است. بنابراین با توجه به اینکه دشمنان به دنبال تهدیدات نوین از طریق ترکیب ابزارها و تاکتیک‌ها و تلاقی راهبردها هستند، مسئله اصلی این پژوهش، درک و بازشناسی کارویژه‌های اطلاعات در صحنه جنگ ترکیبی در قالب الگوی نظری "کارکردهای اطلاعاتی در عرصه جنگ نوین" می باشد. در همین راستا به‌نظر می‌رسد عدم وجود این الگو در سیر اقدامات مقابله‌گرانه اطلاعات در برابر تهدیدات جنگ نوین ترکیبی، باعث عدم

شناسایی مناسب ظرفیت‌ها و توانمندی‌های اطلاعات از یک سو و عدم کاربست مناسب این ظرفیت‌ها و توانمندی‌های در فراگرد این مقابله‌گری از سوی دیگر خواهد بود. تولید و ارائه این الگو، ضمن نجات سیاستمداران از مارپیچ درک و شناسایی ابعاد جنگ ترکیبی، می تواند آنها را از رهگذر بکارگیری کارویژه‌های اطلاعات به نسخه ای شفا بخش در حفظ و تداوم بقاء نظام سیاسی منتج نماید. که این خود اهمیت و ضرورت پرداخت به این مقوله را دوچندان گوشزد می‌نماید.

با توجه به این مقدمه می‌توان اصلی‌ترین هدف از نوشتار حاضر را ارائه الگویی برای درک کارکردهای اطلاعاتی به‌منظور رفع دغدغه‌های مهم یک نظام سیاسی در قبال تهدیدات جنگ ترکیبی دانست. در همین راستا می‌توان سئوال اصلی این پژوهش را به شرح زیر بیان نمود:

ـ الگوی و مدل رابطه ابعاد جنگ ترکیبی (هیبریدی) با کارکردهای سه‌گانه اطلاعات در روند مقابله‌گری با تهدیدات جنگ ترکیبی کدام است؟

۱. پیشینه مطالعاتی

محمدهادی راجی و اصغر افتخاری در مقاله «جنگ ترکیبی در برابر ج.ا.ا (تحلیل ابعاد و روش‌ها)» (۱۳۹۸) مؤلفه‌های جنگ ترکیبی را به مثابه واحدهای ابزاری و عینی و با فشار متراکم و طولانی مدت به همراه استفاده از شبکه‌های اجتماعی معرفی کرده‌اند که در پی تأثیر بر بسترهای ذهنی و شناختی است. (راجی و افتخاری، ۱۳۹۸: ۷۷) علی ستاری‌خواه و دیگران در مقاله «ماهیت جنگ ترکیبی آینده احتمالی علیه ج.ا.ا در افق ۱۴۰۴» (۱۳۹۵) به بررسی عرصه‌ها، ویژگی‌ها، نوع و ابزار تهدیدات در قالب جنگ ترکیبی پرداخته اند. آنها بر اساس شاخص‌های سه‌گانه عدم قطعیت شامل بازدارندگی، تعاملات بین المللی و تهدیدات در هشت حوزه تهاجم نظامی، نیابتی دولت محور و غیردولتی، براندازی نرم، تحریم همه جانبه، بی ثبات سازی داخلی، تنش مقطعی و نافرمانی، نفوذ و استحاله، جنگ ترکیبی را دسته بندی کرده و مهمترین ویژگی آن را استفاده از سلاح‌های نوین و فضای مجازی برشمرده اند و نوع و ابزار تهدیدات را از نوع هوشمند (ترکیبی) و عرصه آن را متمرکز بر جنگ اطلاعاتی-امنیتی، فرهنگی و قومی مذهبی برشماری کرده‌اند(ستاری‌خواه و دیگران، ۱۳۹۵: ۲۷و۴۲).

مبینی دهکردی و همکاران ایشان ، نیز در مقاله« الگوی راهبردی نظام نوآوری فناورانه دفاعی در جنگ ترکیبی» (۱۳۹۹) به ارائه الگوی راهبردی نظام نوآوری فناورانه دفاعی در جنگ ترکیبی پرداخته اند و نتیجه گیری کرده اند که؛ سیاستگذاری‌های ابلاغی دفاعی، ظرفیت نوآوری، بعد عملیاتی نوآوری، دانش- تاکتیک‌ها و نظریه‌های دفاعی از پیش نیازهای اصلی و خلاقیت، نوآوری، حس سازی، طراحی، فناوری و مرزشکنی دانش، سازمان نوآور نظامی و جنگ ترکیبی از مهمترین ابعاد و متغیرهای اصلی الگوی راهبردی نظام نوآوری فناورانه دفاعی در جنگ ترکیبی هستند(مبینی دهکردی، ۱۳۹۹: ۲۳).

ویلیام جی نمث که واژه جنگ ترکیبی (هیبریدی) را نخستین بار مطرح کرده در رساله دکتری خود با عنوان «جنگ آینده و چچن: موردی برای جنگ ترکیبی»(Nemth, ۲۰۰۲) اشاره میکند که در یک جامعه ترکیبی(هیبریدی) ویژگی های قدیمی و مدرن با یکدیگر درآمیخته شده اند و در نتیجه جنگی که توسط این جامعه پی گرفته می‌شود ترکیبی از روشها و ابزارهای نوین و قدیمی است. نمت برای پیگیری این ایده، جنگ مردم چچن با قوای مسلح روسیه در سال‌های ۱۹۹۵-۱۹۹۴ و۲۰۰۰-۱۹۹۹ را مطالعه کرده که بر دو پایه استوار شده است: محور اول، استفاده همزمان از تاکتیکها و ابزارهای مدرن و قدیمی است. محور دوم، این نوع از جنگ، توسط گروههای فرودولتی برای مبارزه با نیروهای دولت مرکزی به کار گرفته میشود(کرمی و دیگران،۱۳۹۸: ۱۰۸).

کالن و ریچ بورن در سال ۲۰۱۷م پرداخت مستقیمی به مقوله جنگ ترکیبی داشته اند و در مجموعه مطالعات جنگ ترکیبی با عنوان «درک جنگ ترکیبی » موضوعاتی مانند چیستی، مؤلفه‌ها و چارچوب جنگ ترکیبی را مورد توجه قرار داده‌اند. نگاه به جنگ ترکیبی به عنوان حلقه واسط نیروهای منظم و نامنظم نیز مورد توجه راج در کتاب «جنگ ترکیبی روسیه در اوکراین» قرار گرفته که در سال ۹۶ نوشته شده است. وی به بررسی توسعه جنگ‌های نامتقارن به حلقه اتصال بین نیروهای منظم و نامنظم، جنگ‌های ترکیبی و تصرف کریمه پرداخته است. (راجی و افتخاری،۱۳۹۸: ۷۷) کتاب «جنگ ترکیبی» توسط مک کالو و جانسون سال ۱۳۹۵ نوشته شده و به فقدان تعریفی پذیرفته شده جنگ ترکیبی اشاره شده و سعی کرده با نظریه جنگ هیبریدی راه‌های جدیدی برای تشریح رفتار هیبریدی ارائه دهد. در این اثر جنگ رژیم صهیونیستی با حزب ا... لبنان و جبهه شرقی در جنگ جهانی دوم با استفاده از ویژگی‌های جنگ هیبریدی مطالعه شده است.

در نبردها و کشاکش‌های سیاسی ـ امنیتی، توجه به رسانه‌های اجتماعی به‌عنوان ابزار جنگ‌های ترکیبی و ... از موضوعات مورد توجه در این منابع است که در سیر مطالعاتی نگارنده بدان توجه شده لکن بدلیل محدودیت‌های نگارشی از پرداخت به آن پرهیز شده است.

---

1. Nemeth, William J. (2002,) Future war and Chechnya : a case for hybrid warfare, Monterey, California. Naval Postgraduate School, Available at: https://core.ac.uk/download/pdf/36699567.pdf.
2. Understanding Hybrid Warfare.

۲. مفاهیم

جنگ ترکیبی

جنگ ترکیبی(هیبری) نوعی از جنگ گفته می شود که ابزارهای بکار گرفته شده در آن ترکیبی از ابزارهای متعارف، نامتعارف، نامنظم و نامتقارن است.(راجی و افتخاری به نقل از کلانتری وهابر[1]۱۳۹۸: ۸۰) به عبارت دیگر ترکیبی بودن ابزارها و روش‌های این جنگ و ترکیب عناصر مختلف در شیوه جنگیدن بعنوان اصلی‌ترین ویژگی‌های شناخت و تعریف جنگ ترکیبی است.هافمن در تعریف جنگ ترکیبی اشاره می کند جنگی است که در آن هر یک از دشمنان سعی دارد با استفاده از یک روند مشخص در یک فضای جنگی به کاربست همزمان و هماهنگ یک ترکیب شکل یافته از سلاح‌های متعارف، تاکتیک‌های نامنظم، تروریسم و رفتار جنایی برای بدست آوردن اهداف سیاسی خود اقدام کند(راجی و افتخاری بنقل از(Hoffman[2] ۲۰۰۹)،۱۳۹۸: ۸۰). در حقیقت جنگ ترکیبی بیش از آنکه ساخت جداگانه ای باشد، روش جدید جنگی است که نیروهای منظم و نامنظم انبوه و سازمان یافته بطور همزمان تحت فرماندهی مشترک و یکسانی می جنگند(راجی و افتخاری به نقل از کلانتری وهابر[3]۱۳۹۸: ۸۰). نوع پیشرفته جنگ ترکیبی مبتنی بر «اهداف شناختی» و در نهایت به دنبال تغییر ساختارهای تحلیلی و ذهنی بازیگر هدف است. به لحاظ محیط شناسی هم بررسی‌ها نشان می دهد صحنه جنگ ترکیبی؛ محیطی است که در بر گیرنده همه ابعاد قدرت ملی جهت دستیابی به اهداف راهبردی یا غایی جنگ است و شامل تمام یا قسمتی از کشور و یا حتی فراتر از قلمرو جغرافیایی کشور می شود. تغییرات عمده در «نگرش‌ها» و «فناوری‌ها»، «عدم تمرکزگرایی»، «ابتکار»، ورود بازیگران غیردولتی، فضای غیرخطی، آشکار نبودن مرز میان جنگ و صلح، اقدامات متنوع بصورت همزمان همگی از ابعاد مفهومی جنگ ترکیبی بشمار می‌روند که با رویکرد نرم افزاری سعی دارد ابعاد شبکه دشمن را تحت تأثیر قرار دهد(راجی و افتخاری بنقل از تیموتی جی و علمایی،۱۳۹۸: ۸۳).

در دستورالعمل میدانی ارتش آمریکا۰-۵؛ دکترین حاصل شده از تعریف استراتژیک سازمان‌های هیبریدی، فرآیندهای عملیاتی، تهدید هیبریدی را بصورت دینامیکی قابلیت‌های متداول، غیرمتداول، تروریستی و مجرمانه بمنظور مقابله با امتیازات سنتی تعریف کرده است(ستاری‌خواه و دیگران بنقل از نوذری، ۱۳۹۵: ۳۰). در نتیجه ترکیب کارکرد «نیروهای غیرمتداول» با «نیروهای متداول» سازه اصلی

---

1. Huber.
2. Hoffman, F. G. (2009). Hybrid warfare and challenges. NATIONAL DEFENSE UNIV WASHINGTON DC INST FOR NATIONAL STRATEGIC STUDIES.
3. Huber.

جنگ ترکیبی را تشکیل می دهد. پس نیروی هیبریدی را می‌توان به صورت خلاصه یک سازمان نظامی که از ترکیب سازمان‌ها، تجهیزات و روش‌های متداول و غیرمتداول در یک محیط منحصر به فرد استفاده می‌کند تا از اثرات استراتژیک و هم افزای آن‌ها بهره‌مند شود، تعریف کرد(پایگاه اطلاع‌رسانی فناوری گرداب،Gerdab IR (۲۱ خرداد ۱۴۰۲)پرونده/ آشنایی با جنگ ترکیبی).

در تعریفی دیگر جنگ ترکیبی (Hybrid warfare) به یک راهبرد نظامی گفته می‌شود که آمیخته‌ای از جنگ سیاسی، جنگ کلاسیک، جنگ نامنظم، جنگ مجازی، خبررسانی جعلی، دیپلماسی، جنگ دادگاهی، مداخله در انتخابات کشورهای خارجی، برهم زدن بافت جمعیتی، مهاجرپذیری، یورش فرهنگی، ایجاد تضاد دینی و اینگونه موارد ساخته شده باشد. سازنده این راهبرد تلاش می‌کند با آمیختن روشهای گوناگون، بیشترین آسیب را به کشور میزبان وارد نماید. برای نخستین بار فرانک‌هافمن این روش از جنگ را پیشنهاد کرد. جنگ ترکیبی یا هیبریدی که گاهی از آن با عنوان عملیات‌های پیچیده، جنگ‌های کوچک یا نامنظم نیز یاد می‌شود، بیانگر بکارگیری ترکیبی قابلیت‌های نیروهای نظامی متعارف به شیوه‌ای بدیع، پیچیده و هماهنگ شده است و شامل عواملی است که از تاکتیک‌ها و آرایش‌های نظامی گرفته تا حمله‌های نظامی و غیرنظامی را دربر می‌گیرد.[1]

سازمان‌های اطلاعاتی ـ امنیتی

اگر سازمان را به مفهوم پديده‌اي اجتماعي تصور نمود كه به‌طور آگاهانه هماهنگ شده و داراي حدود و ثغور نسبتاً مشخصي است و براي تحقق هدف يا اهدافي براساس يك سلسله مباني دائمي فعاليت مي‌كند (رابينز، ۱۳۷۸: ۲۱). همچنين براي «امنيت» سه مفهوم لغوي مطرح‌شده از جانب بوزان يعني: حفاظت در مقابل خطر (امنيت عيني)، احساس ايمني (امنيت ذهني) و رهايي از ترديد (اعتماد به دريافت‌هاي شخصي) را در نظر گرفت (بوزان، ۱۳۹۰: ۵۲).

مي‌توان سازمان امنيتي را سازماني تعريف كرد كه هويت و كاركرد امنيتي داشته و اين هويت و كاركرد موجب بروز رفتارهاي اطلاعاتي و امنيتي زير در آن مي‌شود:

۱. جمع‌آوري اطلاعات: از مهم‌ترين كارويژه‌های آن بوده و ميزان قدرت و نفوذ سازماني با آن ملموس‌تر مي‌شود.

۲. تحليل اطلاعات: با هدف كسب درك بهتر از تحولات حال و پيش‌بيني آينده و جلوگيري از شكست مرتبط است.

---

1. https://fa.wikipedia.org/wiki

۳. حفظ محوري: استفاده از برخي اقدامات همچون حفاظت از اماكن و تأسيسات، حفاظت از تجهيزات و سلاح و مهمات، حفاظت كاركنان، حفاظت ارتباطات و حفاظت از اسناد و مدارك به‌منظور حفظ سيستم خودي از آفات امنيتي است.

۴. مقابله با بحران: از كاركردهاي دستگاه‌هاي اطلاعاتي و امنيتي، استفاده از آن‌ها در مقابله با بحران است.

۵. عمليات پنهان: كه به‌عنوان مكمل اقدامات سياسي و نظامي به كار مي‌رود(نادی و دیگران، ۱۳۹۳).

در تعریف سیستم‌های اطلاعاتی[1] به مجموعه‌ای از سخت‌افزارها و نرم‌افزارها و فناوری وابسته و منابع مختلف گفته می‌شود که با یکدیگر متشکل، سازمان‌دهی و یکپارچه شده و زمینه جمع‌آوری، ذخیره سازی، پردازش، تولید و تبادل اطلاعات را به‌صورت خودکار فراهم می‌نمایند. اطلاعاتی که توسط یک سیستم اطلاعاتی تأمین می‌شود می‌تواند مستقیماً در تحقق و اجرای اهداف و انتظارات مختلف مدیران سازمان‌ها مورد استفاده قرار گیرد. در واقع سیستم اطلاعاتی به سیستمی گفته می‌شود که محصول نهایی آن اطلاعات است(محمودی، ۱۳۸۲: ۶۶).

کارکردهای اطلاعات (سازمان‌های اطلاعاتی)

حوزه اطلاعات ماهیتاً (به دلیل وجود عنصر تهدید) و به‌صورت سیستمی (به دلیل ضرورت تصمیم‌گیری) با حوزه تهدیدات و بحران‌ها و مدیریت بر آن دارای روابط کارکردی است که در چهار دسته زیر شناسایی می‌شوند:

۱. کارکرد شناختی

یکی از کارکردهای مهم و مقدم اطلاعات در مدیریت بحران، کارکرد شناختی است. بدین معنی که تولیدات حوزه اطلاعات در تعریف و شناساندن بحران به رهبران جامعه نقش‌های عمده برای تصمیم‌گیری به موقع می‌دهد. اینکه چه شرایطی را بحران بدانیم به برداشت ما از «ارزش‌های حیاتی»، «تهدید» و «ضرورت تصمیم‌گیری سریع» بستگی دارد. حوزه اطلاعات در تبیین و رتبه‌بندی ارزش‌های حیاتی نقش مهمی به عهده دارد تا آنجائی که بدون اینکه در صلاحیت رهبران سیاسی برای تعیین ارزش های حیاتی تردید نمود می‌توان بر نقش اطلاعات در تصمیم‌سازی آن تأکید کرد. در این میان «تهدید و یا فرصت خطرناک» نیز مفهومی است که در شناخت بحران نقش کلیدی ایفا می‌کند و معمولاً رهبران سیاسی تعریف و شناسایی آن را از حوزه اطلاعات انتظار دارند؛ بنابراین می‌توان گفت با توجه به نقش

---

1. Information Systems (IS)

قابل توجه حوزه اطلاعات در شناخت رهبران جامعه نسبت به ارزش‌های حیاتی و اولویت آن‌ها، تهدیدات و میزان شدت هر یک و لزوم تصمیم‌گیری سریع یکی از کارکردهای اساسی اطلاعات در مدیریت بحران، کارکرد شناختی است.

۲. کارکرد هشداردهندگی

این کارکرد در دو مقطع پیش از بحران و حین بحران از حوزه اطلاعات مورد نظر است. قبل از بحران این انتظار ناظر بر پیش‌بینی بحران و عموماً در چارچوب گزارش‌های تحلیلی ـ اطلاعاتی است. بدین منظور باید شاخص‌های نزدیک شدن به شرایط بحرانی (نشانگر) به‌خوبی شناسایی و راه‌هایی برای دریافت مستمر و منظم آن اتخاذ گردد. مک کارتی تأکید می‌کند: «نقش اطلاعات پیش از بروز هر بحران هشدار دادن برای جلوگیری از بروز وضع غیرمترقبه و آگاهی دادن از تحولات ویرانگر آتی است.» اما در بسیاری موارد کارشناسان اطلاعاتی در گزارش‌های تحلیلی قبل از بحران که انتظار پیش‌بینی روشنی در خصوص رویدادهای آتی از آن‌ها وجود دارد؛ دچار آفت کلی‌گویی می‌شوند. محمدرضا تاجیک ماهیت پیچیده، فضای کدر و هزینه خطای بالا را در زمره عوامل مؤثر در کلی‌گویی در عرصه تدبیر بحران‌ها می‌داند. این پدیده موجب خنثی شدن کارکرد اصلی اطلاعات در این بخش و موجب بی‌تفاوتی و بی‌اعتمادی رهبران سیاسی جامعه به دستگاه‌های اطلاعاتی می‌شود.

۳.کارکرد پشتیبانی

همان‌طور که مدیریت بحران شامل مجموعه تدابیر و اقدامات قبل، حین و پس از بحران است؛ پشتیبانی حوزه اطلاعات نیز در هر سه مرحله بحران تداوم می‌یابد. یکی از انواع پشتیبانی‌های مهم حوزه اطلاعات در بحران که در هر یکی از مراحل سه‌گانه بالا به شکلی متبلور می‌شود، ایفای نقش «حافظه» است. با اینکه هر بحران یک نمونه منحصر به فرد است و هیچ بحرانی عیناً تکرار نمی‌شود، ولی این واقعیت هرگز به معنای عدم ارتباط یک بحران با بحران‌های قبل و بعد نیست. مکان‌شناسی بحران‌ها که با مراجعه به سابقه قابل دستیابی است کمک زیادی به درک ماهیت و فرآیند آن‌ها می‌کند. در حین بحران نیز رجوع به این حافظه، تحلیل‌گران را در تفسیر اطلاعات جدید یاری می‌دهد و پس از خاتمه نیز مستندات بحران بدین حافظه سپرده می‌شود. پشتیبانی دیگری که حوزه اطلاعات از تیم مدیریت بحران به عمل می‌آورد «شناساندن مراجع اصلی قدرت» در طرف مقابل است. ناشناخته بود مراجع قدرت می تواند موجب سردرگمی تصمیم‌گیران شود و برقراری ارتباط با این مراجع در طرف مقابل لازمه اصلی کنترل بحران است. این خود اهمیت این پشتیبانی را گوشزد می‌کند. «اقدام به مذاکره» نیز نیازمند پشتیبانی اطلاعاتی است. آگاهی از پشت صحنه حریف به تیم مدیریت بحران کمک می‌کند تا با چشمان بازتر به مذاکره پرداخته و از فشار بی‌حاصل و امتیازدهی غیرضروری مصون بماند. از دیگر پشتیبانی

حوزه اطلاعات در فرآیند مدیریت بحران می‌توان به پشتیبانی اطلاعات در کاربرد قوه قهریه و شناخت حریف اشاره نمود.

۴.کارکرد بازخورددهندگی

یکی از کارکردهای حوزه اطلاعات در حوزه بحران، بازخورد رویدادها هم‌زمان با ادامه بحران است که تأثیرات تعیین‌کننده‌ای در ادامه و فرجام بحران دارد. کاملاً قابل تصور است که یک بحران نه‌تنها در نتیجه تصمیمات عمدی اقدامات معین و یا انتخاب آگاهانه، بلکه به سبب وقایعی همچون قطع فرآیند خبرگیری و خبردهی و یا از دست دادن تسلط بر وقایع منجر به اعمال خشونت شود. اهمیت این کارکرد از آنجا آشکار می‌شود که هرگاه اطلاعات از عهده این کارکرد خود بر نیاید، نهادهای دیگری به‌عنوان جایگزین ایفای نقش می‌کنند که حسن نیت و صلاحیت حرفه‌ای آن‌ها برای این کار مورد تردید است. نکته حائز اهمیت در این کارکرد آن است که کارکرد بازخوردهندگی اطلاعات باید به دور از هرگونه پیش‌داوری و مبتنی بر ارزیابی هر رویداد از هر دو جنبه فرصت و یا تهدیدآمیز بودن صورت گیرد. ضمن آنکه حوزه اطلاعات باید به‌شدت از بازخورد به‌دلخواه مدیران و تصمیم‌گیران بر حذرباشد (محمدحسینی ، ۱۴۰۲: ۷۵ ـ ۷۴).

۵.چارچوب کلی و اهداف جنگ ترکیبی

آنچه از مفهوم جنگ ترکیبی، مد نظر پژوهش حاضر است، تفصیل و کاربست این مفهوم از سوی آندرو کریبکو است. کانون اصلی کاربست مفهوم جنگ ترکیبی در پژوهش کریبکو، استفاده دولتها از ابزارها و امکانات این نوع از جنگها برای تغییر نظام سیاسی در کشورهای دشمن است(۲۰۱۵ ,Korybko). به بیانی دیگر، جنگ ترکیبی ابزار مهم دولتها، به ویژه قدرتهای بزرگ برای تغییر نظام سیاسی در کشورهای دشمن است. دولتها در استفاده از این ابزار، عامدانه مرزهای میان وضعیت جنگ و صلح را تیره و مبهم میکنند تا از این طریق، دولتِ هدف با ناآگاهی از وضعیت ایجاد شده، از واکنش و ارائه پاسخ مناسب و به موقع، ناتوان شود(کرمی و دیگران،۱۳۹۸: ۱۰۹و۱۱۰). به‌عنوان مثال سیاست های ایالات متحده آمریکا در قبال ایران که با ساختن فضایی مه آلود از صداهای واشنگتن در قبال ایران، امکان راستی آزمایی پیشنهادات و اظهارات مقامات آمریکایی را دشوار می‌سازد. بدین سبب همزمان با افزایش تنش‌ها و سخن گفتن از احتمال کاربست گزینهٔ نظامی علیه ایران، مذاکره را نیز امکانپذیر قلمداد می‌کنند و هدف نهایی، سر در گم کردن مقامات ایران و خرید زمان برای اثرگذاری فشارهای اقتصادی، سیاسی، تبلیغاتی و نظامی تا رسیدن به هدف نهایی یعنی فروپاشی یا تغییر نظام سیاسی است(کرمی و دیگران،۱۳۹۸: ۱۱۱). مهمتر آنکه قدرت‌های بزرگ در میان بهره‌برداری از جنگ‌های ترکیبی برای وصول به اهداف تعیین شده، به تمامی وجوه نظام اقتصادی، سیاسی، نظامی و حتی تبلیغاتی کشور هدف، حمله

می‌کنند. این حملات بگونه‌ای تدریجی و فرسایشی انجام می‌شود و بدین‌سان، ظرفیت‌های کشور هدف برای پاسخ مناسب تا حد زیادی تخلیه میشود. فهم این نکته ضروری می‌نماید که کاربست جنگ ترکیبی بگونه ای انجام می‌شود که کشور هدف تا مدتی طولانی نمی‌تواند تشخیص دهد از سوی دولت دیگر هدف قرار گرفته است. بعبارتی «سلب اختیار و ممانعت از درک شرایط ایجاد شده» از مهمترین دلیل پیچیدگی جنگ‌های ترکیبی است. هدف آرمانی از کاربست جنگ ترکیبی، خلق وضعیتی است که در آن، دشمن در شبکه ای از ابهام، کاهش آستانه خشونت و انکار، مورد حمله قرار گیرد و بدین سان، یک پاسخ منسجم و موثر، اغلب تا آن زمان به تاخیر می افتد که بسیار دیر است و هدف حمله کننده کامل محقق شده است (Korybko, ۲۰۱۵: ۳۸). بسیاری از وجوهی که در آن جنگ ترکیبی در حال انجام است، قابل شناسایی و یا پاسخ نیست. در مجموع کوریبکو، عمده ترین ویژگیهای جنگ ترکیبی را در موارد زیر تجمیع می‌کند:

تحریم اقتصادی، انزوای سیاسی، حملات سایبری، حملات تبلیغاتی، تدریجی بودن فشارها و تهدیدات علیه کشور هدف، مبهم بودن مرزهای جنگ وصلح (حمله به نیروهای کشور در خارج از مرزها و ایجاد مه جنگ) و در نهایت هماهنگی و انسجام ابزارهای به کار گرفته شده.

۶. عناصر قوام بخش جنگ ترکیبی

ویلیام نمت در سال ۲۰۰۲ (Nemth, ۲۰۰۲) واژه جنگ ترکیبی (هیبریدی) را مطرح کرد و اشاره کرده در یک جامعه ترکیبی ویژگی‌های قدیمی و مدرن با یکدیگر درآمیخته شده اند، در نتیجه جنگی که توسط این جامعه پی گرفته می‌شود ترکیبی از «روش‌ها و ابزارهای نوین و قدیمی» توسط «گروههای فرودولتی» برای مبارزه با نیروهای دولت مرکزی به کار گرفته میشود. در ادامه، مفهوم جنگ ترکیبی از سوی ایلنور اسلون[1]بکار گرفته شد. (Sloan, ۲۰۱۸) اسلون معتقد است هدف دولتها یا بازیگران غیردولتی در پیگیری این جنگ، مانند تمام جنگها منافع ملی/منافع گروهی است. پیگیری این نوع از جنگها در مقایسه با جنگهای نظامیِ متعارف یا هسته ای، هزینهٔ کمتری دارد و این امکان را فراهم می‌کند تا دولت‌ها خارج از محدوده قواعد و ضوابط جهانی حرکت کرده و اعمال قدرت کنند. از نظر اسلون، در جنگهای متعارف، هدف از میان بیردن نیروی نظامی دشمن است و جنگ‌های نامتعارف نیز زمانی رخ میدهند که بازیگران غیر دولتی بخواهند نیروهای دولتی و در پاره‌ای از اوقات شهروندان را از میان بردارند. هدف دولتها و بازیگران غیردولتی در این جنگها، متفاوت است. بازیگران غیردولتی با هدف براندازی یا مقابله با دخالت دولت اقدام به این نوع جنگ میکنند؛ حال آنکه هدف دولتها منحرف

---

1. Elinor Sloan (2018) Hegemony, power, and hybrid war, Available athttps://docresearch.org/2018/11/hegemony-power-hy

کردن افکار دولتمردان در کشور رقیب است بنحوی که در زمین رهبران کشور مهاجم بازی کنند(کرمی و دیگران بنقل از(۲۰: ۲۰۱۸ ,Sloan)، ۱۳۹۸: ۱۰۸).

۷. سیر تطور بکارگیری جنگ ترکیبی

فرانک‌هافمن این روش از جنگ را پیشنهاد کرده است.(Hoffman, Frank :2007) و پس از واقعه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ این شیوه جنگ دیدگاه نظریه‌پردازان نظامی را تغییر داد.(Bruce Hoffman,2006: 15,) اگر بخواهیم از نسل اول جنگ‌های ترکیبی نام ببریم؛ حملات سال‌های ۱۹۱۹ و ۱۹۲۰ شورشیان ایرلندی به واحدهای نظامی ارتش بریتانیا، توانایی مجاهدان افغانستان در سال ۱۹۸۰ و تجارب شورشیان چچن در مقابله با ارتش روسیه می‌توان به‌عنوان نمونه‌های این سیر تکاملی یاد کرد. در اتفاقات بالکان نیز (بعد از دوره حکمرانی یوگسلاوی) فعالیت‌های غیرمعمول، سنتی، تروریستی و مجرمانه به شکل کاملی رخ داده‌است((Steve Coll, Ghost Wars,2004). کارشناسان پنتاگون در تحقیق «تغییر ابعاد جنگ» حالت‌های طرح‌ریزی شده و تغییرات ابعاد جنگ را بررسی کرده اند. بسیاری از کارشناسان، جنگ‌های اخیر را با عنوان جنگ‌های نوین که دارای ویژگی‌های مخصوص به خود نظیر خشونت جنسی، جنبه‌های جنایی و اعمال خشونت‌آمیز است، توصیف می‌کنند.هامس معتقد است نسل چهارم جنگ‌ها در نیمه دوم قرن بیستم ظهور کرده و در آن بازیگران حکومتی و غیرحکومتی از تاکتیک‌های غیرنظامی برای مهار قابلیت‌های فناورانه دشمن استفاده می کنند(مبینی دهکردی و دیگران بنقل از جوالنی و دیگران، ۱۳۹۹: ۲۹). ویلیام لیند در کتاب «تغییر چهره جنگ: بسمت جنگ نسل چهارم» در سال ۱۹۸۹ نظریه نسل چهارم را بر تغییرات عمده در «نگرش‌ها» و «فناوری‌ها» معرفی کرد که عدم «تمرکزگرایی» و «ابتکار» را در خود دارد و صحنه به روی بازیگران غیردولتی باز شد و در فضای غیرخطی مرز میان جنگ و صلح در آن آشکار نیست و اقدامات متنوع بصورت همزمان همه ابعاد شبکه دشمن را تحت بررسی و تأثیر خود قرار می دهد، بعبارتی بیشتر جنبه نرم افزاری دارد(راجی و افتخاری بنقل از تیموتی جی و علمایی، ۱۳۹۸: ۸۳).

۸. اصول جنگ ترکیبی

بر اساس نظرات صاحبنظران، جنگ هیبریدی بر اساس هفت اصل تشریح می شود:

اصل اول: ترکیب ظرفیت‌ها و اثرات جنگ هیبریدی در بستر زمانی و مقطع خاص. این بسترها شامل مقطع زمانی، جغرافیایی، اجتماعی، فرهنگی و تاریخی است که در آن مقطع جنگ رخ می‌دهد.

اصل دوم: یک ایدئولوژی در جنگ هیبریدی وجود دارد که باعث تشکیل یک گفتمان درون سازمانی می‌شود. این ایدئولوژی به‌طور معمول، به زمینه استراتژیک مرتبط است و ریشه در هویت

اجتماعی، فرهنگی و دینی نیروی هیبریدی دارد. گفتمان حاصل به نیروی هیبریدی کمک می‌کند تا قوانین موجود در آن زمینه استراتژیک را به‌طور مجدد تعریف کند.

اصل سوم: نیروی هیبریدی، معتقد است رقبای بالقوه در پی از بین بردن آن هستند. این احساس خطر باعث می‌شود نیروی هیبریدی از دانش نظامی متداول دست کشیده، تا بتواند هر چه بیشتر به بقای خود ادامه دهد.

اصل چهارم: همیشه یک اختلاف ظرفیت بین نیروی هیبریدی و دشمنان بالقوه آن وجود دارد. نیروی هیبریدی ظرفیت نظامی متداول کمتری در مقایسه با دشمن خود داشته و در نتیجه باید به دنبال راهی باشد که بتواند امتیازات رقیب را جبران کند.

اصل پنجم: نیروی هیبریدی هم دارای اجزای متداول و هم غیرمتداول است. این اجزا به‌طور معمول شامل فناوری‌های نظامی و فناوری پارتیزانی غیرنظامی است. همچنین ممکن است تاکتیک‌های مجرمانه یا تروریستی در اجزای آن وجود داشته باشد. این ظرفیت‌های ترکیبی یک امتیاز غیرمتقارن را برای نیروی هیبریدی ایجاد می‌کنند.

اصل ششم: سازمان‌های هیبریدی وابسته به عملیات‌هایی هستند که ماهیت دفاعی دارند. نیروی هیبریدی تلاش می‌کند که از موجودیت خود دفاع کند. این عملیات‌ها چندین جزء هجومی نیز دارند اما گرایش اصلی آن دفاعی است.

اصل هفتم: سازمان‌های هیبریدی از تاکتیک‌هایی استفاده می‌کنند که فرسودگی دشمن را به‌دنبال داشته باشد. این تاکتیک‌ها هم بصورت فیزیکی و هم بصورت شناختی خود را نشان می‌دهد تا تمایل رقیب را در استفاده از نیروهایش کاهش دهد.

۹. مولفه‌های جنگ ترکیبی

این نوع از جنگ، ترکیبی از توانمندی‌های نظامی متداول و متعارف، ظرفیت‌های شورش و آشوب، تروریسم و افراط گرایی، جنگ‌های چریکی و نامتقارن یا محدود، دیپلماسی، جنگ‌های سایبر و فناوری‌های پیشرفته نظامی و جنگ‌های روانی و تبلیغاتی است(راجی و افتخاری بنقل ازhuvinen,2011، ۱۳۹۸: ۸۷)[1] از طرفی در کنفرانس امنیتی مونیخ مولفه‌های جنگ ترکیبی صورتبندی شده که عبارتند از: حملات سایبری، روش جنگیدن اقتصادی، دیپلماسی، روش جنگ

---

1. Huovinen, P. (2011). Hybrid warfare–Just a twist of compound warfare. Views on warfare from the United States Armed Forces perspective. Helsinki: National Defense University.

اطلاعاتی و تبلیغات، حمایت از ناآرامی‌های محلی، نیروی مخصوص(ویژه)، نیروی نظامی نامنظم، نیروی نظامی منظم که با تلفیق مولفه‌ها، الگوی زیر ارائه می‌شود(قاسمی و فرزین، ۱۳۹۶: ۶۹).

۹-۱. جنگ سایبری

یکی از وجوه جنگ ترکیبی ایالات متحده آمریکا علیه ج.ا.ا، در قالب انجام حملات سایبری بعنوان زیرمجموعه ای از «جنگ اطلاعاتی» و اقدام نامتعارف هشدار دهنده(کرمی و دیگران بنقل از.(۲۰۱۹ Gilbert,)،۱۳۹۸: ۱۲۵تا۱۲۷). برنامه ریزی شده است که نهادهای مالی، زیرساخت‌های خدماتی مانند شهرداری تهران، سامانه‌های سوخت، بیمه‌ها، گمرک، زیرساخت‌های حیاتی همچون بدافزار استاکس نت، سامانه‌های کنترلی در بخش‌های مختلف ارتباطات، اطلاعات، حمل و نقل و ... را هدف قرار می‌دهد که در نهایت اذهان مردم و روحیه ملی و اعتماد عمومی را مورد تهاجم قرار می‌دهد. صرف نظر از میزان موفقیت یا شکست حملات سایبری آمریکا علیه ج.ا.ایران، آنچه وافی به مقصود پژوهش ما است، این است که حملات سایبری در شاکلة جنگ ترکیبی آمریکا علیه ایران جایگاه ویژه ای دارد و انتظار میرود این حملات همچنان تداوم داشته باشد(کرمی و دیگران،۱۳۹۸: ۱۲۵تا۱۲۷).

1.Gilbert, David (2019), U.S. CYBERATTACK ON IRAN JUST PUT A TARGET ON AMERICAN BUSINESSES, Available at: https://news.vice.com/en_us/article/9kxvqd/us-cyberattack-on-iran-just-put-atarget-on-american-businesses.

۹-۲. جنگ اقتصادی و انواع تحریم‌ها

جنگ اقتصادی هم راستا با دیگر مولفه‌های جنگ ترکیبی و در کنار هم و در یک خط قرار دارند. تحت تأثیر قرار دادن خواسته‌های یک جامعه، وابسته سازی و کنترل پذیر کردن آن، تحریم و جنگ ارزی، کاهش ارزش پول ملی، تعرفه گذاری‌های مختلف، جلوگیری از واردات ابزارهای پیشرفته تولید و غیره، بخشی از مولفه‌های جنگ اقتصادی هستند که هدف همگی مبتنی بر «ناراضی سازی» توده مردم علیه حاکمیت و اعمال فشار تهاجمی در بستر جنگ ترکیبی است.(راجی و افتخاری بنقل از ملکوتی نیا،۱۳۹۸: ۹۲) بطورکلی تحریم‌های آمریکا علیه ایران در سه سطح انجام شده اند؛ الف) تحریم‌های یکجانبه که از زمان کارتر آغاز شده است. ب)تحریمهای آمریکایی دوگانه فرامرزی شامل شرکتهایی که در ایران سرمایه گذاری کرده اند. ج)تحریم‌های بین‌المللی که بعد از ورود کنگره به موضوع تحریم‌ها، تحریم‌های ایران همه جانبه شد. قوانین و قطعنامه‌های ضدایرانی مصوبه در ادوار مختلف کنگره شامل ۱۱۷ مورد می شود که در نمودار زیر قابل مشاهده است(کرمی و دیگران،۱۳۹۸: ۱۰۶).

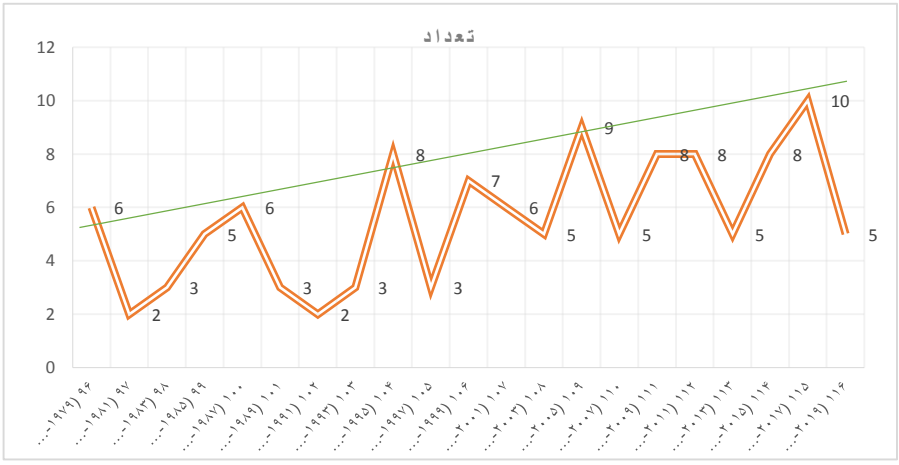

تحریم‌ها بگونه‌ای مورد استفاده قرار گرفته که هیلاری کلینتون وزیر خارجه آمریکا در دوره اول اوباما اعلام کرد که معمار بدترین تحریم‌های یکجانبه و چندجانبه علیه ایران بوده است.(راجی و افتخاری بنقل از موسویانف۱۳۹۸: ۱۰۰) پس از خروج آمریکا از برجام در ۲۰۱۸ نیز که حوزه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، نظامی، فرهنگی و تبلیغاتی را در بر می‌گیرد یکی از وجوه جنگ ترکیبی علیه ایران را ترسیم می‌کند که این روند تحریم‌ها در سال ۱۴۰۱ نیز تداوم داشت و مقام معظم رهبری نیز تحریم‌های اقتصادی غرب را یک جنگ تمام عیار علیه ایران معرفی کردند(پایگاه اطلاع‌رسانی فناوری گرداب،Gerdab IR | (۲۱ خرداد ۱۴۰۲)پرونده/ آشنایی با جنگ ترکیبی).

۹-۳. جنگ دیپلماسی و مذاکره

بنابر تعریف والریا مهک[1]دیپلماسی به مثابه رفتاری ترکیبی از حالت و کلام در ذهن دیپلمات است که در نهایت صاحب نفوذ را به سوی پیروزی سوق می‌دهد.(راجی و افتخاری بنقل از Pop,۲۰۱۷ ،۱۳۹۸: ۹۲)[2]دیپلماسی در مفهوم ، شیوه مسالمت‌آمیز حل و فصل منازعات بین المللی است، ولی در شکل گسترده به‌معنای مدیریت سیاست خارجی در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، تجاری، مالی، فناوری، امنیتی و نظامی بوده (راجی و افتخاری بنقل از قوام،۱۳۹۸: ۹۲) و می‌تواند کاربست مولفه‌های متنوع جنگ و «اجماع ساز» بین بازیگران متفاوت و «مشروع سازی» اقدام علیه بازیگر هدف و ابزاری برای «شرطی کردن» طرف مقابل باشد(راجی و افتخاری،۱۳۹۸: ۹۲).

۹-۴. جنگ روانی و اطلاعاتی

جنگ روانی عبارت است از «فرآیند بهره برداری صحیح و طراحی شده از تبلیغات و اقداماتی با اتکا به ابزارهای نظامی، اقتصادی یا سیاسی که هدف آن نفوذ در عقاید، احساسات، عواطف، تمایلات و رفتار مخاطبان(افراد دشمن، بیطرف، هم پیمان و دوست) و تأثیرگذاری بر آنها بمنظور پیروزی در جنگ و تسلیم کامل نیروهای دشمن و تضعیف روحیه آنان است(راجی و افتخاری بنقل از ذوالفقاری،۱۳۹۸: ۹۰) جنگ اطلاعاتی هم به معنی تجاوز دشمن به حریم اطلاعاتی در نظر گرفته می شود که باعث به خطر انداختن منافع ملی می‌شود و بر این حقیقت تأکید دارد که اطلاعات و فناوری مرتبط، برای امنیت ملی و «دفاع» اهمیت حیاتی دارد و طیفی از ابزار، دانش، تکنیک‌ها و تاکتیک‌های جنگ اطلاعات برخوردار است(راجی و افتخاری بنقل از رشیدزاده،۱۳۹۸: ۹۰). جنگ روانی اهدافی همچون زایل کردن خِرد انسانی و حیات معنوی و اخلاقی یک ملت از طریق نفوذ در اراده آنها را دنبال می کند(راجی و افتخاری بنقل از کریمی،۱۳۹۸: ۹۹). در این راستا یکی از انواع جنگ روانی و اطلاعاتی علیه ج.ا.ا تغییر فرآیند ادراک و محاسبات مسئولان است. البته بازیگران غیردولتی مانند سلبریتی‌های کارشناس هم با بهره برداری از جذابیت و مخاطب قابلیت تهاجم سینرژیک خود را بکار می گیرند(راجی و افتخاری بنقل از کریمی،۱۳۹۸: ۹۹). که در ۱۴۰۱ این مهم بصورت گسترده محقق شد و بخش عمده ای از انگاره‌های شناختی در جهت جنگ ترکیبی برساخته شد.

1.Valeria Mohoc.
2.Pop, Ş. (2017, June). Diplomacy and Security. In International conference KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION (Vol. 23, No. 1, pp. 251-255). De Gruyter Open.

۹-۵. شورش و ناآرامی‌های اجتماعی

بر مبناي ادبيات راهبردي، چالش كشورها ازجمله ج.ا.ا در عرصه داخلي، آسيبهاي ناشي از ضعف دروني و در عرصه بيروني، تهديدات هستند و آسيب‌هاي دروني از عوامل اصلي تحريک و فعالسازي تهديد بيروني است؛ از اين رو داراي اهميت بسزايي است. از طرفی استفاده از شورش‌ها و ناآرامی‌های اجتماعی به‌عنوان یک عامل ایجاد بی ثباتی نقش مهمی در جنگ ترکیبی ایفا می کند. نوآوری جنگ ترکیبی این است که نیروهای منظم و نامنظم می توانند همزمان وارد یک درگیری فعال اجتماعی، دستکاری شده یا اجباری علیه یک جمعیت مشخص شوند.(راجی و افتخاری بنقل از GARDNER 2015[1]؛ ۱۳۹۸: ۸۹) بر این اساس در بحران ۱۴۰۱ آسیب پذیری در حوزه‌های مربوط به مسائل زنان، خانواده، عفاف و حجاب، دانشجویان، دانش آموزان، کارگران، اصناف و بازاریان، اقشار آسیب زا مانند اراذل و اوباش و موضوعات قومی، مذهبی شناسایی شد و گسل‌های این حوزه‌ها در یک پروسه زمانی فعال گردید، بصورتی که هم افزا و هم راستا بودند.

۹-۵-۱. زمینه‌ها

در سال ۱۴۰۱ جامعه ایرانی حامل «عوامل و زمینه‌های ناامن ساز» بود و در روندشناسی برهم کنش‌های فرهنگی اجتماعی و اقتصادی بویژه معیشتی، سیگنال‌های شکنندگی و به هم خوردن توازن امنیتی، بویژه امنیت روانی جامعه دریافت می شد که گاه در برخی تحلیل‌های اطلاعاتی و یا حتی تحلیل‌های سیاسی و دانشگاهی تبلور می یافت. برخی مطالعات و پیمایش‌ها نیز نشان می دهد نارضایتیها در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، نارضایتی از زندگی و مفاهیم مشابه دیگر در ابعاد و سطوح مختلف در کشور وجود داشته و ظرفیتی برای بروز نارضایتیها و اعتراضات بوجود آورده است(حسینی زاده آرانی و دیگران،۱۴۰۱: ۲۵۲). در نتیجه «ناکارآمدی‌ها»، «نارضایتی‌ها» و «ترکیب گسل‌های ناامن ساز» بستری برای فعال شدن تهدیدات خارجی شده است. از دیدگاه مقام معظم رهبري نيز منشأ ناآراميهاي اجتماعي، آسيبها و عوامل داخلي است؛ به عبارتی بواسطه وجود چنين ضعفهايي است كه تهديد خارجي، فعال ميشود. بر اساس تحلیل مضامین گفتارهای ایشان طی چهار دهه اخیر، دشمن همواره درصدد بوده يا از آسيبهاي داخلي بهره برداري كند و يا با طراحي توطئه‌هاي گوناگون، در نظام اسلامي ايجاد ناآرامي نمايد، بنابراين تلاش هميشگي دشمن، معطوف به توليد ناآراميهااي متنوع است كه بخش عمده جنگ ترکیبی سال ۱۴۰۱ را به خود اختصاص داد(عسگری،۱۳۹۹: ۳۱۳).

---

1. Gardner, Hall. (2015) Hybrid Warfare: Iranian and Russian Versions of “Little Green Men” and Contemporary Conflict. NATO Defense College, Rome.

در مورد ناآرامی‌های اجتماعی ایران تحلیل‌های متعددی وجود دارد که عمدتاً پیرامون نحوه امنیتی شدن کنش‌های اجتماعی، مطالبات و دلایل داخلی ارائه شده اند. به عبارت دیگر عمده این تحقیقات با تکیه بر نظریات گوناگون بر ساحت داخلی تمرکز تحلیلی دارند. اما اگر بخواهیم ابعاد مختصات جنگ ترکیبی ۱۴۰۱ را مورد مداقه قرار دهیم، بایستی این ناآرامی‌ها را در بستر شیوه‌ها و ابزار جنگ ترکیبی بررسی کنیم. از طرفی وقتی کنشگری دولتمردان آمریکایی و اروپایی در مورد ایران را بررسی می کنیم، این گزاره را ترسیم می کند که به دنبال بی ثبات کردن جمعیت‌های هدف(کشور) بودند، یعنی بی ثباتی با برهم زدن سازماندهی و وحدت سیستم‌های یک جمعیت و مردم که منجر به کاهش شدید بهره‌وری و از دست دادن همکاری در آن جمعیت می‌شود که غرق در مسائل داخلی است. بدین گونه که با تقسیم بندی در گروه‌های جمعیت یا ارائه ایده‌های جدید طراحی شده برای ایجاد اختلاف گروه‌ها علیه یکدیگر و افزایش قطبی شدن، عاملان سازماندهی و وحدت جمعیت تضعیف شوند. نکته دیگر اینکه پویایي اجتماعي و موقعیتهاي سیاستگذاری در مقیاس وسیع باعث شیوع ناآرامیهاي مدني میشود. به این معنی که ناآرامیهاي اجتماعي به عوامل مختلف اجتماعي، سیاسي، اقتصادي و محیطي مربوط میشود. تنشهاي نژادي و قومي(عسگری به نقل از مک آدام،۱۳۹۸: ۲۸۶). کمبود مواد غذایي و افزایش قیمت مواد غذایي(عسگری به نقل از نت، روتینگر،۱۳۹۸: ۲۸۶)، تغییرات قیمت‌هاي بین المللي کالاها(عسگری بقل از آرزکي، بروکنر،۱۳۹۸: ۲۸۶)، شوک‌هاي اقتصادي(عسگری بنقل از برگر و اسپورر،۱۳۹۸: ۲۸۶)، تغییرات آب و هوایي و حتی شوک‌هاي ناشي از کاهش بارندگی(عسگری بنقل ار بروکنر و دیگران،۱۳۹۸: ۲۸۶) و تغییرات جمعیتی از جمله این موارد به شمار مي آیند(عسگری بنقل از گلدستون: ۱۳۹۸).

۹-۵-۲. روند ناآرامی‌های اجتماعی در ج.ا.ا

بررسي تحولات امنيتي چهار دهه اخير، مؤيد اين واقعيت است كه روند تعداد ناآرامی‌ها در كشور رو به افزايش بوده است كه در نمودار زير قابل مشاهده است(عسگری،۱۴۰۱: ۱۰۲) .

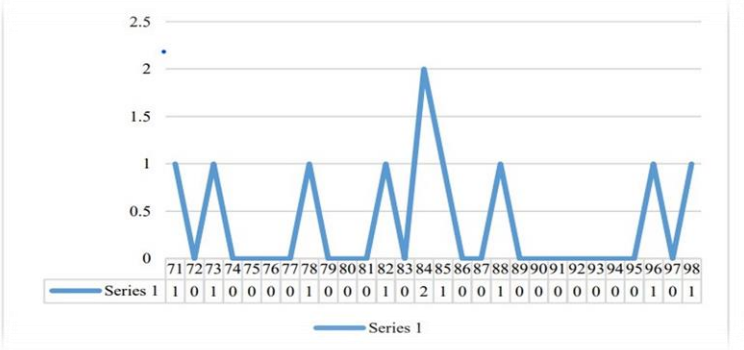

این نکته را باید مد نظر داشته باشیم که امنیتی شدن ناآرامی‌های اجتماعی در جوامع گوناگون آسان نبوده و تحت تأثیر متغیرهای کلان چون نظام سیاسی حاکم، فرهنگ امنیت و آستانه تحمل دولت‌ها بوده و در اساس عمل پیچیده و تا حد زیادی زمینه محور و حاصل نظام ادراك نخبگان سیاسی و امنیتی کشور است(علی اصغری، ۱۴۰۰: ۱۰۹). برخی از این ناآرامی‌ها به اعتراض، انقلاب، جنبش و ... نام می برند و برخی با نگاه مصطلح جامعه شناختی آن را یک پدیده اجتماعی قلمداد می نمایند و برخی نیز آن را پدیده ای سیاسی قلمداد می نمایند که همگی با نگاه درون سیستمی تحلیل می شوند. با همین نگاه برخی استدلال می کنند که ما اکنون نه در دوران پایان، بلکه در دوران نهفتگی یک جنبش بسر می بریم و مهمترین ویژگی آن، گذار از جنبش خطی به جنبش سیال است. از طرفی ویژگی پایداری ناشی از هویت جمعی و سازمان یافتگی از ویژگی‌های متمایز کننده جنبش اجتماعی با اشکال موقتی تر مانند شورش، آشوب و مانند آن است و جنبش اجتماعی در طول زمان انسجام و تداوم دارند. بر همین اساس برخی بر این دیدگاهند که کنش‌های زودگذر مانند ناآرامی‌های ۱۴۰۱نمی توانند ماهیتی مردمی، خودجوش، فراگیر و اصیل داشته باشد و جنبش نامیدن آنها درست نیست(قلی پور، ۱۴۰۲: ۶۱). اما فارغ از اینکه پدیده ۱۴۰۱ را جنبش بنامیم یا آن را کنشگری آشوب و شورش تلقی کنیم، این پدیده هرچند بر پایه کنشگری‌های مرسوم اجتماعی بنا نهاده شد که با برخی نظریات می توان آن را مورد بررسی قرار داد، اما در بیان رهبر معظم انقلاب دو واژه "اغتشاش"و "جنگ ترکیبی " استفاده شده است. برخی نیز ویژگی‌های دوران «نهفتگی» و «سیال بودن» جنبش را معرفی می کنند که قابل تأمل است(قلی پور، ۱۴۰۲: ۶۲ تا ۶۵). چرا که بررسی وضعیت‌های اجتماعی و اشراف بر روندها و تتغییرات این عرصه، تأثیر زیادی بر محتوای تصمیم ساز گزارشات، هشدارها و برآوردهای اطلاعاتی خواهد داشت. اما از

طرفی این پدیده یک بحران با مختصات کامل بود که اهداف بالاتری را دنبال می کرد و برای اینکه این پدیده را بحران بنامیم ویژگی‌های یک بحران را دارا بود(علی اصغری، ۱۴۰۰: ۱۲۰).

۹-۵-۳.روند ناآرامی‌های ۱۴۰۱

زمینه‌های نارضایتی در ایران به تنهایی نمی تواند بحرانی در سطح بحران ۱۴۰۱ را رقم بزند. از طرفی بررسی این ناآرامی ها در بستر نظریات امنیتی حوزه اجتماعی نمی تواند تبیین کننده کامل آن باشد. چرا که این مهم بخش عمده ای از جنگ ترکیبی محسوب شده و در ترکیب ابزارها و تاکتیک‌های دیگر قابل شناسایی می باشد. در سال ۱۴۰۱ یک واقعه شگفتی ساز فضای شناختی را تبدیل به فضای رفتاری ناامن ساز کرد و فوت مهسا امینی در ۲۲ شهریور ۱۴۰۲ بعنوان یک پیشران[۱]عمل کرد. نحوه دستگیری، ارشاد ، آزادسازی، فوت و نهایتاً اطلاع رسانی پلیس تهران هرچند روندی کاملاً منطقی داشت، اما به هیچ عنوان فرآیند تحلیل حادثه، تصمیم گیری و اطلاع رسانی، از «توان اقناع کنندگی» افکار عمومی برخوردار نبود. از طرفی گروه‌های مرجع مانند چهره‌های سیاسی، هنری، ورزشی و به اصطلاح سلبریتی‌ها انگاره سازی «کشتن» بجای «فوت» را در افکار عمومی صورت‌بندی کردند و همزمان رسانه‌های پرمخاطب این انگاره‌های محرک را تبدیل به «گفتمان غالب» کردند و شبکه‌های نیرویی پیرامون این گفتمان سازماندهی و وارد فضای کنشگری شدند. از ۲۸ شهریور تا ۳۰ شهریور اوج گیری تجمعات با رفتارهای خشونت بار با بافت جمعیتی عموماً با هویت ضعیف جامعه(لمپن‌ها) بود و اغتشاشات خشونت بار طی فراز و فرودهایی تا حدود اواخر آذرماه بصورت سینوسی ادامه یافت. اظهارات دولتمردان آمریکایی و اروپایی و عملکرد آنها در کنار رفتارهای ضد امنیتی اپوزیسیون خارجی در خارج از کشور و همچنین اقدامات ناامن ساز در قالب اقدامات ایذایی در داخل کشور، این نکته را محرز می سازد که این پدیده نمیتواند صرفاً یک کنشگری اجتماعی مطالبه محور باشد، بلکه شواهد و قرائن بیانگر آنست که فعال سازی همه گسل‌ها با بکارگیری ویژگی‌های جنگ ترکیبی در جریان بود. به‌طور مثال «عناصر پیشتاز» در بستر فضای مجازی علاوه بر تولید محتوا و انتشار گسترده، تولید و توسعه خشونت و التهابات روانی را در کنار سازماندهی نیرویی بصورت گسترده انجام دادند که ظرفیت پذیرش

---

۱ . پیشران مفهومی است که بیشتر در طراحی سناریوها مورد استفاده قرار میگیرد و منظور از آن، نیروهایی است که بر پیامد رویدادها اثر دارند؛ بعبارتی پیشرانها عناصری هستند که باعث حرکت و تغییر در طرح اصلی سناریوها شده و سرانجام داستانها را مشخص می کنند. بدیهی است که پیشرانها بصورت غیرمستقیم بر حوزه‌های مختلف تأثیرگذارند؛ بعبارت دیگر، پیشرانها، مؤلفه‌ها یا عواملی اصلی متشکل از چند روند هستند که باعث ایجاد تغییر در یک حوزه مورد مطالعه می باشند(عسگری بنقل از شوراتز،۱۴۰۱: ۱۰۶)

انگاره‌های محرک را افزایش داد. در کنار این وضعیت، دستگاه اطلاع رسانی و رسانه‌های رسمی کشور هر چند به آگاه سازی و روشنگری در مورد این پدیده می پرداختند، اما به دلایل مختلف «اعتبار اطلاع رسانی»، «مرجعیت خبری» و «غلبه گفتمانی» خود را از دست دادند و قدرت اقتناع کندگی آنها رنگ باخت.

۹-۶. تروریسم و نیروهای نامنظم

اشمید اقدامات سیاسی را به دو دسته متعارف و نامتعارف تقسیم میکند. در اقدامات سیاسی غیرمتعارف یک دسته بندی دو طبقه ای یعنی؛ «اقدامات سیاسی نامتعارف غیر خشونت آمیز» و «اقدامات سیاسی نامتعارف خشونت آمیز» را معرفی میکند. در حوزه اقدامات سیاسی نامتعارف خشونت آمیز در طرف دولتی آن تروریسم دولتی، ترور، جنگ داخلی، قتل عام، نسل کشی، سرکوب خشونت آمیز و در طرف غیردولتی آن تخریب فیزیکی، ترور، تروریسم، جنگ چریکی، قتل عام، شورش و انقلاب‌های خشونت بار جاری می گیرد(راجی و افتخاری بنقل از عبدا... خانی،۱۳۹۸: ۸۹). تروریسم در دو ساحت بعنوان ابزار جبهه غرب علیه ایران مورد بهره برداری قرار می گیرد. نخست متهم سازی ایران به رفتار تروریستی و حمایت از تروریست‌ها در راستای اجماع سازی جهانی علیه ایران و در ساحت دیگر ایجاد و حمایت از گروه‌های تروریستی به سرکردگی منافقین برای ایجاد ناامنی که در قالب ترور دانشمندان و شخصیت‌ها، خرابکاری و اقدامات ایذایی کانون‌های شورشی قابل شناسایی می باشد(راجی و افتخاری،۱۳۹۸: ۸۹). بر این اساس و با توجه به وقایع خشونت باری که در ۱۴۰۱ در سطح کشور بوقوع پیوست، از جمله تخریب فیزیکی، ترور و کشته سازی، شورش‌های خشونت بار و اقدامات ایذایی، مولفه‌های اقدامات سیاسی خشونت آمیز غیردولتی قابل احصاء می باشد.

۹-۷. جنگ تبلیغاتی و رسانه و نیروهای ویژه

در جنگ تبلیغاتی و رسانه ای شناخت و احساسات جوامع هدف تحت تهاجم قرار می‌گیرد که با تاکتیک‌هایی همچون بزرگ نمایی، بمباران اطلاعاتی و تحریف اخبار پیگیری میشود(راجی و افتخاری،۱۳۹۸: ۹۴) که توسط صدها سایت، شبکه اجتماعی، شبکه‌های تلیزیونی به زبان‌های مختلف قابل بررسی هستند(راجی و افتخاری،۱۳۹۸: ۱۰۲).

۹-۸. فعالیت نظامی متعارف و غیرمتعارف

فعالیت‌های نظامی در دو گروه متعارف مانند حق دفاع در برابر مهاجمین و نامتعارف مانند استفاده از سلاح‌های کشتار جمعی دسته بندی می شوند.(راجی و افتخاری بنقل از gardner 2015،۱۳۹۸: ۸۸) برای توصیف ابعاد جنگ ترکیبی، کشور آغاز کننده این جنگ سعی دارد با انجام حملاتی به نیروهای کشور هدف در مناطقی که قابلیت انکار دارند، سبب ایجاد مه جنگ و افزایش پیچیدگی محیط امنیتی دشمن شود. برای یافتن این بُعد از اقدام آمریکا علیه ج.ا.ا، باید حملات رژیم صمیونیستی(به نیابت از

آمریکا) به نیروهای ایرانی در سوریه و عراق را مورد توجه قرار داد که ابتدا از پذیرش مسئولیت این حملات خودداری میکردند، اما در ژانویه ،۲۰۱۹ رئیس ستاد ارتش رژیم صمیونیستی، گادی آزنکات، در مصاحبه ای ضمن پذیرش نقش این رژیم، مدعی تداوم این حملات شد(Stephens, ۲۰۱۹). بر این اساس، اگرچه مقامات رژیم صهیونیستی هدف از انجام این حملات را جلوگیری از انتقال تسلیحات ایران به سوریه و حزب ا... لبنان اعلام کردند، اما آنچه بیش از همه اهمیت دارد این است که این حملات در موازات سیاست فشار حداکثری آمریکا علیه ایران انجام شد؛(Board Editorial۲۰۱۹), تا از این طریق با ایجاد مه جنگ، سبب پیچیدگی بیشتر فرایند تصمیمگیری در سیاست خارجی و انجام واکنش مناسب به تهدیدات از سوی ایران شود(کرمی و دیگران،۱۳۹۸: ۱۲۷و۱۲۸). از طرفی طی سال‌های گذشته تهدید به کاربست گزینهٔ نظامی علیه ج.ا.ا بعنوان یکی از وجوه جنگ ترکیبی مورد تأکید روسای جمهور آمریکا بوده است که نیازمند طرح تهدید نظامی معتبر، علیه ایران بوده است. بعنوان مثال دولت ترامپ سعی بر آن داشت تا با ارسال تجهیزات و نیروهای نظامی به منطقه و ترکیب آن با گفتار تماجمی، عزم خود برای کاربست گزینهٔ نظامی علیه ایران را در منصهٔ ظهور برساند.(Clemenceau, ۲۰۱۹) که در ۵ می ۲۰۱۹ ، ناوگروه آبراهام لینکلن را به منطقه اعزام کرد و هدف آن مقابله با تهدیدات ج.ا.ا و آمادگی آمریکا برای «پاسخی جدی و قاطع» به این تهدیدات اعلام شد (Wong, ۲۰۱۹). افزون بر این، وزارت دفاع آمریکا نیز از ورود دو هواپیمای بمب افکن بی۵۲- به پایگاه العدید قطر خبر داد. کاخ سفید نیز با صدرور بیانیه ای مدعی شد، علت گسیل تجهیزات جدید به منطقه، دریافت اخباری از تحرکات نظامی ایران در منطقه بوده است.(Morgan, ۲۰۱۹) پس از سرنگون شدن پمپاد آمریکایی توسط ج.ا.ا در ۲۳ژوئن ۲۰۱۹ نیز تداوم حضور نیروها و تجهیزات آمریکایی بخشی از راهبرد دولت ترامپ برای ناگزیر کردن ایران از پذیرش میز مذاکره بوده است است.(کرمی و دیگران،۱۳۹۸: ۱۲۴و۱۲۵) که عمدتاً برای تغییر محاسبات ذهنی صورت پذیرفت و منطبق بر اصول جنگ ترکیبی قابل تبیین است.

۱۰.جنگ شناختی ؛ جنگ ترکیبی شناخت مبنا

ناتو طی سال ۲۰۲۰ پنج حوزه جنگی را برای اعضای این ائتلاف نظامی تعیین کرد که به ترتیب عبارت بودند از زمین، هوا، دریا، فضا و حوزه سایبری، اخیراً حوزه جدیدی نیز به این حوزه‌ها اضافه شده که «جنگ شناختی» نام دارد. از نظر استراتژیست‌های ناتو، ذهن انسان اصلی‌ترین میدان نبرد است. آن‌ها می‌گویند؛ باید روی بار معنایی هر کلمه که با اعصاب و روان و مغز حریف سروکار دارد کار کرد. لذا آنچه در اتاق جنگ آن‌ها، مطرح است، «طراحی پیام» و اثرگذاری آن در حوزه سیاسی، اجتماعی و حتی نظامی است که حرف اول را می‌زند. در این حوزه با به‌کارگیری فضای مجازی هدف این است که «ذوق»، «سلیقه» ، «فکر» و «مزاج» انسان‌ها را تحت تأثیر قرار دهد و مدیریت کند(انبارلویی،۱۴۰۱).

جیمز بک ول در مقاله «قلمرو شناختی جنگ» به اهمیت جنگ شناختی پرداخته و اشاره کرده است که آمریکا در دوران جمگ سرد از چنگ شناختی بهره بردای کرده است. وی معتقد است امروز نیز باید از این تجربیات در ابعاد گسترده تر علیه چند کشور از جمله ایران پیاده کرد(خوزین، ۱۴۰۰: ۷۲).

۱۱. حکمرانی امنیتی متناسب با جنگ ترکیبی

«حکمراني امنيتي» بمعنی شیوه‌های جدید مواجهه با تهدیدهای امنيتي است. (عسگری به نقل از بویر،۱۴۰۱: ۱۰۶) و تغییرات در سازوکارها و روشهای تأمین امنیت را روشن مي سازد. بنابراین حکمراني امنيتي بیش از هر چیز، بر فرآیند تأکید دارد.(عسگری به نقل از پوتوکك،۱۴۰۱: ۱۰۶) و شیوه تنظیم گری و انتظام بخشي به امور امنيتي را ارائه می کند و شامل چگونگي سیاستگذاری، تصمیمگیری، اجرا و نحوه مدیریت مسائل امنيتي، توسط دولت در تعامل و مشارکت گسترده و معنادار مردم و بازیگران غیردولتي در راستای نیل به اهدافي همچون ثبات سیاسي، تأمین امنیت ذهني مردم و حفظ و ارتقای امنیت است.(عسگری،۱۴۰۱: ۱۰۶) در فضای حکمرانی امنیتی، مسائل مربوط به برنامه ریزی و استفاده از قوانین و روال رسمی، استراتژی‌های به کار گرفته شده برای هماهنگ کردن اقدامات (برنامه‌ریزی اضطراری، مداخلات در مراحل مختلف، اتحاد، ائتلاف و غیره)، مشارکت مسئولین محلی، ملی و رفتار مدنی مطرح می شوند، اما ترکیب اثربخشی بین آنها وجود ندارد(CAROLE LALONDE, 2007). علاوه بر برخی چالش‌های حکمرانی امنیتی در کشور، این نکته حائز اهمیت است که در حکمرانی مورد نظر، بکارگیری کارویژه‌های اطلاعاتی با بهره برداری از شیوه‌های کم هزینه و پنهان در عرصه سیاستگذاری و اجرایی کشور هرچند نسبت به گذشته رشد مناسبی داشته است، اما با توجه به غفلت‌های اطلاعاتی حادث شده و بروز هزینه‌های هنگفت برای کشور، هنوز در حد مطلوب در حوزه گفتمان، ساختار، تقنین و عملکرد دستگاه‌های اجرایی مورد شناسایی و بکارگیری موثر واقع نشده است که این وضعیت، حکمرانی امنیتی کشور را با چالش‌هایی روبرو ساخته است و این ضعف در جنگ ترکیبی ۱۴۰۱ قابل بازشناسی می باشد. لذا در مدیریت بحران در مقام عمل، مطابق دستورالعمل‌ها اقدام نمی شود و حتی در صورت عملکرد مناسب، ضرورت دارد متناسب با جنگ ترکیبی طراحی و اجرا شود(عسگری و حسینی، ۱۴۰۰: ۲۲۷). ضعف و کمبود دستورالعمل‌ها و قوانین نیز مزید بر علت شده چنانچه کاستی‌های قانون تعیین وظایف و تشکیلات شورای امنیت کشور بعنوان متولی امنیت کشور، ترکیب اعضا و نوع نقش آفرینی آنها در شورا، تقلیل مفهوم امنیت داخلی به امنیت نظامی و انتظامی و همپوشانی شرح وظایف با دیگر نهادها مانع از نقش آفرینی این شورا در ساختار حکمرانی کشور شناسایی شده است(عسگری و حسینی بنقل از صدرانیا، ۱۴۰۰: ۲۳۹). لذا در این فضا حکمرانی امنیتی

در مقابله با جنگ ترکیبی با چالشهای جدی روبروست و بازبینی و بروزرسانی در آن امری ضروری بنظر می رسد.

۱۲. کارکردها/کارویژه‌های اطلاعاتی؛ متناسب سازی با جنگ ترکیبی

جنگ ترکیبی در بستر مسائل چند وجهی، مبهم و متکثر و در فضای عدم قطعیت‌ها طراحی و به منصه ظهور می رسد، لذا برای جلوگیری از غافلگیری استراتژیک، کارکردهای اطلاعاتی باید معطوف به ردیابی تهدیدات، نیروها و حوادث(میرمحمدی بنقل از مارک لوونتال ،۱۳۹۰:۱۹۸) ناشی از جنگ ترکیبی باشدکه این مهم به کارویژه «شناختی» باز می گردد. این کارویژه در نظریه «وابستگی اطلاعات به سیاست»، بازشناسی می شود و محصولات شناختی[1]به معنای واقعی «ابزار راهنمایی و هدایت سیاست‌گذاری»(وبستر، ۱۳۹۰: ۴۹۵) برای کنترل جنگ ترکیبی ایفای نقش می کند، اما هنوز جایگاه مناسب خود را بدست نیاورده است. (اسکات و جکسون، ۱۳۸۸: ۲) یعنی اطلاعات بخشی از فرآیند بزرگتر تصمیم گیری بشمار می رود.(میرمحمدی ج بنقل از والتر لاکوئر،۱۳۹۰:۱۹۸) لذا کیفیت نقش آفرینی اطلاعات در سیاست امنیتی، داخلی و خارجی و تأمین نیازمندی‌های شناختی تصمیم‌گیران، هشدار دادن در خصوص ابعاد جنگ ترکیبی و شکل دادن به برداشت سیاستگذاران در این حوزه تعیین کننده است و در حالت آرمانی اطلاعات باید سیاستگذاری ترکیبی را بسازد.(میرمحمدی ج بنقل از پرادوس[2]،۱۳۹۰: ۲۱۸) چنانچه اشاره شد تهدیدات در عرصه‌های سیاستگذاری و اجرایی بروز و ظهور می یابد که بافتار جدید این تهدیدات را می توان در قالب جنگ ترکیبی بازشناسی نمود. از طرفی «عنصر نظارت» بویژه نظارت‌های راهبردی و کارکردی بر عرصه‌های سیاستگذاری و اجرایی عنصر مغفول در ج.ا.ا است. بر این اساس بهترین نهاد ناظر راهبردی بر فرایند سیاست‌گذاری و حسن اجرای امور کارگزاران سیاست‌گذاری و بررسی بازخوردهای سیاستها با هدف ایجاد شناخت و پیشگیری، اطلاعات است.(میرمحمدی و سالارکیا،۱۳۹۱: ۱۲۵و۱۲۶) که می تواند رویه‌های مذکور را متناسب با جنگ ترکیبی تبیین و ارائه نماید. نکته بعدی اینکه، اطلاعات «ابزاری برای اجرای سیاست»(امنیتی، داخلی و

۱.بعنوان مثال برای رسیدن به توان پیش بینی ناآرامیهای اجتماعی، پروژه جی.دی.ای.ال.تای یک دیاگرام شبکه زمان واقعی و پایگاه داده ای از جامعه انسانی جهانی برای تحقیقات باز است که بر رسانه‌ها، انتشارات و اخبار شبکه‌ها در هر گوشه ای از هر کشور به بیش از ۱۰۰ زبان نظارت میکند. این.(عسگری بنقل از بهرامی و دیگران،۱۳۹۹: ۲۸۶) تحقیقات اخیر نشان داده است حدود ۷۵ درصد از تظاهرات قانونی، پیش از وقوع برنامه ریزی شده اند و در بسیاری از آنها، شبکه‌های اجتماعی بویژه توییتر، ابزار برنامه ریزی و سازماندهی معترضین بوده است، بنابراین برخی برای پیش بینی ناآرامیها، تحلیل این شبکه‌های اجتماعی را در دستور کار قرار داده اند.(عسگری بنقل از ساسیکالا و پرمالاتا،۱۳۹۹: ۲۸۷).

2. prados

خارجی) یا همان اقدام پنهان[1]بازشناسی شده(میرمحمدی ج، ۱۳۹۰: ۲۱۷) و این نقش، طیف وسیعی از اقدامات اقدامات سخت و نرم را شامل می‌شود و «اقدام پیشدستانه برای مقابله و دفع تهدیدات در نقطه تولید و طراحی از سوی عاملین» را پیگیری می کند که بایستی این گارویژه نیز متناسب با جنگ ترکیبی طراحی و پیگیری شود(سالارکیا،۱۳۹۱: ۹۲).

بطور کلی بررسی کارویژه‌های اطلاعات نشانگر آنست که ابزاری شناختی، اجرایی و نظارتی برای سیاستگذاران محسوب می‌شود و دلیل آن جهانشمول بودن فرهنگ فعالیت اطلاعاتی به عنوان حرفه، هنجارها، ارزش‌ها، مهارت‌ها و ویژگی‌های آن که تا حد زیادی فارغ از زمینه‌های مکانی و زمانی هستند.(میرمحمدی ج، ۱۳۹۰: ۱۲۵و۱۲۶) که در تهدیدات نوین جنگ ترکیبی بایستی هر سه کارویژه خود را متناسب و منطبق با این جنگ ارائه دهد و ضروریست معماری خود را متناسب با جنگ ترکیبی بازسازی نماید.

۱۳. مدیریت بحران؛ متناسب سازی با جنگ ترکیبی

در مورد مقوله ناآرامی‌های اجتماعی مقام معظم رهبری بیشترین تأکید را بر «مدیریت ناآرامي»، «اهداف موجدان ناآرامي» و ابزارهاي توليد ناآرامي داشته اند(عسگری،۱۳۹۹: ۳۱۳). بر این اساس بایستی مدیریت ناآرامی‌های اجتماعی در بستر جنگ ترکیبی متناسب با گزاره‌های جنگ ترکیبی باشد و عمدتاً در بستر روش‌های مدیریت اطلاعاتی تنظیم شود. البته این نکته حائز اهمیت است که تصریح قوانین در این حوزه کافی نبوده و اختیار ویژه حکومت، محدودیتها، ممنوعیت‌ها و تکالیف بصورت شفاف تعیین نشده است(عسگری بنقل از جرباني، شكري پور، حسنوند، مقيمي،۱۳۹۹: ۲۸۲).

۱۴.نتیجه گیری

جنگ ترکیبی در فضای عدم قطعیت (شامل بازدارندگی، تعاملات بین المللی و تهدیدات) در هشت حوزه تهاجم نظامی، نیابتی دولت محور و غیردولتی، براندازی نرم، تحریم همه جانبه، بی ثبات سازی داخلی، تنش مقطعی و نافرمانی، نفوذ و استحاله، برشماری می‌شود و ابزار تهدیدات را از نوع هوشمند(ترکیبی) و عرصه آن متمرکز بر جنگ اطلاعاتی-امنیتی، فرهنگی و قومی مذهبی صورتبندی می شود. این نوع از جنگ، ترکیبی از توانمندی‌های نظامی متداول و متعارف، ظرفیت‌های شورش و آشوب، تروریسم و افراط گرایی، جنگ‌های چریکی و نامتقارن یا محدود، دیپلماسی، جنگ‌های سایبر و فناوری‌های پیشرفته نظامی و جنگ‌های روانی و تبلیغاتی، حملات سایبری، روش جنگیدن اقتصادی،

---

1 . Covert Action

دیپلماسی، روش جنگ اطلاعاتی و تبلیغات، حمایت از ناآرامی‌های محلی، نیروی مخصوص(ویژه)، نیروی نظامی نامنظم، نیروی نظامی منظم است. از جمله کاستی‌های شناسایی شده در این تحقیق عدم تحلیل تعامل جنگ ترکیبی و جنگ شناختی و کاربست آن برای مطالعه الگوی جنگ ترکیبی علیه ج.ا.ا اشاره کرد. مبتنی بر تحلیل مضمون تحقیقات و ادبیات و روش شناسی جنگ ترکیبی می توان گفت ج.ا.ا هدف شبکه هوشمندی از جنگ ترکیبی قرار دارد که تبلور آن در ناآرامی‌های ۱۴۰۱ قابل رصد می باشد. این جنگ علاوه بر آنکه تک تک مولفه‌های آن بصورت مستقل بخشی از توان کشور و انقلاب را مورد هدف قرار داده، در پی آن بود تا با اشاعه وضعیت فشار هم افزا و آشوب و استفاده روشمند از شبکه‌های اجتماعی بتواند به تأثیرات شناختی منجر شود.

محیط شناسی جنگ ترکیبی نشان می دهد این جنگ در بستر مسائل چند وجهی، مبهم و متکثر و در فضای عدم قطعیت‌ها به منصه ظهور می رسد، لذا برای جلوگیری از غافلگیری استراتژیک، کارکردهای اطلاعاتی باید معطوف به ردیابی تهدیدات، نیروها و حوادث ناشی از جنگ ترکیبی باشدکه این مهم به کارکردهای شناختی، نظارتی و اجرایی(اقدام پنهان) در اطلاعات بر می گردد و بایستی «اقدام پیشدستانه برای مقابله و دفع تهدیدات در نقطه تولید و طراحی از سوی عاملین» و الگوی تهاجم و تدافع ترکیبی را متناسب با جنگ ترکیبی طراحی و پیگیری نماید. بعبارت دیگر در تهدیدات نوین جنگ ترکیبی، اطلاعات بایستی هر سه کارویژه خود را متناسب و منطبق با این جنگ ارائه دهد و ضروریست معماری خود را متناسب سازی با جنگ ترکیبی نماید.

در این فضا الگویی که بتواند درک نوینی از کارکردهای اطلاعاتی جهت رفع دغدغه‌های مهم ج.ا.ا برای جلوگیری از غافلگیری، رصد، شناسایی، پیش بینی و ارزیابی تهدیدات جنگ ترکیبی ارائه نماید مورد بازشناسی قرار گرفت. بر اساس الگوی بازشناسی شده جنگ ترکیبی، کارکردهای اطلاعاتی بایستی بروزرسانی شود و ظرفیت‌های اطلاعات داخلی و خارجی ضمن هم راستایی، هم افزا و ترکیب شوند تا بتوانند قابلیت‌های پیش بینی و پیشگیری را در یک فرمت جامع الابعاد ارائه نماید. برای تحقق این امر مهم در کارکردهای اطلاعاتی، پرداختن به «حکمراني امنيتي» به معنی شیوه تنظیم گری و انتظام بخشي به امور امنيتي و تغییرات در فرآیند، سازوکارها و روشهای تأمین امنیت و «انطباق» با شیوه‌های نوین تهدیدات ترکیبی ضروری می نماید. در فضای حکمرانی امنیتی، مسائل مربوط به برنامه ریزی و استفاده از قوانین و روال رسمی، استراتژی‌های به کار گرفته شده برای هماهنگ کردن اقدامات (برنامه ریزی اضطراری، مداخلات در مراحل مختلف، اتحاد، ائتلاف و غیره)، مشارکت مسئولین محلی، ملی و رفتار مدنی مطرح می شوند که عمدتاً مدیریت اطلاعاتی را شامل می شود، اما هیچ ترکیب رضایت‌بخشی بین آنها وجود ندارد. این نکته حائز اهمیت است که بکارگیری کارویژه‌های اطلاعاتی با بهره برداری از

شیوه‌های کم هزینه و پنهان در عرصه سیاستگذاری و اجرایی کشور هرچند نسبت به گذشته رشد مناسبی داشته است، اما با توجه به غفلت‌های اطلاعاتی حادث شده و بروز هزینه‌های هنگفت برای کشور، هنوز در حد مطلوب در گفتمان، ساختار، تقنین و عملکرد دستگاه‌های اجرایی مورد شناسایی و بکارگیری موثر واقع نشده است که این وضعیت، حکمرانی امنیتی کشور را با چالش‌هایی روبرو ساخته است و این ضعف در جنگ ترکیبی ۱۴۰۱ قابل بازشناسی است.

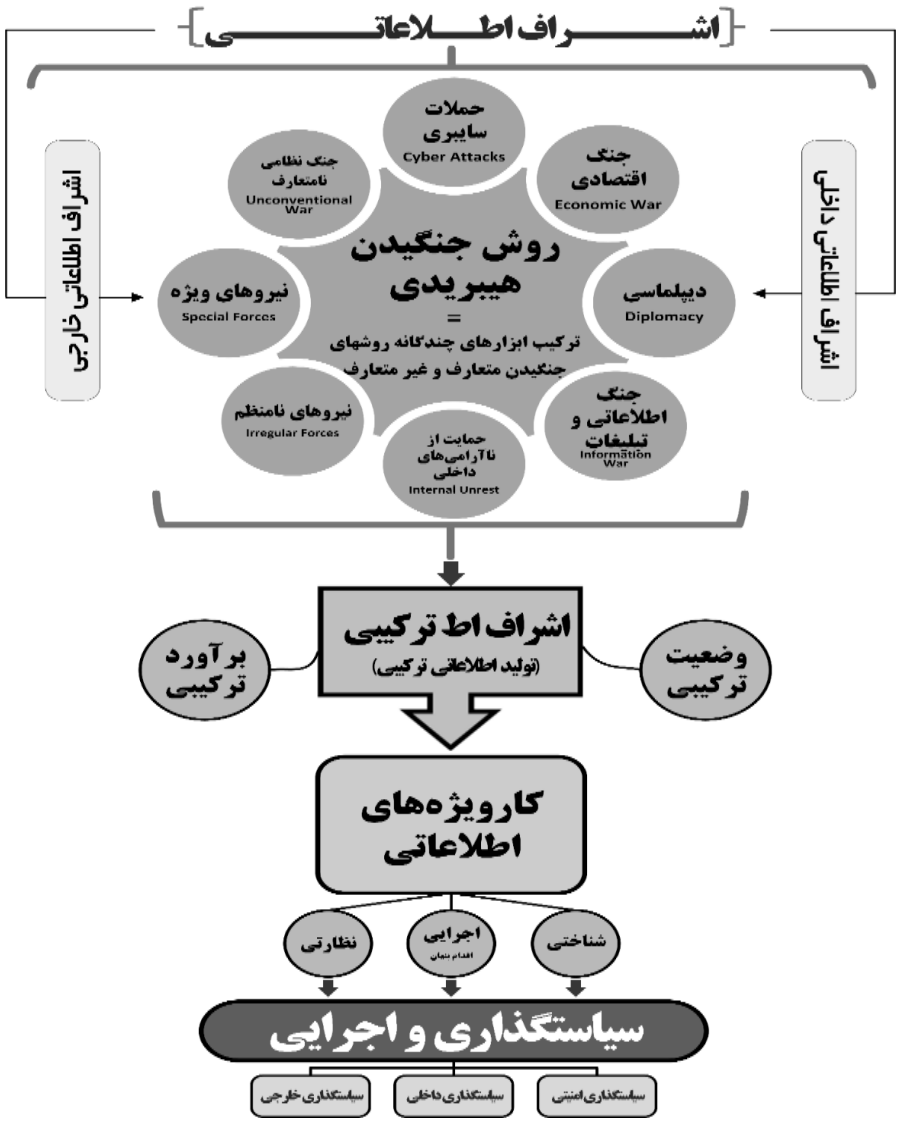

در همین راستا بررسی‌ها نشان می دهد دشمنان مبتنی بر «اقلیم راهبردی نامتعادل» و با درک «قوانین قابل تغییر بین المللی» جنگ ترکیبی را بعنوان الگوی نوین جنگی در یک بستر سیال در مواجهه با ج.ا.ا بکار گرفته اند که ترکیبی از نیروهای منظم و نامنظم دولتی و غیردولتی، مشارکت راهبردی، فرماندهی چند وجهی، اقدام همزمان، ابزارهای چند وجهی، تهدیدات سریع و همچنین فقدان دکترین عملیات مشخص است.

ویژگی‌های کارگردی جنگ ترکیبی شامل:

۱.«هم افزایی» به این معنی که هر کدام از مولفه‌های جنگ ترکیبی می تواند مکمل و پیش برنده اهداف مولفه‌های دیگر نیز باشد.

۲.«ابهام و پیچیدگی» بمعنی تولید «حجم انبوهی از مولفه‌های فشار» است تا با هدف قرار دادن نقاط ضعف، باعث«سلب اختیار و ممانعت از درک شرایط ایجاد شده» شود و مخاطب هدف را دچار سردرگمی کند و توانایی تصمیم را از او سلب کند.

۳.«تسری» برای رقم زدن یک تهاجم متراکم و گیج کننده تا بازیگر هدف را دچار «بحران شناختی» کند. جنگ ترکیبی به دنبال تولید «فشار متراکم و طولانی» است تا با ایجاد ابهام در مرز بین جنگ و صلح، «اهداف شناختی» و تغییر ساختارهای تحلیلی و ذهنی بازیگر هدف را پیگیری نماید تا ج.ا.ا در شبکه ای از ابهام قرار بگیرد و توان درک شرایط را از دست بدهد و اختیار تصمیم از او سلب گردد و در یک پروسه فرسایشی به از هم پاشیدگی سیاسی- اقتصادی دچار و در نهایت تغییر نظام سیاسی محقق شود.

لذا در مدیریت بحران در مقام عمل، مطابق دستورالعمل‌ها اقدام نمی شود و حتی در صورت عملکرد مناسب، ضرورت دارد متناسب با جنگ ترکیبی طراحی و اجرا شود. ضعف و کمبود دستورالعمل‌ها و قوانین نیز مزید بر علت شده چنانچه کاستی‌های قانون تعیین وظایف و تشکیلات شورای امنیت کشور بعنوان متولی امنیت کشور، ترکیب اعضا و نوع نقش آفرینی آنها در شورا، تقلیل مفهوم امنیت داخلی به امنیت نظامی و انتظامی و همپوشانی شرح وظایف با دیگر نهادها مانع از نقش آفرینی این شورا در ساختار حکمرانی کشور شناسایی شده است که حکمرانی امنیتی در جنگ ترکیبی را با چالش روبرو ساخته و نیازمند بازبینی می باشد. بر این اساس، حکمرانی امنیتی و مدیریت بحران بایستی در بُعد نظری و کارکردی متناسب و منطبق با گزاره‌های جنگ ترکیبی تنظیم شود و حتی تصریح قوانین و اختیار ویژه حکومت، محدودیتها، ممنوعیت‌ها و تکالیف مورد بازبینی قرار گیرد.

منابع

کتاب‌ها

۱. بشیریه، حسین، از بحران تا فروپاشی؛ کندوکاوی در ماندگاری یا آسیب پذیری نظام‌های سیاسی، انتشارات نگاه معاصر، ۱۳۹۴.

۲. میرمحمدی ، مهدی ج ، سازمان‌های اطلاعاتی و سیاست خارجی، مطالعه موردی نقش سازمان‌ها در سیاست خارجی آمریکا، موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران، ۱۳۹۰.

۳. دیکچ، مصطفی، خشم شهری: شورش طرد شدگان، ترجمه محمد ابراهیم پور و بنفشه خسروی و نیما شکرایی، .۱۴۰۱

۴. مطهری، مرتضی، اصول فلسفه و روش رئالیسم.

۵. تیموتی مک کالو- ریچارد جانسون ،جنگ ترکیبی، ترجمه احمد الهیاری- انتشارات دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا، ۱۳۹۵.

۶. رابینز، استفان (۱۳۷۸) «تئوری سازمان (ساختار، طراحی و کاربردها)»، ترجمه: سید مهدی الوانی و حسن دانایی‌فر، تهران: انتشارات صفا.

۷. بوزان، باری (۱۳۹۰) «مردم، دولت‌ها و هراس»، چاپ سوم، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.

۸. محمدحسینی، مسعود (۱۴۰۲) «پیش‌بینی و پیش‌گیری در مدیریت بحران‌های اجتماعی ـ ارائه الگو» تهران: انتشارات دافوس.

مقالات

۹. علی اصغری، محمداقبال، بررسی علل وابعاد امنیتی شدن ناآرامیهای اجتماعی، فصلنامه مدیریت بحران و وضعیتهای اضطراری سال سیزدهم، دوره جدید، شماره ،۳ پاییز ۱۴۰۰.

۱۰. خلیلی، رضا، مسائل و چالشهاي حکمرانی محلی در استان تهران ، فصلنامه مطالعات راهبردي سال بیست وپنجم شماره سوم، تابستان ۱۴۰۱.

۱۱. قاسمی، فرهاد و فرزین، اسماعیلی فرزین، جنگ هیبریدی در سیستم بین المللی پیچیده-آشوبی، فصلنامه مدیریت نظامی، سال هفدهم، شماره۲ تابستان ۱۳۹۶.

۱۲. عسگری، محمود و حسینی، حسین، واکاوی حکمرانی امنیتی برای مقابله با ناآرامی‌ها در جمهوری اسلامی ایران، نشریه علمی آفاق امنیت، سال چهاردهم، شماره ۵۳، زمستان ۱۴۰۰.

۱۳. اسکات ، ال وی و جکسون ،پیتر ، درک اطلاعات در قرن ۲۱ ، ترجمه فرزین هدایت ، انتشارات مرکز آموزشی و پژوهشی شهید صیاد شیرازی ارتش جمهوری اسلامی ایران ، تهران ، ۱۳۸۸ .
۱۴. میرمحمدی ، مهدی و سالارکیا ، غلامرضا ، سازمان‌های اطلاعاتی و توسعه اقتصادی ، فصلنامه مطالعات راهبردی ، سال پانزدهم ، شماره سوم ، پاییز ۱۳۹۲.
۱۵. عسگری، محمود، رویکردي به ناآرامیهاي اجتماعي در جمهوري اسالمي ایران از منظر مقام معظم رهبری، فصلنامه علمي مطالعات بین رشته اي دانش راهبردي، سال دهم، شماره ۴۰ ،پاییز ۱۳۹۹.
۱۶. راجی، محمدهادی، افتخاری، اصغر، جنگ ترکیبی در برابر ج.ا.ا(تحلیل ابعاد و روش‌ها)، مجله سیاست دفاعی، سال بیست و سوم، زمستان ۱۳۹۸.
۱۷. وبستر ، فرانک ، نظریه‌های جامعه اطلاعات(۱۹۹۳) ، فرانک وبستر ، ترجمه اسماعیل قدیمی ، موسسه انتشارات امیرکبیر ، ۱۳۹۰.
۱۸. امیرسعید کرمی، مجید محمدشریفی و ابراهیم یزدانی در مقاله «نظرگاه جنگ ترکیبی، بنیانی برای درک راهبرد دولت ترامپ در مواجهه با ج.ا.ا»، فصلنامه علمی سیاست جهانی، دوره هشتم، شماره سوم، پاییز ۱۳۹۸.
۱۹. عسگری، محمود، سناریوهاي حکمراني امنیتي در ج.ا.ایران در افق ۴۱۴۱ ، فصلنامه انقلاب اسلامي سال دوازدهم: شماره ،۴۲، بهار ۱۴۰۱.
۲۰. نادی، حمیدرضا و خلیلی، ابراهیم (۱۳۹۳) «مدیریت سازمان‌های امنیتی»، تهران: انتشارات دانشکده فارابی.
۲۱. محمودی، سیدمحمد (۱۳۸۲) «نقش سیستم‌های اطلاعاتی در مدیریت بحران»، فرهنگ مدیریت، سال ول، شماره چهارم، پاییز و زمستان.
۲۲. ستاریخواه، علی، خادم دقیق، امیرهوشنگ، نصیرزاده، عزیز، میرسمیعی، سیدمحمد، ماهیت جنگ ترکیبیآینده احتمالی علیه ج.ا.ا در افق ۱۴۰۴، فصلنامه آینده پژوهی دفاعی، سال اول، شماره ۱، تابستان ۱۳۹۵.
۲۳. مبینی دهکردی، علی، منشادی، محمدعلی، ولوی، محمدرضا، زواره، سیدمسعود، الگوی راهبردی نظام نوآوری فناورانه دفاعی در جنگ ترکیبی، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیك، سال هجدهم، شماره ۸۰تابستان ۹۹.
۲۴. حسینی زاده آرانی، سید سعید، مرادی، عبدا... ، وثوقی اصل، اصغر، مهتری آرانی، محمد، تحلیلی بر ریشه‌های اجتماعی شکلگیری و بروز نارضایتیهای اجتماعی در ایران (مورد مطالعه: شهروندان تهرانی)فصلنامه علمي امنیت ملي سال دوازدهم، شماره چهل وسوم، بهار ۱۴۰۱.

۲۵. قلی پور، مجتبی، گذار از جنبش خطی به جنبش سیال، تأملی بر دوران نهفتگی اعتراضات ۱۴۰۱، فصلنامه دیده بان امنیت ملی، شماره ۱۳۲ و ۱۳۳، فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۲.

۲۶. محمدحسینی، مسعود حسینی و حسینی، حسین (۱۴۰۲) «جایگاه پیش‌بینی در مدیریت اعتراضات اجتماعی؛ ارائه مدل مفهومیِ عملیاتی» فصلنامه علمی ـ پژوهشی آفاق امنیت. دانشکده و پژوهشکده پیامبر اعظم (ص).

27.https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%AC%D9%86%DA%AF_%D8%

28.Statement of Dr. Bruce Hoffman, testimony presnted to the HASC Subcommitte on Terrorism, Unconventional Threats and Capabilities on February 16, 2006. Accessed at www.rand.org/pubs/testimonies/CT255/.

29.Steve Coll, Ghost Wars: The Secret History of the CLA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet Invasion to September ۱۰, ۲۰۰۱, New York, NY: Penguin, ۲۰۰۴. On the Chechens see Anatoly S. Kulikov, "The First Battle of Grozny," in Russell Glenn, ed.m Capital Presevation: Preparing for Urban Operations in the Twenty-first Century, Santa Monica, CA: RAND, ۲۰۰۱. For comparative assessment, see Olga Oliker, Russia's Chechen Wars ۱۹۹۴-۲۰۰۰: Lesson from Urban Combat, Santa Monica, CA: RAND, .۱۹۸۸

30.Liang, Qiao and Wang Xiangsui. Unrestricted warfare, Beijing: PLA Literature and Arts Publishing House, .۱۹۹۹

31.Korybko, Andrew (2015), Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach to Regime Change, Moscow, Peoples' Friendship University of Russia.

ضرورت یادگیری زبان انگلیسی ویژه دانشجویان نظامی
(مطالعه موردی: دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع))

محسن بنی شریف دهکردی[1]، امید عنایتی[2]

چکیده

یادگیری زبان انگلیسی در دانشگاه‌های نظامی، به‌ویژه دانشگاه امام حسین (ع)، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این امر برای دانشجویان نظامی که نیازمند تحلیل و تفسیر داده‌های بین‌المللی هستند، حیاتی است. زبان انگلیسی به‌عنوان زبان اصلی علم و فناوری، به دانشجویان امکان دسترسی به منابع و مقالات علمی گسترده‌تر را می‌دهد و آنها را با آخرین پیشرفت‌ها در حوزه‌های نظامی و امنیتی آشنا می‌کند. تسلط بر زبان انگلیسی همچنین به دانشجویان کمک می‌کند تا در دوره‌های آموزشی بین‌المللی شرکت کنند و از تجربیات همتایان خود در دیگر کشورها بهره‌مند شوند. با توجه به اهمیت و نقش زبان‌های خارجی در حوزه‌های دفاعی و همکاری‌های نظامی با کشورهای دیگر، این تحقیق وضعیت آموزش زبان انگلیسی (ELT) را در دانشگاه‌های نظامی بررسی می‌کند. برای این منظور، ۱۰ نفر از فرماندهان و مسئولین رسته نظامی که دارای مدرک کارشناسی ارشد یا دکتری و آشنا با مسائل آموزشی، امکانات، محدودیت‌ها و چالش‌های پیش روی دانشگاه‌های نظامی هستند، در مصاحبه‌ای نیمه‌ساختاریافته به پرسش‌هایی درباره وضعیت، نقش، اهمیت و ضرورت آموزش زبان انگلیسی در دانشگاه‌های نظامی ایران و اقدامات مورد نیاز فرماندهان ارشد برای بهبود، توسعه و ارتقاء کیفیت آموزش زبان انگلیسی در این دانشگاه‌ها پاسخ دادند .بررسی و تحلیل داده‌های کیفی حاصل از مصاحبه‌ها با استفاده از روش "تحلیل محتوا" نشان داد که وضعیت برنامه آموزش زبان در دانشگاه امام حسین (ع) در برخی جنبه‌ها تا حدودی موفق بوده است، اما هنوز تا رسیدن به وضعیت مطلوب فاصله وجود دارد. برای استانداردسازی و ارتقاء کیفیت آموزش بر اساس سیاست‌گذاری‌های کلان آموزشی، توسعه یک برنامه راهبردی، هماهنگ و هدفمند و فراهم کردن شرایط مناسب ضروری است. چهار مقوله اصلی که از این مطالعه استخراج شده عبارتند از: : (۱) زبان تجزیه و تحلیل، (۲) زبان کسب نظامی ، (۳) توانش استراتژیکی و عملیاتی، و (۴) توانمند سازی در آموزش زبان انگلیسی در دانشگاه امام حسین (ع) که هر یک با توجه به نظریه‌های موجود در آموزش زبان مورد بحث و بررسی قرار گرفتند.

واژگان کلیدی: یادگیری زبان انگلیسی،دانشگاه امام حسین (ع)، تحلیل محتوا، تسلط زبان، توانمندسازی آموزشی.

---

۱ . مدرس دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)؛

۲ . عضو هئیت علمی دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین(ع).

مقدمه

انسان موجودی اجتماعی است و برای برقراری ارتباط با دیگران از "زبان" استفاده می‌کند. به گفته عباسیان و فرجی آستانه (۱۳۹۳)، زبان مهمترین وسیله برای بیان افکار و احساسات انسان‌هاست. آموزش مهارت‌های زبانی نه تنها در تثبیت روابط اجتماعی موثر است، بلکه می‌تواند یادگیری سایر دروس را نیز تسهیل کند. به همین دلیل، بسیاری از کشورها و سازمان‌ها سرمایه‌گذاری‌های مادی و انسانی خود را به آموزش زبان خارجی اختصاص می‌دهند و این آموزش بخشی از نظام آموزشی کشورها شده است. زبان انگلیسی، رایج‌ترین زبان خارجی برای ارتباطات جهانی است و نقش زبان میانجی را ایفا می‌کند. درصد زیادی از منابع علمی و اطلاعاتی نیز به این زبان منتشر می‌شوند و در علوم، سیاست، تجارت، پزشکی، کنفرانس‌ها و فناوری‌های نوین مورد استفاده قرار می‌گیرد. بنابراین، زبان انگلیسی به عنوان زبان بین‌المللی در تولید، ذخیره و انتقال دانش و در نهایت توسعه جامعه بشری نقش مهمی دارد.

به گفته علوی مقدم و خیرآبادی (۱۳۹۱)، سیاستگذاری در حوزه آموزش زبان خارجی از مهم‌ترین مسائل مرتبط با آموزش زبان و زبانشناسی کاربردی است. یادگیری زبان‌های خارجی نقش مهمی در موفقیت فردی و اجتماعی در سطح ملی و بین‌المللی دارد. همچنین، حفظ و تقویت ارزش‌ها و باورهای مذهبی و ملی در دنیای امروز ضروری است. در این راستا، سیاستگذاری‌های کلان فرهنگی و آموزشی، به ویژه در شرایط کنونی که نیاز به تحول بنیادین در آموزش و پرورش کشور احساس می‌شود، بسیار اهمیت دارد. این سیاست‌ها نقش تعیین‌کننده‌ای در آینده علمی ایران اسلامی دارند و در حال حاضر، اسناد مهمی مانند "سند چشم‌انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران"، "سند نقشه جامع علمی کشور" و "سند تحول راهبردی نظام تعلیم و تربیت" در حال تدوین و اجرا هستند.

زبان انگلیسی به عنوان زبان بین‌المللی علم و فناوری شناخته می‌شود و در حال حاضر به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای ارتباطی در جهان مطرح است (Crystal, 2003). این زبان به دانشجویان امکان می‌دهد تا به منابع علمی و پژوهشی گسترده‌تری دسترسی داشته باشند و درک بهتری از تحولات جهانی پیدا کنند. در دانشگاه‌های نظامی، از جمله دانشگاه امام حسین (ع)، یادگیری زبان انگلیسی نقش کلیدی در توسعه مهارت‌های دانشجویان ایفا می‌کند. این مهارت به دانشجویان کمک می‌کند تا با استانداردهای بین‌المللی آموزش و تحقیقات نظامی همگام شوند و از آخرین فناوری‌ها و تاکتیک‌های نظامی بهره‌مند گردند (Graddol, 2006).

دانشجویان رشته نظامی نیازمند تحلیل و تفسیر داده‌های بین‌المللی هستند. تسلط بر زبان انگلیسی به آن‌ها امکان می‌دهد تا به منابع نظامی بین‌المللی دسترسی داشته باشند و تحلیل‌های استراتژیک دقیقی انجام دهند که در تصمیم‌گیری‌های امنیتی مؤثر است (Mackey & Gass, 2005). یکی از مزایای

اصلی یادگیری زبان انگلیسی، توانایی برقراری ارتباط با همتایان و کارشناسان بین‌المللی است. این ارتباطات می‌توانند در تبادل نظامی و تجربیات نظامی و امنیتی نقش بسزایی ایفا کنند و باعث ایجاد شبکه‌های گسترده‌تری از همکاری‌های بین‌المللی شوند (Seidlhofer, 2005). تسلط بر زبان انگلیسی به دانشجویان امکان می‌دهد تا به جدیدترین مقالات و تحقیقات علمی در زمینه‌های نظامی و امنیتی دسترسی داشته باشند. این دسترسی باعث می‌شود که دانشجویان بتوانند از آخرین یافته‌های علمی بهره‌مند شوند و نظامی خود را به‌روز نگه دارند (Hyland, 2016). برنامه‌های تبادل دانشجو و دوره‌های آموزشی بین‌المللی فرصتی استثنایی برای دانشجویان نظامی فراهم می‌کند تا مهارت‌های خود را در محیط‌های جهانی بهبود بخشند. توانایی ارتباط به زبان انگلیسی برای موفقیت در این برنامه‌ها ضروری است (Phillipson, 1992). یادگیری زبان انگلیسی باعث تقویت توانایی دانشجویان در تحلیل‌های استراتژیک می‌شود. دانشجویان می‌توانند با دسترسی به تحلیل‌های بین‌المللی و مقایسه آن‌ها با داده‌های داخلی، تصمیم‌گیری‌های دقیق‌تری در زمینه امنیت ملی داشته باشند (Canagarajah, 2006). مهارت‌های زبانی دانشجویان نه تنها در حوزه آکادمیک، بلکه در عملیات‌های نظامی نیز مؤثر است. توانایی درک و استفاده از زبان انگلیسی در محیط‌های چندملیتی می‌تواند به موفقیت عملیات‌ها و تعاملات بین‌المللی کمک کند (Flowerdew, 2013). تسلط بر زبان انگلیسی می‌تواند در توسعه حرفه‌ای دانشجویان نظامی نقش مهمی ایفا کند. این مهارت زبانی فرصت‌های شغلی و ارتقاء در پست‌های بالاتر را برای فارغ‌التحصیلان فراهم می‌کند و آن‌ها را برای کار در محیط‌های بین‌المللی آماده می‌سازد (Kachru & Nelson, 2006). با توجه به اهمیت زبان انگلیسی در توسعه علمی و عملی دانشجویان نظامی، ادغام آموزش این زبان در برنامه‌های درسی دانشگاه‌های نظامی، مانند دانشگاه امام حسین (ع)، می‌تواند به بهبود توانمندی‌های حرفه‌ای و علمی دانشجویان کمک شایانی کند. این امر در نهایت به تقویت توانایی‌های استراتژیک و عملیاتی نیروهای نظامی کشور منجر خواهد شد.

۱. پیشینه پژوهش

۱-۱. زبان انگلیسی به عنوان زبان ارتباطی جهانی

زبان انگلیسی به عنوان زبان بین‌المللی در حوزه‌های علم و فناوری نقش بی‌بدیلی دارد و به یکی از ابزارهای ارتباطی اساسی در سراسر جهان تبدیل شده است .(Crystal, 2003) اهمیت این زبان به ویژه در دانشگاه‌های نظامی پررنگ‌تر است، زیرا به دانشجویان امکان دسترسی به منابع علمی و پژوهشی گسترده‌تری را می‌دهد و آن‌ها را با تحولات جهانی همگام می‌کند. در این دانشگاه‌ها، تسلط بر زبان انگلیسی نه تنها به پیشرفت مهارت‌های علمی کمک می‌کند، بلکه در ارتقای توانایی‌های عملیاتی و استراتژیک دانشجویان نیز نقش حیاتی دارد.(Graddol, 2006) نقش زبان انگلیسی در دسترسی به منابع جهانی یکی از مهم‌ترین مزایای تسلط بر زبان انگلیسی، امکان دسترسی به منابع علمی و پژوهشی در سطح بین‌المللی است. اکثر مقالات و تحقیقات علمی به زبان انگلیسی منتشر می‌شوند، و دانشجویان با یادگیری این زبان می‌توانند از آخرین یافته‌های علمی بهره‌مند شوند و دانش خود را به‌روز نگه دارند .(Hyland, 2016) این دسترسی برای دانشجویان نظامی که نیاز به آگاهی از تازه‌ترین فناوری‌ها و تاکتیک‌های نظامی دارند، بسیار حائز اهمیت است. علاوه بر این، برنامه‌های تبادل دانشجو و دوره‌های آموزشی بین‌المللی، فرصت‌های منحصربه‌فردی را برای دانشجویان نظامی فراهم می‌کنند تا مهارت‌های خود را در محیط‌های جهانی بهبود بخشند .(Phillipson, 1992) این برنامه‌ها نیازمند توانایی ارتباط به زبان انگلیسی هستند و موفقیت در آن‌ها به تسلط بر این زبان وابسته است. یادگیری زبان انگلیسی نه تنها دانشجویان را قادر می‌سازد تا با استانداردهای بین‌المللی همگام شوند، بلکه به آن‌ها کمک می‌کند تا در تعاملات بین‌المللی و تبادل نظامی علمی و نظامی شرکت کنند .(Seidlhofer, 2005)

به گفته لورینکوزوا (۲۰۱۰)، آموزش زبان انگلیسی (ELT) به تدریس این زبان به غیرگویشوران بومی اشاره دارد. الیس (۱۹۹۷) بیان می‌کند که یادگیری زبان از فراگیری زبان جدا نیست؛ در هر نوع آموزش زبان، فراگیری رخ می‌دهد و مهم، فرآیند ذهنی در هنگام یادگیری است. نظریات متعددی در مورد آموزش زبان وجود دارد و بیشتر آنها بر اهمیت ارتباط و محیط تأکید دارند (ون لییر، ۲۰۰۰؛ پوهنرو و ونک، ۲۰۰۹). امروزه، آموزش زبان انگلیسی از رویکرد سنتی دستورمحور به رویکرد ارتباطی تغییر یافته است، به طوری که استفاده معنی‌دار از زبان در زمینه‌های مختلف اجتماعی اهمیت یافته است (جانتنی، ۲۰۱۹). این تحول معلمان را تشویق می‌کند تا از موضوعات جهانی برای توسعه مهارت‌های زبان‌آموزان استفاده کنند. هدف اصلی آموزش زبان از دقت در استفاده به اثربخشی در کاربرد تغییر کرده

و بر محتوای معنادار مرتبط با نیازهای زبان‌آموزان تأکید می‌کند. در کل، این حوزه به سمت یادگیری جامع‌تر، آگاهی جهانی و بهبود تعامل بین‌المللی حرکت می‌کند.

۱-۲. تأثیر تسلط بر زبان انگلیسی بر تحلیل‌های استراتژیک

تسلط بر زبان انگلیسی برای دانشجویان نظامی می‌تواند تأثیر عمیقی بر تحلیل‌های استراتژیک آن‌ها داشته باشد. زبان انگلیسی به عنوان زبان بین‌المللی علم و تکنولوژی، دسترسی به منابع گسترده‌ای از اطلاعات و دانش را فراهم می‌کند. این منابع شامل مقالات علمی، گزارش‌های نظامی، و تحلیل‌های استراتژیک است که اغلب به زبان انگلیسی منتشر می‌شوند. با تسلط بر این زبان، دانشجویان نظامی می‌توانند به راحتی به این منابع دسترسی پیدا کنند و از آخرین تحقیقات و داده‌ها برای بهبود تحلیل‌های خود استفاده کنند. همچنین، توانایی درک و استفاده از اصطلاحات تخصصی انگلیسی در حوزه نظامی، به دانشجویان کمک می‌کند تا با دقت بیشتری به بررسی و ارزیابی مسائل بپردازند (Military Journal, 2023).

علاوه بر این، تسلط بر زبان انگلیسی امکان برقراری ارتباط موثر با همکاران و متخصصان بین‌المللی را فراهم می‌کند. این ارتباطات می‌توانند به تبادل دانش و تجربیات منجر شوند و به دانشجویان نظامی کمک کنند تا دیدگاه‌های جدید و متنوعی را در تحلیل‌های خود مد نظر قرار دهند. همچنین، شرکت در کنفرانس‌ها و سمینارهای بین‌المللی که به زبان انگلیسی برگزار می‌شوند، فرصتی برای یادگیری و به‌روز رسانی دانش فراهم می‌کند. به این ترتیب، تسلط بر زبان انگلیسی نه تنها به بهبود کیفیت تحلیل‌های استراتژیک کمک می‌کند، بلکه به توسعه حرفه‌ای و افزایش فرصت‌های شغلی نیز منجر می‌شود (Defense Studies Quarterly, 2022).

دانشجویان رشته نظامی برای تحلیل و تفسیر داده‌های بین‌المللی به مهارت‌های زبانی قوی نیاز دارند. تسلط بر زبان انگلیسی به آن‌ها امکان می‌دهد تا به منابع نظامی بین‌المللی دسترسی داشته باشند و تحلیل‌های استراتژیک دقیقی انجام دهند که در تصمیم‌گیری‌های امنیتی مؤثر است (Mackey & Gass, 2005). به گفته کاناگاراجا (۲۰۰۶)، دسترسی به تحلیل‌های بین‌المللی و مقایسه آن‌ها با داده‌های داخلی می‌تواند منجر به تصمیم‌گیری‌های دقیق‌تری در زمینه امنیت ملی شود.

زبان انگلیسی در عملیات‌های نظامی نیز اهمیت فراوانی دارد. در محیط‌های چندملیتی، توانایی درک و استفاده از زبان انگلیسی می‌تواند به موفقیت عملیات‌ها و تعاملات بین‌المللی کمک کند (Flowerdew, 2013). این توانایی برای انجام مؤثر عملیات‌های نظامی و برقراری ارتباطات استراتژیک با نیروهای نظامی سایر کشورها ضروری است.

۱-۳. نقش زبان انگلیسی در توسعه حرفه‌ای

تسلط بر زبان انگلیسی می‌تواند در توسعه حرفه‌ای دانشجویان نظامی نقش مهمی ایفا کند. این مهارت زبانی فرصت‌های شغلی و ارتقاء در پست‌های بالاتر را برای فارغ‌التحصیلان فراهم می‌کند و آن‌ها را برای کار در محیط‌های بین‌المللی آماده می‌سازد(Kachru & Nelson, 2006) زبان انگلیسی به فارغ‌التحصیلان این امکان را می‌دهد که با شبکه‌ای گسترده از کارشناسان و همتایان بین‌المللی ارتباط برقرار کنند، و این تعاملات می‌تواند به پیشرفت شغلی و فرصت‌های جدید در حوزه نظامی منجر شود. ادغام آموزش زبان انگلیسی در برنامه‌های درسی دانشگاه‌های نظامی مانند دانشگاه امام حسین (ع) می‌تواند به تقویت توانمندی‌های حرفه‌ای و علمی دانشجویان کمک کند. این ادغام نه تنها باعث بهبود مهارت‌های زبانی دانشجویان می‌شود، بلکه توانایی‌های استراتژیک و عملیاتی آن‌ها را نیز ارتقا می‌بخشد، و در نهایت به تقویت توانایی‌های نیروهای نظامی کشور منجر می‌شود.

۱-۴. ضرورت آموزش زبان در ایران

بر اساس گفته‌های فرهادی، هزاوه، و هدایتی (۲۰۱۰)، پس از پایان جنگ جهانی دوم، آموزش زبان انگلیسی در سراسر جهان یا به عنوان زبان اصلی خارجی یا یکی از زبان‌های خارجی گسترش پیدا کرد. این موضوع به خصوص در دوره سلسله پهلوی (۱۹۷۹-۱۹۲۵) به دلیل روابط نزدیک سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و نظامی میان ایران و ایالات متحده، به گسترش غرب‌گرایی در ایران سرعت بخشید. در این دوره، آموزش زبان انگلیسی به یک ضرورت اجتماعی تبدیل شد و موسسات خصوصی زیادی برای آموزش این زبان تأسیس شدند. هزاران دانشجوی ایرانی برای ادامه تحصیل به دانشگاه‌های آمریکا اعزام شدند و بسیاری از دانشگاه‌های ایران با دانشگاه‌های آمریکایی روابط همکاری برقرار کردند، که این امر به اعطای بورس‌های تحصیلی به دانشجویان ایرانی برای گذراندن مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری در آمریکا کمک کرد (فرهادی، هزاوه، و هدایتی، ۲۰۱۰).

تلفسون (۱۹۹۱) به تحلیل وضعیت آموزش زبان انگلیسی در دو دوره قبل و بعد از انقلاب اسلامی در ایران پرداخته و بر این موضوع تأکید کرده است. به نظر او، آموزش زبان انگلیسی به طور قابل‌توجهی با دیدگاه حاکمیت مبنی بر مدرن‌سازی کشور ارتباط نزدیکی داشته است و به همین دلیل از اواسط دهه ۱۹۵۰ تا وقوع انقلاب اسلامی، زبان انگلیسی به عنوان پرکاربردترین زبان خارجی در حوزه‌های مختلفی نظیر تجارت، تحصیلات و رسانه‌ها شناخته می‌شد. تلفسون معتقد است که پس از انقلاب اسلامی، کاربرد زبان انگلیسی در زمینه‌های علمی، تجاری، دولتی و نظامی کاهش یافته است. بیمن (۱۹۸۶) نیز با بررسی موقعیت زبان انگلیسی در دو دوره پیش و پس از انقلاب اسلامی، به این نتیجه رسیده است که پس از انقلاب، زبان انگلیسی به نوعی وابستگی به غرب تلقی می‌شد. اما با گذشت بیش از سه دهه،

شواهد نشان می‌دهند که در سال‌های اخیر توجه بیشتری به زبان انگلیسی شده و این زبان به آرامی در جامعه ایران جایگاه خود را پیدا می‌کند. به‌طوری‌که دیگر تنها به عنوان یک درس درسی مطرح نیست و اهمیت آن به وضوح حس می‌شود.

به گفته آقاگل‌زاده و داوری (۱۳۹۳)، با مطالعه اسناد و برنامه‌های جامعه ایران، می‌توان مشاهده کرد که با وجود اهمیت زبان انگلیسی و تطابق آن با نیازهای استراتژیک کشور، آموزش این زبان همچنان نادیده گرفته شده است. نه تنها سیاست یا برنامه‌ای مستقل و مؤثر برای این امر تدوین نشده، بلکه بررسی اسناد بالادستی نیز حاکی از وجود ضعف‌ها، ناهماهنگی‌ها و تعارض‌های جدی در این زمینه است. احمدی‌پور (۱۳۸۷) نیز معتقد است که با وجود اهمیت آموزش زبان انگلیسی، هنوز برنامه و سیاستی مشخص برای نحوه استفاده از این زبان وجود ندارد که بتواند ضمن بهره‌گیری از مزایای آن، تأثیرات فرهنگی و هویتی آن را کاهش دهد یا برطرف کند. او بر این باور است که برنامه‌ریزی و مدیریت زبان، به ویژه زبان انگلیسی که با تمام منافع سیاسی و اقتصادی خود تهدیدی برای هویت و فرهنگ ملی ما محسوب می‌شود، از وظایف دولت است.

رحیمی و نبی‌لو(۱۳۸۷) نیز با بررسی کیفی سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ و سیاست‌های کلی برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه و تطابق آن‌ها با حوزه آموزش زبان انگلیسی، بر نیاز به بازنگری اساسی، اصلاح متون، برنامه‌ها و روش‌های آموزش زبان انگلیسی در سطح ملی تأکید کردند. افزون بر این، کیانی، میرشمسی و نویدنیا (۲۰۱۰) در تحلیل اسناد بالادستی مانند چشم‌انداز بیست‌ساله و سند ملی آموزش، این اسناد را ناهماهنگ می‌دانند و با استناد به سند ملی آموزش، آموختن زبان‌های خارجی را به عنوان یکی از دو محور اصلی سواد در هزاره سوم معرفی می‌کنند.

۱-۵. آموزش زبان خارجی در محیط‌های نظامی

در دانشگاه‌های نظامی سراسر دنیا، آموزش زبان انگلیسی به یکی از موضوعات اصلی تبدیل شده است و این موضوع در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران نیز مستثنا نیست. این نیروها در این زمینه در ایران پیشرو بوده‌اند. زیرا تاریخ و سابقه آموزش زبان‌های خارجی در این سازمان بزرگ و با سابقه، به ویژه در نزاجا، به پنجاه سال پیش بازمی‌گردد (عباسیان و همکاران، ۱۳۹۰). بر اساس ماده ۴۲ سیاست‌های آموزشی و تربیتی که در نظام جامع آموزش و تربیت آجا آمده است و بر "توجه به آموزش زبان‌های خارجی مورد نیاز اجا به ویژه زبان انگلیسی و عربی" مبتنی است، به‌روزرسانی آموزش‌های کاربردی به منظور توانمندسازی کارکنان نیروهای مسلح، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است (نظام جامع تربیت و آموزش آجا، ۱۳۹۲).

با توجه به افزایش ماموریت‌های نظامی نیروهای مسلح، تمرکز بر ارتقاء توانمندی و مهارت زبان خارجی کارکنان نظامی و تدریس زبان خارجی در دانشگاه‌های نظامی ایران، اهمیت بیشتری پیدا کرده است. با این حال، مانند سایر دانشگاه‌های ایران، بسیاری از اساتید در دانشگاه‌های نظامی همچنان از مدل "رفتارگرایانه" برای آموزش استفاده می‌کنند که در آن یادگیری با آزمون و خطا، تکرار، تمرین، بازخورد فوری و تعیین اهداف کوچک انجام می‌شود. بر اساس گفته جین و کورتازی (منتقل شده در ماستفا، ۲۰۱۲، ص ۲۸۲)، "روش‌های سنتی معلم-محور بر نقش معلم در کلاس تأکید دارد و باعث ترویج یادگیری طوطی‌وار، آموزش زیاد گرامر یا توضیح واژگان می‌شود" و دانش‌آموزان را به عنوان ذینفعان اصلی آموزش در نظر نمی‌گیرد؛ در نتیجه، این روش‌ها به بهبود درک زبانی و گفتمانی زبان‌آموزان کمک نمی‌کند. به عبارت دیگر، معلمان بیشتر بر انتقال دانش در مورد زبان تأکید دارند در حالی که پیشرفت و بهبود توانایی‌های زبانی دانش‌آموزان را نادیده می‌گیرند. در حالی که یادگیری زبان خارجی فقط به دانستن "واژگان و قواعد ترکیب" آنها مربوط نمی‌شود بلکه بیشتر با توانایی برقراری ارتباط با دیگران در محیط خاص اجتماعی، فرهنگی یا توانایی کاربرد زبان مرتبط است.

به گفته عباسیان، شیرمحمدی و نیکویی (۱۳۹۰)، در حال حاضر، کلاس‌های زبان عمومی در دانشگاه‌های نظامی عمدتاً بر روی مهارت‌های ترجمه، خواندن و درک مطلب و همچنین آموزش لغات و قواعد زبان متمرکز هستند. در این میان، مهارت گفت‌وگو که از اهمیت زیادی برای افراد نظامی برخوردار است، به ندرت در برنامه‌های آموزشی گروه‌های زبان دانشگاه‌ها مورد توجه قرار می‌گیرد. این موضوع به دلیل محدودیت‌های زمانی موجود برای دانشجویان دانشگاه‌های نظامی و ارائه تنها یک درس سه واحدی زبان، عملاً امکان تمرکز بر این مهارت را مشکل می‌سازد. در مقابل، کشورهای پیشرفته اهمیت ویژه‌ای به آموزش زبان دوم می‌دهند. انگلفسکی وهاذری (۲۰۱۴) بیان کردند که بهبود کیفیت یادگیری در دانشگاه‌های نظامی برای ارتقاء اثربخشی و تعمیق فرآیند آموزش و یادگیری، و همچنین برای پاسخگویی مؤثر و به‌موقع به نیازهای پیچیده کشورها در زمینه حفظ استقلال و دفاع از مرزهای زمینی، هوایی و دریایی، از طریق برنامه‌های آموزشی مستمر و پیوسته بسیار حائز اهمیت است.

به نقل از انگلفسکی وهاذری (۲۰۱۴)، ارتقاء کیفیت یادگیری در دانشگاه‌های نظامی برای تقویت و عمق‌بخشی به فرآیند آموزش و یادگیری و نیز پاسخ‌گویی مؤثر و به موقع به نیازهای پیچیده و متنوع کشورها در جهت حفظ استقلال و دفاع از مرزهای زمینی، هوایی و دریایی، از طریق برنامه‌های آموزشی مستمر و پیوسته ضروری است. با توجه به اهمیت زبان‌های خارجی در حوزه‌های دفاعی و همکاری نظامی با سایر کشورها، بهبود سطح آموزش و یادگیری زبان‌های خارجی در دانشگاه‌های نظامی از اولویت‌های بالایی برخوردار است. گیلمن و هرولد (۲۰۰۲) نیز اشاره کرده‌اند که طراحی و تدوین دوره‌های آموزشی با کیفیت در سطح ملی و بین‌المللی به پیشرفت آموزش نظامی و بهبود چشم‌اندازهای برنامه‌ریزی شده کمک شایانی خواهد کرد و به توسعه برنامه‌های

سیاسی، اقتصادی و اجتماعی کشور یاری می‌رساند. آن‌ها همچنین افزودند که با توجه به پیشرفت دوره‌های آموزشی نظامی در مؤسسات آموزش عالی، ضروری است که مدیران و سیاست‌گذاران این دوره‌ها به ارزیابی مداوم آن‌ها برای افزایش اثربخشی و توسعه توانمندی‌های آموزشی توجه ویژه‌ای داشته باشند.

موفقیت یک برنامه آموزش زبان دوم یا خارجی به هماهنگی و تعامل صحیح میان سه عامل کلی بستگی دارد (ریچاردز، ۲۰۰۱). عامل اول مربوط به جنبه‌های سازمانی و نهادی است که به فعالیت‌های نهادهای مسئول برنامه‌ریزی و اجرای آموزش زبان و همچنین مدیران ارشد آن‌ها اشاره دارد. این فعالیت‌ها شامل تعیین اهداف برنامه و برقراری ارتباط مثبت بین تمام افراد مرتبط با برنامه است. عامل دوم شامل ویژگی‌های مرتبط با مدرسان و فعالیت‌های آموزشی آن‌ها می‌شود؛ مانند تخصص و مهارت‌های علمی مدرسان، تهیه و تدوین مطالب آموزشی، شیوه‌های تدریس، و ویژگی‌های شخصیتی معلمان. عامل سوم، به عوامل مربوط به زبان‌آموزان و فرآیند یادگیری آن‌ها اشاره دارد، از جمله اهداف و نیازهای آن‌ها. تحقیقات انجام شده توسط عباسیان و همکاران (۱۳۹۰) نشان داد که هماهنگی بین این سه عامل اصلی در برنامه‌های آموزشی، یعنی هدف‌گذاری، روش‌های آموزش، و نیازهای زبان‌آموزان، نسبتاً ضعیف است و این هماهنگی به طور کامل و منظم برقرار نمی‌باشد. علت این مسئله نواقص و کمبودهایی است که در هر یک از این سه عامل وجود دارد و همچنین محدودیت‌های زمانی و مکانی به عنوان مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر تمامی اجزای برنامه آموزش زبان به شمار می‌آیند.

از سوی دیگر، لی (۲۰۱۹) بیان می‌کند که مهارت‌های زبان خارجی در حوزه نظامی ویژگی‌ها و قواعد خاص خود را دارند، اما تفاوت چندانی میان آموزش زبان انگلیسی در دانشگاه‌های نظامی و دانشگاه‌های غیرنظامی مشاهده نمی‌شود و هر دو از منابع درسی، کتب آموزشی، و روش‌های تدریس مشابهی بهره می‌برند. به علت تأثیر روش‌های سنتی تدریس زبان خارجی عمومی بر آموزش زبان انگلیسی به دانشجویان نظامی، اساتید زبان انگلیسی معمولاً تمایل دارند نیازهای خاص نظامی را با استفاده از روش‌های تفکر خلاق و سیستم‌های مفهومی تعریف کنند. این موضوع منجر به آن می‌شود که برخی از جنبه‌های توانایی‌های غیرکلامی به طور مؤثر در اهداف آموزشی گنجانده نشوند. افزون بر این، توجه کافی به ماهیت خاص توانایی‌های زبانی مورد نیاز دانشجویان نظامی نمی‌شود که به تعیین اهدافی گسترده و غیرقابل اجرا منجر می‌شود. شناخت نیازهای خاص زبان نظامی و ادغام آن با عواملی نظیر محیط، اجرا، و ارزیابی اهداف آموزشی کارکنان، بزرگ‌ترین چالشی است که اساتید زبان‌های خارجی در دانشگاه‌های نظامی با آن مواجه‌اند.

۱–۶. اهمیت، ضرورت و جایگاه آموزش زبان انگلیسی در محیط‌های نظامی در ایران

طبق گفته‌ی رشیدزاده و مرادیان (۱۳۹۱)، آموزش را می‌توان به عنوان بنیان اصلی نظم، توسعه و بهبود در نظر گرفت که در آن افراد مهارت‌ها، نگرش‌ها و تمایلات لازم برای انجام وظایف تخصصی را کسب می‌کنند. از دیدگاه دیوزوا و همکاران (۲۰۱۲)، آموزش نظامی جزء جدایی‌ناپذیر از آمادگی نیروهای نظامی برای اجرای عملیات نهایی با مجموعه‌ای از اقدامات نظامی و غیرنظامی است. این نوع آموزش باید به توسعه ظرفیت‌های ذهنی و کسب دانش عمومی کمک کند که برای پیشرفت مداوم یادگیری،

توانمندی و مهارت‌های لازم جهت مقابله با شرایط پیچیده ضروری است و دانش متخصصان می‌تواند در دستیابی به اهداف نیروهای زمینی بسیار مؤثر باشد. همچنین، آنها معتقدند که وجود نیروهای مسلح قوی در یک کشور به توجه ویژه فرماندهان مراکز آموزشی نظامی به پرورش و آموزش کیفی دانش‌آموختگان بستگی دارد تا از این طریق بتوان توان نظامی نیروهای مسلح را بهبود بخشید. در راستای پیشرفت‌های علمی و فناوری، اصلاح ساختارهای آموزشی به‌ویژه در آموزش زبان انگلیسی امری ضروری است. برای داشتن یک سازمان پویا و قوی، استفاده از تجهیزات مدرن و ارتقاء تخصصی کارکنان اهمیت دارد که این تنها با پژوهش‌های علمی و انتقال دانش روز امکان‌پذیر است. آموزش باید به‌روز و متکی بر علوم و فناوری‌های نوین باشد تا نیازهای فارغ‌التحصیلان را برآورده کند. در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، آموزش زبان انگلیسی با توجه به تنوع تخصص‌ها و تجهیزات از اهمیت بالایی برخوردار است و کم‌توجهی به آن می‌تواند تأثیرات منفی بر عملکرد نیروها داشته باشد.

پاتسان و زچیا (۲۰۱۸) اشاره کرده‌اند که توانایی زبان خارجی در نیروهای مسلح بسیاری از کشورها موضوعی حیاتی است. با این حال، تعداد کمی از کارکنان نظامی ایران به زبان‌های خارجی مسلط هستند و این مسئله موجب محدودیت در ارتباطات بین‌المللی و مشارکت در آموزش‌ها و مانورهای مشترک می‌شود. منگ، می و ون‌هوی (۲۰۲۰) نیز تأکید کرده‌اند که یک ارتش برتر به مهارت‌های زبانی به‌ویژه در زبان انگلیسی نیاز دارد و چین نیز "قابلیت زبان دفاع ملی" را به عنوان یک سلاح مهم برای پیروزی در جنگ‌های آینده معرفی کرده است.

۱-۷. مساله و هدف پژوهش

آموزش زبان خارجی بخش کلیدی سیستم‌های آموزشی در سراسر جهان است، به‌ویژه در عصر ارتباطات. زبان انگلیسی به عنوان زبان میانجی در ارتباطات بین‌المللی به‌طور گسترده‌ای استفاده می‌شود. وزارت دفاع ایالات متحده اخیراً مهارت‌های زبانی و شناخت منطقه‌ای را به عنوان "مهارت‌های حیاتی در جنگ" معرفی کرده است که باید در عملیات‌های آینده گنجانده شوند تا اطمینان حاصل شود که نیروهای نظامی توانایی برقراری ارتباط مؤثر با مردم و مقامات محلی و شرکای ائتلاف را دارند (ماستفا، ۲۰۱۲).

دانشگاه‌های نظامی نقش حیاتی در تربیت منابع انسانی کارآمد و تقویت امنیت ملی دارند و مهارت‌های لازم برای نقش‌های ویژه را به دانشجویان افسری آموزش می‌دهند. با این حال، در حال حاضر، آموزش زبان انگلیسی در دانشگاه‌های نظامی ایران چندان موفق نبوده و دانشجویان در این زبان مهارت کافی ندارند. علت این مسئله ممکن است توجه بیش از حد به مهارت‌های خواندن و درک مطلب نسبت به سایر مهارت‌های زبانی باشد (عباسیان و همکاران، ۱۳۹۰).

برای برنامه‌ریزی آموزشی مؤثر، توجه به نیازهای نهادها و سازمان‌ها و همچنین کمبودها و نیازهای درونی نظام‌ها از اهمیت بالایی برخوردار است (گلابی، ۱۳۷۰). این پژوهش به بررسی وضعیت و اهمیت آموزش زبان انگلیسی در دانشگاه‌های نظامی ایران می‌پردازد و تلاش دارد تا نقاط قوت و ضعف این سیستم را شناسایی کرده و پیشنهادهایی برای بهبود آن ارائه دهد. هدف نهایی ارتقاء بهره‌وری و تقویت توان رزمی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران است. این تحقیق امید دارد که افق‌های جدیدی در آموزش زبان‌های خارجی در نیروهای مسلح باز کند و به تقویت و بهبود سیستم آموزشی کمک نماید.

هدف این پژوهش بررسی اهمیت و تأثیر یادگیری زبان انگلیسی بر توانمندی‌های علمی و عملی دانشجویان دانشگاه‌های نظامی، به ویژه دانشجویان رشته نظامی در دانشگاه امام حسین (ع) است. این پژوهش به دنبال آن است تا نشان دهد چگونه تسلط بر زبان انگلیسی می‌تواند در بهبود مهارت‌های ارتباطی، دسترسی به منابع علمی و تحلیل استراتژیک دانشجویان مؤثر باشد.

۱-۸. سوالات پژوهش:

۱. از دیدگاه فرماندهان و مسئولین نظامی سپاه یادگیری زبان انگلیسی چگونه می‌تواند بر توانمندی‌های علمی دانشجویان نظامی دانشگاه امام حسین (ع) تأثیر بگذارد؟

۲. . از دیدگاه فرماندهان و مسئولین نظامی سپاه چه نقشی زبان انگلیسی در توسعه مهارت‌های نظامی دانشجویان دارد؟

۳. از دیدگاه مسئولین و فرماندهان نظامی سپاه، چه اقداماتی باید در خصوص بهبود و توسعه آموزش زبان انگلیسی در دانشگاه امام حسین (ع) صورت پذیرد؟

۴. به چه میزان تسلط بر زبان انگلیسی می‌تواند به تقویت توانایی‌های استراتژیک و عملیاتی دانشجویان نظامی کمک کند؟

۲. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف از نوع پژوهش‌های کاربردی، در چارچوب پژوهش‌های کیفی با رویکرد تحلیل محتوا یا موضوعی و از نظر ماهیت گردآوری داده‌ها، توصیفی(دستیابی دید گاه فرماندهان ارشد نسبت به اهداف اصلی پژوهش) است. روش نمونه گیری در این پژوهش به صورت هدفمند میباشد. جامعه آماری این پژوهش دارای سابقه خدمت در دانشگاههای نظامی، سابقه داشتن مسئولیتهای آموزشی یا مسئولیت‌های مرتبط با حوزه آموزش در نیروهای مسلح، آشنا به مأموریت، محدودیتها، مقدورات، موانع و چالشهای موجود و فراروی در دانشگاههای نظامی میباشند. پس از نمونه گیری و انجام مصاحبه نیمه ساختار یافته با ۱۰ نفر از دانشجویان و۱۰ نفراز اعضای هیئت علمی (فرماندهان و مسئولین)دانشگاه امام حسین (ع) ، پاسخ‌ها به اشباع نظری رسیدند. اشباع نظری مرحله ای است که در

آن داده‌های جدیدی در ارتباط با مفاهیم و مقوله‌های پدیده بدست نمی آید. شرکت کنندگان به سؤالاتی در مورد (۱) نقش، اهمیت و ضرورت آموزش زبان انگلیسی در دانشگاههای نظامی ایران، و (۲) اقداماتی که می بایستی ازجانب فرماندهان ارشد در خصوص بهبود و توسعه آموزش زبان انگلیسی وارتقای کیفیت آموزش زبان انگلیسی در این دانشگاه‌ها صورت گیرد پاسخ دادند. برای بالا بردن روایی، سوالات مصاحبه با استفاده از مبانی نظری، ادبیات و نظرات متخصصان زبان طراحی گردید به طوری که بتواند پژوهشگران را در یافتن پاسخ سوالات این پژوهش یاری نماید.

داده‌های کیفی بدست آمده از مصاحبه‌ها براساس "تحلیل محتوای مضمون" تجزیه وتحلیل گردیده است. در این نوع تحلیل پس از پیاده سازی مصاحبه‌ها، با استفاده از سیستم تجزیه و تحلیل موضوعی، به منظور پیدا نمودن موضوعات کلیدی متنها چندین بار خوانده شدند. تجزیه و تحلیل موضوعی فراتر از شمارش کلمات یا عبارات است وبر شناسایی وتوصیف ایده‌های ضمنی و صریح متمرکز می باشد (کرسول ۱۹۹۸؛ به نقل از دیویدهیزر۲۰۱۳۲). تجزیه وتحلیل متنها منجر به سیستم کدگذاری داده‌ها شد بدین صورت که پس از جداسازی موضوعات با مفهوم یکسان، آنها برای شناسایی موضوعات اصلی کدگذاری شدند. پس از پایان کدگذاری،

کدهای مشابه کنار یکدیگر قرار داده شدند تا درباره نحوه تر کیب کدهای مختلف جهت تشکیل مضامین پایه تصمیم گیری شود. در مرحله ی بعدی، ماهیت هر مضمون پایه به طور دقیق تر شناسایی شده و نام مناسب برای آنها انتخاب شد. پس از شناسایی ونامگذاری مضامین پایه، مضامین سطح بالاتر یعنی مضامین سازمان دهنده شناسایی شدند. بدین منظور، ابتدا مضامین اصلی که وجه اشتراک زیادی با هم داشته یا حول یک موضوع خاص بودند با هم ترکیب شده و یک مضمون سازماندهنده را شکل دادند. سپس مضامین سازمان دهنده نیز دسته بندی شده و ذیل مضامین فراگیر قرار گرفتند. مکسول'(۲۰۰۵) استدلال میکند که "تجزیه و تحلیل متن مصاحبه، منجر به کدگذاری دادهها میشود" و ادامه می دهد که "هدف از کدکذاری شمارش کلمات نیست، بلکه"تجزیه"داده‌ها و مرتب سازی مجدد آنها به گروههایی که مقایسه بین چیزهای مشابه را در یك كروه تسهیل نموده وبه توسعه مفاهیم نظری کمک میکنند. نتایج تحلیل مضمون شناسایی گردید. بر اساس روابط به دست آمده، مفاهیم حاصل از کدگذاری و پیوند این مفاهیم،مدل حاصل از پژوهش استخراج و ارائه گردید.

۳. یافته‌های پژوهشی

در این پژوهش ابتدا ۲۸ مضمون پایه از مصاحبه‌ها استخراج شد. سپس برای ایجاد انسجام و تسهیل تحلیل، این مضامین به ۱۸ مضمون سازماندهنده تبدیل شدند. در مرحله سوم، ۱۰ کد به ۴ تم اصلی طبقه‌بندی شدند: (۱) زبان تجزیه و تحلیل، (۲) زبان کسب نظامی ، (۳) توانش استراتژیکی و عملیاتی،

و (۴) توانمند سازی در آموزش زبان انگلیسی در دانشگاه نظامی. این مقوله‌ها و گزاره‌ها برای پاسخ به چهار سؤال پژوهشی مورد استفاده قرار گرفتند.

۳-۱. نگرش فرماندهان و مسئولین نظامی سپاه در تاثیر یادگیری زبان انگلیسی بر توانمندی‌های علمی دانشجویان

در پاسخ به سوال نخست پژوهش درباره نگرش فرماندهان و مسئولین نظامی سپاه نسبت به آموزش زبان انگلیسی، تحلیل مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته چهار مقوله اصلی را مشخص کرد که اهمیت آموزش زبان انگلیسی در سپاه و نظامی را توجیه می‌کند.

اولین مقوله زبان تجزیه و تحلیل که یکی از اصلی‌ترین مقوله‌ها زبان تجزیه و تحلیل است که در محیط های نظامی و امنیتی نقش حیاتی دارد. توانایی درک و تحلیل متون و مکالمات به زبان انگلیسی می‌تواند به تحلیل‌گران کمک کند تا نظامی پیچیده را به درستی تفسیر کرده و تصمیم‌گیری‌های بهتری انجام دهند. این مهارت به نیروها اجازه می‌دهد تا منابع نظامی متنوعی را بررسی کرده و از داده‌های موجود برای ارتقاء سطح امنیت و انجام عملیات‌های دقیق‌تر بهره‌مند شوند.

دومین کد استخراج شده زبان کسب نظامی که زبان انگلیسی به عنوان یک ابزار کسب نظامی نقش مهمی در دستیابی به منابع جهانی دارد. بسیاری از منابع نظامی ، اسناد و گزارشات مهم به زبان انگلیسی منتشر می‌شوند و آشنایی با این زبان امکان دسترسی به این منابع را فراهم می‌کند. در محیط نظامی، توانایی کسب نظامی به روز و دقیق از منابع خارجی می‌تواند به ارتقاء دانش نیروها و بهبود عملکرد عملیاتی آنان منجر شود.

سومین مقول، توانش استراتژیکی و عملیاتی که به نقش زبان انگلیسی در برنامه‌ریزی و اجرای عملیات‌های نظامی اشاره دارد. با توجه به همکاری‌های بین‌المللی و نیاز به هماهنگی با نیروهای خارجی، مهارت در زبان انگلیسی به نیروها کمک می‌کند تا ارتباط موثری با همتایان خارجی خود برقرار کرده و در اجرای عملیات‌های مشترک موفق‌تر عمل کنند. همچنین، این توانایی به ارتقاء فهم و اجرای استراتژی‌های پیچیده کمک می‌کند.

چهارمین کد ، توانمندسازی در آموزش زبان انگلیسی که به عنوان یک ابزار توانمندسازی در دانشگاه‌های نظامی می‌تواند نقش بسزایی در ارتقاء سطح دانش و مهارت نیروها داشته باشد. با افزایش مهارت‌های زبانی، نیروها می‌توانند به منابع آموزشی و تحقیقاتی جهانی دسترسی پیدا کرده و دانش خود را در زمینه‌های مختلف افزایش دهند. این توانمندسازی به آن‌ها کمک می‌کند تا با چالش‌های نوین در عرصه‌های نظامی و امنیتی مواجه شوند و به نحو بهتری پاسخ دهند.

نتایج مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که ارتقای مهارت‌های زبان انگلیسی و فرهنگی در دانشگاه‌های نظامی برای مشارکت موفق در عملیات‌های بین‌المللی و ارتقاء حرفه‌ای ضروری است.

۳-۲. نقشی زبان انگلیسی در توسعه مهارت‌های نظامی دانشجویان

زبان انگلیسی به عنوان زبان **بین‌المللی** ارتباطات و نظامی ، پایه‌گذار بسیاری از منابع علمی و نظامی است. فرماندهان و مسئولین نظامی سپاه اعتقاد دارند که تسلط به این زبان به دانشجویان کمک می‌کند تا به راحتی به پایگاه‌های داده بین‌المللی، مقالات علمی، و تحلیل‌های نظامی دسترسی پیدا کنند. این دسترسی گسترده به منابع معتبر به ارتقاء کیفیت آموزش و توانمندی‌های نظامی دانشجویان کمک می‌کند و به آنان امکان می‌دهد تا با آخرین روندها و تکنیک‌های جهانی در حوزه نظامی آشنا شوند.

در محیط‌های نظامی و امنیتی، توانایی تجزیه و تحلیل نظامی به صورت مؤثر و دقیق از اهمیت بالایی برخوردار است. فرماندهان سپاه بر این باورند که آموزش زبان انگلیسی به دانشجویان، مهارت‌های زبانی و تحلیلی آن‌ها را تقویت می‌کند و به آن‌ها این امکان را می‌دهد که نظامی را به درستی تجزیه و تحلیل کرده و استراتژی‌های مؤثرتری طراحی کنند. به علاوه، زبان انگلیسی به دانشجویان کمک می‌کند تا به راحتی با همتایان بین‌المللی خود تعامل کرده و در تبادل نظامی با سازمان‌های خارجی موفق‌تر عمل کنند.

زبان انگلیسی به عنوان زبان مرجع در بسیاری از اسناد و راهنماهای تخصصی، نقش مهمی در آموزش‌های نظامی و نظامی دارد. فرماندهان و مسئولین نظامی سپاه معتقدند که درک و تسلط بر این زبان، دانشجویان را قادر می‌سازد تا از جدیدترین و پیچیده‌ترین تکنولوژی‌ها و روش‌های نظامی

بهره‌برداری کنند. این تسلط به دانشجویان این امکان را می‌دهد تا با استانداردها و روش‌های بین‌المللی آشنا شوند و توانمندی‌های خود را در مقابله با تهدیدات و چالش‌های جهانی تقویت کنند.

تعامل و همکاری با سازمان‌های نظامی و امنیتی بین‌المللی نیز نیازمند مهارت‌های زبانی قوی است. فرماندهان سپاه به این نکته توجه دارند که دانشجویان باید بتوانند به طور مؤثر با متخصصین بین‌المللی ارتباط برقرار کنند و نظامی را به دقت تبادل نمایند. زبان انگلیسی به دانشجویان این امکان را می‌دهد که در نشست‌ها، کنفرانس‌ها و عملیات‌های مشترک با سازمان‌های خارجی به خوبی مشارکت داشته و تعاملات خود را بهینه کنند.

به طور کلی، آموزش زبان انگلیسی در دانشگاه‌های نظامی و امنیتی، برای ارتقاء مهارت‌های نظامی دانشجویان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. فرماندهان و مسئولین نظامی سپاه بر این باورند که تسلط بر این زبان نه تنها به بهبود توانمندی‌های فردی دانشجویان کمک می‌کند بلکه به تقویت توانمندی‌های کل سازمان در مواجهه با تهدیدات و چالش‌های جهانی نیز می‌انجامد. لذا، ارتقاء آموزش زبان انگلیسی به عنوان یک اولویت استراتژیک در برنامه‌های آموزشی مورد توجه قرار می‌گیرد.

۳-۳. دیدگاه مسئولین و فرماندهان نظامی سپاه درباره اقداماتی که باید در خصوص بهبود و توسعه آموزش زبان انگلیسی در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع) صورت پذیرد:

مسئولین و فرماندهان نظامی سپاه بر این باورند که ارتقاء کیفیت آموزش زبان انگلیسی در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع) امری ضروری برای بهبود مهارت‌های نظامی دانشجویان است. از دیدگاه آن‌ها، بهبود این آموزش باید با استفاده از روش‌ها و استراتژی‌های متنوعی صورت پذیرد تا به توانمندی‌های زبان‌آموزان به ویژه در زمینه‌های نظامی و امنیتی افزوده شود.

اولین اقدام پیشنهادی، ارتقاء کیفیت محتوای آموزشی زبان انگلیسی است. مسئولین تأکید دارند که برنامه‌های آموزشی باید به روز و متناسب با نیازهای واقعی دانشجویان در زمینه‌های نظامی و نظامی باشد. این به معنای گنجاندن مطالب تخصصی و فنی مرتبط با امنیت، نظامی و تکنولوژی در سرفصل‌های درسی است. به علاوه، استفاده از منابع آموزشی معتبر و به‌روز از جمله کتاب‌ها، مقالات علمی و دوره‌های آنلاین می‌تواند به تقویت دانش زبان‌آموزان کمک کند.

دومین اقدام، تقویت مهارت‌های عملی دانشجویان در زبان انگلیسی است. برای این منظور، برگزاری دوره‌های کارگاهی و تمرین‌های عملی به صورت منظم پیشنهاد می‌شود. این دوره‌ها می‌توانند شامل تمرین‌های گفتاری، نوشتاری و شنیداری باشند که به دانشجویان کمک کنند تا توانمندی‌های خود

را در محیط‌های واقعی و تحت فشار ارزیابی کنند. استفاده از شبیه‌سازی‌های نظامی به زبان انگلیسی نیز می‌تواند به تقویت مهارت‌های زبانی در شرایط عملیاتی کمک کند.

سومین اقدام، تقویت توانمندی‌های اساتید و مدرسان زبان انگلیسی است. مسئولین پیشنهاد می‌کنند که اساتید دانشگاه امام حسین (ع) به طور مستمر در دوره‌های آموزشی و کارگاه‌های به‌روز شرکت کنند تا با جدیدترین روش‌های تدریس و مطالب علمی آشنا شوند. همچنین، دعوت از متخصصان و کارشناسان بین‌المللی برای برگزاری دوره‌های آموزشی ویژه می‌تواند به ارتقاء کیفیت تدریس کمک کند.

چهارمین اقدام، ایجاد برنامه‌های تبادل علمی و فرهنگی با دانشگاه‌های خارجی است. این تبادل‌ها می‌توانند شامل برنامه‌های تبادل دانشجو، همکاری‌های تحقیقاتی و برگزاری همایش‌های بین‌المللی باشند. این تعاملات به دانشجویان این امکان را می‌دهد که به صورت عملی با محیط‌های چندملیتی و فرهنگی مختلف آشنا شوند و مهارت‌های زبانی خود را در زمینه‌های تخصصی تقویت کنند.

پنجمین اقدام، بهره‌برداری از فناوری‌های نوین آموزشی است. مسئولین پیشنهاد می‌کنند که از ابزارهای آموزشی دیجیتال و پلتفرم‌های آنلاین برای تدریس زبان انگلیسی استفاده شود. این ابزارها می‌توانند شامل نرم‌افزارهای یادگیری زبان، دوره‌های آنلاین و ابزارهای ارتباطی مجازی باشند که به دانشجویان این امکان را می‌دهند که در هر زمان و مکان به یادگیری زبان ادامه دهند.

ششمین اقدام، ایجاد فرصت‌های بیشتری برای استفاده از زبان انگلیسی در محیط‌های واقعی است. برای این منظور، برگزاری دوره‌های تخصصی و پروژه‌های تحقیقاتی به زبان انگلیسی می‌تواند مفید باشد. همچنین، تشویق دانشجویان به نوشتن مقالات علمی و ارائه مطالب به زبان انگلیسی می‌تواند به تقویت مهارت‌های نوشتاری و گفتاری آن‌ها کمک کند.

هفتمین اقدام، توجه به نیازهای فردی و تخصصی دانشجویان در آموزش زبان است. مسئولین تأکید دارند که برنامه‌های آموزشی باید به گونه‌ای طراحی شوند که نیازهای خاص هر دانشجو را در نظر بگیرند. به این ترتیب، ارائه دوره‌های تخصصی متناسب با رشته‌های مختلف نظامی و نظامی می‌تواند به بهبود عملکرد دانشجویان در زمینه‌های خاص کمک کند.

هشتمین اقدام، ارزیابی و نظارت مستمر بر روند آموزش زبان انگلیسی است. برای این منظور، مسئولین پیشنهاد می‌کنند که سیستم‌های ارزیابی منظم و دقیق برای اندازه‌گیری پیشرفت دانشجویان و کیفیت آموزش ایجاد شود. این ارزیابی‌ها می‌توانند شامل آزمون‌های دوره‌ای، بازخورد از دانشجویان و تحلیل نتایج یادگیری باشند.

نهمین اقدام، ترویج فرهنگ یادگیری زبان در دانشگاه است. مسئولین معتقدند که باید فرهنگ یادگیری زبان به عنوان یک اولویت در دانشگاه امام حسین (ع) نهادینه شود. این شامل برگزاری

همایش‌ها، مسابقات و فعالیت‌های فرهنگی مرتبط با زبان انگلیسی است که به دانشجویان انگیزه و اشتیاق بیشتری برای یادگیری زبان می‌دهد.

دهمین اقدام، ایجاد و تقویت شبکه‌های همکاری با سازمان‌های نظامی بین‌المللی است. مسئولین پیشنهاد می‌کنند که دانشگاه با سازمان‌های نظامی و نظامی بین‌المللی همکاری کند تا دانشجویان از تجربیات و آموزش‌های این سازمان‌ها بهره‌مند شوند. این همکاری‌ها می‌تواند شامل برگزاری دوره‌های مشترک، تبادل نظامی و فرصت‌های آموزشی بین‌المللی باشد.

با اجرای این اقدامات، مسئولین و فرماندهان نظامی سپاه بر این باورند که می‌توان به بهبود قابل توجهی در کیفیت آموزش زبان انگلیسی در دانشگاه امام حسین (ع) دست یافت و در نتیجه، دانشجویان را برای ایفای نقش‌های کلیدی در حوزه‌های نظامی و نظامی آماده‌تر کرد.

۳-۴. تاثیر تسلط بر زبان انگلیسی بر تقویت توانایی‌های استراتژیک و عملیاتی دانشجویان نظامی

تسلط بر زبان انگلیسی به طور قابل توجهی می‌تواند توانایی‌های استراتژیک و عملیاتی دانشجویان نظامی را تقویت کند. این تسلط نه تنها در بهبود مهارت‌های ارتباطی مؤثر است، بلکه به بهبود فرآیندهای تصمیم‌گیری و تحلیل نظامی نیز کمک می‌کند. در دنیای امروز که نظامی به سرعت در حال تبادل است و نیاز به هماهنگی در عملیات‌های بین‌المللی به شدت احساس می‌شود، داشتن مهارت‌های زبانی قوی امری حیاتی است.

اولین مزیت تسلط بر زبان انگلیسی، توانایی برقراری ارتباط مؤثر با شرکای بین‌المللی است. بسیاری از عملیات‌های نظامی و نظامی در سطح جهانی نیازمند هماهنگی با سازمان‌ها و نیروهای خارجی است. توانایی برقراری ارتباط بدون مانع زبانی به دانشجویان نظامی این امکان را می‌دهد که به راحتی با همتایان خود در دیگر کشورها تعامل کنند، نظامی را به اشتراک بگذارند و دستورالعمل‌ها را به درستی دریافت و اجرا کنند.

دومین مزیت، تسلط بر زبان انگلیسی به بهبود دسترسی به منابع و نظامی بین‌المللی کمک می‌کند. اکثر منابع علمی، تحقیقاتی و نظامی معتبر در سطح جهانی به زبان انگلیسی منتشر می‌شود. دانشجویان نظامی که به زبان انگلیسی تسلط دارند، می‌توانند به راحتی از این منابع بهره‌برداری کنند، از آخرین تحقیقات و تحلیل‌ها آگاه شوند و به روزترین داده‌ها را در اختیار داشته باشند. این دسترسی به نظامی معتبر می‌تواند در تدوین استراتژی‌های مؤثر و تصمیم‌گیری‌های دقیق تأثیرگذار باشد.

سومین مزیت، تسلط بر زبان انگلیسی به بهبود فرآیند تحلیل نظامی کمک می‌کند. تحلیلگران نظامی که قادر به درک متون و داده‌های موجود به زبان انگلیسی هستند، می‌توانند تحلیل‌های دقیق‌تری

انجام دهند و الگوهای پیچیده‌تری را شناسایی کنند. این توانایی به آنان اجازه می‌دهد که به‌طور مؤثرتر به ارزیابی تهدیدات و فرصت‌ها بپردازند و استراتژی‌های مناسبی برای مقابله با چالش‌های نظامی تدوین کنند.

چهارمین مزیت، تسلط بر زبان انگلیسی به بهبود کارایی در عملیات‌های چندملیتی کمک می‌کند. در بسیاری از عملیات‌های نظامی، نیروهای مختلف از کشورهای مختلف در کنار یکدیگر فعالیت می‌کنند. توانایی برقراری ارتباط به زبان انگلیسی می‌تواند به هماهنگی بهتر، کاهش سوءتفاهم‌ها و افزایش کارایی در این عملیات‌ها کمک کند. این موضوع می‌تواند به بهبود عملکرد تیم‌های چندملیتی و دستیابی به اهداف مشترک در عملیات‌های پیچیده منجر شود.

پنجمین مزیت، تسلط بر زبان انگلیسی به تسهیل در برگزاری و شرکت در کنفرانس‌ها و نشست‌های بین‌المللی کمک می‌کند. در بسیاری از موارد، نشست‌ها و کنفرانس‌های تخصصی در زمینه‌های نظامی و نظامی به زبان انگلیسی برگزار می‌شوند. توانایی درک و ارائه مطالب به این زبان می‌تواند به دانشجویان نظامی کمک کند تا به‌طور مؤثر در این نشست‌ها شرکت کرده و از تجربیات و نظرات کارشناسان بین‌المللی بهره‌برداری کنند.

ششمین مزیت، تسلط بر زبان انگلیسی به بهبود توانمندی‌های مدیریتی و رهبری در عملیات‌های نظامی و نظامی کمک می‌کند. رهبران و مدیران نظامی که قادر به برقراری ارتباط به زبان انگلیسی هستند، می‌توانند به‌طور مؤثرتر با همکاران و زیر دستان خود تعامل کنند و دستورالعمل‌ها و استراتژی‌های لازم را به خوبی منتقل نمایند. این امر می‌تواند به بهبود هماهنگی و انسجام در تیم‌ها و واحدهای مختلف کمک کند.

هفتمین مزیت، تسلط بر زبان انگلیسی به بهبود مهارت‌های نوشتاری و گزارش‌دهی کمک می‌کند. در بسیاری از موارد، تهیه و ارسال گزارش‌های دقیق و جامع به زبان انگلیسی ضروری است. دانشجویان نظامی که به این زبان مسلط هستند، قادرند گزارش‌های خود را با کیفیت بالا تهیه کرده و به وضوح و دقت لازم نظامی را منتقل کنند. این امر می‌تواند به تصمیم‌گیری‌های بهتر و ارزیابی دقیق‌تر وضعیت‌های عملیاتی و استراتژیک منجر شود.

هشتمین مزیت، تسلط بر زبان انگلیسی به تقویت توانایی‌های پژوهشی و تحقیقاتی کمک می‌کند. پژوهشگران و محققان نظامی که قادر به مطالعه و تحلیل متون علمی به زبان انگلیسی هستند، می‌توانند از منابع علمی گسترده‌تری بهره‌برداری کنند و به‌طور مؤثرتری به تحقیقات خود ادامه دهند. این موضوع می‌تواند به پیشرفت‌های علمی و بهبود روش‌های تحقیقاتی در زمینه‌های نظامی و نظامی منجر شود.

نهمین مزیت، تسلط بر زبان انگلیسی به بهبود تعاملات فرهنگی و بین‌المللی کمک می‌کند. در عملیات‌های بین‌المللی، آشنایی با فرهنگ‌ها و زبان‌های مختلف اهمیت دارد. توانایی برقراری ارتباط به زبان انگلیسی می‌تواند به دانشجویان نظامی این امکان را بدهد که با فرهنگ‌ها و شیوه‌های مختلف تعامل کنند و روابط مثبت و مؤثری با همکاران بین‌المللی خود برقرار سازند.

دهمین مزیت، تسلط بر زبان انگلیسی به بهبود آمادگی برای چالش‌های جهانی و تهدیدات نوظهور کمک می‌کند. در دنیای پیچیده و در حال تغییر امروزی، آگاهی از تهدیدات و تحولات جهانی به زبان انگلیسی می‌تواند به دانشجویان نظامی این امکان را بدهد که به‌طور سریع‌تری واکنش نشان دهند و استراتژی‌های مناسبی برای مقابله با این تهدیدات تدوین کنند. این توانایی به آنان کمک می‌کند تا در محیط‌های پرچالش جهانی به‌طور مؤثر عمل کنند و به امنیت ملی و بین‌المللی کمک کنند.

در مجموع، تسلط بر زبان انگلیسی به طور قابل توجهی توانایی‌های استراتژیک و عملیاتی دانشجویان نظامی را تقویت می‌کند و به آنان این امکان را می‌دهد که در محیط‌های پیچیده و بین‌المللی به‌طور مؤثری عمل کنند. این تسلط نه تنها به بهبود مهارت‌های فردی بلکه به بهبود عملکرد کلی تیم‌ها و سازمان‌ها در حوزه‌های نظامی و نظامی کمک می‌کند.

۴. بحث

هدف این پژوهش بررسی نظرات فرماندهان ارشد دانشگاه امام حسین (ع) در خصوص وضعیت، نقش و اهمیت آموزش زبان انگلیسی در نیروهای مسلح و اقدامات لازم برای بهبود کیفیت آموزش زبان انگلیسی است. در این پژوهش چهار مقوله از مصاحبه‌های فرماندهان شناسایی شد . یکی از مهم‌ترین نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش مربوط به اهمیت برقراری ارتباطات است. برقراری ارتباطات مؤثر نقش مهمی را در هر حرفه‌ای ایفا می‌کند و نظامی‌گری نیز از آن مستثنی نیست.

امروزه، توانایی برقراری ارتباط در جامعه جهانی اهمیت فزاینده‌ای یافته و مهارت‌های ارتباطی مؤثر یکی از مهم‌ترین عوامل موفقیت در مأموریت‌های برون‌مرزی است. برقراری ارتباطات حرفه‌ای به‌صورت کلامی و نوشتاری موجب افزایش تبادل ارتباطات، افزایش اثرگذاری بر افراد، مداخلات مؤثر، افزایش هماهنگی‌ها و ارتقاء روحیه افراد می‌شود و از طرفی ضعف ارتباطات حرفه‌ای منجر به تفاوت درک افراد از یکدیگر و مأموریت‌های واگذار شده و روش‌های انجام آن می‌شود.

نتایج این پژوهش هم‌راستا با مطالعات انجام‌شده توسط منشی‌کوا و بلوشیتسکایا (۲۰۰۸) و بوبیر (۲۰۱۷) است که نشان داد "موفقیت هر فعالیت حرفه‌ای به‌طور قابل‌توجهی به میزان مهارت‌های ارتباطی متخصصان آن بستگی دارد" (ص ۱۰۱). شرکت‌کنندگان بر این عقیده بودند که پیشرفت سریع و روزافزون فناوری در زمینه‌های مختلف و همچنین شناخته شدن زبان انگلیسی به‌عنوان زبان علم و ارتباطات

بین‌المللی باعث شده تا تقریباً همه منابع علمی در رشته‌های مختلف، وب‌سایت‌ها، مطبوعات، کتاب‌های مکتوب و رسانه‌های جمعی به این زبان نگارش شده و بسیاری از جدیدترین کشفیات علمی به زبان انگلیسی مستند و ثبت گردیده است. بنابراین در دنیایی که جنگ بیشتر در زمینه فناوری در جریان است، عدم آشنایی و اشراف به منابع علمی صدمات جبران‌ناپذیری به کشور وارد می‌کند. یک نیروی نظامی هنگامی می‌تواند از آمادگی صددرصدی خود اطمینان حاصل کند که افراد آن بر فناوری‌های نظامی روز دنیا اشراف داشته باشند. لذا دانستن یا آشنایی ضمنی با این زبان بسترساز آشنایی با منابع علمی و فناوری‌های روز دنیا و توسعه فعالیت‌های علمی است. علاوه بر این، زبان انگلیسی برای برقراری ارتباط حرفه‌ای با هدف توسعه تسلط بر گفتار است که به‌طور فزاینده‌ای در محیط کار ضروری است تا افراد بتوانند طیف وسیعی از وظایف را انجام دهند و با مسائل پیچیده اجتماعی و حرفه‌ای به زبان انگلیسی برخورد کنند. جین (۲۰۱۹) معتقد است که هدف نهایی و مهم آموزش زبان انگلیسی بهبود توانایی ارتباطی دانشجویان افسری به منظور برقراری ارتباط مؤثر و موفقیت‌آمیز با سایر گفتگوکنندگان در مانورهای نظامی مختلف و عملیات‌های ترکیبی با نیروهای متفق است. به عبارت دیگر، دانشجویان افسری ملزم به توسعه نه تنها تخصص زبان‌شناسی در انگلیسی بلکه توانش ارتباطی در زمینه‌های مختلف، به ویژه زمینه‌های نظامی هستند. افزون بر این، نتایج به‌دست‌آمده در راستای مطالعه انجام‌شده توسط ارنا-مونته زینوس (۲۰۱۳) است که نشان داد در زمینه نظامی توانش ارتباطی فراتر از کلمات است و شامل زمینه‌های اجتماعی و قوانین اجتماعی مورد استفاده است. او اظهار داشت که در ایجاد یک محیط یادگیری معنادار، فرماندهان ارشد باید نسبت به کاربرد اجتماعی ارتباطات و زمینه‌های مختلف زبان‌شناسی-اجتماعی که زیربنای استفاده از زبان است حساس بوده و توسعه استراتژی‌های ارتباطی مناسب را ارتقاء دهند. او همچنین استدلال کرد که تأکید باید بر ارتباط مؤثر، فراگیری مهارت‌های انعطاف‌پذیر، آشنایی با لهجه‌های بومی و غیر بومی، هنجارها و استانداردهای مختلف باشد.

علاوه بر این، نتایج این پژوهش نشان داد که فرماندهان ارشد بر نقش اساسی زبان انگلیسی به‌عنوان زبان میانجی در مأموریت‌های نظامی بین‌المللی تأکید کرده و اظهار داشتند که از اهمیت آموزش زبان انگلیسی در دانشگاه‌های نظامی و نیاز به بهبود سطح مهارت زبان انگلیسی کارکنان نظامی به‌عنوان فرصتی برای مشارکت موفق‌تر در فعالیت‌ها و مأموریت‌های نظامی بین‌المللی آگاهی دارند. اهمیت زبان انگلیسی در دنیای امروز یک ضرورت انکارناپذیر است زیرا ارتباط زبان انگلیسی با موضوعاتی چون جهانی‌سازی باعث شده از چند دهه پیش این زبان به‌عنوان یک زبان بین‌المللی شناخته شده و جایگاه یک زبان میانجی را کسب نماید (رایت، ۲۰۰۳) و در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، نظامی، صنعتی، فرهنگی و علمی مهم‌ترین زبان دنیا به‌شمار می‌آید. با افزایش روند جهانی‌سازی ارتباطات بین‌المللی،

برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی، تجارت جهانی و آموزش علوم جدید همگی به زبان انگلیسی صورت می‌گیرند. این نتایج از یافته‌های مطالعات انجام‌شده توسط پاتسان و زچیا (۲۰۱۸) و ارنا-مونته زینوس (۲۰۱۳) در مورد اهمیت زبان انگلیسی به‌عنوان یک زبان ارتباطی بین‌المللی در زمینه‌های نظامی حمایت می‌کند. آنها بر ایجاد توانش مهارت‌های زبان خارجی در نیروهای مسلح به‌عنوان مسئله‌ای اصلی برای بسیاری از کشورها در جهان تأکید دارند. به گفته ارنا-مونته زینوس (۲۰۱۳)، کار مشترک در گروه‌های بین‌المللی و چندرشته‌ای چالش‌برانگیز است زیرا ابتدائاً از زبان انگلیسی برای انجام وظایف استفاده می‌شود. وی اظهار داشت که در حال حاضر زبان انگلیسی به‌عنوان زبان ارتباطی در محیط‌های نظامی بین‌المللی تبدیل شده است و روابط ضروری بین کارکنان نظامی و نیروهای بین‌المللی را تسهیل می‌کند.

در نتیجه جای تعجب نیست که انگلیسی زبان اصلی مأموریت‌های نظامی بین‌المللی در خارج از مرزهای ملی است که با ادغام نیروهای مسلح در نیروهای ائتلاف چند ملیتی انجام می‌شود. ارنا-مونته زینوس (۲۰۱۳) همچنین عنوان نمود که موفقیت مأموریت به ارتباط موفق و انتقال مؤثر نظامی با نیروهای بین‌المللی و جمعیت‌های محلی نیز بستگی دارد. سوءتفاهم ناشی از عدم تسلط به زبان انگلیسی که منجر به حاشیه‌نشینی، انزوا و از دست دادن جایگاه و قدرت می‌شود، نگرانی مهمی است. او ادامه می‌دهد که:

برای یک نظامی، در سطح جهانی و ملی، محل کار نه تنها مکانی برای تعاملات حرفه‌ای فردی، بلکه پیشرفت سازمانی نیز می‌باشد؛ نه تنها محلی برای ارتقاء شخصی بلکه مهم‌تر از همه، برای نشان دادن و اعمال قدرت ملی و بین‌المللی است(ص ۹۹).

از دیگر یافته‌های این پژوهش اهمیت فعالیت‌های هم‌کوشانه در محیط‌های نظامی است. به منظور انجام موفقیت‌آمیز فعالیت‌های هم‌کوشانه در مأموریت‌های خارج از کشور اعم از تلاش‌های حافظ صلح، کمک‌های بشردوستانه و اعزام به میدان جنگ تحت فرماندهی یا قرارگاه‌های مشترک بین‌المللی، تسلط داشتن به زبان‌های خارجی به ویژه انگلیسی از اهمیت بالایی برخوردار است. زبان انگلیسی یکی از عوامل اصلی موفقیت عملیات نظامی در سراسر جهان است زیرا در فعالیت‌های هم‌کوشانه نظامی که معمولاً در ساختار یک ائتلاف انجام می‌شود، انگلیسی به‌طور سیستماتیک به‌عنوان زبان مشترک برای برقراری ارتباط بین نیروهای شرکت‌کننده مورد استفاده قرار می‌گیرد. نتایج به‌دست‌آمده در راستای مطالعه انجام‌شده توسط ارنا-مونته زینوس (۲۰۱۳) است که نشان داد "انگلیسی یک زبان بین‌المللی است و در نتیجه جهانی شدن درگیری‌ها در خارج از مرزهای ملی و ادغام ارتش‌ها در نیروهای ائتلاف چندملیتی و

چندفرهنگی" نقش مهمی را در انجام فعالیت‌های هم‌کوشانه در محیط‌های نظامی بین‌المللی ایفا می‌کند (ص ۸۷-۸۸). به نقل از ماستفا (۲۰۱۲)، برخی از ویژگی‌های جنگ مدرن به شرح زیر است:

۱. یک میدان نبرد یکپارچه؛
۲. عملیات‌های مشترک ترکیبی به رهبری فرماندهانی با مسئولیت مشترک ترکیبی در سراسر زنجیره فرماندهی؛
۳. به‌کارگیری و ادغام سلاح‌های دوربرد، دقیق و کشنده؛
۴. کاهش چرخه تصمیم‌گیری به چند دقیقه؛
۵. اعزام جهانی نیروها؛
۶. استفاده از شبکه‌های بزرگ با نظامی توزیع‌شده" (ص ۲۸۱).

ماستفا (۲۰۱۲) معتقد است که در چنین میدان جنگی که نیروهای مسلح در آن وارد می‌شوند، تسلط به زبان انگلیسی یک الزام است. با توجه به تغییرات در عرصه نظامی و کاهش محدودیت‌های مکان و زمان، توانایی ارتباط مؤثر و پیشرفته به‌ویژه به زبان انگلیسی از اهمیت خاصی برخوردار است. در کل، نتیجه‌گیری پژوهش حاضر به این نکته اشاره دارد که تسلط به زبان انگلیسی در نیروی نظامی در مواجهه با عملیات‌ها و مأموریت‌های نظامی بین‌المللی حائز اهمیت است و آموزش‌های هدفمند و بهبود کیفیت آموزش زبان انگلیسی در دانشگاه‌های نظامی باید در اولویت قرار گیرد.

۵. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به بررسی نظرات و درک فرماندهان ارشد دانشگاه امام حسین (ع) در رابطه با اهمیت و کاربرد آموزش زبان انگلیسی در دانشجوبان رسته نظامی پرداخته است. نتایج تحقیق نشان داد که آموزش زبان انگلیسی به عنوان زبان میانجی، برای موفقیت در ماموریت‌های بین‌المللی و حفظ منافع ملی از اهمیت بالایی برخوردار است. این یافته‌ها با نتایج مطالعات پیشین (ارنا-مونته زینوس، ۲۰۱۳؛ اکستام و سروندی، ۲۰۱۷؛ بوبیر، ۲۰۱۷؛ پاتسان و زچیا، ۲۰۱۸؛ دهمرده و ورای، ۲۰۱۱؛ عباسیان و همکاران، ۱۳۹۰؛ ماستفا، ۲۰۱۲؛ متعّی، ۲۰۱۹؛ منشی‌کوا و بلوشیتسکایا، ۲۰۰۸) که بر ضرورت یادگیری زبان انگلیسی برای تعاملات بین‌المللی تأکید دارند، هم‌راستا است .

نتایج نشان داد که توانایی‌های ارتباطی در هر حرفه‌ای، به ویژه در محیط‌های نظامی، نقش مهمی در موفقیت عملیات‌ها دارد. زبان انگلیسی به عنوان زبان میانجی در تبادل نظامی بین‌المللی نظامی و همکاری با نیروهای خارجی ضروری است. دانشگاه‌های نظامی باید بر روی آموزش زبان انگلیسی به‌طور ویژه تمرکز کنند تا افسران نخبه‌ای با توانایی‌های ارتباطی بالا تربیت کنند .

تحقیقات همچنین به اهمیت آگاهی فرهنگی در تعاملات بین‌المللی اشاره کردند. توانش بین‌فرهنگی، در کنار مهارت‌های زبان انگلیسی، برای همکاری مؤثر با افراد از فرهنگ‌های مختلف اهمیت دارد. با این حال، در برنامه‌های آموزشی دانشگاه‌های نظامی ایران، توجه به این مهارت‌ها کم بوده است .

پژوهش نشان داد که برای بهبود آموزش زبان انگلیسی و کیفیت آموزش‌های نظامی، نیاز به بازنگری و بهبود زیرساخت‌ها، استانداردها و برنامه‌های آموزشی وجود دارد. دانشگاه‌های نظامی باید برای ارتقای مهارت‌های زبانی و ارتباطی دانشجویان اقداماتی مانند استفاده از فناوری‌های جدید و ایجاد انگیزه و فضای رقابتی را در نظر بگیرند .

این نتایج می‌تواند به ارتقای سیستم آموزش نظامی و آمادگی نیروهای مسلح در ماموریت‌های بین‌المللی کمک کند و باعث شود که افسران با توانایی‌های ارتباطی و فرهنگی بالا آماده شوند.

فهرست منابع:

۱. استراوس، ا.، و کوربین، ج .۱۳۹۰ .(مبانی پژوهش کیفی: فن و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای .(ا. افشار، مترجم). تهران: نشر نی).

۲. احمدی‌پور، ط. (۱۳۸۷). لزوم اتخاذ سیاست زبانی در برابر گسترش زبان انگلیسی .فصلنامه مطالعات ملی، ۳۵).

۳. آقاکل‌زاده فردوس، د. ح. (۱۳۹۳). جهانی شدن و گسترش زبان انگلیسی: ضرورت‌ها و الزامات بهره‌گیری از رویکرد انتقادی در مواجهه با زبان انگلیسی در ایران .فصلنامه راهبرد فرهنگ، ۲۵، ۲۰۳-۱۷۹.

۴. رحیمی، م.، و نبی‌لو، ز. (۱۳۸۷). جهانی شدن و ضرورت اصلاح دوره‌های آموزش زبان انگلیسی در ایران: چالش‌ها و فرصت‌ها .فناوری و آموزش، ۳(۲).

۵. رشیدزاده، ف.، و مرادیان، م. (۱۳۹۱). قوت‌ها و چالش‌های نظام آموزشی دانشگاه‌های افسری آجا .فصلنامه علمی-پژوهشی مدیریت نظامی، ۱۲(F6)، ۶۴-۳۵.

۶. عباسیان، غ. ر.، شیرمحمدی، ج.، و نیکوبی، م. (۱۳۹۰). ارزیابی برنامه آموزش‌های علمی در بافت سازمان‌های نظامی و ارائه الگوی آموزشی متناسب (با تأکید بر ارزیابی برنامه آموزش زبان انگلیسی دانشگاه افسری امام علی (ع)) .فصلنامه علمی-پژوهشی مدیریت نظامی، ۳۳، ۳۲-۱۱.

۷. عباسیان، غ.، و فرجی آستانه، پ. (۱۳۹۳). تأثیر برانگیختن آگاهی نحوی و معنایی بر تقویت توانش گفتمانی زبان‌آموزان دوره‌های ضمن خدمت نظامیان .فصلنامه علمی-پژوهشی مدیریت نظامی، ۵۶، ۱-۲۲.

۸. علوی‌مقدم، س. ب.، و خیرآبادی، ر. (۱۳۹۱). بررسی انتقادی برنامه درسی ملی در حوزه آموزش زبان‌های خارجی .مطالعات برنامه درسی، ۷(۲۵).

۹. کل‌احمر، ا.، و عموزاده، م. (۱۳۸۸). انگلیسی به عنوان زبان میانجی جهانی و تأثیر آن بر زبان‌های دیگر .مجله پژوهش‌های علوم انسانی، ۱۰، ۱۷۷-۱۸۷.

۱۰. گلابی، س .۱۳۷۰ .(پژوهش در برنامه‌ریزی آموزشی .چاپ دوم، چاپخانه تابش).

English Sources:

1. Angelevski, S., & Hadzi-Janev, M. (2014). Contemporary challenges in military education: Macedonian Military Academy in the context. *Journal of Contemporary Military Challenges*, 12(2), 41-52.
2. Beman, W. O. (1986). *Language, status and power in Iran*. Bloomington, IN: Indiana University Press.

3. Bobyr, S. L. (2017). English for professional communication as a global language. *Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University, Series: Pedagogical Sciences*, (148), 22-25.
4. Brown, H. D. (2000). *Principles of language learning and teaching* (4th ed.). New York, NY: Pearson Education Company.
5. Creswell, J. W. (1998). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
6. Crystal, D. (2003). *English as a global language* (2nd ed.). Cambridge, England: Cambridge University Press.
7. Dahmardeh, M., & Wray, D. (2011). Culture and English language teaching in Iran. *The Iranian EFL Journal*, 7(5), 264-281.
8. Davidheiser, S. A. (2013). Identifying areas for high-school teacher development: A study of assessment literacy in the Central Bucks School District [Master's thesis, Drexel University]. ProQuest Dissertations Publishing.

- Defense Studies Quarterly. (2022). Global communication and strategic analysis.

9. Djozo, K., Dimitrovska, A., & Angeleski, S. (2014). Evaluation of the contents of military education according to the needs of contemporary military missions. In *International Scientific Conference, Records of Proceeding* (Vol. 2, pp. 541-543).
10. Ekstam, J. M., & Sarvandy, E. (2017). English language teaching in Iran: Tradition versus modernity. *Chinese Journal of Applied Linguistics*, 40(1), 112-119.
11. Ellis, R. (1997). *SLA research and language teaching*. Oxford, England: Oxford University Press.
12. Farhady, H., Hezaveh, F. S., & Hedayati, H. (2010). Reflections on foreign language education in Iran. *TESL-EJ*, 13(4), 1-18.
13. Foroozandeh, E. (2011). History of high school English course book in Iran: 1318-1389 (1930-2010). *Roshd Foreign Language Teaching Journal*, 26(1), 57-69.
14. Graddol, D. (2006). *English next: Why global English may mean the end of 'English as a foreign language'*. London, England: British Council.
15. Hyland, K. (2016). Academic publishing and the myth of linguistic injustice. *Journal of Second Language Writing*, 33, 56-58.
16. Kachru, B. B., & Nelson, C. L. (2006). *The handbook of world Englishes*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
17. Mackey, A., & Gass, S. M. (2005). *Second language research: Methodology and design*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
18. Maxwell, J. A. (2005). *Qualitative research design: An interactive approach* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
19. Meng, L., Mei, S., & Wenhui, H. (2020, August). Expand the research and practice of the training path of English for military cadets. In *2020 4th International Seminar on Education, Management and Social Sciences (ISEMSS 2020)* (pp. 114-117).

20. Menshikova, E. U., & Beloshitskaya, N. N. (2008). English language for professional communication.
- Military Journal. (2023). The importance of English in military strategy.
21. Mustafa, E. R. (2012). The role of foreign language in the success of global military operations and English as a global lingua franca. *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies*, 4(1), 279-286.
22. Nagy, T. (2016). English as a lingua franca and its implications for teaching English as a foreign language. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, 8(2), 155-166.
23. Nunan, D. (2003). The impact of English as a global language on educational policies and practices in the Asia-Pacific region. *TESOL Quarterly*, 37(4), 589-613.
24. Oma-Montesinos, C. (2013). English as an international language in the military: A study of attitudes. *LSP Journal - Language for Special Purposes, Professional Communication, Knowledge Management and Cognition*, 4(1).
25. Park, J. S-Y., & Wee, L. (2011). A practice-based critique of English as a lingua franca. *World Englishes*, 30(3), 360-374.
26. Pateşan, M., & Zechia, D. (2018). Foreign language education in the military. In *International Conference Knowledge-Based Organization* (Vol. 24, No. 2, pp. 351-355).
27. Pinner, R. S. (2009). ELT and the global recession. *ELT Journal*, 63(4), 390-392.
28. Poehner, M. E., & Wang, Z. (2021). Dynamic assessment and second language development. *Language Teaching*, 54(4), 472-490.
29. Richards, J. C. (2001). *Curriculum development in language teaching*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
30. Samarin, W. J. (1968). Lingua francas of the world. In J. A. Fishman (Ed.), *Readings in the sociology of language* (pp. 660-672). The Hague, Netherlands: Mouton.
31. Seidlhofer, B. (2005). English as a lingua franca. *ELT Journal*, 59(4), 339-357.
32. Spolsky, B. (2004). *Language policy*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
33. Susilo, A. P., Riskiyana, R., Lestari, E., & Yanti. (2022). Interprofessional collaboration.

بررسی تهدیدات جمع آوری اطلاعات سیگنالی در جنگ ترکیبی

روح اله عرب سرخی [1]

چکیده

تحقیق حاضر متمرکز بر موضوعی است که جنگ ترکیبی و بررسی جمع آوری اطلاعات سیگنالی را تبیین می‌نماید. باتوجه به ظهور جنگ‌های ترکیبی و ناشناخته بودن آن، این سؤال مطرح گردیده که اطلاعات سیگنالی چگونه باید از قابلیت‌های خود در این جنگ بهره ببرد؟ در این شرایط تهدیدات ترکیبی به چالش مهم امنیتی کشورها در قرن اخیر تبدیل شده است؛ تهدیداتی بسیار پیچیده، چند بعدی و به غایت مبهم. نبرد ترکیبی به دلیل تنوع راهکنش‌ها لزوماً با خشونت ظاهری همراه نیست، در عین حال بعضاً پیامدهایی به مراتب دردناک، عمیق و ماندگار به همراه دارد که از دیده‌ها پنهان می‌ماند. جنگ ترکیبی به عنوان نسل چهارم نبردها از مؤلفه‌هایی متفاوت برخوردار شده است که رسانه و ارتباطات یکی از کم‌هزینه‌ترین و در عین حال، دامنه‌دارترین و اثرگذارترین مؤلفه‌های آن است.

واژگان کلیدی: جمع آوری سیگنالی، جنگ ترکیبی، کارکردهای اطلاعات، پردازش اطلاعات.

---

۱ . مدرس و پژوهشگر دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع).

مقدمه

معمولاً فرآیند کسب اطلاعات خام از افراد، مربوط به عملیات خارج از کشور است، اما در خلال جنگ جهانی دوم روشن شد که می‌توان این فعالیت مخفی را با جمع‌آوری اطلاعات در قلمرو داخلی تحلیلگران تکمیل کرد و تکامل بخشید. مفهوم نوین جنگ بر تبادل مؤثر و سریع حجیم اطلاعات استوار است (مکنزی،۵۷ :۱۳۸۲). اصطلاح جنگ اطلاعاتی که در نیمه دوم دهه ۱۹۹۰ مطرح شد، طیف گستردهای مانند جنگ سنتی، جنگ الکترونیک، جنگ سایبری و جنگ شبکه‌ها را شامل می شود. بنابراین، جنگ اطلاعاتی مانند فیل مولانا است که هرکس برداشتی از آن به دست می دهد و باید نگرش جامع داشت تا ابعاد مختلف آن همزمان در نظر گرفته شود. جنگ اطلاعاتی طبقه یا مجموعه‌های از فنون شامل جمع آوری، انتقال، حفاظت، ممانعت از دسترسی، ایجاد اغتشاش و افت کیفیت در اطلاعات است که از طریق آن، یکی از طرفین درگیر، بر دشمنان خود به مزیت چشمگیر دست یافته و آن را حفظ می کند(لیبکی،۱۱۶:۱۹۹۵) در جنگ اطلاعاتی، ارتش‌های بزرگ مستقر در مواضع، به نبرد فرسایشی و خونین نمی پردازند بلکه نیروهای کوچک و چابک و مجهز به اطلاعات ماهواره‌ای و حسگرهای میدان جنگ، با سرعت و در مکانهای غیرمنتظره، ضربه خود را به حریف وارد می کنند. چون انقلاب اطلاعات سبب تغییر در نحوه ورود جوامع به منازعات و جنگیدن مرکز نیروهای مسلح آنها شده است. (مرکز مطالعات راهبردی، ۱۳۷۹:۳) تحولات فناوری‌های اطلاعاتی و نظامی بر راهبرد جنگ اثرگذار است استفاده از سلاح لیزری پرقدرت، امواج رادیویی، مهندسی ژنتیک، ادوات بدون سرنشین، گلوله‌های هوشمند، سلاح‌های دور برد و ... از عواملی هستند که راهبرد جنگ کشورها را متحول کرده اند. جنگ ترکیبی با عنایت به این نکته و مباحث بندهای پیشین، جنگی چند بعدی است و حاصل جمع انواع جنگ‌ها تا به حال محسوب می شود. رهبر انقلاب اسلامی در دیدار با پرسنل نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران در حسینیه امام خمینی(ره) نسبت به نبرد ترکیبی دشمن علیه جمهوری اسلامی هشدار دادند و فرمودند نمی‌توانیم در برابر تهاجم ترکیبی دشمنان در موضع دفاعی بمانیم و باید در زمینه‌های مختلف از جمله رسانه‌ای، امنیتی، اقتصادی متقابلاً تهاجم ترکیبی داشته باشیم(۱۹بهمن۱۴۰۰). سابقه اشارات و ارجاعات رهبر معظم انقلاب به تهاجم ترکیبی دشمن فقط مربوط به این دیدار نیست بلکه معظم‌له بارها در طول سال‌های گذشته به انواع تهاجم دشمن علیه جمهوری اسلامی با عناوینی نظیر جنگ نرم، جنگ تبلیغاتی، جریان تحریف، انقلاب رنگی، جنگ دیپلماسی، جنگ نیابتی، نفوذ و... اشاره داشته‌اند؛ ایشان از تهاجم ترکیبی دشمن که مجموعه‌ای است از همه اقدامات خصمانه که به‌صورت همزمان و یکپارچه علیه ملت ایران بکار می‌رود نام بردند. به این مسأله باید توجه داشته باشیم که اساساً شخصیت و هویت جنگ‌ها تغییر کرده است و به منظور رسیدن

به اهداف راهبردی گزینه‌های زیادی وجود دارد که عموماً با جنگ مسلحانه کلاسیک ادغام و ترکیب می‌شوند. به عبارتی جنگ ترکیبی فرصت آزمون و خطا نیست؛ کشوری موفق است و می‌تواند تهدیدات و حملات را خنثی کند که مستقیم فرماندهی و کنترل خود را با اقتضائات جدید به‌روز کرده باشد.[۱]

به نظر صاحبنظران آنچه باعث رشد تهدیدات ترکیبی شده است (به استناد مطالعات دانشگاه دفاع ملی سوئد در کتاب «مقابله با تهدیدهای ترکیبی» که در سال ۲۰۱۸ به چاپ رسیده است) شش عامل تغییر ماهیت نظم جهانی، توسعه سریع فناوری‌های جدید در فضای سایبر، جهانی شدن نوع جدیدی از اقدامات مبتنی بر شبکه، تغییر فضای اطلاعات و چشم‌انداز رسانه، تغییر ماهوی درگیری و جنگ و بویژه تغییرات نسلی هستند که هر کدام قابل توضیح و تبیین است.

۱.راهبردهای مقابله با جنگ ترکیبی

جنگ ترکیبی یکی از روش‌های نوین جنگی است که در آن از ترکیبی از روش‌های نظامی و غیرنظامی استفاده می‌شود. این نوع جنگ در سراسر جهان مشاهده می‌شود و کشورهای مختلفی در آن شرکت دارند. برای مثال، در منازعات عراق، افغانستان، سوریه و یمن جنگ ترکیبی در حال اجرا است. همچنین برخی از کشورها ممکن است از جنگ ترکیبی به عنوان یک راهبرد برای تحقق اهداف خود استفاده کنند. برای مثال ایران به عنوان یک کشور موثر و جریان‌ساز در منطقه خاورمیانه و در عرصه بین‌المللی، همواره از ناحیه آمریکا و هم‌پیمانان آن در معرض تهدیدهای چندوجهی در چارچوب جنگ‌های ترکیبی قرار گرفته است. توجه داشته باشید که این فقط چند مثال از کشورهایی است که در جنگ ترکیبی شرکت دارند و لیست کاملی نیست. همچنین، شرکت در یک جنگ ترکیبی لزوماً به معنی اقدامات ناقض قوانین بین‌المللی نیست، بلکه بستگی به چگونگی استفاده از این راهبرد دارد. طبیعی است کشوری که در معرض نبرد ترکیبی قرار می‌گیرد باید در برابر آن اقدام به ساماندهی «دفاع و تهاجم ترکیبی» کند. باید نبرد ترکیبی دشمن را با تمام امکانات پاسخ داد و کار مقابله با تهدید ترکیبی را صرفاً متوجه نیروهای مسلح ندانست. در دفاع ترکیبی باید همه بخش‌های کلیدی جامعه در مراحل برنامه‌ریزی و اجرا در نظر گرفته شده و به میدان بیایند و در این میان البته مهم‌ترین نقش را دستگاه‌های رسانه‌ای و تبلیغی به عهده دارند چه در حوزه تبیین و چه در حوزه آفند.[۲]

---

۱ .پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری

2 . http://tasnimnews.com/

۱-۱. برخی از راهبردهای مقابله با جنگ ترکیبی عبارتند از:

۱-۱-۱. تقویت تاب‌آوری اجتماعی: افزایش توانایی جامعه برای مقابله با تهدیدات و بحران‌ها.

۱-۱-۲.کاستن از اختلافات و تقویت انسجام: ایجاد همبستگی و وحدت در بین اعضای جامعه.

۱-۱-۳. ارتقای سیستم‌های ارتباطی: بهبود و تقویت شبکه‌های ارتباطی و اطلاع‌رسانی.

۱-۱-۴. محافظت از زیرساخت‌های حیاتی: حفاظت از سیستم‌های حیاتی که برای عملکرد جامعه ضروری هستند.

۱-۱-۵. مقابله با اطلاعات جعلی و ارتقای سواد رسانه‌ای: شناسایی و مقابله با اخبار و اطلاعات غیردقیق یا جعلی و افزایش آگاهی و دانش افراد در برابر این نوع اطلاعات.

۱-۱-۶. برنامه‌ریزی عملیاتی و هماهنگ‌سازی دریافت اطلاعات لحظه‌ای: برنامه‌ریزی برای عملیات و هماهنگ‌سازی جمع‌آوری اطلاعات.

۱-۱-۷. تقویت سایبری و استفاده از مکانیزم‌های پاسخگویی مداوم: افزایش توانایی در برابر حملات سایبری و استفاده از روش‌های پاسخگویی سریع و مداوم.

۱-۱-۸. ایجاد سیستم کنترل و فرماندهی نیرو در میدان رویارویی: ایجاد سیستم‌های کنترل و فرماندهی برای هدایت نیروها در میدان نبرد.

۱-۱-۹. جمع‌آوری، پردازش و تحلیل مداوم داده‌های محیطی: جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها برای درک بهتر محیط و تهدیدات ممکن.[1]

۲.ویژگی‌های جنگ ترکیبی

نبرد ترکیبی حائز برخی ویژگی‌هاست که بسیار قابل توجه‌اند. در نبرد ترکیبی جنگ از حالت سنتی خارج می‌شود. یعنی در شیوه سنتی جنگ در انحصار دولت‌هاست و در مقیاس ملی انجام می‌شود اما در جنگ ترکیبی وسایل و روش‌های مورد استفاده نامحدود است و طرف مقابل لزوماً دشمن رسمی و شناخته شده نیست. زمان، مکان، طرفین درگیر و بسیاری از عوامل در این جنگ دستخوش تغییر می‌شوند. شرایط حالت عدم قطعیت و پیش‌بینی‌ناپذیری پیدا می‌کند. این نبرد وابستگی زیادی به فناوری‌های نوین دارد و باوجود شدت و قدرت تخریب بالا در نبرد ترکیبی اما چون مصداقی از حمله نظامی در آن نیست لذا الزامی برای پشتیبانی پیمان‌های بین‌المللی هم ایجاد نمی‌کند. این جنگ ذاتاً نامنظم، نامتقارن، غیرخطی و به غایت مبهم است یعنی در واقع می‌توان گفت در این نبرد مرز میان جنگ

---

1. https://ds.sndu.ac.ir/

و صلح بدرستی روشن نیست. طولانی شدن نبرد و خستگی مفرط نیروهای مورد هدف در نبرد ترکیبی از دیگر ویژگی‌های این نبرد است. در این نبرد رسانه نقش ویژه دارد و از رسانه و انواعی از تاکتیک‌ها رسانه‌ای برای تأثیرگذاری بر افکار عمومی استفاده می‌شود. رشد بی‌سابقه رسانه و ارتباطات اجتماعی تقریباً امکان ایجاد تغییر، دستکاری و بازآفرینی تصویر هر واقعیتی را در اذهان عمومی فراهم کرده است و این مهم به پیچیدگی و تأثیر نبردهای ترکیبی افزوده است. در جنگ ترکیبی استفاده از بستر سایبر برای انگاره‌سازی در ذهن مردم، ایجاد تصویر مطلوب از دشمن و تصویر ناموجه و مخدوش از دولت در اذهان عمومی مورد توجه قرار می‌گیرد. یکی از تهدیدات جدی عرصه رسانه در نبرد ترکیبی، انتشار اخبار جعلی است که در این رابطه از تکنیک اطلاعات‌شویی بهره گرفته می‌شود. اطلاعات‌شویی[1]رویکردی برای اثرگذاری در یک محیط رسانه‌ای در نبرد ترکیبی است. در طی این فرآیند بازیگر متخاصم به اطلاعات غلط و فریبکارانه از طریق واسطه‌ها (افراد متعددی که خواسته یا ناخواسته در کمپین‌ها حضور دارند) مشروعیت می‌بخشد تا با تحریف تدریجی یک روایت، منبع اصلی اخبار ناپدید شده و کنشگر متخاصم در مرحله جایگزینی بتواند روایت جعلی را جایگزین واقعیت کند. لایه‌بندی مهم‌ترین مرحله در فرآیند اطلاعات‌شویی است که در این مرحله روایت جعلی در فاز جایگزینی وارد منابع محتوایی شده و در چرخه اخبار رشد کرده و در نهایت به‌دلیل فراگیر شدن، این روایت (جعلی) وارد گفتمان عمومی جامعه می‌شود. یکی دیگر از عناوینی که در نبردهای ترکیبی مورد توجه قرار گرفته است «نئوتروریسم» به‌عنوان یکی از راهبردهای مهم در اجرایی کردن نبرد ترکیبی است. نئوتروریسم عبارت جدیدی است که توسط استادان مطالعات امنیتی در دانشگاه بلاروس ابداع شد و نقطه شروع نبرد را اثرگذاری بر نخبگان فکری و تأثیرگذاران درونی و بیرونی هر جامعه معرفی می‌کند و قائل به کنترل مناسبات فضای واقعی از طریق اثرگذاری بر چهارچوب‌های پذیرفته شده فکری و ارزشی جامعه هدف است، گاه این تأثیرگذاری به تغییر رویکرد مردم و گاه به تشکیل و تقویت گروه‌های تندرو و ایجاد آشوب یا درگیری مسلحانه می‌انجامد.

۳.هدف دشمن از تهاجم ترکیبی

طبیعی است که هدف اصلی نیروی متخاصم از نبرد ترکیبی در وهله اول به هم زدن نظم و تضعیف توان رقیب و نهایتاً براندازی و اضمحلال است، اقدامی که دشمنان در طول این سال‌ها علیه بسیاری از ملت‌ها بکار برده‌اند. به لحاظ واژه شناسی واژه جنگ ترکیبی برای اولین بار توسط فرانک‌هافمن در سال

1.Information Laundering

۲۰۰۷ در مقاله «منازعات در قرن ۲۱، ظهور جنگ‌های ترکیبی» استفاده شد. البته خودهافمن می‌گوید این واژه را ابتدا «رابرت واکر» یکی از تفنگداران امریکایی در سال ۱۹۹۸ استفاده کرده است اما استفاده از این واژه پس از الحاق کریمه به روسیه در ۲۰۱۴ به‌صورت برجسته‌تری استفاده شد. روسیه تصرف کریمه را با یک حمله سایبری به اوکراین آغاز کرد و حمله را با نبرد الکترونیک پشتیبانی کرد تا مقامات کریمه ارتباط خود را با کی‌یف از دست دادند. روسیه به وسیله رسانه‌ها حس سردرگمی و انفعال را در بین ساکنان کریمه تشدید کرد و نهایتاً کریمه بدون خونریزی اشغال شد. جنگ‌های ترکیبی روسیه با عنوان دکترین «گراسیموف» شناخته می‌شود.

۴.تهدیدات اطلاعات سیگنالی

۴-۱. معرفی جمع‌آوری اطلاعات سیگنالی

احتمالا هیچ مسئله‌ای به اندازه کاربرد فن‌آوری در جاسوسی، بشر را شیفته خود نساخته است. کشورها مبالغ عظیم پول را به صورتی بی‌سابقه، صرف توسعه شگفت‌انگیزترین فن‌آوری‌ها برای جاسوسی کرده‌اند. در ابتدا قرار بود فن‌آوری، اطلاعات انسانی را تکمیل کند. به عبارت دیگر بنا بود وسایل فنی، آنجا که استفاده از اطلاعات انسانی، محدودیت داشته و یا خطرناک است، به‌کار گرفته شود. بعدها پیگیری توسعه فن‌آوری خودش به یک دل‌مشغولی برای بیشتر کشورها تبدیل شد. نتیجه این امر، تولید مقادیر عظیم اطلاعات خام بود که گاهی امکان پردازش و تحلیل مناسب آن وجود نداشت. با این وجود، در فرآیند توسعه فن‌آوری‌ها، پیشرفت‌های فنی فوق‌العاده و چشمگیری رخ داد. در واقع بیشتر هزینه و تلاشی که صرف پیشرفت در زمینه پرتاب موشک، تصویربرداری ماهواره‌ای، مسافت‌سنجی، الکترونیک هوابرد، عکسبرداری دیجیتال، فن‌آوری نوری، مینیاتور یا ریزسازی، انتقال داده و رهگیری، رمزنگاری، ارتباط از راه دور و بسیاری از فن‌آوری‌های دیگر شد، به طور مستقیم یا غیرمستقیم ناشی از نیازهای جامعه اطلاعاتی بوده است. تمام این پیشرفت‌ها بالاخره به مرور زمان به وجود می‌آمدند اما وجوه هنگفتی که سازمان‌های اطلاعاتی صرف پژوهش کردند، آهنگ ایجاد اختراعات و نوآوری‌ها را به طور قابل توجهی شتاب بخشید.تلاش جهت کسب و دریافت و گردآوری اطلاعات از منابع و اهداف بالقوه و بالفعل مورد نظر، به منظور تامین نیازمندی‌ها توسط منابع، تجهیزات و عناصر مربوطه جمع آوری اطلاعات می‌باشد. هرگونه اقدام جهت رهگیری و شناسایی اطلاعات تشعشع شده از امواج الکترومغناطیس رادیویی و راداری از منابع و اهداف بالقوه و بالفعل، به منظور تامین نیازمندی اطلاعات از انواع تجهیزات و تسلیحات، جمع‌آوری اطلاعات سیگنالی نامیده می‌شود.امروزه جمع‌آوری اطلاعات در ابعاد گوناگون مورد توجه عموم کشورها قرار گرفته و هر روز دامنه و نوع جمع‌آوری گسترش

داده می‌شود به طوریکه جمع‌آوری اطلاعات سیگنالی[1] در سرلوحه سایر شاخه‌های جمع‌آوری اطلاعات می‌باشد. ماموریت جمع‌آوری اطلاعات سیگنالی از عوامل تهدید کننده و ارائه خدمات لازم مشتمل بر رهگیری، پردازش و تجزیه تحلیل سیگنال‌های الکترونیکی و ارتباطی در ابعاد نظامی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی می‌باشد.سیستم‌ها و واحدهای جمع‌آوری سیگنالی، در ابعاد تاکتیکی و راهبردی اقدام به رهگیری و شناسایی سیگنال‌های الکترونیکی و رادیویی دشمن نموده و ضمن ثبت و ضبط در آرشیوهای اطلاعاتی، پردازش لازم نسبت به افزایش و یا کاهش توان بالقوه و بالفعل دشمن را به عمل می‌آورد. از سوی دیگر جمع‌آوری، پردازش، تجزیه و تحلیل اطلاعات تشعشع شده از امواج الکترومغناطیس از منابع و اهداف بالقوه، به منظور تامین اطلاعات از انواع تجهیزات و تسلیحات که شامل دو بخش اصلی جمع‌آوری اطلاعات ارتباطی[2] و جمع‌آوری اطلاعات الکترونیکی[3] که، بر عهده جمع‌آوری اطلاعات سیگنالی است. مهمترین مرحله در اطلاعاتی سیگنالی دستیابی به رهگیری سیستم‌های الکترونیکی ارتباطی و غیرارتباطی است.

۴-۲. روند توسعه جمع‌آوری اطلاعات سیگنالی

از اواخر قرن نوزدهم علائم رادیویی برای ارتباطات نظامی به کار گرفته شد. در اوائل قرن بیستم، در حین جنگ روسیه و ژاپن، کشتی‌های ژاپنی که ناوگان روسی را تعقیب می‌کردند، اطلاعات رادیویی را به وسیله بی‌سیم به فرماندهان عالی ژاپن گزارش می‌دادند. در خلال جنگ جهانی اول سال ۱۹۱۴ استفاده از امواج الکترومغناطیسی به طور موثری برای ارتباطات به کار رفت و این خود منشاء تحولاتی چند در عرصه مبحث اطلاعات سیگنالی می‌باشد. در سال ۱۹۱۷ اختراع تلفن و به فاصله چند سال پس از آن اختراع رادار در ایالات متحده و اروپا باعث تحولی نوین در به‌کارگیری از امواج الکترومغناطیسی در تمام عرصه‌های زندگی انسان شدند.

---

1. Signals Intelligence
2.Communications Intelligence
3. Electronic Intelligence

شکل ۱ سامانه راداری جمع‌آوری اطلاعات الکترونیکی

در جنگ جهانی دوم که در سال ۱۹۴۱ اتفاق افتاد، ارتش ایالات متحده درصدد برآمد که برای تجهیز سیستم‌های هشدار دهنده خود در مقابل حمله ژاپنی‌ها از رادار استفاده کند. در جنگ جهانی دوم به موازات به کارگیری امواج الکترومغناطیسی در ارتباطات رادیویی و راداری نظامی، دست‌اندرکاران امور مذکور درصدد برآمدند که برای پی بردن به قصد دشمن، پیش‌بینی نیت وی و یا تخریب سیگنال‌های مخابراتی دشمن دست به اقدامات آگاهی یا خبرگیری بزنند. از مهمترین این اقدامات در جنگ جهانی دوم مربوط به آگاهی و خبرگیری از اطلاعات سیگنالی و اقدامات جنگ الکترونیک بود. اطلاعات سیگنالی در این دوران که تنها به آگاهی و خبرگیری از سیگنال‌های مخابراتی از راه دور و خبرگیری از سیگنال‌های مخابراتی غیرصوتی تقسیم می‌گردید، توسط طرفین به کار گرفته می‌شد. رویدادهای سال های ۱۹۴۰-۴۱ منجر به استفاده از فعالیت جمع‌آوری اطلاعات الکترونیکی گردید. سیستم پردازش اطلاعات ارتباطی بسیار پیشرفته انگلیسی/ آمریکایی، اغلب با عنوان اشلون معروف می‌باشد. این عنوان در سال ۱۹۹۷ در خلال گزارشی در یکی از کنفرانس‌های اروپایی فاش شد. آمریکایی‌ها با به‌کارگیری وسیع سیستم‌های شنود (هواپایه، زمین‌پایه، دریا پایه) توانستند با اطلاعات بسیار زیادی از سیستم‌های ارتباطی و راداری و نحوه عملکرد شبکه‌های ارتباطی و مشخص کردن خصوصیات الکترونیکی سلاح های هدایت شونده در جنگ خلیج فارس، جنگ کوزوو، جنگ افغانستان و جنگ عراق موفقیت‌هایی کسب نمایند.

۴-۳. مفهوم اطلاعات سیگنالی با جنگ ترکیبی

اطلاعات سیگنالی به طور کلی به معنی جمع‌آوری اطلاعات از پیام‌های رادیویی است. بنابراین، چند دسته جمع آوری اطلاعات سیگنالی بر حسب نوع و منبع پیام‌های رادیویی وجود دارد. گاهی اوقات، اطلاعات سیگنالی به خودی خود کامل است، یعنی نیازی به تفسیر و تحلیل بیشتر ندارد. اما گاهی اطلاعات تمام شده نیست و تحلیل‌گران باید آن را تحلیل کنند. اطلاعات سیگنالی را می‌توان در

پایگاه‌های زمینی، کشتی‌ها، هواپیماها و ماهواره‌ها جمع‌آوری کرد. ایالات متحده چهار دسته ماهواره‌های جمع آوری اطلاعات سیگنالی در مدارهای ایستگاه زمینی یا ثابت بر زمین، بیضی شکل و کم ارتفاع قرار داده است. اطلاعات نشان خوانی بسیار حساس است و در مجراهای خاصی که فقط پرسنل ویژه به آن دسترسی دارند، مدیریت می‌شود. در ایالات متحده، سازمان امنیت ملی، سازمان اصلی مدیریت تمام مسائل مربوط به جمع آوری اطلاعات سیگنالی است و اطلاعات را بین تمام اعضای دیگر جامعه اطلاعاتی و نیز مراکز فرماندهی ارتش توزیع می‌کند. جنگ ترکیبی به یک راهبرد نظامی گفته می‌شود که آمیخته‌ای از جنگ سیاسی، جنگ کلاسیک، جنگ نامنظم، جنگ مجازی، خبررسانی جعلی، دیپلماسی، جنگ دادگاهی، مداخله در انتخابات کشورهای خارجی، برهم زدن بافت جمعیتی، مهاجرپذیری، یورش فرهنگی، ایجاد تضاد دینی و اینگونه موارد ساخته شده باشد. تهدیدات اطلاعات سیگنالی می‌توانند بخشی از جنگ ترکیبی باشند. این تهدیدات می‌توانند شامل حملات سایبری، فریب سایبری و تهدیدات سایبری باشند. این تهدیدات می‌توانند به عنوان یکی از ابزارهای استفاده شده در جنگ ترکیبی باشند، که می‌تواند شامل استراتژی‌های نظامی و غیرنظامی باشد. به عنوان مثال، در جنگ ترکیبی، یک دولت ممکن است از تهدیدات اطلاعات سیگنالی برای ایجاد اختلال در سیستم‌های اطلاعاتی یک کشور دیگر استفاده کند. این می‌تواند شامل حملات سایبری به سیستم‌های کنترل ترافیک هوایی، شبکه‌های برق، یا سایر زیرساخت‌های حیاتی باشد.[1]

۴-۴.تقسیم بندی زیرشاخه‌های اطلاعات سیگنالی

اطلاعات سیگنالی بسته به منبع پیام‌های رادیویی به چند زیرشاخه تقسیم می‌شود:

الف) اطلاعات ارتباطی: اطلاعات سیگنالی شامل تفسیر و تحلیل پیام‌های رادیویی نظامی، تله تایپ و فکس؛

ب) اطلاعات الکترونیکی: به رهگیری و تحلیل پیام‌های حاصل از وسایل الکترونیکی که ارتباطی با صدای انسان یا متن ندارند، مربوط می‌شود. این نوع اطلاعات معمولا به پیام‌های حاصل از رادار، مبادله پیام‌های آی.اف.اف[2](شناسایی دوست از دشمن)، لینک داده‌ها و پرتاب موشک می‌پردازد.

---

1. https://fa.wikipedia.org
2.IFF (Identification Friend or Foe).

ج) اطلاعات مسافت‌سنجی[1]: اطلاعات سیگنالی شامل رهگیری و تحلیل پیام‌های مورد استفاده در آزمایش‌های موشکی است. نام اطلاعات مسافت‌سنجی به این دلیل است که رهگیری به پیام‌های مسافت‌سنجی که در هدایت پرتاب موشک بسیار مهم است، محدود می‌شود.

د) اطلاعات نشان‌خوانی تجهیزات خارجی[2]: اطلاعات سیگنالی شامل اطلاعات فنی مهم راجع به سیستم‌های دشمن که به برآورد تهدیدهای فنی و فعالیت‌های روزآمدسازی سیستم‌های تسلیحاتی خودی کمک می‌کند.

۴-۵.تهدیدات مرتبط با اطلاعات سیگنالی

امروزه جمع آوری اطلاعات سیگنالی به حدی از تکامل رسیده است که می‌تواند اطلاعاتی راجع به نوع و مکان ضعیف‌ترین فرستنده‌ها مانند دستگاه‌های وی.اچ.اف[3]که در یک میدان نبرد استفاده می شوند، ارائه دهد. این تکامل یک شبه به دست نیامده است. آن سوی این تکامل، سرمایه‌گذاری میلیارد دلاری و کار هزاران دانشمند قرار دارد. ایالات متحده از جنگ جهانی دوم به بعد روی این نوع اطلاعات کار کرده است و به این دلیل، در این زمینه، پیشرو و پیشگام است. دریاسالار نیمیتز از فرماندهان نیروی دریایی ایالات متحده در ارزشیابی نقشی که تجهیزات رهگیری پیام در صحنه نبرد اقیانوس آرام در طول جنگ جهانی دوم ایفا کردند، به این مطلب اشاره می‌کند که برخورداری از این تجهیزات برابر با داشتن یک ناوگان کامل بوده است.

شکل ۲ سامانه جمع آوری اطلاعات الکترونیکی تاکتیکی

---

1 . Telemetry Intelligence.
2 . Foreign instrumentation system intelligence
3 . VHF

جمع آوری اطلاعات سیگنالی از اواخر دهه ۱۹۵۰ به بعد، نقشی حیاتی در جامعه اطلاعاتی ایالات متحده ایفا کرد. پس از تیره شدن روابط چین و شوروی به خصوص بعد از درگیری بر سر جزیره دامانسکی[1] ماهواره‌های اسپوتنیک[2]برد برای بررسی استقرار نیروهای شوروی در مرز چین مورد استفاده قرار گرفتند. جامعه اطلاعاتی ایالات متحده از این ماهواره‌ها برای ردیابی بمب‌افکن‌های جدید شوروی استفاده می‌کرد. این امر با نظارت بر ارتباطات شبکه‌های رادیویی که پرواز بمب‌افکن‌ها را هنگام آموزش فشرده، کنترل می‌کردند، انجام می‌شد. ماهواره‌های جمع آوری اطلاعات سیگنالی در دهه ۱۹۷۰ برای جمع‌آوری اطلاعات در ویتنام و نیز در طول جنگ هند و پاکستان مورد استفاده قرار گرفتند. آن‌ها همچنین از آزمایش موشک‌های ضدهوایی اس‌اس-۵ شوروی برای مقابله با کلاهک‌های موشکی بالستیک در پایگاه آزمایشی ساری شاگان پرده برداشتند. اولین بار در طول جنگ اعراب و رژیم صهیونیستی در سال ۱۹۷۴، از سیستم‌های جمع آوری اطلاعات سیگنالی در پشتیبانی از عملیات‌های جنگی برای نظارت بر رادارهای دفاع هوایی، پایگاه‌های پرسنلی و فرماندهی کشورهای عرب و نیز برای رهگیری مکالمات خلبانان عرب استفاده شد. جامعه اطلاعاتی ایالات متحده بر اساس اطلاعات ارتباطی در مورد موشک‌های شوروی توانست تولید و آزمایش موشک‌های جدید شوروی را زیر نظر بگیرد. این اطلاعات در کمک به دولت ایالات متحده در مذاکرات راجع به محدودسازی نیروهای هسته‌ای استراتژیک، بسیار ارزشمند بود. به عنوان مثال، در مورد موشک اس‌اس-۲۰، جامعه اطلاعاتی ایالات متحده توانست بفهمد که این موشک با وزنه تعادل ۹۰۰ کیلوگرمی آزمایش شده و توانمندی‌های آن بیش از آنچه آزمایش نشان می‌دهد، است. همچنین اولین نشانه تولید موشک آی.سی.بی.ام[3]توسط اطلاعات علائم بدست آمد. این اطلاعات با رهگیری و رمز شکنی یک مکالمه رادیویی بین اعضای کمیته اجرایی حزب کمونیست و طراحان موشک از طریق تلفن بی‌سیم اتومبیل تهیه شد. مکان مجتمع های موشکی متحرک روی ریل از طریق ارتباطات رادیویی رمزنگاری شده بین مجتمع‌های جنگی و مراکز فرماندهی نیروهای موشکی مشخص شد. همچنین شناسایی پایگاه راداری شوروی در آبالاکووی سیبری از روی اطلاعات علائم صورت گرفت – ماهواره جاسوسی کی.اچ – ۹ بعدها توانست وجود آن را تایید کند. در واقع، اولین اخبار مربوط به فاجعه هسته‌ای چرنوبیل در سال ۱۹۸۶ با رهگیری ارتباطات رادیویی بین کی‌یف و مسکو در همان روز به دست آمد. ماهواره هشدار موشکی ایمیوس از طریق تحلیل پس زمینه مادون قرمز زمین این اخبار را تایید کرد و ماهواره‌های هواشناسی اداره کل اقیانوس‌شناسی و

---

1 . Damansky.
2 . Sputnik.
3. Intercontinental Ballistic Missile.

جوشناسی ایالات متحده نیز بر آن‌ها صحه گذاشت. ماهواره شناسایی نوری کی.اچ – ۱۱ تازه در روز سوم توانست از خرابه‌های رآکتور عکس بگیرد. یکی از اولین هشدارهای حمله عراق به کویت توسط سامانه‌های جمع‌آوری اطلاعات سیگنالی ارائه شد، هنگامی که رادار تالکینگ[1]شوروی در ۲۹ ژوئیه ۱۹۹۰ دوباره فعال شد. این رادار با شعاع ۳۵۰ مایلی به مدت چند ماه غیرفعال بود و فعال‌سازی ناگهانی آن نشان داد که مساله‌ای جدی پیش آمده است. پس از آن، در طول جنگ، ماهواره‌های جمع آوری اطلاعات سیگنالی به صورت شبانه‌روزی کار می‌کردند و پشتیبان عملیات‌های جنگی وسیع ایالات متحده بودند. در واقع، آن‌ها داده‌های بسیار عظیمی را از شبکه‌های رادیویی فرماندهی و کنترل نظامی عراق گرفته تا اطلاعات مربوط به پروازهای هواپیماهای عراقی یا حرکت تانک‌ها، با توجه به گفتگوهای رادیویی خدمه ارائه دادند، به‌طوری که سازمان امنیت ملی ناچار شد تعداد مترجمان زبان عربی را افزایش دهد تا بتواند این حجم عظیم اطلاعات را به سرعت پردازش کند.

۴-۶. تهدیدات جمع‌آوری اطلاعات ارتباطی

از بین انواع جمع‌آوری سیگنالی، جمع‌آوری مخابراتی قدیمی‌ترین روش است که تقریبا از زمان استفاده بی‌سیم برای ارتباطات نظامی و دیپلماتیک به کار گرفته شده است. اطلاعات ارتباطی (مخابراتی) به اطلاعاتی گفته می‌شود که از طریق رهگیری انواع سیستم‌های ارتباطی و مخابراتی دشمن و تجزیه و تحلیل مکالمات بین واحدهای مختلف سیستم فرماندهی و کنترل در سطح نیروهای هوایی، زمینی، دریایی پلیس، شبکه دیپلماتیک و دفاع هوایی با استفاده از سیستم‌های رادیویی، تلفن، بی‌سیم، تلگراف، تله‌تایپ، ارسال اطلاعات به صورت داده، پست الکترونیکی، فکس و غیره بدست می‌آید. تا پایان جنگ جهانی دوم برای قدرت‌های بزرگ جمع‌آوری مخابراتی در کنار رمزشکنی، چه در زمان جنگ و چه در زمان صلح، از هر منبع دیگر اطلاعات، اهمیت بیشتری داشت. نیروی دریایی انگلستان در جنگ جهانی اول، جهت کسب اطلاع قبلی از هرگونه اقدام مخاطره آمیز آلمانی‌ها در دریای شمال، یکی از اولین استفاده‌ها از جمع‌آوری مخابراتی را صورت داد. به علاوه در ابتدای جنگ، انگلیسی‌ها کابل های زیرآبی تلگراف آلمان را که تماس این کشور را با آمریکا، آفریقا و اسپانیا برقرار می‌نمود، قطع نمودند.در نتیجه تلگرام‌های دیپلمات‌های المانی به آن مناطق که با بی‌سیم مخابره می‌شد، به وسیله ایستگاه‌های مراقبتی نیروی دریایی سلطنتی انگلیس شنود می‌شد. یکی از روشن‌ترین نمونه‌های تاثیر جمع‌آوری مخابراتی در جنگ، پیروزی نیروی دریایی آمریکا بر نیروی دریایی ژاپن در جنگ میدوی[2]

---

1. Tall King
2. Battle of Midway

بود. ژاپن بعد از موفقیت چشمگیر خود در حمله به بندر پرل‌هاربر در دسامبر ۱۹۴۱، امیدوار بود تا با اشغال جزیره سوق‌الجیشی میدوی و شکست دادن باقی مانده نیروی دریایی آمریکا در اقیانوس آرام، این پیروزی را تداوم بخشد.

شکل ۳ مجموعه سامانه‌های جمع‌آوری اطلاعات ارتباطی تاکتیکی

در صورتی که نقشه ژاپنی‌ها می‌گرفت،هاوایی در معرض حمله واقع می‌شد و امکان داشت مطابق شرایط کیوتو دولت آمریکا مجبور شود تن به صلح دهد. برای ژاپنی‌ها، پیروزی سریع در اقیانوس آرام حیاتی بود. درگیری در یک جنگ طولانی و فرسایشی با ارتش پرتعداد و نیرومندتر آمریکا، در ذهن آن‌ها به معنای شکست بود. به هر حال ژاپنی‌ها نمی‌دانستند که متخصصا رمزشکنی نیروی دریایی آمریکا درهاوایی، در حال کسب موفقیت‌هایی در شنود و شکستن پیام‌های رمز نیروی دریایی آن‌ها می‌باشند. در نتیجه نیروهای آمریکا از قبل، به نیت ژاپن برای حمله به میدوی و نقشه‌های انجام این کار آگاه بودند. در چهارم ژوئن دریادار نیمیتز با استفاده از این اطلاعات به ناوگان دریایی ژاپنی‌ها در شمال جزیره حمله کرد و چهار ناوهواپیمابر دشمن را منهدم نمود. لذا تقریبا تمام توان ژاپن برای انجام عملیات گسترده در اقیانوس آرام از بین رفت. هر چند قاعدتا حساس‌ترین پیام‌های رادیویی جهت حفاظت از محتوی محرمانه آن‌ها باید رمز شوند، اما برخی از حوزه‌های جمع‌آوری مابراتی هنوز بی‌نیاز از رمزشکنی است. برخی از پیام‌های رادیویی، به علت هزینه‌بری و دشواری کار، رمز نمی‌شوند. مثلا پیام‌های تاکتیکی، نظیر آن‌هایی که بین هواپیماها و ایستگاه‌های کنترل زمینی مبادله می‌گردند، اغلب به صورت غیررمزی پخش می‌شوند. در برخی از مواردی که پیام رمز نمی‌شود، اعتقاد بر این است که حریف نمی‌خواهد و یا نمی‌تواند آن را شنود کرده یا به جهت حجم زیاد اطلاعات پردازش نماید. سرانجام اهمیت سهل انگاری را نباید دست‌کم گرفت؛ به عنوان مثال آمریکا نسبت به دریافتن این مطلب که مکالمات تلفنی راه دور که به وسیله موج کوتاه از یک برج به برج دیگر مخابره می‌شود، از نمایندگی‌های متعدد سیاسی

کشورهای دیگر در آمریکا شنود می‌شود، واکنشی دیرهنگام صورت داد. به علاوه شیوه‌ای معروف به "تجزیه و تحلیل ارتباطات" در پی بیرون کشیدن اطلاعات مفید از تغییرات حجم و سایر ویژگی‌های پیام های رادیویی حتی هنگامی که محتوی پیام‌ها را نمی‌شود فهمید، می‌باشد. مثلا هنگامی که یک ستاد ارتش و پست‌های فرماندهی زیر مجموعه آن، به طور غیرعادی در حال مبادله تعداد زیاد پیام‌اند، ممکن است نتیجه بگیریم که عملیات مهمی در شرف وقوع است. به همین صورت، به وسیله "جهت‌یابی" می توانیم موقعیت کشتی، هواپیما یا قرارگاه فرماندهی را که در حال مخابره می‌باشد، مشخص نماییم.

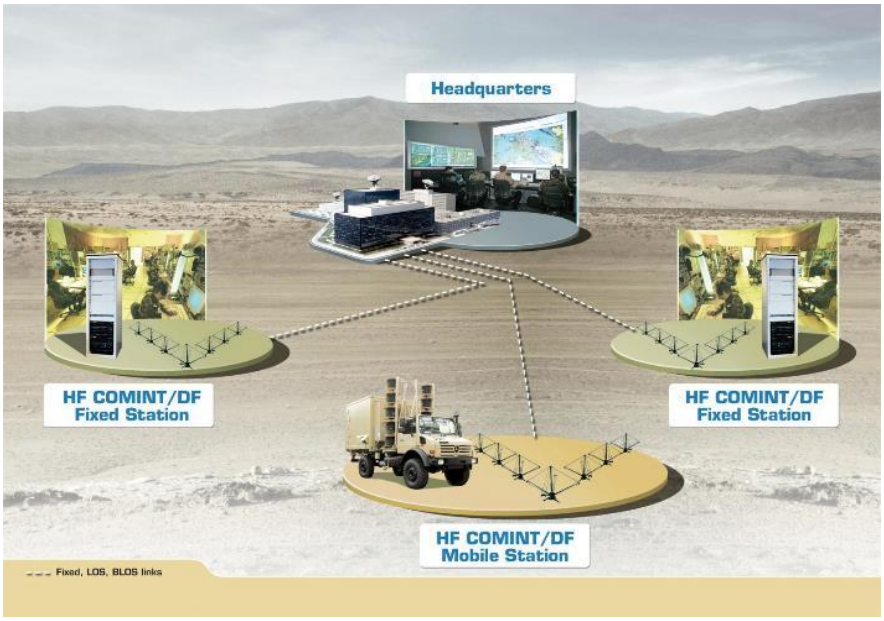

شکل ۴ شبکه سامانه‌های جمع‌آوری اطلاعات ارتباطی برد بلند اچ اف

هر چند جمع‌آوری مخابراتی بیشتر با شنود امواج رادیویی سر و کار دارد، اما پیام‌هایی که از سیم عبور می‌کنند نیز قابل رهگیری‌اند. انجام این کار مستلزم دسترسی فیزیکی به سیم‌هاست. از این رو نسبت به جمع‌آوری مخابراتی که با علایم رادیویی سر و کار دارد، کاربرد کمتری دارد. هر چند در موارد خاص ممکن است اهمیت شنود سیمی بیشتر باشد. مثلا ممکن است شنود خطوط تلفن سفارت یا کنسولگری حریف درکشور خودی کار ساده‌ای باشد. در مواقعی ممکن است دسترسی مخفیانه به سیم های تلفن یا تلگراف مورد استفاده یک حریف، حتی بیرون از کشور خودی میسر باشد. مثلا در شهرهای تقسیم شده وین و برلین، در اوایل دهه ۱۹۵۰، دستگاه‌های اطلاعاتی آمریکا و انگلیس توانستند بر روی سیم‌های مورد استفاده مقامات ارتش شوروی شنود نصب نمایند. در خصوص عملیات استراق سمع برلین، از نقطه‌ای در بخش آمریکایی شهر، تونلی ماهرانه حفر شد و از زیر مرز بین بخش‌های آمریکایی

و روسی گذشت تا کابل‌هایی که تماما به درون بخش روسی کشیده شده بود قطع شوند و عملیات شنود ممکن گردد. با استفاده از روش‌های پنهان، حتی می‌توان به تجهیزات مورد استفاده در ارسال و دریافت پیام‌های رمز دسترسی یافت. به عنوان مثال، یکی از ماموران اطلاعاتی سابق انگلیس، موفقیت سازمان خود را در دستیابی به پیام‌های دیپلماتیک مصر، با نصب یک وسیله الکترونیکی استراق سمع در مجاورت دستگاه رمز سفارت مصر در لندن نقل نموده است. ماموران اطلاعاتی انگلیس، در پوشش تعمیرکاران تلفن توانستند وسیله‌ای را در یک تلفن نصب نمایند که قادر بود صداهای متمایز ناشی از حروف‌چینی روزانه کارهای داخلی دستگاه رمز توسط مصری‌ها را بگیرد. با این اطلاعات، رمزشکنان انگلیسی توانستند آن صداها را بر روی مدل دستگاه رمز خود که به طور وسیعی از آن استفاده می‌شد، بازسازی نمایند و خیلی زود پیام‌های رمز مصری‌ها را بشکنند.

۴-۷.تهدیدات جمع آوری اطلاعات الکترونیکی

جمع‌آوری اطلاعات الکترونیکی عبارت است از تحت نظر گرفتن و تجزیه و تحلیل تشعشعات الکترومغناطیسی غیرمخابراتی، که از تجهیزات نظامی ساطع می‌شود. اساسا جمع‌آوری الکترونیک یک کشور را قادر می‌سازد تا در جریان عناصر مهم نیروهای مسلح کشور دیگر نظیر رادارهای دفاع هوایی، مراکز فرماندهی و غیره قرار گیرد. به عبارت دیگر اطلاعات الکترونیکی، اطلاعاتی است که از طریق رهگیری، پردازش، تجزیه و تحلیل سیگنال‌های الکترونیکی غیرارتباطی سکوها شامل هواپیماها، خودروها، سایت‌های راداری و موشکی، شناورها و غیره و عملیات اختلال الکترونیکی به‌دست می‌آید. محصول آن، صرف نظر از سنجش پارامترهای فنی و عملیاتی تهدیدها، در ارزیابی نحوه انجام ماموریت و تاکتیک‌های مورد استفاده و تعیین نقاط ضعف و قوت اجرای عملیات نیز استفاده می‌شود. این اطلاعات را می‌توان در زمان بسیار کوتاهی در اختیار پدافند قرار داد و در واقع به نوعی اعلام هشدار سریع و یا اخطار اولیه از سمت تهدید نمود. البته عمده بهره‌برداری از اطلاعات الکترونیکی به صورت استراتژیک بوده که مشخص نمودن توانمندی کشور هدف در ابعاد آفند و پدافند و تهیه یک بانک اطلاعاتی بزرگ از مشخصات رادارهای زمینی و هوایی از جمله آن است.

۴-۸. معرفی تهدیدات اطلاع سیگنالی

تهدیدات اطلاعات سیگنالی به عملیاتی اشاره دارد که با استفاده از آسیب‌پذیری‌های یک سیستم، امکان سوءاستفاده از آن سیستم را فراهم می‌کند . این تهدیدات می‌توانند شامل حملات سایبری، فریب سایبری و تهدیدات سایبری باشند. به عنوان مثال، دشمن با استفاده از حساسه‌های پیشرفته اطلاعات

1.http://www.dfsr.ir/

الکترونیکی (الینت) در پایگاه‌های مختلف نظامی از هوا، فضا، زمین، دریا و فضای سایبری کلیه فعالیت‌های سامانه‌های راداری را رهگیری، شناسایی و موقعیت‌یابی می‌نماید[۱]

نتیجه‌گیری

پدیده‌ها در جهان امروزین به موازات گستره عصر پسا مدرن، به دلیل پیچیدگی فزاینده محیطی، پیچیده و چند وجهی شده اند. جنگ نیز یک پدیده فرانوین است که از حیث خصوصیات صوری، ماهوی و عملیاتی، دچار تحول بنیادین شده است .به همین دلیل، جنگ ترکیبی به عنوان یک مفهوم بدیع در ادبیات نظامی و استراتژیک مورد توجه اندیشمندان قرار گرفته است. بنابراین، شناخت ابعاد جنگ ترکیبی به عنوان یکی از مصادیق جنگ‌های قرن ۲۱ از جمله الزامات سیاستگذاری کشورها محسوب می شود .جنگ ترکیبی، نوع پیچیده و پیشرفته جنگ است که به دلیل وجود تهدیدات نوین، شناخت و راهبردسازی عملیاتی آن، ضرورت مضاعف دارد و شناخت جنگ ترکیبی، به دلیل پیچیدگی فضای جنگ و افزایش ضریب فریب در جهان نوین، اهمیت فزاینده می یابد زیرا دشمنان با عبرت از گذشته، می کوشند تا این آوردگاه فرانوین را تحت سلطه خود درآورند. بنابراین، فهم ابعاد جنگ ترکیبی و عملیات در میادین مربوطه آن، لازمه حیات و بقای جوامع در دوران نسل جنگ ترکیبی است؛ از منظر قرآن کریم حق و باطل دو جریان تاریخ بشر است. تاریخ گواه است که جنگ در ابعاد مختلف همیشه بین حق و باطل وجود داشته و کمیت و کیفیت این منازعه نیز به تناسب پیشرفت بشر همواره دستخوش تحول بوده است. در قرن بیست و یکم با شکل جدیدی از جنگ روبه رو هستیم که در ادبیات نظامی به نام جنگ هیبریدی یا ترکیبی معروف است. به تدریج این اصطلاح از رویدادهای نظامی فراتر رفت و به هر راهبردی اطلاق شد که طرفین تخاصم به منظور پیشبرد اهداف خویش از آن استفاده می کنند. در این معنای جدید، جنگ یا تهدید ترکیبی، پدیده بسیار گسترده ای از مبارزات و منازعات است که از میدان نبرد فیزیکی تا فشارهای اقتصادی نظیر تحریم‌های یک جانبه، چند جانبه و بین المللی و دیپلماسی اجبار تا وجوه گوناگون جنگ سایبری، دیپلماسی عمومی، جنگ نرم اعم از جنگ روانی، جنگ شناختی، تهاجم فرهنگی در برمی گیرید و تمامی این حوزه‌های متفاوت را به صورت هم افزا در یک پیکره واحد قرار می دهد، اکنون جمهوری اسلامی ایران با چنین تهاجم ترکیبی رو به رو است. چنان که رهبر معظم انقلاب، فرمودند که دشمنان ما، امروز به یک تهاجم ترکیبی دست زده است؛ تهاجمی که ترکیبی از بازیگران خرد و کلان و دولتی و غیر دولتی را در برمی گیرد و به صورت جبهه ای و دسته جمعی

---

۱. https://bigdata-ir.com

از طریق به کارگیری هوشمندانه همه منابع قدرت سخت، نیمه سخت، و نرم و همه ابزارها، شیوه‌ها، تکنیک و تاکتیک‌های نرم و سخت، تمام هدف‌های راهبردهای نظام در عرصه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، دفاعی، امنیتی، و ... را همزمان مورد تهاجم قرار داده است. میدان اصلی این نبرد ذهن و قلب ملت ایران است و به زعم آن‌ها فروپاشی نظام اسلامی نیز از طریق اشتغال و تسخیر این میدان مبارزه میسر است، چراکه وقتی خاکریزهای معرفتی و نگرش افراد یا جامعه ای سست نشود و فرو نریزد، در برابر فشارها از خود مقاومت نشان می دهد و در مقابل آن می ایستد و دفاع می کند؛ اما وقتی خاکریزهای شناختی، اعتقادی و ایمانی نفوذ پذیر شد، به تدریج و موریانه وار مقاومت‌های درونی خود را از دست می دهد، بنابراین جهاد تبیین را زمانی می توان بهتر درک کرد و عمل نمود که تهاجم ترکیبی دشمن به درستی شناخته شود. جنگ ترکیبی پدیده جدیدی نیست اما به دلیل توسعه بسترهای دیجیتال و مجازی در دوران جدید ابعاد نوپدیدی پیدا کرده و اهمیت استفاده از ابزارها در جنگ ترکیبی افزایش یافته است زیرا ابزارهای جدید قدرتمندتر و هزینه‌های استفاده از آن کاهش یافته است .نبرد ترکیبی به لحاظ مفهومی عبارت است از: «رویکردی مدرن و غیر منفرد به جنگ. به گونه‌ای که عملیات نظامی و راهبردهای سیاسی به‌صورت ترکیبی در اَشکال مختلف و با شیوه‌های نامتعارف اهداف خود را دنبال می‌کند. در این نبرد ۸ عامل مهم به‌صورت ترکیبی استفاده می‌شوند شامل: نیروهای نظامی، نیروهای ویژه، نیروهای نامتعارف، حمایت از ناآرامی‌های داخلی، نبرد اطلاعاتی و تبلیغاتی، دیپلماسی، حملات سایبری و نبرد اقتصادی.«نبرد ترکیبی لزوماً با کشتار و بمباران و تصاویر آزاردهنده همراه نیست، اما بعضاً پیامدهایی به مراتب دردناک‌تر به همراه دارد که به مدد امپراطوری رسانه از نظرها پنهان می‌ماند نظایر آن را در طول این سال‌ها شاهد بوده‌ایم؛ مثل تحریم دارویی در حوزه نظام سلامت یا تحریم بانکی در حوزه نظام مالی. از نکات مهم جنگ ترکیبی همزمان و موازی بودن حربه‌های چندگانه برای افزایش تأثیرگذاری و حصول نتیجه است .لازم است توجه داشته باشیم که این پدیده جزئی از «قدرت هوشمند» است. یعنی یکی از مؤلفه‌های استفاده و ترکیب ابزارهای قدرت با هوشمندی و در زمان مناسب. عنوان قدرت هوشمند را برای نخستین بار سوزان راسل برای ترکیب هدفمند قدرت سخت و نرم در مقابله با تهدیدات امنیتی بکار برده است .امیرالمؤمنین امام علی علیه السلام می‌فرمایند «هر کس از دشمن خود غافل شود، دسیسه‌ها او را به خود آورد» (غررالحکم صفحه ۳۳) این هشداری است برای اینکه هرگز نباید از کید دشمنان غافل شد. امروزه در جنگ ترکیبی سرویس‌های اطلاعاتی به منظور تامین نیازمندی‌های اطلاعاتی خود در حوزه جمع آوری فنی نظیر اطلاعات سیگنالی، اطلاعات تصویری و اطلاعات سنجش و علائم از ابزارهای متعددی طرح ریزی می کنند.

منابع

۱ . افتخاری، اصغر (۱۳۸۲) «اثبا تگرایی پیچیده؛ روایت نوین آمریکایی از اثبا تگرایی سنتی» فصلنامه مطالعات راهبردی، سال ششم ش ۲۰ .

۲ . اندیشگاه شریف (۱۳۸۵) پارادایم‌های حاکم بر جنگ‌های آینده.

۳ . حیدری، کیومرث و موس ی‌الرضا قمری و فت حالله کلانتری (۱۳۹۳) راهبردشناسی جن گهای آینده، تهران: نشر آجا.

۴ . دی استیل، رابرت (۲۰۱۱) ستاد جدید اطلاعات، نشریه نگاه، سال.۳۴.

۵ . سنجابی، علیرضا (۱۳۷۵) راهبرد و قدرت نظامی، تهران: انتشارات پاژنگ.

۶ . شریفی، حسین (۱۳۸۲) تحول دفاع مشروع در حقوق بی نالملل با تأکید بر تحولات بعد از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ ، فصلنامه سیاست خارجی، سال هفدهم، ش ۱، بهار.

۷ . شیخ، محمدرضا و کریم صارمی (۱۳۹۴) جنگ ناهمتراز، تهران: انتشارات دافوس ارتش.
شیرازي، محمد (۱۳۸۰) عملیات روانی و تبلیغات، تهران: دبیرخانه همایش نقش تبلیغات در جنگ.

۸ . متز، استیون و داگلاس جانسون (۲۰۰۰) عدم تقارن و استراتژی نظامی ایالات متحده،

۹ . عبدالحسین حج تزاده ، نشریه نگاه، سال ۳، ش ۳۱ .

۱۰ . متفکر، حسین (۱۳۸۱) جنگ روانی، تهران: انتشارات ستاد حوزه ولی ی‌فقیه در سپاه.

۱۱ . مرادی، حج تاله (۱۳۸۶) عملیات روانی؛ چش مانداز مفهومی، .تهران: دوما هنامه نگاه، سال اول، ش ۱.

۱۲ . مکنزی، کنت (۱۳۸۲) جنگ نامتقارن، ترجمه عبالمجید حیدری،

۱۳ . تهران: دافوس سپاه، دوره عالی جنگ.

۱۴ . منیرحجاب، محمد (۱۳۸۷) جنگ روانی، ترجمه سعید یارمند، تهران: مرکز آموزشی و پژوهشی شهید صیاد شیرازی. ناطقی،هاشم (۱۳۹۰) تأثیر جنگ نرم بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، پایا ن نامه کارشناسی ارشد روابط بین الملل دانشگاه بین المللی امام خمینی

۱۵ . نصر، صلاح (۱۳۸۰) جنگ روانی، ترجمه محمود حقیق تکاشانی، چاپ دوم، تهران: سروش.

۱۶ . کتاب در کمین ایران قوی اثر محمد جواد اخوان انتشارات دیدمان.

۱۷ . کتاب قدرت ارتباطات در جنگ ترکیبی اثر سپهر خلجی انتشارات دیدمان.

۱۸ . کتاب تهدیدات فنی میثم مژدی انتشارات.

۱۹ . کتاب جمع‌آوری اطلاعات، رابرت ام. کلارک ترجمه محمدعلی عباسی، علی قائمی (۱۳۹۶)، انتشارات دانشگاه اطلاعات و امنیت ملی

۲۰ . تأثیر ایدئولوژی اسلامی در نظام آموزشی ایران، جهت مبارزه با استکبار جهانی و فضای مخرب مجازی در جنگ‌های ترکیبی نوپدید، در پرتو امنیت پایدار مجله پژوهش و مطالعات علوم اسلامی سال چهارم، شماره ۴۱ ، آذر ۱.

۲۱ . شناسایی و اولویتبندی نوع تهدیدات در صحنه جنگهای آینده AHP-TOPSISبا استفاده از رویکرد ترکیبی آینده پژوهی دفاعی، سال سوم، شماره ۹، تابستان ۱۳۹۷.